

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

BÜTÇE VE MALİ PLANLAMA BİLİM DALI

**YATIRIM CARİLERİNİN TÜRKİYE’NİN KÜRESEL
REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Serkan IŞIK

BURSA – 2018

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

BÜTÇE VE MALİ PLANLAMA BİLİM DALI

**YATIRIM CARİLERİNİN TÜRKİYE’NİN KÜRESEL
REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Serkan IŞIK

Danışman:

Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA

BURSA – 2018

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Maliye Anabilim Dalı, Bütçe ve Mali Planlama Bilim Dalı'nda 711512005 numaralı Serkan Işık'ın hazırladığı "Yatırım Carilerinin Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri" konulu doktora tez savunma sınavı 07/09/2018 günü 14⁰⁰-17⁰⁰ saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin BASARILI (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna OYBİRLİĞİ (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Özhan GETİNKAYA
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

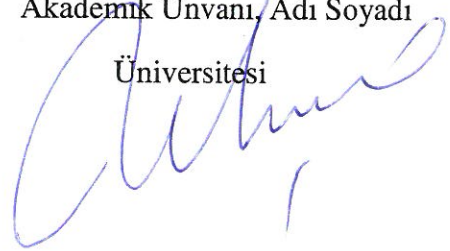
Üniversitesi

Prof. Dr. Selçuk İPEK
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

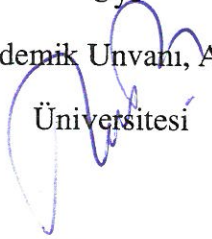
Üniversitesi

Prof. Dr. Nuran BAYRAMI ARLI
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doç. Dr. Tolga DEMİRBAŞ
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

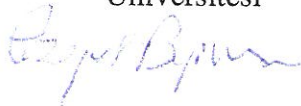
Üniversitesi

Doç. Dr. Özgür BİYAN
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

07/09/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 31/07/2018

Tez Başlığı / Konusu: Yatırım Carilerinin Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 204 sayfalık kısmına ilişkin, 27/07/2018 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

31/07/2018

Adı Soyadı: SERKAN İŞİK
Öğrenci No: 711512005
Anabilim Dalı: MALİYE ABD
Programı: BÜTÇE VE MALİ PLANLAMA
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
PROF. DR. ÖZHAN ÇETİNKAYA
31/07/2018

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Yatırım Carilerinin Türkiye’nin Küresel Rekabet Gücü zerindeki Etkileri’’ başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

13.09.2018

Adı Soyadı: Serkan Işık

Öğrenci No: 711512005

Anabilim Dalı: Maliye

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Serkan Işık
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Maliye
Bilim Dalı	: Bütçe ve Mali Planlama
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: xii+194
Mezuniyet Tarihi	: / / 2018
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Özhan Çetinkaya

YATIRIM CARİLERİNİN TÜRKİYE’NİN KÜRESEL REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Dünyada özellikle gelişmiş ekonomilerde devletin ekonomideki payının yüksek olduğu ve kamu harcamalarının arttığı görülmektedir. Belirlenen politik hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan en önemli araçlardan biri kamu harcamalarıdır. Özellikle yatırım carileri adı verilen eğitim ve sağlık harcamaları bu anlamda çok önemli bir paya sahiptir.

Ekonomik anlamda en önemli kavramlardan olan ve önemi gittikçe artan “küresel rekabet gücü”, Dünya Ekonomik Forumu tarafından ölçülmekte Küresel Rekabet Raporu adıyla her yıl yayımlanmaktadır. Bu raporlarda ülkelerin rekabet güçleri, oniki temel başlık altında yer alan yüzden fazla göstergeyle sayısal olarak bir endekse ortaya konmaktadır. Raporlarda ülkeler, bu endeks sonuçlarına göre sıralanmaktadır. Ülkelerin diğer ülkeler karşısında durumunu pek çok gösterge bazında ortaya koyan Küresel Rekabet Raporları, mali ve mali olmayan politika sonuçlarını gösteren önemli belgelerdir.

Bu çalışmada dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kamu harcamaları ve yatırım carileri kuramsal olarak ortaya konarak eğitim ve sağlık kavramlarının maliye ile ilişkisi kamusal mallar ve dışsallık teorileri yardımıyla gösterilmiştir. İkinci bölümde eğitim ve sağlık harcamaları karşılaştırmalı olarak gösterilerek harcamalar sonucu eğitim ve sağlık sisteminin değerlendirmesi objektif ölçeklerle anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, küresel rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılan endeks ve bu endeksin yapısı ortaya konarak, Türkiye’nin küresel rekabet raporlarındaki durumu yıllar itibarıyla analiz edilmiştir. Son bölümde ise yatırım carilerinin küresel rekabet endeksi üzerindeki etkilerinin ekonometrik değerlendirmesi, Türkiye verileri üzerinden parametrik olmayan regresyon analizi yoluyla yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Kamu Harcamaları, Yatırım Carileri, Küresel Rekabet Gücü, Parametrik Olmayan Regresyon Analizi.

ABSTRACT

Name and Surname : Serkan Işık
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Public Finance
Branch : Budget and Financial Planning
Degree Awarded : PhD
Page Number : xii+194
Degree Date : / / 2018
Supervisor : Prof. Dr. Özhan Çetinkaya

THE EFFECTS OF HUMAN CAPITAL INVESTMENTS ON TURKEY'S GLOBAL COMPETITIVENESS

It is seen that the state has a high share of the economy in the developed economies especially in the world and the public expenditures are increased. Public spending is one of the most important means of achieving the stated political goals. Especially education and health expenditures, which are called investment carries, have a very important share in this sense.

The "global competitiveness", which is one of the most important concepts in the economic sense and increasing in importance, is published each year under the name of the Global Competitiveness Report, measured by the World Economic Forum. In these reports, the competitiveness of countries is revealed by a numerical index of more than one hundred indicators under twelve basic headings. In the reports, countries are ranked according to the results of this index. The Global Competitiveness Reports, which set out countries on many indicators versus other countries, are important documents showing financial and non-financial policy outcomes.

This study consists of four parts. In the first part, public expenditures and investment figures are put forward theoretically and the relation of education and health concepts to finance is shown with the help of public goods and externalities theories. In the second chapter, education and health expenditures are presented comparatively and evaluation of expenditure endorsement education and health system is explained with objective scales. In the third section, used for measuring global competitiveness index and index structure by presenting the situation of the year in Turkey's global competitiveness report has been analyzed by nature. econometric assessment of the impact on the global competitiveness index of current investment in the last chapter, Turkey has been through nonparametric regression analysis on the data.

Keywords:

Public Expenditures, Human Capital Investments, Global Competitiveness, Non-Parametric Regression Analysis.

YATIRIM CARİLERİNİN TÜRKİYE’NİN KÜRESEL REKABET GÜCÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLOLAR	vii
GRAFİKLER	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE YATIRIM CARİLERİ HAKKINDA KURAMSAL BİLGİLER

1.	KAMU HARCAMASI KAVRAMI VE KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI	4
1.1.	Kamu Harcaması Kavramı	4
1.2.	Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	9
1.2.1.	Kamu Harcamalarının İdari Sınıflandırması	9
1.2.2.	Kamu Harcamalarının Bilimsel Sınıflandırması	12
1.2.2.1.	Reel Harcamalar Ve Transfer Harcamaları Sınıflandırması	12
1.2.2.2.	Cari Harcamalar Ve Yatırım Harcamaları Sınıflandırması	15

2.	YATIRIM CARİLERİ KAVRAMI İLE KAMUSAL MALLAR VE DIŞSALLIKLAR	17
2.1.	Yatırım Carileri Kavramı	17
2.1.1.	Eğitim Kavramı Ve Maliye İle İlişkisi	19
2.1.2.	Sağlık Kavramı Ve Maliye İle İlişkisi	23
2.2.	Kamusal Mallar	28
2.2.1.	Tam Kamusal Mal Ve Hizmetler	29
2.2.2.	Yarı Kamusal Mal Ve Hizmetler	29
2.2.3.	Özel Mal Ve Hizmetler	31
2.2.4.	Erdemli Mal Ve Hizmetler	32
2.3.	Dışsallıklar	36

II. BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARIYLA EĞİTİM VE SAĞLIK SİSTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.	DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM HARCAMALARI	41
2.	DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SAĞLIK HARCAMALARI	58
3.	EĞİTİM SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	71
3.1.	PISA ve PISA Sonuçlarını Etkileyen Faktörler	72
3.2.	TIMSS ve Matematik-Fen Bilimleri	80
3.3.	Eğitim Hizmetleri ve Harcamalarının Değerlendirilmesi	84
4.	SAĞLIK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	88

III. BÖLÜM

KÜRESEL REKABET ENDEKSİNİN YAPISI VE TÜRKİYE’NİN KÜRESEL REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.	KÜRESEL REKABETİN ÖLÇÜLMESİ	122
1.1.	Küresel Rekabet Endeksinde Alt Endeksler ve Başlıklar	125
1.2.	Küresel Rekabet Endeksinin Yapısı ve Hesaplanması	130
1.3.	Küresel Rekabet Raporlarında Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri	131
2.	KÜRESEL REKABET RAPORUNDAKİ (2017-2018) İLK ON ÜLKE	132
3.	KÜRESEL REKABET RAPORLARINDA TÜRKİYE	136
3.1.	Temel Gereksinimler	140
3.1.1.	Kurumlar	140
3.1.2.	Altyapı	143
3.1.3.	Makroekonomik Çevre	145
3.1.4.	Sağlık ve Temel Eğitim	146
3.2.	Etkinlik Arttırıcılar	153
3.2.1.	Yüksek Eğitim ve Öğretim	153
3.2.2.	Mal Piyasasının Etkinliği	156
3.2.3.	Emek Piyasasının Etkinliği	158
3.2.4.	Finansal Piyasaların Gelişimi	160
3.2.5.	Teknolojik Hazırlık	162
3.2.6.	Piyasa Büyüklüğü	163
3.3.	Yenilikçilik ve Gelişmişlik Faktörleri	164
3.3.1.	İş Gelişmişliği	165
3.3.2.	Yenilikçilik	166

IV. BÖLÜM

YATIRIM CARİLERİNİN KÜRESEL REKABET ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN EKONOMETRİK DEĞERLENDİRMESİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

1.	ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	169
2.	REGRESYON ANALİZİ	169
2.1.	Kernel Regresyon	170
2.2.	Kernel Fonksiyonu ve Pencere Genişliğinin Belirlenmesi	173
3.	VERİ VE MODEL TAHMİN SONUÇLARI	173
	SONUÇ	181
	KAYNAKLAR	186
	ÖZGEÇMİŞ	193

TABLULAR

	SAYFA
Tablo 1. Eğitimle İlgili Temel Harcama Verileri (2006-2017)	45
Tablo 2. TÜİK Tarafından Güncellenen Eğitim Verileri (2011-2016)	47
Tablo 3. Türkiye’de Eğitimle İlgili Bütçe Rakamları	48
Tablo 4. 2016 ve 2017 MEB Bütçesinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	49
Tablo 5. 2017 MEB Bütçesinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Dağılımı	49
Tablo 6. 2016 ve 2017 Yılları Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi, Toplam Eğitim Bütçesi ile Merkezi Yönetim Bütçesi ve Nisbi Yapıları	50
Tablo 7. Eğitim Bütçesi Rakamları ve Oranları	51
Tablo 8. YÖK, Üniversiteler Ve İleri Teknoloji Enstitüleri Toplamının 2017 Bütçesi (Ekonomik Sınıflandırmaya Göre)	51
Tablo 9. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Ödeneği Ve Yatırım Bütçesi	52
Tablo 10. Türkiye-OECD Ülkeleri Öğretmen Maaşları Karşılaştırması	54
Tablo 11. 2017 Yılı KPSS-ÖABT Testlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları	55
Tablo 12. 2017-Lisans Yerleştirme Sınavları (2017-LYS) Sonuçları	57
Tablo 13. Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Alt Kalemleri (Milyon TL)	58
Tablo 14. Türkiye’nin Yıllara Göre Kamu ve Özel Cari Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)	60
Tablo 15. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (Nominal TL)	61
Tablo 16. Türkiye’de 2016 Yılı Rakamları ile Reel Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (TL)	62
Tablo 17. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (ABD \$)	63
Tablo 18. Türkiye’de Yıllara Göre Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (ABD \$)	64
Tablo 19. Türkiye’de Yıllara Göre Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Cari Sağlık Harcaması (ABD \$)	65
Tablo 20. Sağlık Harcamaları Özet Tablosu	70
Tablo 21. PISA Fen Okuryazarlığı Ortalama Puanları ve Sıralama	73
Tablo 22. PISA Okuma Becerileri Puanları ve Sıralama	74
Tablo 23. PISA Matematik Okuryazarlığı Puanları ve Sıralama	76
Tablo 24. Son Üç Ayda Mesleki Gelişim Programına Katılan Öğretmen Yüzdesi	79
Tablo 25. Kamu Eğitim Harcamalarındaki Değişimin (2008-2014) GSYH’ye Oranı Cinsinden İfadesi	85
Tablo 26. Yaş Gruplarına Göre Nüfus, 2000-2016	90
Tablo 27. Türkiye’nin Genel Demografik Göstergeleri	91

Tablo 28. Tütün ve Mamulleri Kullananlar Dağılımı	93
Tablo 29. Halen Tütün ve Tütün Mamulü Kullananların İlk Kez Tütün Mamulü Kullanma Yaşlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2014	95
Tablo 30. Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerin Tütün Mamulü Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2012, 2014, 2016	95
Tablo 31. Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerin Alkol Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2016	97
Tablo 32. Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerde Beyana Dayalı Vücut Kitle İndeksinin Cinsiyete Göre Dağılımı ve Değişimi (%) 2012, 2014, 2016.	98
Tablo 33. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hastane Sayısı	99
Tablo 34. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hastane Yatağı Sayısı	100
Tablo 35. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Nitelikli Yatak Sayısı	100
Tablo 36. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Nitelikli Yatakların Toplam Yataklar İçerisindeki Oranı (%)	101
Tablo 37. Türkiye’de Sektörlere Göre Yataklı Tedavi Kurumlarında Ameliyathane Hizmetleri Altyapısı, 2016	103
Tablo 38. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hemodiyaliz Merkezi Sayısı, 2016	103
Tablo 39. Türkiye’de Yıllara Göre Yataklı Tedavi Kurumlarındaki Cihaz Sayıları	104
Tablo 40. Türkiye’de Sektörlere Göre Yataklı Tedavi Kurumlarında Cihaz Sayıları	104
Tablo 41. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hastanelere Müracaat Sayısı	108
Tablo 42. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Toplam Ameliyat Sayıları	109
Tablo 43. Türkiye’de Yıllara Göre Organ Nakli Sayısı (Tüm Sektörler)	110
Tablo 44. Türkiye’de Yıllara ve Seçilmiş ATC-1 Gruplarına Göre İlaç Satış Değeri (Milyon TL)	115
Tablo 45. Türkiye’de Yıllara Göre Tüm Sektörlerdeki Sağlık Personeli Sayıları	116
Tablo 46. Türkiye’de Öğretim Yıllarına Göre Tıp Fakültesi, Öğrenci ve Öğretim Üyesi Sayıları	120
Tablo 47. Türkiye’de Öğretim Yıllarına Göre Diş Hekimliği Fakültesi, Öğrenci ve Öğretim Üyesi Sayıları	121
Tablo 48. Küresel Rekabet Endeksinde Alt Endeksler Ve Başlıklar	126
Tablo 49. Ülkelerin Kalkınma Aşamaları İçin Ana Başlık Ağırlıkları ve Gelir Düzeyi Eşikleri	132
Tablo 50. Küresel Rekabet Raporundaki İlk On Ülke (2017-2018)	133
Tablo 51. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye İle İlgili Temel Göstergeler	137
Tablo 52. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Rekabet Alt Endeksi ve Başlıklarının Birlikte Gösterimi	138

Tablo 53. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Kurumlar Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	140
Tablo 54. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Altyapı Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	143
Tablo 55. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Makroekonomik Çevre Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	145
Tablo 56. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Sağlık ve Temel Eğitim Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	147
Tablo 57. Türkiye'de Sıtma, Verem ve AIDS Vakaları Sayıları	149
Tablo 58. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Yüksek Eğitim ve Öğretim Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	154
Tablo 59. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Mal Piyasasının Etkinliği Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	156
Tablo 60. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Emek Piyasasının Etkinliği Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	159
Tablo 61. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Finansal Piyasa Gelişimi Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	161
Tablo 62. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Teknolojik Hazırlık Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	162
Tablo 63. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Piyasa Büyüklüğü Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	164
Tablo 64. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait İş Gelişmişliği Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	165
Tablo 65. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Yenilikçilik Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi	167
Tablo 65. Kernel Fonksiyonları	173
Tablo 66. Analizde Kullanılan Değişkenler	175
Tablo 67. Nadaraya-Watson Tahmincisi İçin Kernel Regresyon Model Sonuçları	175
Tablo 68. Nadaraya-Watson Tahmincisi için Regresyon Modelleri İçin Öngörü Kriterleri	176
Tablo 69. Nadaraya-Watson Tahmincisi İçin Kernel Regresyon Model Sonuçları	177
Tablo 70. Nadaraya-Watson Tahmincisi için Regresyon Modelleri İçin Öngörü Kriterleri	178
Tablo 71. Nadaraya-Watson Tahmincisi İçin Kernel Regresyon Model Sonuçları	179
Tablo 72. Nadaraya-Watson Tahmincisi için Regresyon Modelleri İçin Öngörü Kriterleri	179

GRAFİKLER

	SAYFA
Grafik 1. Kamu Eğitim Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına Oranı (2014)	42
Grafik 2. Türkiye’de Yıllara Göre Kamu ve Özel Sağlık Harcamasının GSYH İçindeki Payı (%)	59
Grafik 3. Cari Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Paylarının Uluslararası Karşılaştırması (%), 2015.	61
Grafik 4. 2015 Yılı Kişi Başı Cari Sağlık Harcamasının Uluslararası Karşılaştırması, SGP ABD \$.	66
Grafik 5. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Cepten Yapılan Sağlık Harcaması (Nominal TL)	67
Grafik 6. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Cepten Yapılan Sağlık Harcaması (ABD \$)	67
Grafik 7. Türkiye’de Yıllara Göre Cepten Yapılan Sağlık Harcamalarının Toplam Sağlık Harcamaları İçindeki Oranı (%)	68
Grafik 8. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları İçinde Cepten Yapılan Cari Sağlık Harcamaları Oranının Uluslararası Karşılaştırması, (%), 2015.	69
Grafik 9. Finansman Türlerine Göre Cari Sağlık Harcamaları Karşılaştırması (2015)	69
Grafik 10. OECD Üyesi Ülkelerde Öğrenci Başına Yapılan Toplam Harcama Tutarları	77
Grafik 11. 2015 Yılında Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerin Her Gün Tütün ve Tütün Mamulü Kullanma Durumunun Uluslararası Karşılaştırması (%)	94
Grafik 12. 2015 Yılında Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerde Obez (Vücut Kitle İndeksi>30) Bireylerin Durumunun Uluslararası Karşılaştırması (%)	99
Grafik 13. Türkiye’deki Toplam Yatak Sayısının Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırması (2015)	102
Grafik 14. Yataklı Tedavi Kurumlarında 1.000.000 Kişiye Düşen MR Cihazı Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)	105
Grafik 15. Yataklı Tedavi Kurumlarında MR Cihazı Başına Düşen Görüntüleme Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)	106
Grafik 16. Yataklı Tedavi Kurumlarında MR Cihazı Başına Düşen Görüntüleme Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)	107
Grafik 17. Sağlık Bakanlığı Yıllara Göre 112 Acil Yardım Ambulansı Başına Düşen Nüfus	108
Grafik 18. 2015 Yılı Hastanelerde Akut Yatak Doluluk Oranlarının Uluslararası Karşılaştırması	109

Grafik 19. Türkiye’de Yıllara Göre Sağlık Hizmetlerinden Genel Memnuniyet Oranı (%)	111
Grafik 20. Yıllara Göre AB ve Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Oranı (%)	112
Grafik 21. Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet (%) 2014 ve Kişi Başı Kamu Cari Sağlık Harcaması (SGP ABD \$) 2015	113
Grafik 22. Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet (%) 2014 ve Kişi Başı Toplam Cari Sağlık Harcaması (SGP ABD \$) 2015.	113
Grafik 23. 1.000 Kişiyeye Düşen Günlük Antibiyotik Tüketim Miktarının Uluslararası Karşılaştırması, DDD, 2015	114
Grafik 24. 1.000 Kişiyeye Düşen Günlük İlaç Tüketim Miktarının Uluslararası Karşılaştırması, 2015	116
Grafik 25. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Toplam Hekim Sayısı (Tüm Sektörler)	117
Grafik 26. 100.000 Kişiyeye Düşen Toplam Hekim Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)	118
Grafik 27. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı (Tüm Sektörler)	119
Grafik 28. 100.000 Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısının Uluslararası Karşılaştırması, 2015	119

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GCI	Global Competitiveness Index
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
ed.	Editör
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
No.	Numara
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
s.	Sayfa
S.	Sayı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Diğerleri

GİRİŞ

Devletler, bulunacakları faaliyetler için planlama yapmak zorundadırlar. Bu planları gerçekleştirebilmek için de mali ve mali olmayan enstrümanlara ihtiyaç duyarlar. Bu araçlardan kamu harcamaları, en etkili olanların başında gelmektedir. Çünkü kamu harcamalarının ekonomik etkileri yanında sosyal etkileri de bulunmaktadır. Bu yönüyle kamu harcamaları toplumsal refaha etki eden önemli bir araçtır. O yüzden kamu harcamalarının analizi, belirlenen hedeflere ulaşılması için kaçınılmazdır.

Kamu harcamaları analiz edilirken daha sağlıklı sonuçlara ulaşılabilmesi için harcamaların bölümler halinde incelenmesi gerekmektedir. Kamu harcamalarının sınıflandırmasında en sık kullanılan tasnif, idari ve bilimsel sınıflandırmadır. İdari sınıflandırma, harcamayı yapan idari birim dikkate alınarak yapılan sınıflandırmadır. Bilimsel sınıflandırma ise iki alt başlıkta incelenmektedir. İlk ayırım reel harcamalar - transfer harcamaları ayırımıdır. En genel anlamıyla, devletin yaptığı tüketim harcamaları reel harcamalardır. Transfer harcamaları ise gelirin yeniden dağılımı üzerinde etkilidir. Karşılığında devlete mal ve hizmet verme zorunluluğunun olmaması, diğer bir deyişle karşılıksız olması transfer harcamalarının temel özelliğidir. İkinci ayırım ise cari harcamalar - yatırım harcamaları ayırımıdır. Cari harcamalar, genellikle hizmet sağlamak veya faydası en fazla bir yılda, bir veya birkaç defa kullanmakla tükenen mal ve hizmetler için yapılan niteliktedir. Yatırım harcamaları ise, üretim imkânlarını arttıran yani üretkenliği arttıran, kaynakların daha etkin kullanımını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğine katkı yapan, faydası bir yıldan uzun döneme yayılan ve daha ziyade üretimde kullanılacak mal ve hizmetler için yapılan harcamalardır. Ancak bu ayırım uygulamada her zaman kolay olmamaktadır. Yani bazı harcamaların cari harcama mı yatırım harcaması mı olduğu net bir şekilde ayrılamamaktadır. Bu sınıflandırmada yaşanan sorunlardan yatırım carisi kavramı ortaya çıkmıştır. Yatırım carilerinin maliye literatüründe en bilinenleri eğitim ve sağlık harcamalarıdır.

Hemen her ülkenin bütçesinde önemli paya sahip olan yatırım carilerinin analiz edilmesi son derece önemlidir. Yatırım carilerinin miktarı, niteliği, yapısı ve

zamanlaması gibi birçok faktör değerlendirmede dikkate alınmalıdır. Yatırım carileri bazı şartlar sağlandığında pozitif dışsallık da yayabilmektedir. Değerlendirme esnasında bu gibi durumlar da dikkate alınmalıdır. Eğitim ve sağlık harcamaları aynı zamanda ülkelerin rekabet gücüne katkı sağlayabilmektedir. Bu harcamaların sağlayacağı katkı, harcamanın özelliğine göre farklılık gösterecektir.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl endeksler yardımıyla ölçümlenerek rapor halinde yayımlanan “küresel rekabet gücü”, önemi gittikçe artan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel rekabet gücü mali ve mali olmayan pek çok faktörden etkilenmektedir. Rekabet gücünü ölçmede kullanılan endeks, yüzden fazla değişken yardımıyla oluşturulur. Gelecek için politika belirlenmesinde ve uygulanan politikaların sonuçlarını ölçmede küresel rekabet endeksinden faydalanılabilir. Küresel rekabet endeksi, ülkelerin yapıları hakkında sayısal olarak da ifade edilen ve karşılaştırılabilir özellikte çok kıymetli bilgiler sunmaktadır.

Konuya Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye'nin son rapor dönemlerinde küresel rekabet gücü sıralamasında gerilediği görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'de yatırım carilerinin, yıllar itibariyle bütçede önemli bir paya sahip olmasına rağmen, özellikle eğitim alanında yapılan uluslararası ölçümlerde başarısının düştüğü de izlenmektedir. Sağlıkla ilgili verilerin uluslararası karşılaştırması yapıldığında da Türkiye'nin pek çok veride diğer ülkelerin gerisinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, kamu harcamaları içindeki payı son derece yüksek olan yatırım carilerinin, Türkiye'nin küresel rekabet gücünü ne ölçüde etkilediği ortaya konmaya çalışılmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye'nin küresel rekabet gücünün artırılmasında kamu harcamalarının daha etkin kullanımını sağlayacak politikaların ortaya konmasına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, kamu harcaması ve yatırım carisi kavramları hakkında kuramsal bilgiler verilerek, kamu harcamalarının sınıflandırılması ve yatırım carileri olan eğitim ve sağlık hizmetlerinin, kamusal mallar ve dışsallıklar teorisi yardımıyla maliye bilimi ile olan ilişkisi ortaya konulacaktır.

İkinci bölümde, Türkiye'de ve Dünyada sağlık ve eğitim harcamalarının yapısı yıllar itibariyle gelişimi dikkate alınarak sunulacak; söz konusu harcamalar sonucu

eğitim ve sağlık sistemlerinin durumu analiz edilecektir. Bu analizlerde; eğitim sistemi değerlendirilirken, daha ziyade uluslararası kuruluşlarca yapılan ve geniş kabul gören PISA ve TIMSS verileri kullanılacaktır. Sağlık sistemi değerlendirilirken ise Türkiye'ye ait sağlık verileri, uluslararası alanda sağlık sisteminin değerlendirilmesinde kullanılan verilerle karşılaştırmalı olarak tablolar ve grafikler yardımıyla sunulacaktır.

Doktora çalışmasının üçüncü bölümünde ise, öncelikle küresel rekabet gücü kavramı ve küresel rekabet gücünün ölçülmesinde kullanılan endeks hakkında ayrıntılı bilgiler verilecektir. Endeksin yapısı, alt endeksler ve endekste yer alan başlıklar ortaya konulduktan sonra küresel rekabet raporlarında yıllar itibariyle en başarılı ülke örnekleri paylaşılacaktır. Daha sonra küresel rekabet raporlarında Türkiye ile ilgili verilerin ayrıntılı analizine geçilecektir. Oniki alt endekste Türkiye verilerinin yıllar itibariyle gelişimi tablolar halinde sunulacak, eğitim ve sağlık alanındaki veriler üzerinde daha kapsamlı bir çalışma yapılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın son bölümünde ise, yatırım carileri verileriyle küresel rekabet endeksi verileri arasındaki ilişki sayısal analiz yöntemiyle ortaya konmaya çalışılacaktır. Ekonometrik analizde, parametrik olmayan regresyon analizi uygulanacaktır. Analiz bulguları ışığında yatırım carilerinin Türkiye'nin küresel rekabet gücü üzerindeki etkileri gösterilerek çalışma sonlandırılacaktır.

I. BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI VE YATIRIM CARİLERİ HAKKINDA KURAMSAL BİLGİLER

Bu çalışmanın ilk bölümü iki temel başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta, öncelikle kamu harcamaları hakkında kavramsal bilgiler verildikten sonra kamu harcamalarının sınıflandırılması konusu incelenecektir. Kamu harcamalarının sınıflandırılmasıyla ilgili literatürde pek çok sınıflandırma olmakla birlikte, çalışmada, en çok kullanılan idari ve bilimsel sınıflandırmaya yer verilecektir. İkinci başlıkta ise; bilimsel sınıflandırmada, kamu harcamalarının bazılarının cari harcama mı yatırım harcaması mı olduğunun net bir şekilde belirlenememesi sonucu ortaya çıkan yatırım carileri kavramı açıklanacaktır. Daha sonra, en temel yatırım carileri olan eğitim ve sağlık harcamalarının, yatırım carileri niteliği ve maliye bilimiyle ilişkisi ortaya konarak yatırım carilerinin kamusal mal ve dışsallık özellikleri incelenecektir.

1. KAMU HARCAMASI KAVRAMI VE KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

Çalışmanın bu kısmında kamu harcaması kavramı açıklanarak, harcamaların anlaşılmasında ve analiz edilmesinde, harcama verilerinden bilgi ve politika üretilmesinde son derece önemli olan kamu harcamalarının sınıflandırılması konusu üzerinde durulacaktır.

1.1. KAMU HARCAMASI KAVRAMI

Kamu harcamalarını anlatmak için; “amme masrafları, devlet masrafları, kamu giderleri, devlet harcamaları” gibi terimler de kullanılmaktadır. Terminolojik olarak hepsi eş anlamlı olan bu deyimler ile anlatılmak istenen kavram aynıdır. Zaten

günümüzde harcama ve gider sözcükleri eşanlamlı olarak kullanılmaktadır¹. Bu çalışmada da harcama ve gider sözcükleri aynı anlamda kullanılacaktır.

Gelirin ihtiyaçları gidermede kullanılmasına gider denir. Günümüzde para ekonomisinin hâkim olması, tüm iktisadi değerlerde olduğu gibi gelirin de para cinsinden belirlenmesine neden olmuştur. Gelirin kullanılan bölümüne “tüketim”, geleceğe bırakılan bölümüne “tasarruf” denirken; gelirin tüketilmeye karar verilen bölümünün, ihtiyaçların önemine ve gerekliliğine göre dağıtılarak kullanılmasına ise “harcama yapma” denilmektedir. Bu açıdan kamu giderleri, kamu gelirlerinin kamusal ihtiyaçların giderilmesi için kullanılmasıdır².

Son 80-85 yıl öncesine kadar genel ekonomik süreci etkilemediği düşüncesi ile klasik maliyeciler kamu harcamalarını incelememişler, önemini belirtip bir veri olarak kabul etmişlerdir. 1930'lara kadar olan dönemde, liberal devlet anlayışının sonucu olarak kamu giderlerinin milli gelir içindeki payının % 5-15 seviyesinde olması da bunda etkilidir. Nitekim Günter Schmölders, XIX. Yüzyıldaki maliye anlayışı için “kamu bütçelerinin harcama yönünün maliye ilminin inceleme alanına dahil bulunmadığı, aksine maliye ilminin kamu ihtiyacını veri kabul edip sadece kamu gelirlerinin elde edilmesi meselesine inhisar edeceği görüşü mevcut idi” demektedir³. Çünkü klasikler, kamu harcamaları olarak sadece devletin güvenlik hizmetleri için yaptığı harcamalarını kabul etmişlerdir. Zamanla devlet hizmetlerindeki gelişme, kamu harcamalarının milli ekonomi içindeki payının artış göstermesi, kamu harcamalarının önemini ve incelenmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Dünya savaşları arasında ortaya konan çeşitli iktisadi görüşler, bilhassa Keynes'in yatırımlar açısından kamu harcamalarına verdiği önem, bu konunun daha ayrıntılı incelenmesine yol açmıştır. Devletin, yüklendiği mali ve mali olmayan, daha ziyade ekonomik ve sosyal nitelikli görevlerini gerçekleştirebilmek için kamu harcamalarını bir araç olarak kullanması kamu harcamaları konusunu maliye biliminin önemli bir dalı haline getirmiştir⁴.

Kamu ekonomisi alanındaki bir diğer görüş olan kamu tercihi teorisyenleri ise, Thomas Hobbes'un ünlü eseri “Leviathan”dan yola çıkarak, aşırı büyümüş devleti ve

¹ Nihat Edizdoğan, Özhan Çetinkaya, Erhan Gümüş, Kamu Maliyesi, 6. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2015, s. 45.

² Edizdoğan vd., a.g.e., s. 45.

³ Halil Nadaroğlu, Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 135-136.

⁴ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 46.

bunun yol açabileceği tehlikeleri anlatmaya çalışmışlardır. Daha sınırlı ve koruyucu devlet anlayışını savunan bu teorisyenler, devletin ekonomik küreselleşmeyle birlikte küçültülmesi ve Leviathan yerine daha liberal olması gerektiğini savunmuşlardır. Devletin küçültülmesiyle birlikte kamu harcamalarının da minimize edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Kamu harcamaları hem dar hem geniş anlamıyla değerlendirilebilir. Öncelikle dar anlamda kamu harcamaları, klasik maliye anlayışının yansıtıldığı görüşlerin ifadesi şeklinde değerlendirilmekte ve harcamayı yapan birimin hukuki kişiliğine bağlandığından “hukuki tanım” şeklinde de belirtilmektedir. Dar anlamda kamu harcaması idare hukukundaki devletin gerçekleştirdiği harcamalardır. Yani; yasama, yürütme ve yargı organlarının harcamaları dar anlamda kamu harcamalarıdır. Tarihsel süreç içinde devletin üstlendiği görevler itibariyle ilk zamanlarda devlet harcaması olarak ifade bulan kamu harcaması terimi devletin fonksiyonlarının ve yapısının aldığı şekil değişikliği ile birlikte kullanılır olmuştur. Dolayısıyla zaman içinde kamu harcamaları dendiğinde devlet ve diğer idareler tarafından yapılan harcamalar anlaşılır olmaya başlamıştır. Ancak dar anlamda harcama terimini devletin yaptığı harcamalar olarak nitelemek ve bu kapsamda günümüz itibariyle merkezi yönetimin gerçekleştirdiği harcamalar olarak ifade etmek gerekir. Ülkemizde 5018 sayılı Kanun öncesinde dar anlamda kamu harcaması olarak konsolide bütçe kapsamındaki idarelerin harcamaları (Genel Bütçeli İdareler + Katma Bütçeli İdareler-Hazine Yardımı) dikkate alınırken günümüzde merkezi yönetim kapsamındaki idarelerin harcamaları dar anlamda kamu harcaması olarak (Genel Bütçeli İdareler+Özel Bütçeli İdareler+Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar - Hazine Yardımı) ifade edilmektedir⁵.

XIX. yüzyılda liberal düşünce sistemine dayalı devlet anlayışı tarihe karıştığından, bu düşünceyi yansıtan bir tanım elbette bugünün ihtiyaçlarına cevap vermeyecektir. Çünkü günümüzdeki devlet, dış ve iç güvenlik gibi bazı görevlerle yetinen “koruyucu devlet” değildir. Neo-liberal anlayışı temsil eden bugünün müdahaleci devleti verimlilik amacı doğrultusunda piyasaya yönelik girişimlerde de bulunmakta ve geçmişten beri özel kesimin adeta tekelinde kalmış olan alanlarda ya tek

⁵ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 47.

başına ya da özel kesimin üretici birimleri olan firmalarla ortaklaşa piyasa faaliyetlerine girişmektedir⁶.

Geniş anlamda kamu harcamaları tanımına göre, harcamaları yapan kişilerin hukuki kişilikleri yerine, devletin sosyal hayatla ekonomik faaliyetlerde üstlendiği rol ve devleti karakterize eden kamu yetkisi dikkate alınmaktadır. Bu bakımdan kamu harcamalarının “ekonomik tanımı” ya da “sosyo-ekonomik yaklaşımı” olarak nitelendirilen bu tanıma göre kamu harcamaları; başta devlet olmak üzere kamu tüzel kişilerinin ve devredilen yetkilere sahip kuruluşların yaptığı harcamalara verilen addır. Geniş anlamıyla kamu harcamaları kapsamında değerlendirilen harcamalar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Geniş anlamda kamu harcamaları içine devlet ile birlikte diğer idare ve kuruluşların yaptığı harcamalar da girmektedir. Bu durum devletin üstlendiği görevlerin artması kapsamında değerlendirilir ve devletin dışında oluşturulan idare ve kuruluşların harcamalarını da içine alır. Bu idare ve kuruluşlar; mahalli idareler, sosyal sigorta kurumları, kamu iktisadi teşebbüsleri, vergi muafiyetleri ve istisnaları (vergi harcaması), bağış ve yardımlardır⁷. Vergi harcamaları, belli sektörleri, faaliyetleri veya kişileri teşvik etmek amacıyla vergi ödeyicilerinin bir takım giderlerini vergi matrahından belli ölçüde ya da tamamen düşebilmeleri veya vergi yükümlüsü olmamaları sonucu daha az vergi ödemeleri veya hiç vergi ödememeleri sonucu vergi gelirlerinde oluşan azalmadır. Vergi harcamalarının varlığı, kamu kesiminin büyüklüğü konusunda ülke ekonomilerinin karşılaştırılmasını zorlaştıran bir etmendir⁸.

Kamu harcamalarına hukuki açıdan bakıldığında, klasik maliye anlayışının devleti sadece yoğun bir hukuki varlık olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Klasiklere göre bu hukuki varlık, gerçek kişiler gibi fakat onlardan ayrı olarak tüketimde bulunmaktadır. Oysa devlet, çalışan, harcayan ve tüketen bireylerin oluşturduğu bir bireyler bütünüdür. XX. yüzyılın başlarında Alman ve Fransız yazarlarının kamu hukukunda geliştirdikleri yeni bir anlayışa göre devlet, tüzel bir kişidir yani hukuki bir varsayımdır. Şu halde devlet, millettten ayrı bir varlık olmayıp onun oluşturduğu organizasyonun hukuki bir görüntüsüdür. Devlet adına yetki ile hareket edenler hem

⁶ Nadaroğlu, a.g.e., s 133.

⁷ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 48.

⁸ Hülya Kirmanoğlu, Kamu Ekonomisi Analizi, 3. Baskı, Beta Yayınevi, 2011, İstanbul, s. 38.

yurttaş hem de vergi yükümlüsüdürler. Devletin sahip olduğu varlık gerçekte toplumun ortak varlığıdır. Hukuki bir varsayım olan devletin gerçek kişiler gibi tüketimde bulunmasına imkân yoktur. Devlet giderleri aslında, onun adına yetki ile hareket edenlerin vergi ya da sair yollarla toplumu oluşturan bireylerden aldıklarını, harcama adıyla tekrar toplumdaki bireylere dağıtmalarıdır. Yani, devlet denilen hukuki varlık; gerçekte ne harcar, ne de tüketim yolu ile milli hasılda bir azalışa sebebiyet verir. Devletin yaptığı, vergi adı altında aldıklarını harcama yolu ile dağıtmaktan ibarettir⁹.

Kamu harcamaları ekonominin geneli için çok önemli bir veriye, kamu harcamalarının analizinde dikkat edilmesi gereken temel kurallar şunlardır¹⁰:

- 1) Kamu harcamalarının analizinde nominal büyüklükler yanıltıcı olabilir. Ekonomik büyüklüklerin değerlendirilmesinde reel (sabit fiyatlarla hesaplanmış) rakamlar kullanılmalıdır. Fiyatlar genel düzeyindeki artışların etkisinden arındırılan rakamlar, artışı daha doğru ifade eder. (Fiyat değişimlerinin izlenmesi için endekslerden faydalanılır, endeks seçimi de oldukça önemlidir.)
- 2) Reel rakamların, uluslararası ve zamanlar arası karşılaştırma yaparken kullanımında, yanıltıcı etki yaratmaması için, kişi başına düşen harcama rakamlarının kullanılması daha doğru olur. Analizlerde kişi başına düşen reel harcama rakamları kullanıldığı durumda, nüfusun harcamalar üzerindeki etkisi de dikkate alınmış olacaktır. Örneğin Türkiye yıllık geliri itibarıyla G20 ülkeleri içinde yer alırken, kişi başına düşen gelir hesaplarında çok gerilere düşmektedir.
- 3) Analizlerde sık kullanılan diğer bir yöntem de, kamu harcamalarının diğer ekonomik değişkenlere oranlanmasıdır. Örneğin kamu harcamalarının milli gelir değerlerine oranlanması, ekonominin performansına kıyasla kamu harcamalarının gelişimini gösterecektir.
- 4) Devlet bütçesinin büyüklüğü yanında bütçe kalemlerinin alt kategoriler itibarıyla dağılımı da devletin ekonomiye müdahalesi konusunda bilgi sunar.

Kamu harcamaları, kamu hizmetlerinin üretilebilmesi için devletin yaptığı harcamalardır. Devlet, hangi mal ve hizmetlerin üretileceğine, bunların ne kadar ve

⁹ Nadaroğlu, a.g.e., s 137-138.

¹⁰ Fatih Savaşan, Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi, Dora Yayıncılık, 4. Baskı, 2014, Bursa, s. 34-35.

hangi kalitede üretileceğine karar verir. Bu kararların uygulanması için katlanılan maliyete de kamu harcamaları denir.

1.2. KAMU HARCAMALARININ SINIFLANDIRILMASI

Kamu harcamaları, kamu hizmetlerini parasal olarak ifade ettiğinden, kamu harcamalarının kamu hizmetleri arasında nasıl dağıtıldığı ve hangi hizmetlere öncelik verildiğiyle bu hizmetlerin topluma olan maliyetinin anlaşılabilmesi için, kamu harcamalarının hizmet ölçülerine göre sınıflandırılması bir nevi zorunludur denilebilir. Etkin bir mali araç olarak iktisadi ve mali sonuçlar yarattığından, kamu harcamalarının ekonomik ve sosyal bazı ölçülere göre bilimsel olarak sınıflandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde harcamaların bilinçli olarak mali bir araç olarak kullanımı zorlaşacaktır¹¹.

Aynı nitelikte olanları bir araya koymak suretiyle bir yığına, bir karışıklığa kazandırılan açıklığa sınıflandırma denildiğine göre, kamu harcamalarının belli ölçütlere göre sınıflandırılması ve bu sınıflar arasında karşılaştırmalar yapılması önemli faydalar sağlar. Kamu harcamalarının günümüzdeki sınıflandırmalarında; harcamaların ekonomi içindeki yeri, sosyal ve mali politika uygulamalarındaki değeri, harcamaların yapıldıkları zaman yarattıkları etkiler ve kalkınma planları ile olan ilişkileri göz önünde bulundurulmaktadır¹².

1.2.1. KAMU HARCAMALARININ İDARİ SINIFLANDIRMASI

İdari sınıflandırmalar, kamu tüzel kişilerinin özellikle devlet harcamalarının gruplandırılmasını öngörür. Geleneksel olarak harcamalar, harcamayı yapan idari birimlerin esas alınması yoluyla tasnif edilmektedir. Bu tür tasnife organik tasnif adı verilmektedir. Bir diğer tasnif şekli de harcamaların hizmeti esas almak suretiyle gruplandırılmasını öngörmektedir¹³.

Organik sınıflandırma, giderlerin devleti oluşturan idari birimlere göre gruplandırılmasıdır. Örneğin tüm giderlerin Cumhurbaşkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı gibi idari birimler arasında belirli dönemler itibarıyla – genellikle bütçe yılı olan bir yıl - bölünmesi organik sınıflandırmanın esasıdır. Organik

¹¹ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 78.

¹² Edizdoğan vd., a.g.e., s. 78-79.

¹³ Nadaroğlu, a.g.e., s. 154.

sınıflandırmaya, harcamaların tabi bulunduğu hukuki prosedürü esas alan bazı kurumsal sınıflar da eklenebilmektedir. İdari sınıflandırmanın bir türü olan organik sınıflandırmada, bütün ülkeler önceden belirlenen hukuki prosedüre bağlanmıştır. Bu nedenle, bu tür sınıflandırmaya hukuki sınıflandırma da denilmektedir. Ekonomik açıdan bilimsel kriterlere göre yapılan sınıflandırmaların ihtiyari olmasına ve gerektiğinde güdülen amaca göre değiştirilebilmesine karşın, hukuki sınıflandırma zorunludur ve ancak belirli bazı usullere göre değiştirilebilir¹⁴.

Fonksiyonel sınıflandırma ise, siyasi organların belirlediği kamu harcamalarını kapsamına alan ve bu kamu harcamalarıyla varılmak istenilen hedeflerin anlamlı bir şekilde birleştirildiği sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma türünde, yapılacak olan harcamalar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi öngörülen hizmetler dikkate alınmaktadır. Diğer bir deyişle, fonksiyonel sınıflandırma yapılırken harcamayı yapan idari birimler değil hizmet esas alınır (örneğin; milli savunma, eğitim, sağlık, yönetim vb). Belirli amaçlara yönelik hizmetler ile bu hizmetleri yürütürken yapılan kamu harcamaları arasındaki ilişkinin çok açık olması, fonksiyonel sınıflandırmaya ait en temel özelliktir ve yapılan tanımlarda bu özelliği yer almaktadır¹⁵.

Fonksiyonel sınıflandırma içinde yer alan kamu hizmetlerinin her biri, devleti oluşturan örgütlerin programı olup, sunulan çeşitli hizmetleri kapsar. Bu sınıflandırmada, hizmetlerin hangi kuruluşlar tarafından yapıldığı yerine harcamayı hangi amaçların gerçekleştirilmesi için kullandıkları gösterilir. Fonksiyonel sınıflandırmada, devletin tüm görev, yetki ve sorumlulukları göz önüne alınarak, kamusal örgütlerin sunduğu hizmetlerin programlar şeklinde gruplandırılması gereklidir. Söz konusu işlemler yapıldığında, kamu harcamalarının amacı, harcamaların belirlenen hizmetler arasındaki dağılımı ile tercih öncelikleri daha net görülebilecek, dolayısıyla fonksiyonel sınıflandırmada hizmetler konusunda kamuoyunda karmaşık olmayan, sağlıklı veriler sağlanabilecektir. Kuşkusuz, devlet yönetiminden sorumlu karar organları da bundan faydalanacaktır. Zira bu sınıflandırma, daha geniş siyasi amaçların belirlenebilmesi ve uygulanması olanağını sağlayabilecektir. Diğer taraftan fonksiyonel sınıflandırmada; aynı nitelikleri taşıyan bir hizmet farklı idari birimler tarafından yapılsa dahi, kamu harcamalarının ayırımında “fonksiyon” ölçü olarak

¹⁴ Nadaroğlu, a.g.e., s. 154-155.

¹⁵ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 80.

alındığından, aynı fonksiyonun bir parçası olarak değerlendirilir. Nitekim çoğu kamu hizmetlerinde belli bir hizmet türü, birden fazla idari örgüt tarafından yürütülmekte, bu da hizmetlerin belirginliğini azaltmaktadır. Örneğin, Türkiye’de eğitim hizmetlerini genel olarak Milli Eğitim Bakanlığı yürütmektedir ancak eğitim fonksiyonu sadece Milli Eğitim Bakanlığı’nın yönettiği hizmetlerle yapılmaz. Eğitim hizmetlerine yapılan kamu harcamalarının belirlenebilmesi için tüm kamu örgütlerinin eğitim hizmetlerine tahsis ettikleri harcamalarının tek tek saptanarak birleştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu tür bir işlem sonrası, Türkiye’de belirli bir dönemde eğitim hizmeti için, kamu kuruluşlarının bütçelerinden ne ölçüde harcama yapıldığı bulunabilir¹⁶.

Fonksiyonel sınıflandırmanın diğer bir özelliği ise, örgüt bütçelerindeki ödeneklerin ve kesin harcamaların hangi amaçlara yönelik olarak yapıldığını göstermesidir. Harcamanın ne olabileceği yolundaki tahminler yerine, kesin harcama rakamlarıyla ilgilenilmesi ve bunların kullanılması, devletin neyi yapıp neyi yapmadığını gösterdiği gibi, devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerin maliyet değerlerini de göstermektedir¹⁷.

Bu sınıflandırma fonksiyonel denetimi kolaylaştırmakta, kalkınma planları ve hükümet programlarının “devlet bütçesi” haline gelmesini sağlamakta ve yürütülmekte olan hizmetleri daha net hale getirmektedir. Böylece hizmete yapılan harcama ile yaratılan fayda arasında kıyaslamalar yapma olanağı yaratmakla kaynak tahsis politikasının başarısı ya da başarısızlığı değerlendirilebilmektedir. Hizmetlerin daha verimli gerçekleştirilmesine olanak veren bu sınıflandırma; genellikle yarı kamusal olarak ifade edilen veya piyasa tarafından da üretilebilir nitelikteki mal ve hizmetlerin etkinleştirilmesi, fayda-maliyet ve maliyet-etkinlik analizlerinin yapılabilmesi açısından daha yararlı olabilmektedir. Ayrıca bu sınıflandırma, hizmet çeşitleri bakımından yapılan harcamaların zaman içerisindeki gelişimini incelemeye ve izlenecek stratejileri belirlemeye de imkân sağlamaktadır¹⁸.

Fonksiyonel sınıflandırmanın kendinden beklenen faydayı sağlaması için, devletin çeşitli alanlardaki temel fonksiyonlarının bulunması gerekir. Böyle bir

¹⁶ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 80-81.

¹⁷ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 81.

¹⁸ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 81-82.

sınıflandırma, elbette ki kamusal fonların hangi amaçlarla kullanıldığının izlenmesi ve hizmetlerin maliyetlerinin belirlenmesini oldukça kolaylaştıracaktır¹⁹.

1.2.2. KAMU HARCAMALARININ BİLİMSEL SINIFLANDIRMASI

Kamu harcamaları, önemi nedeniyle bilimsel analize tutulmak zorundadır. Çünkü harcamalar tamamen homojen değildir. Kamu harcamalarının türleri, etkileri ve diğer bazı özellikleri birbirinden farklıdır. Devlet faaliyetleri hakkında bir yargıya varabilmek için; tür, etki ve bünyesel özellikler bakımından birbirine benzeyen harcamaların bir araya toplanması gereklidir. Bilimsel sınıflandırma bu zorunluluk sonucu ortaya çıkmıştır²⁰. Günümüzde bilimsel önemini hala yitirmemiş olan iki sınıflandırma açıklanacaktır. Bunlardan ilki reel harcamalar-transfer harcamaları sınıflandırmasıyken, ikincisi cari harcamalar-yatırım harcamaları sınıflandırmasıdır.

1.2.2.1. REEL HARCAMALAR VE TRANSFER HARCAMALARI SINIFLANDIRMASI

Kamu harcamaları, iktisadi etkileri açısından 2 kategoride incelenmektedir; reel harcamalar ve transfer harcamaları. Bu sınıflandırmanın öncüsü A.C. Pigou'dur. John F. Due, bu ayrıma sonradan açıklık getirmiştir.

Reel harcamalar devlet tarafından yapılan tüketim harcamalarıdır. Devlet bu tür harcamalar yoluyla dolaylı ya da doğrudan üretim faktörlerinin ya mülkiyetine ya kullanım hakkına sahip olacaktır. İktisat biliminde, gerçek kişilerin bir hizmetten yararlanmaları tüketim sayılırken, devletin de faktörlere sahip olması tüketim olarak değerlendirilir. Örneğin; devlet, memurlarına maaş ödediğinde memurun emeğinden (üretim faktörü) kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için yararlanmak hakkını elde eder. Devlet, reel harcamalar yolu ile mal da alabilir. Kamu hizmetleri genellikle piyasadan bitmiş veya ara malı satın alınarak gerçekleştirilmektedir²¹.

Reel harcamaların iktisadi özelliği milli gelire dâhil olması, dolayısıyla yeni gelir akımlarının doğmasına neden olmasıdır. Devlet, harcamalar yoluyla üretim faktörleri elde etmekte ve bu üretim faktörleriyle mal ya da hizmet üretirse, ürettiği bu

¹⁹ Nadaroğlu, a.g.e., s. 154.

²⁰ Nadaroğlu, a.g.e., s. 156.

²¹ Nadaroğlu, a.g.e., s. 157.

mal ya da hizmet milli gelire dâhil olmaktadır. Diğer bir deyişle, üretim faktörü alırken yapılan ödemeler, milli geliri oluşturan unsurların arasındadır. Devletin faktörlere dolaylı bir şekilde sahip olması, bu tür harcamaların milli gelire dâhil edilmesini engellemez. Sadece milli gelirin hesaplanması ile ilgili işlemlerde bazı değişiklikler yapılmasını gerektirir²².

Reel harcamalar iki ayrı şekilde olabilir. İlki devletin üretim faktörlerini doğrudan satın alma ya da kiralama için yaptığı harcamalar, diğeri devletin hazır bazı mal ve hizmetleri satın almak için yaptığı harcamalardır. Birinci şekilde, mal ve hizmet üretimi kamu ekonomisinde olmaktadır. Çünkü devlet üretim faktörlerini doğrudan eline geçirmekte, bunlarla mal ve hizmet üretmektedir. Faktör sahiplerine bedeli ödenmekte ve onların da bir gelir elde etmesine imkân verilmiş olmaktadır (İşgücü, sermaye, doğal kaynakları kiralama ya da satın almada olduğu gibi). Diğer şekilde, üretim faktörleri oldukları gibi değil, mal ve hizmetlerin bünyesine girmiş olarak devlet tarafından kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle, mal ve hizmet üretimi piyasa ekonomisinde olmakta, ancak tüketim kamu ekonomisinde gerçekleşmektedir²³.

Transfer harcamaları ise; milli gelirden değişim yaratmadan kişiler veya sosyal gruplar arasında, ekonomik, sosyal veya ulusal sebeplerle satın alma gücünün el değiştirmesini gerçekleştiren harcama türüdür. Gerçek (reel) harcamalar, toplam talebin bir ögesi olarak, cari dönemdeki üretimi veya fiyat düzeyi etkilenmesine rağmen, transfer harcamaları, cari dönem üretimine karşı doğrudan bir talep yaratmamakta, bazı kaynakların devlet bütçesi aracılığıyla kişi ve gruplar arasında karşılıksız el değiştirmesine yol açma niteliğini taşımaktadır²⁴.

Transfer harcamalarının karakteristiği, karşılığında devlete mal ve hizmet verme zorunluluğunun olmaması, diğer bir deyişle karşılıksız olmasıdır. Transfer harcamalarını H. Brochier ve P. Tabatoni, transfer harcamalarını, milli gelirden herhangi bir değişiklik yaratmayan ve sadece satın alma gücünün bireyler veya sosyal gruplar arasında el değiştirmesine sebep olan giderler şeklinde tanımlamaktadır²⁵. John F. Due,

²² Nadaroğlu, a.g.e., s. 158.

²³ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 90.

²⁴ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 90.

²⁵ Nadaroğlu, a.g.e., s. 158.

transfer harcamalarının, bu özelliği niteliği nedeniyle hediye mahiyeti taşıdığını ifade etmektedir²⁶.

1929'dan bu yana transfer harcamalarının ve kamu harcamalarının önemi gittikçe artmaktadır. Transfer harcamaları, mal veya hizmet alımına yönelik değildir ve toplumun sosyal olarak güçlü kalmasına yönelik yapılan, daha çok yardım amacı güden niteliktedir. Transfer harcamaları; ekonomik, sosyal ve mali nedenlerle gerekli görülen kişilere yapılan aktarımları ifade etmektedir. Bu ödemelerden yararlananların satın alma gücü nispeten artmaktadır. Sübvansiyon olarak yapılan transfer ödemelerinde ise, çeşitli kuruluşlara piyasa fiyatlarını düzenlemesi için yardım yapılmaktadır. Çeşitli sektörlerde yapılabilen sübvansiyonlar, sosyal amaçlı transferlerden farklıdır. Devlet, sahip olduğu finansal gücün bir bölümünü, kullanım şekillerini göz önüne alarak ve yönlendirerek ilgili kişilere aktarmaktadır. Şekli olarak transfer giderleri bir anlamda negatif vergi olarak değerlendirilebilir²⁷.

Tüketim, birikim ve üretim üzerinde yönlendirici etkiler yapan transfer harcamaları, herhangi bir varlığın satın alınması karşılığında yapılabileceği gibi karşılıksız da olabilmektedir. Transfer harcamaları, tüketicilere ya da firmalara, belirli amaçlarla, şartlı ya da şartsız olarak yapılabilmektedir. Yapılan nakdi yardımlar sonucunda, ihtiyacı olan kişiler tarafından transfer tutarı kadar mal ve hizmet talebi gerçekleştirilmekte, devlet bir anlamda sahip olduğu finansal gücün bir bölümünü, uygun gördüğü kişilere devretmektedir²⁸. Transfer harcamaları; sosyal, ekonomik ve mali politikalara göre planlanarak uygulanmaktadır.

Reel harcamalar, devletlerin geleneksel fonksiyonlarını yerine getirirken yaptığı harcamalardır (askeri harcamalar, idari harcamalar, eğitim harcamaları gibi). Transfer harcamalarından başlıcaları, devlet borçları faizleri, sosyal yardımlar, iktisadî amaçlı mali yardımlar, özel yatırımları teşvik etmek için verilen avanslar ve yapılan ödemelerdir²⁹.

²⁶ John F. Dué, Amme Masrafları ve Ekonomideki Önemi, Maliye Enstitüsü Tercümeleleri, İkinci Seri, 1965, s. 142.

²⁷ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, 7. Baskı, Gazi Kitabevi, 1999, Ankara, s. 83-84.

²⁸ Neumark, a.g.e., s. 197.

²⁹ İsmail Türk, Maliye Politikası, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998, s. 35.

Transfer harcamaları arasında yer alan devlet borçlarının faizleri, üzerinde tartışılan konulardan biridir. Brochier ve Tabatoni'nin belirttiği gibi, üretken amaçla kullanıldığı durumda, kamu borç faizlerinin reel harcama olarak değerlendirilmesi gerekir. Bir savaşı finanse etmek için alınacak borçların faizleri de doğal olarak transfer harcamaları arasında yer alacaktır. Ancak şu var ki, kamu borçlarının ne ölçüde üretken, ne ölçüde üretken olmayan maksatlarla kullanıldığını belirlemek her zaman kolay değildir³⁰.

Transfer harcamaları, gelirin yeniden dağılımı üzerinde etkilidir. Ancak bu, reel harcamaların gelirin yeniden dağılımı üzerinde hiç etkili olmadığı anlamına gelmez. Ayrıca, transfer harcamalarının gelir dağılımını mutlaka düşük gelirli sınıflar lehine etkileyeceği şeklinde yorumlanamaz³¹.

Transfer harcamaları doğrudan ve parasal bir etki yapmakta ve faktörlerin fonksiyonel bölüşüm sonundaki gelirinin bir miktar artmasına neden olmaktadır. Reel harcamalar da bazı durumlarda ve dolaylı bir şekilde aynî transferler yoluyla bazı sosyal grupların gelir seviyesini olumlu yönde etkilemektedir³².

1.2.2.2. CARİ HARCAMALAR VE YATIRIM HARCAMALARI SINIFLANDIRMASI

Cari harcamalar ve yatırım harcamaları ayrımı birçok ülke bütçesinde de görülen bir sınıflandırmadır. Aslen reel harcamaların alt kalemleridir. Ayrımın temeli, kamu harcamalarının tüketimde mi üretimde mi kullanılacağına dayanmaktadır.

Cari harcamalar, genel yönetim gereği yapılan ve sermaye malları için ayrılmamış harcamalardır. Yatırım harcamaları ise, üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim kapasitesini artırma maksatlı yapılan harcamalardır. Yani sermaye oluşumu ile ilgilidir³³.

Cari harcamalar, genellikle hizmetler ya da faydası en fazla bir yılda, bir veya birkaç defa kullanmakla tükenen (dayanıksız) mal ve hizmetler için yapıldıklarından her yıl tekrarlanır. Bu sebeple, tüketimdeki denge ile ilintili olup milli gelir kullanımını

³⁰ Nadaroğlu, a.g.e., s. 160.

³¹ Nadaroğlu, a.g.e., s. 161.

³² Nadaroğlu, a.g.e., s. 168.

³³ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 88.

ilgilendirmektedirler. Personel giderleri, ısıtma, aydınlatma, kırtasiye, su, kira, bakım ve küçük onarım giderleri gibi harcamalardır. Bu giderler daha ziyade devlet tarafından yapılacak kamu hizmetleri için ihtiyaç duyulan idari hizmetlerle ve bunların ifası ve sürdürülebilirliğiyle ilgilidir³⁴. Bu türdeki harcamalar, ülkelere göre değişmekte ve toplam kamu harcamalarında büyük bir paya sahip olmaktadır³⁵.

Yatırım harcamaları ise, üretim kapasitesini arttıran, üretkenliğe katkı sağlayan, kaynakların daha verimli kullanımını sağlayan bir kez veya daha çok kullanıldığında tükenmeyen (dayanıklı), üretim faktörleri verimliliğini arttıran, faydası birden çok yıla yayılan ve daha ziyade üretim aşamasında kullanılan mal ve hizmetler için yapılan harcamalardır. Yatırım harcamaları, tasarruf-yatırım dengesi ile ilişkilidir. Yollar, barajlar, makine ve tesisler, büyük onarımlar, yapılar vs. bu tür harcamalardandır³⁶.

Devletin ekonomi içinde oynadığı rolün değişimine bağlı olarak bütçe içerisinde yatırım harcamalarının önemi de gittikçe artmıştır. Devletin, ekonominin doğal dengesini bozucu girişimlerden kaçınması ile ilgili klasik ekonomik görüş içerisinde yatırım harcamalarının önemi yok denecek boyuttadır. Klasik yapıdaki hizmetlerin gerçekleştirilmesi söz konusudur. Özellikle 1929-1930 ekonomik krizi ve J.M. Keynes'ten sonra, devletin sahip olduğu mali ve ekonomik araçlarla, ülke ekonomisi içindeki rolünün arttığı görülmektedir. İstihdam düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme çabaları, gelir dağılımı ve ekonomik dengenin sağlanması konularında devlet, diğer araçlar yanında kamu harcamaları yoluyla da etkili olmak gereği ve ihtiyacını duymuştur. Söz konusu etkilerin sağlanması ve sürdürülmesi bakımından cari harcamaların da fonksiyonu ve katkısı büyük olmakla birlikte, özellikle yatırım harcamaları; bir yandan kaynakların etkin kullanımını sağlaması, diğer yandan dengeli kalkınma ve istihdam seviyesinin artırılması açısından büyük önem arz etmektedir. Ülkenin, sosyo-ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi bakımından gösterilen çaba ve tercihlere göre yatırım harcamaları, üretim araçlarını ve üretim kapasitesini arttırmaya yöneliktir³⁷.

³⁴ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 88.

³⁵ Akdoğan, a.g.e., s. 85.

³⁶ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 88.

³⁷ Akdoğan, a.g.e., s. 86.

Kamu harcamalarının cari ya da yatırım harcaması olarak ayrımı, uygulama açısından oldukça zordur. Çünkü uygulamada kamu harcamalarını her çeşit tartışmayı önleyecek biçimde birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Cari harcamaların faydası da birden fazla yıla yayılabilir. Özellikle bütçe uygulamalarında dayanıklı mal niteliğinde, fakat cari harcamalar ile satın alındıkları için faydalarının sürekliliği gözden kaçan pek çok mal ve eşya bulunabilir. Diğer yandan, yatırım harcamaları kapsamındaki hizmetlerin gerçekleştirilmesi cari harcamaların yapılmasına bağlı olduğundan, bu harcamalar da dolaylı olarak üretim kapasitesini etkileyebilecektir. Örneğin genel yönetimle sağlanan emniyet ve güvenlik hizmetleri gibi. Bunlara ayrılan kaynaklar cari harcamalar içinde bulunmaktaysa da, güvenliğin üretkenlik üzerine etkide bulunduğu kuşku duyulmayacak kadar belirgindir. İç ve dış güvenliğin tehlikeye düşmesi halinde üretkenlik de bundan etkilenecektir³⁸.

Söz konusu ayrımla ilgili yaşanan sorunlar yatırım carileri başlığı altında incelenecektir.

2. YATIRIM CARİLERİ KAVRAMI İLE KAMUSAL MALLAR VE DIŞSALLIKLAR

Çalışmanın bu kısmında, ilk önce yatırım carileri kavramı açıklandıktan sonra eğitim ve sağlık kavramlarıyla bu kavramların maliye ile ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda yatırım carileri, kamusal mallar ve dışsallık yönünden de incelenecektir.

2.1. YATIRIM CARİLERİ KAVRAMI

Kamu harcamalarının, yatırım harcaması mı cari harcama mı olduğu ile ilgili sınıflandırma sorunu, yatırım carileri kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Özellikle eğitim ve sağlık hizmetleri, devletin genel yönetim içinde yürüttüğü faaliyetler olarak sınıflandırılmıştır. Bu bakımdan devletin cari harcamaları niteliğinde olmakla beraber eğitim ve sağlık hizmetleri, insanların yeteneklerini, bilgilerini ve dolayısıyla yaratıcılıklarını artırır. Her ne kadar eğitim ve sağlık hizmetleri, genel yönetiminin bir parçası ve dolayısıyla bu hizmetlere harcanan ödenekler cari

³⁸ Edizdoğan vd., a.g.e., s. 89.

harcamaların bir bölümü iseler de, üretkenliği arttırıcı nitelikleri dolayısıyla bunları diğerlerinden ayırmak gerekir³⁹. Eğitim ve sağlık harcamalarında kamunun payının yüksek olduğu ülkelerde, harcamaların etkinliğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir⁴⁰.

Yatırım carileri ile ilgili literatürdeki bazı tanımlamalar aşağıdaki gibidir:

Eğitim ve sağlık gibi alanlara yapılan harcamalar cari harcamalar arasında yer alır. Fakat söz konusu harcamalar beşeri sermayeyi güçlendirmeye yönelik katkılarından; daha açık bir ifadeyle, sağlıklı işgücüne yapacakları katkıdan dolayı, yatırım giderlerine de benzetilirler ve “kalkınma (yatırım) carileri” şeklinde isimlendirilirler. Zira, daha eğitilmiş ve daha sağlıklı işgücüne sahip olan bir ülkenin kalkınma süreci de olumlu etkilenecektir⁴¹.

Yatırım carileri, genellikle maddi mal üretimine yönelik bulunmadıklarından ve sermaye malları biçiminde ortaya çıkmadıklarından cari harcama olarak nitelendirilmektedir. Başka bir deyişle, genel idarenin bir parçası, dolayısıyla bunlara harcanan ödenekler cari harcamaların bir bölümü iseler de, bu harcamaların ülkenin üretim gücüne katkısı inkâr edilemeyecek kadar açıktır ve etkileri ile faydaları aynı dönemde yok olmayıp gelecek dönemlere de sarmaktadır. Bu özellikleri göz önünde bulundurularak, faydası genelde bir yılı aşan ve beşeri yatırım nitelikli cari harcamalara “yatırım carileri” veya “kalkınma carileri” adı verilmektedir. Bu nedenle, genel yönetimle alakalı harcamalar, verimlilik ve etkinlik üzerinde olumlu etki yaratabilirler⁴².

“ Genel olarak, kamu kurumlarının siyasal karar alma sürecinde belirlenen kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla yaptığı parasal harcamalara kamu harcamaları denir. Kamu harcamaları genel olarak yönetsel (idari), işlevsel (fonksiyonel) ve ekonomik ölçütlere göre sınıflandırılabilir. Ekonomik sınıflandırma; yapılan harcamanın ekonomik açıdan ne anlama geldiği göz önüne alınarak yapılır ve kamu harcamaları tüketim, yatırım ve transfer olmak üzere üç grupta değerlendirilir. Ancak eğitim ve sağlık alanında yapılan harcamaların bir bölümü bu kategoride

³⁹ Metin Erdem, Doğan Şenyüz, İsmail Tathoğlu, Kamu Maliyesi, 1. Basım, Ekin Kitabevi, 1996, s. 63.

⁴⁰ Antonio Afonso, Miguel St. Aubyn, “Non-Parametric Approaches To Education And Health Efficiency In OECD Countries”, Journal of Applied Economics. Volume VIII, No. 2 (November 2005), s. 242.

⁴¹ Nurettin Bilici, Adem Bilici: Kamu Maliyesi, Seçkin Yayıncılık, 2011, s. 49.

⁴² Edizdoğan vd., a.g.e., s. 89.

*değerlendirilmekle birlikte, eğitimi ve sağlıklı işgücüne yapacağı katkı nedeniyle yatırım carileri olarak nitelendirilir. Cari dönemde ve tüketim niteliğinde olduğu halde bu harcamalar, üretim kapasitesini artırma potansiyeli taşıdığından yatırım kavramı ile ilişkilendirilmektedir”.*⁴³

*“Ancak bazı kamu harcamalarının etkileri döneminde yok olmadığı, gelecek dönemlere de geçtiği halde, bunların nesnel varlıklar halinde olmamaları, cari harcamalar olarak nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Örneğin, eğitim ve sağlık harcamalarının bir üretici güç olarak insan üzerinde gelecek dönemlere de kalıcı etkileri olduğu halde, bunlar kamu muhasebesinde cari harcama sayılmaktadır. Bunlara insan sermayesine yatırım, ya da kalkınma carisi de denilmektedir”.*⁴⁴

“Maliye literatüründe yatırım carisi olarak kabul edilen eğitim, sağlık ve araştırma-geliştirme harcamaları gibi kalemler bu kapsamda değerlendirilebilir. Böylelikle toplam gelirler ile büyüme üzerinde stratejik öneme sahip olan kalemler dışındaki harcamalar arasında bir denge kurulmaya çalışılır. Harcama artışlarına oransal sınırlar konulurken potansiyel büyüme üzerindeki etkileri açısından özellik arz eden bazı kalemler kapsam dışında bırakılabilir”. Bu kalemler yatırım veya yatırım carisi niteliğine sahip olan kalemlerdir⁴⁵.

Yatırım carilerinin yukarıda da bahsedildiği gibi iki temel ayağı vardır; eğitim ve sağlık harcamaları. Aşağıda eğitim ve sağlık harcamalarının ayrıntıları ve rakamsal gelişimi incelenmeye çalışılacaktır.

2.1.1. EĞİTİM KAVRAMI VE MALİYE İLE İLİŞKİSİ

Eğitim kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde; “Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine, okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye.” olarak tanımlanmıştır⁴⁶. Ancak bu tanım, bilimsel anlamda bahsedilen eğitim kavramını karşılamakta son derece yetersizdir. “Çağdaş anlamda eğitim kavramı;

⁴³ Abuzer Pınar, Maliye Politikası Teori ve Uygulama, 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014, s. 36.

⁴⁴ Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 219.

⁴⁵ Fatih Kaya, Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2807, Ankara, 2009, s. 20-21.

⁴⁶http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59d3840bae8686.61253174

davranış değişimi, bireyin belirli hedefler yönünde bilinçli olarak kendi yaşantısı yoluyla davranışlarını değiştirmesi, bireysel yeteneklerin çeşitli yönlerden birey ve toplum için uygun ve dengeli olarak geliştirmesi anlamına gelmektedir. Çok kapsamlı ve karmaşık olan eğitim kavramı incelendiğinde plan, hedef, psiko-sosyal kültürlenme, davranış değiştirme gibi kavramları içermektedir”⁴⁷.

“Eğitim, kavramsal olarak insanoğlunun yaşamının her alanına katkı sağlamaktadır. Eğitim, insana sadece sosyal alanda değil ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere pek çok alanda kolaylık sağlamaktadır. Bu durum gelişimi beraberinde getirmektedir”⁴⁸. Bir süreç olan eğitim; bireyin toplumsal yapı bakımından şekillendirilerek topluma kazandırılmasını hedef alan ve genel olarak bireyde oluşması istenen değişikliklerin tutum ve davranışlarına yansımaları amaçlayan yönelimlerle biçimlenmektedir. Eğitim, fiziki ve toplumsal çevrenin bireyde meydana getirdiği bir etkidir. “Sonuç olarak eğitim; insanın mükemmelleştirilmesi, bireyin kendisi ve başkaları için mutluluk aracı ve insana daha iyi yaşam olanakları sağlayan etkinliklerin tümü şeklinde tanımlanabilir”⁴⁹.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 1948 yılında kabul edilen ve Türkiye’nin de tarafı olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 26. maddesinde eğitim şu şekilde yer almıştır:

“1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleksel eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirir ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir”⁵⁰.

⁴⁷ İlhami Söyler, “Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları”, Maliye Dergisi, Sayı 154, Ocak-Haziran 2008, s. 59.

⁴⁸ Bengü ÇETİN, “Eğitim Ve Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, Karaman, 2014, s. 27.

⁴⁹ Muharrem AFŞAR, “Türkiye’de Eğitim Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, 2009, s. 86-87.

⁵⁰ https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim Tarihi: 01.10.2017).

Eğitim, tecrübesi ve yeteneği olmayan bireyleri, ekonomik hayatta gerekli olan niteliklerle donatmakta ve daha üretken bir insani sermayeye dönüştürmektedir. Eğitim, nüfusun veya işgücünün niteliklerinin iyileştirilmesini sağlayarak ekonomik gelişmeye, üretkenliğe ve verimliliğe katkı sağlayacaktır. Eğitim; ekonomik boyutuyla, büyüme, rekabet gücü ve verimlilik artışı; sosyal boyutuyla ise yoksullukla mücadele, gelir dağılımının iyileştirilmesi, katılımcılık, sosyal uyum ve çevrenin korunması gibi politika alanlarının merkezinde yer almaktadır⁵¹. Eğitime verilen önem, bu özellikleri dolayısıyla gittikçe artmaktadır.

Eğitim bireylere yönelik yapılmakla birlikte, toplumsal yönü daha ağır basmaktadır. Durkheim'a göre eğitim; toplumsal ve fiziki çevrenin insan üzerinde meydana getirdiği etkilerdir; Kant'a göre ise eğitim insanın mükemmelleştirilmesidir. J.S. Mill'e göre bireyin kendisi ve başkaları için bir mutluluk aracıyken, H. Spencer ve Herbart'a göre eğitim, insan hayatının iyileştirilmesine yönelik etkinliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır⁵².

Eğitim bilhassa az gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler için daha önemlidir. Kalkınma sürecindeki ülkeler, yani, ekonomik gelişmelerini tam olarak gerçekleştirememiş ve toplumsal refahı arttırmak için çalışan ülkeler, bu süreci daha kısa sürede tamamlamak ve hem ekonomik hem sosyal açıdan daha gelişmiş bir toplum olabilmek için, beşeri sermaye yatırımlarına önem vermelidirler⁵³. Eğitimin, toplumdaki tüm çocuklara en azından minimum düzeyde verilmesi halinde, bunun büyük ölçüde dışsal faydalar yaratacağına büyük ölçüde inanılmaktadır⁵⁴.

İktisadi olaylarla eğitim arasında yakın bir ilişki olduğunu söyleyen ilk iktisadi okul Merkantilizm olmuştur. Sanayi ve ticari faaliyetler arttıkça bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerilerin ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı rolü daha iyi anlaşılmış, eğitime de daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Merkantilistler, milli gelir artışının

⁵¹ Fatih Yardımcıoğlu, "Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme Ve Gelir Dağılımı İlişkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, S.Ü.S.B.E., 2012, s. 12-13.

⁵² Banu Bulurman, "Enformasyon Toplumu ve Eğitim", İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2002, Cilt 4, Sayı 1, Sıra 8, No 124.

<https://www.isguc.org/?p=article&id=124&cilt=4&sayi=1&yil=2002> (Erişim Tarihi: 20.10.2017)

⁵³ Evrim Demir, İlköğretim Hizmetinin Özel ve Kamu Kesimince Sunulmasının Etkinliğinin Ölçülmesi Ve Denizli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, P.Ü.S.B.E. Denizli, 2006, s. 6.

⁵⁴ David N. Hyman, Public Finance, A Contemporary Application of Theory to Policy, 10th Edition, 2010, s. 155.

bir ögesi olarak beşeri sermayeye büyük önem vermişlerdir. Klasik iktisatçılardan R. Malthus, eğitimin önemi üzerinde özellikle durmuştur. Nüfus çalışmalarıyla bilinen Malthus, aile planlaması ve nüfus planlaması ile ilgili alışkanlıkların oluşmasının ancak ve ancak eğitim yoluyla olabileceğini vurgulamıştır. Klasik iktisatçılardan eğitime en fazla önem veren Senior'dur. Senior'a göre, eğitilmiş insanlar çoğaldıkça nüfus artışı hızı düşmektedir. Bu görüşe göre devletin eğitime etkin bir şekilde müdahale etmesi zorunludur. Çünkü eğitim, cehalet ve yoksulluğu gidererek nüfus artışının kontrolünü otomatik olarak sağlamaktadır. Keynesyen iktisatçılar, eğitim harcamalarını yarı kamusal bir mal olarak değerlendirmişler ve sosyal refah devleti anlayışı gereği, eğitim hizmetlerinin devlet tarafından sunulması gerektiğini savunmuşlardır⁵⁵.

Günümüzde gelişmiş ve sanayileşmesini tamamlamış toplumlarla, gelişmekte olan ülkeler arasındaki en önemli farklılık eğitim ve bilgi olmaktır; bilgi, üretim faktörleri yanında beşinci etmen olarak görülmektedir. Bilgi toplumuna geçişin temel koşulu ise, kişilere yaşam boyu öğrenmeyi esas alan bir yaklaşımla eğitim verilmesidir⁵⁶.

Eğitimin ekonomi içindeki rolünü açıklayan en eski teori beşeri sermaye kuramıdır (human capital theory). Bu kurama göre, insana yapılan yatırımlar sayesinde kalkınma süreci daha kısa sürede gerçekleştirilebilir. İktisadi kalkınmanın sağlanabilmesi için emeğin niteliğini arttıran beşeri sermaye yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Emeğin hem niteliğini hem verimliliğini arttıran beşeri sermaye yatırımlarının en önemlisi eğitim harcamalarıdır. Beşeri sermaye kuramına göre, yapısal değişimin sağlanmasında beşeri sermaye en az fiziksel sermaye kadar önem taşımaktadır. Beşeri sermaye kuramı, eğitim ekonomisi çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Bu kurama göre, eğitime yapılan yatırımın artması, bireylerin verimliliklerini arttırarak daha yüksek kazanç elde edilmesini sağlamaktadır. Bu yönüyle kuram, marjinal verimlilik teorisi ile de uyumludur. Eğitim sistemine düşen görev, güncel ve gelecekteki iş alanları için meslek elemanlarını yetiştirecek eğitim programlarının geliştirilmesidir⁵⁷.

⁵⁵ Nazım Öztürk, "İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü", Sosyoekonomi, 2005-1, s. 28-30.

⁵⁶ Nazım Öztürk, a.g.m., s. 31.

⁵⁷ Nazım Öztürk, a.g.m., s. 31.

Eğitim kavramının hem bireysel hem de sosyal ve iktisadi boyutunun olması, eğitim faaliyetlerinin kamu tarafından üretilmesine sebep olmaktadır. Bilginin temel güç, eğitim almış insanın beşeri sermaye olarak kabul edildiği günümüz ekonomik anlayışında eğitimin önemi oldukça artmıştır. Bilgi toplumu olmanın temel prensiplerinden biri yeni bilgi üretilmesidir. Bilgi üretiminin olabilmesi için ise eğitim alanında ciddi yatırımların yapılması kaçınılmazdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, eğitim için ihtiyaç duyulan büyük kaynakların devlet tarafından sağlanması gerekmektedir⁵⁸.

Eğitim ve eğitimin kalkınmaya yaptığı katkı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da şu şekilde yerini almıştır: “*Kalkınmanın en etkili araçlarından biri olan eğitim; ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek ve toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek için en önemli araçtır. Eğitim aynı zamanda kalkınma için gerekli nitelikte ve sayıda iş gücü yetiştirilmesi için başlıca yoldur. İlave olarak eğitim, toplumun yaratıcı gücünü ve verimini arttıran, toplumdaki kişilere yeteneklerine göre yetişme olanağı sağlayacak sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini gerçekteştiren en etkin araçtır. Ayrıca eğitim, insanlara doğal ve toplumsal çevrelerini tanıma, bilinçli hareket etme olanağı veren, refah ve mutluluklarını arttıran en önemli sosyal hizmettir*”⁵⁹.

2.1.2. SAğLIK KAVRAMI VE MALİYE İLE İLİŞKİSİ

Toplumların en önemli ihtiyaçlarından olan sağlık hizmetleri, kuşkusuz kamu ekonomisiyle ve maliye ile yakından ilişkilidir. 1948 yılındaki Dünya Sağlık Örgütü Tüzüğü’nde sağlığın tanımı şu şekilde yapılmıştır: “*Yalnızca hastalık veya sakatlığın olmaması durumu değer, fiziksel, sosyal ve ruhsal refah durumu. Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi bağlamında sağlık, soyut bir durumdan çok fonksiyonel terimlerle anlatılabilen bir sonuca ulaşma aracı olarak, insanların bireysel, sosyal ve ekonomik olarak verimli bir yaşam sürmesine izin veren bir kaynak olarak düşünölmektedir.*

⁵⁸ Rifat Ortaç, “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları”, G.Ü. İİBF Dergisi, 2/2003, s. 239.

⁵⁹ DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, 1963, Ankara, s. 441.

Sağlık, günlük yaşam için bir kaynaktır, hayatın amacı değildir. Sosyal ve kişisel kaynakları ve fiziksel kapasiteyi öne çıkaran pozitif bir kavramdır”⁶⁰.

Sağlık kavramının temel insan hakkı olarak ele alındığı Ottawa Sözleşmesinde, huzur, yeterli ekonomik kaynak, gıda ve barınma, istikrarlı bir eko-sistem ve sürdürülebilir kaynak kullanımını içeren bazı ön şartlar vurgulanmaktadır. Bu ön şartların kabul edilmesi, sosyal ve ekonomik koşullar, fiziksel çevre, bireysel yaşam tarzları ve sağlık arasındaki göz ardı edilemez bağlantıları öne çıkarmaktadır. Bu bağlantılar, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi tanımının merkezindeki bütüncül sağlık anlayışı için temel sunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, sağlığı en temel insan hakkı olarak görmektedir. Bu anlayışa göre insanların tümünün, temel sağlık kaynaklarına erişiminin olması gerekir. Daha kapsamlı bir sağlık anlayışına göre ise, sosyal ve ekonomik şartları, fiziksel çevreyi yöneten tüm sistemler ve yapılar, faaliyetlerinin birey, toplum sağlığı ve refahı üzerindeki etkisine ilişkin tüm olası sonuçları dikkate almalıdır.⁶¹.

Sağlık tanımlarında belirtilen “iyilik” halinin ne olduğu ve derecelerinin olup olmadığı yanıtlanmalıdır. Sağlık kavramını, objektif sağlık ve sübjektif sağlık olarak ikili bir ayrımla ele almak bu soruya cevap olabilir. Sübjektif sağlık kavramı, bireyin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan durumunu kendisinin algılaması halidir. Bu bakış açısına göre, birey hasta olmadığı halde kendini hasta, ya da hasta olduğu halde kendini sağlıklı algılayabilmektedir. Bu bakımdan, sübjektif açıdan sağlık kavramının hasta için neyi ifade ettiğinin bilinmesi önemlidir. Objektif olarak sağlık kavramıysa daha geneldir ve objektif sağlık, doktor muayenesi ve tanı testleri sonuçlarına göre belirlenen bir hastalığın olmayışı halidir. Böyle bir durumda bir kişiye sağlıklı diyebilmek için, bireyin hem kendini sübjektif olarak sağlıklı algılaması, hem de objektif olarak gerçekten sağlıklı olması gereklidir.⁶².

Sağlık ve sağlık hizmetleri ile ilişkili konuların ekonomik, politik ve toplumsal boyutlarının gittikçe daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Bu konulara daha geniş

⁶⁰<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20Te%C5%9Fviki%20S%C3%B6zle%C3%BCk.pdf> (Erişim Tarihi: 03.01.2018)

⁶¹<https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%20Te%C5%9Fviki%20S%C3%B6zle%C3%BCk.pdf> (Erişim Tarihi: 03.01.2018)

⁶² Abdülkadir Işık, “Sağlık Ekonomisi: Finansmanı ve Ekonometrik Bir Analiz Çerçevesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı, İstanbul, 1997, s. 7-8.

bir perspektiften yaklaşıldığında, ülkelerin kendi iç dinamikleri kadar her ülkeye özgü gibi görünen ancak global düzeyde ekonomik ve toplumsal etkileşimlerin yansımalarının da bulunduğu görülmektedir. Özellikle ulusal ve uluslararası düzeyde artmakta olan sağlık harcamaları, sağlık hizmetlerinin iktisadi boyutunun ve bununla ilişkili olarak sağlık sistemlerinde geniş kapsamlı reform gerekliliği ile ilgili tartışmaların daha çok artmasına sebep olmuştur. Söz konusu gelişmeler sağlık harcamaları bakımından incelendiğinde, son otuz yılda ülkelerin neredeyse tamamında gayri safi yurtiçi hasıladan sağlığa ayrılan payın iki kat, bazılarında ise iki kattan da fazla arttığı görülmektedir⁶³.

“Sağlığı elde etmek ve toplumu sağlıklı kılmak amacını gerçekleştirmek üzere çok geniş bir alanı kapsayan, sağlıkla ilgili mal ve hizmet türündeki her türlü ürünü üretmek ve tüketmek üzere kurulan sistem ve alt sistemler ile bunların içinde yer alan kişi, kurum-kuruluş, statü ürün vb unsurların tümünü belirtmek için kullanılan genel ve kapsayıcı bir kavram sağlık sektörüdür”. Sağlığın korunup geliştirilmesi ile ilgili tüm faaliyetler sağlık hizmetleri alanınca kapsanır. İnsanların daha sağlıklı ve daha uzun yaşamak istemelerine karşın, sağlık alanında bulunan mevcut kısıtlar giderek daha görünür hale gelmektedir. Buna karşın sağlık harcamaları sürekli bir artış eğilimi göstermektedir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak sağlık alanına önemli tutarda kaynak ayırmakta, kaynakların kıt olduğu bir ortamda en iyi çıktının elde edilmesi ise ekonomi ile mümkün olabilmektedir. Sağlık hizmetlerinin maliyetleri ile kalitesi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Sağlık harcamalarının artması ve buna paralel olarak sağlık sisteminin etkinliğinin aynı oranda artıp artmaması gibi konular için de fayda maliyet analizlerinin yapılması gerekmektedir⁶⁴. Bununla birlikte sağlık harcamaları sağlık sonuçlarına katkıda bulunan birçok niceliksel ve niteliksel faktörden sadece biridir ve sağlık durumunun ölçümü kolay olmayan bir süreçtir⁶⁵.

Beşeri sermaye, birey ya da toplumun sahip olduğu bilgi, beceri, yetenek, sağlık durumu ve eğitim düzeyi gibi kavramları ifade eder. Beşeri sermayenin oluşumunda rol oynayan en önemli etmenlerden biri olan sağlık, bireylerin verimliliğini arttırarak

⁶³ Zafer Çalışkan, “Sağlık Ekonomisi: Kavramsal Bir Yaklaşım”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, 2008. s. 30.

⁶⁴ Sevinç Tokalaş, “Kamu Sağlık Hizmetlerinin Satın Alınması”, M.Ü. SBE Maliye Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s. 3-4.

⁶⁵ John Nixon, Philippe Ulmann, “The Relationship Between Health Care Expenditure And Health Outcomes”, The European Journal of Health Economics, March 2006, Volume 7, Issue I, s. 7.

ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır⁶⁶. Bu bakımdan sağlık, küresel rekabet gücünün artırılması bakımından da önemli bir belirleyicidir.

Sağlık kavramı, insan hayatını sadece bireysel olarak etkilemez, aynı zamanda toplumsal hayata olan etkileri ve ekonomik etkileri de bulunmaktadır. Öncelikle sağlıklı bir birey olmak, fiziksel ve ruhsal sağlığa sahip olmak, mutlu ve üretken bir yurttaş olmanın birincil koşuludur. Kamu yönetimi bakımından, sağlıklı bir topluma sahip olmanın yanısıra onu sürdürülebilir kılmak da oldukça önemlidir. Bir toplumun sağlıklı olduğunu söyleyebilmek için, o ülkedeki ekonomik yapı ile sosyolojik çevrenin de ülkenin sağlık sistemine destek olması gerekir. Nitekim ülkedeki ekonomik yönetim sağlık hizmetlerini finanse etmek için kaynak yaratmaya çalışırken, özel idare ve yerel yönetimler de çevre şartlarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması için gerekli önlemleri almak durumundadır⁶⁷. Bu yönüyle kamu harcamalarının içerisinde sağlık harcamalarının payı da önemli olmaktadır.

Bir toplumda sağlık standartlarındaki gelişim, sağlık hizmetlerinin ülkede yaşayan yurttaşlara eşit ve adil olarak sunulmasına bağlıdır. Her insanın en doğal hakkı olan sağlık hizmetlerinden faydalanmanın sağlanması, mevcut eşitsizliklerin giderilmesi ile yoksulluğun minimizasyonu, ülke ekonomilerince ilk değerlendirilmesi gereken politikalardandır. Sağlık hizmetleri piyasasının ayırt edici özelliklerinin başında, sağlık hizmetleri talebindeki belirsizlik ve asimetrik bilgi gelmektedir. Sağlık hizmetlerini sunanlar, bu hizmetleri tüketenlerden daha fazla bilgi sahibi olduklarından ve hastalara hastalığı ile ilgili yeterli bilgi verilmediğinden ya da hizmeti alanlar yani hastalar, doktorların sunduğu sağlık hizmetinin yeterliliğini ve boyutunu sorgulayamamaktadırlar. Hastalardan tedavileri ile ilgili olarak istenen tahlil, tetkik, ilaç miktarı ve ilaç içeriği gibi unsurların doktorlar tarafından belirlenmesi, sağlık harcamalarının boyutunu belirleyen temel unsurlardandır. Hükümetlerin, hasta ile doktor arasındaki (özellikle özel hastanelerdeki) asimetrik bilgi sorununu, etkin bir sağlık politikası uygulanması için göz önünde bulundurması kaçınılmazdır. Hükümetler

⁶⁶ Pınar Hayaloğlu, Hasan Çebi Bal, “Üst Orta Gelirli Ülkelerde Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 35.

⁶⁷ Müjgan Hacıoğlu Deniz, Kutluk Kağan Sümer, “Türkiye’de Sağlık Sektörü ve Sağlık Harcamalarının Büyüme Üzerindeki Etkisinin 2000-2014 Yılları için Analizi”, <https://www.avekon.org/papers/1749.pdf>

söz konusu sağlık politikalarını, kaynak dağılımını da göz önünde bulundurarak mümkün olduğunca eşit bir şekilde uygulamakla mükellefler⁶⁸.

Son yıllarda artan nüfusla birlikte hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen tamamında toplumsal refah seviyesini arttırabilmek için yatırımların büyük kısmı kamu kaynaklarıyla yapılmaktadır. Ülkedeki refah seviyesinin arttırılması için de sermaye, teknoloji, hammadde ve insan gücü gibi kaynakların etkin kullanımı zorunludur. Etkin bir üretimin en önemli öğelerinden biri olan beşeri sermaye, son yıllarda tüm ülkeler için önemli olmakla birlikte beşeri sermayeyi arttırıcı nitelikteki unsurların yatırımlara dönüştürülmesi pek çok ülkenin temel politika tercihlerinden biri olmuştur. Beşeri sermaye kavramı iktisadi literatürde geçmişten bu yana olmasına karşın, bilhassa 1980’li yıllardan sonra büyüme modellerinde sıklıkla kullanılmaktadır⁶⁹. Buna ek olarak, sağlık harcamalarının ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkilerini araştıran pek çok araştırma bulunmaktadır.

Sağlık harcamaları ekonomik büyümeyi ve verimliliği, büyüme ve verimlilik ise sağlık harcamalarını arttırmaktadır. Sağlık harcamalarının miktar ve kalitesinin artması (bireylerin daha uygun sağlık hizmeti talebinde bulunması) beklenen yaşam süresinin uzaması nedeniyle istihdam sürelerini uzattığı gibi, koruyucu sağlık hizmetleri yoluyla yaratılan pozitif dışsallık nedeniyle de ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler oluşturmaktadır. Harcama tercihlerinde özellikle koruyucu nitelikteki temel sağlık hizmetleri ile daha yüksek maliyetli olan tedavi edici nitelikteki sağlık hizmetleri arasındaki tercih, ilkinin sosyal faydasının oluşturacağı maliyetten daha yüksek olacağı için, bugün birçok ülke sağlık hizmeti sunumunda öncelikli olarak ele almaktadır. Son 20 yılda hızla gelişen sağlık teknolojisi, piyasaya sürülmekte olan daha yeni ve daha pahalı ilaçların getirdiği maliyetle, tüm dünyada sağlık sistemlerini zorlamaktadır. Ayrıca tüm dünyada yükselen beklenen yaşam süresi ve buna paralel olarak kronik hastalıkların azaltılması için gerekli kaynakların sürekli artması, sağlık sistemindeki

⁶⁸ İbrahim Arslan, Mehmet Vahit Eren, Selahattin Kaynak, “Sağlık ile Kalkınma Arasındaki İlişkinin Asimetrik Nedensellik Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:31, Sayı:2, Yıl:2016, s. 288-289.

⁶⁹ Selim Başar, Serkan Künü, Gürkan Bozma, “Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 10, Ekim 2016, s. 191.

sağlık politikası yapımcılarının daha bilimsel bir şekilde çalışmasını kaçınılmaz kılmaktadır⁷⁰.

2.2. KAMUSAL MALLAR

Devletler, vergi ve vergi benzeri kaynaklarla elde ettiği gelirlerle kamusal nitelikli ihtiyaçları gidermek için mal ve hizmet üretiminde bulunurlar. Yani bu ihtiyaçların giderilebilmesi için kamusal mal ve hizmetler üretilmektedir.

Kamusal mallar kavramı çağdaş anlamda ilk kez Samuelson tarafından tanımlanmıştır. Samuelson'un tanımına göre kamusal mallar; bireylerden herhangi birinin tüketimi nedeniyle, diğer bireylerin aynı malı tüketme imkânında herhangi bir azalmanın olmadığı, birlikte ve eşit şekilde tüketilen mal ve hizmetlerdir. Yani kamusal mallar, toplumda yaşayan kişiler tarafından birlikte ve eşit şekilde tüketilen mal ve hizmetlerdir. Bu tanımlama, savunma hizmetleri ve deniz feneri gibi mal ve hizmetlere tam olarak uymaktadır⁷¹.

Ancak devletin giderek artan fonksiyonlarının sonucu olarak, kamusal mal kavramı günümüzde yarı kamusal ve özel malları da içerecek şekilde kullanılmaktadır. Böyle bir yaklaşımda, sosyalize edilen çok sayıda özel malın giderek kamusal niteliği kazanması sonucu kamusal mal kavramının kapsamı daha da genişlemektedir. Bu nedenle Musgrave, kamusal malları sosyal ihtiyaçları gideren her tür mal ve hizmetler biçiminde tanımlamaktadır. Dorfman ise, kamusal malların finansmanına ilişkin olarak; bir kez üretildiği zaman artık hiç kimsenin bir bedel ödeyip ödemediği söz konusu olmaksızın, tüketiminden dışlanamadığı mal ve hizmetlerdir şeklinde açıklık getirmektedir. Bu kavram, vergi vermeyen mükelleflerin de aynen vergi verenler gibi savunma, güvenlik ve diğer tam kamusal mal ve hizmetlerden eşit biçimde yararlanabildiğini açıklamaktadır. Burada vergi vermeyenlerden, ödeme gücü olmadığı için kamusal malların finansmanına katılamayan kişiler anlaşılmalıdır. Bu ilke, devletin sunduğu mal ve hizmetlerin finansmanı yönünden önemli finansman sorunları

⁷⁰ Adnan Kısa, "Introduction to Health Economics-Sağlık Ekonomisi", Sağlık Kurumları İşletmeciliği Master Programları Ders Notları, Başkent Üniversitesi, Uluslararası Ahmet Yesevi Türk-Kazak, Gazi Üniversitesi, 2015, Ankara, Türkiye, s. 1.

⁷¹ Orhan Şener, Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001, s. 50.

yaratmaktadır⁷². Bu noktada, tam kamusal mallardan, yarı kamusal mallardan, özel mallardan ve erdemli mallardan yatırım carileri bağlamında bahsedilecektir.

2.2.1. TAM KAMUSAL MAL VE HİZMETLER

Kamusal mal ve hizmetlerin faydalanma alanında bulunan herkes, bu mal ve hizmetlerin faydasından aynı oranda ve miktarda yararlanmaktadır. Ayrıca kamusal malların maliyetinin karşılanmasında piyasa finansmanı başarılı olmamaktadır. Bireyler kamusal mal ve hizmetlerden bedel ödemediği için yararlanabileceklerini düşündüklerinden kamusal malın maliyetine katılmazlar (bedavacılık sorunu) ve bu da hizmetin görülebilmesi için vergi ve benzerleri ile finansmanı zorunlu kılar.

Tam kamusal malların özelliklerini tanımlayacak olursak;

- Tam kamusal mal ve hizmetlerin faydası kişiler ve ekonomik birimler arasında bölünemez,
- Tam kamusal mal ve hizmetlerin faydasından kimse mahrum bırakılamaz,
- Tam kamusal mal ve hizmetlerin tüketiminde rekabet yoktur,
- Tam kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı zorunlu finansman tekniği ile gerçekleştirilir.

Kamusal ihtiyaçlar, insanların toplum halinde yaşamalarının bir gereği olarak ortaya çıkar. Devlet ise toplumun organize şeklini oluşturmaktadır. Bu yüzden, kamusal ihtiyaçları karşılayan kamusal mal ve hizmetlerin üretimi ancak devlet tarafından gerçekleştirilebilir⁷³.

2.2.2. YARI KAMUSAL MAL VE HİZMETLER

Yarı kamusal mallar, kişilere sağladığı özel faydanın yanında topluma da sosyal fayda sağlayan, sosyal faydanın özel faydadan daha fazla olduğu mallardır. Diğer bir deyişle, yarı kamusal mal ve hizmetlerden sağlanan marjinal sosyal fayda, bu mal ve

⁷² Şener, a.g.e., s. 50.

⁷³ Osman Pehlivan, Kamu Maliyesi, Murathan Yayınevi, Trabzon, 2012, s. 42.

hizmetlerin marjinal özel faydasından daha yüksek olduğundan, üretim ve tüketimlerine devlet müdahale etmektedir⁷⁴.

Yarı kamusal mallar, tüketimden mahrum bırakılabilme özelliğine sahip olmaları nedeniyle özel mallara benzetilebilse de (eğitim, sağlık gibi) pek çok ülkede önemli bir kısmı kamu ekonomisi tarafından üretilmekte ya da piyasada üretilseler dahi esas itibariyle kamu ekonomisinin üretim alanı içinde yer almaktadırlar. Yarı kamusal malların özellikleri, kamusal mal ve hizmetlerinki kadar açık ve belirgin değildir. Terminolojik olarak da bazı karmaşıklıklar bulunmaktadır. Aslında yarı kamusal mallar içinde olmakla birlikte kendine has özellikleri olan bu mal ve hizmetlerin, kendilerine özgü isimleri de kullanılmaktadır (klüp malları, erdemli mallar gibi)⁷⁵.

Kamusal mallardan farklı olarak, yarı kamusal malların faydaları bölünebilir ve pazarlanabilir olmalarından ötürü, bunların tüketiminden fiyatını ödeyen bireylerin özel fayda sağlamalarının yanı sıra topluma yansıyan sosyal bir fayda da doğar. Eğitim ve sağlık hizmetleri bu kategorinin klasik örnekleridir. Bu noktada, topluma yansıyan sosyal fayda bir dış faydadır. Yani iktisadi ve maliye terminolojisindeki adıyla dışsallık (externality) oluşmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerindeki dışsallık pozitif niteliktedir. İşte, özellikle pozitif dışsallığı olan mal ve hizmetlere maliye literatüründe yarı kamusal mal ve hizmetler adı verilmektedir⁷⁶.

Eğitim hizmetlerinden okul öncesi eğitim, ilköğretim, lise ve dengi eğitim ile yükseköğretim hizmetleri, sahip oldukları kamusal mal ve hizmet nitelikleri bağlamında değerlendirildiğinde; faydalarının birimlere bölünebildiği, faydasından istenildiği takdirde bazı kimselerin dışlanabildiği, toplumun tamamına yetecek miktarda sunulmadığı, kişilerin birbirleri ile bu hizmeti tüketmek için rekabet halinde olduğu ve finansmanlarında bütçe finansmanı dışında kişisel finansmanın da ön planda olduğu görülmektedir. Bu yüzden okul öncesi eğitim, ilköğretim, lise ve dengi eğitim ile yükseköğretim hizmetlerinin yarı kamusal mal ve hizmetler grubuna girdiği söylenebilir. Örneğin ülkemizde, okul öncesi eğitimin sunumu günümüzde herkese yetecek düzeyde değildir. Ülkenin bazı bölgelerinde, bu eğitim türünün sunumunda yetersizlikler bulunmaktadır ve bu hizmetten yararlanmak isteyenler bu hizmetin

⁷⁴ Nadaroğlu, a.g.e., s. 54.

⁷⁵ Nadaroğlu, a.g.e., s. 54.

⁷⁶ Nadaroğlu, a.g.e., s. 55.

finansmanına kısmen katılmak zorundadırlar. Objektif kıstaslar dikkate alınarak oluşturulan ve uygulanan bir takım sınavlar aracılığıyla bu hizmetin faydasından bazı kimselerin dışlanması mümkün olabilmektedir. Bunlara ek olarak, bu hizmetlerin finansmanının tamamı her zaman devlet tarafından karşılanmamakta, bu hizmetlerden yararlananlardan belli ölçüde “harç” talep edilebilmektedir⁷⁷.

2.2.3. ÖZEL MAL VE HİZMETLER

Özel mal ve hizmetler, kamusal mal ve hizmetlerden özellikleri itibariyle farklılık göstermektedir. Kamusal malların aksine, özel malların faydaları toplum bireyleri arasında bölünebilmekte ve bu iktisadi unsurdan yararlanabilmek için bedelinin ödenmesi zorunludur. Yani özel malların faydası daha çok bireysel nitelikte olduğundan, bu malların faydasından yoksun kalınabilir. Piyasa konusu olan ve daha ziyade bireysel ihtiyaçları karşılamaya yönelik olan özel malların arzı, piyasa koşullarına ve belli ölçüde üretici kararlarına bağlıdır. Tüketimi ile sona eren özel mal ve hizmetler grubuna örnek olarak gıda ve yiyecek maddeleri gösterilebilir. Bireylerin, sunulan mal ve hizmetler içinden kendisine en uygun geleni seçme imkânı vardır⁷⁸.

Savunma gibi bölünmez nitelikli hizmetler tüketimle sona ermedikleri, çok sayıda kişinin hizmetten yararlanması değerinin tüketim düzeyini etkilemediği halde özel mallar tüketimle sona erer, tüketilmiş olan mal veya hizmetin bir başkası tarafından da tüketilmesi söz konusu olamaz. Bu hizmetlerden yararlanabilmek için, piyasa koşullarında meydana gelen bedelin (fiyat) ödenmesi gereklidir. Özel nitelikli mal ve hizmetler; sosyo-ekonomik, mali, teknolojik sebeplerle devletçe de sunulabilmektedir. Devletler bazen özel veya pazarlanabilir mallar ile doğrudan meşgul olmaktadır. Devletin, faydalananlardan bedelini aldığı çok sayıda mal ve hizmet (karayolları, bazı eğitim ve sağlık hizmetleri gibi) mevcuttur⁷⁹.

Temel eğitim hizmetlerinin sosyal faydasının ise özel faydasından daha büyük olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, temel eğitim sonrası öğrenimde geçen süre uzadıkça, eğitim hizmetlerinden sağlanan özel fayda giderek artmaktadır. Bu nedenle lise ve üstü öğrenim, özel faydası daha çok olduğundan karma mallar (mixed

⁷⁷ Yardımcıoğlu, a.g.t., s. 26-27.

⁷⁸ Akdoğan, a.g.e., s. 45.

⁷⁹ Akdoğan, a.g.e., s. 45-46.

goods) içerisinde yer alacaktır. Mesleki ve teknik eğitimle ilgili harcamaların özel nitelikteki faydası ise daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, eğitim hizmetlerinden sağlanacak özel fayda ne kadar fazla olsa da, “kamusallık özelliği” ortadan kalkmayacaktır. Örneğin, mesleki ve teknik eğitim yoluyla keşfedilebilecek olan yeni üretim teknikleri, kaynak kullanımı tasarrufu sağlayacağından, sosyal fayda sağlamaktadır⁸⁰.

Bunların yanında, özel mal niteliğinde eğitim hizmetleri de bulunmaktadır. Sertifika eğitimleri, mesleki ve kişisel gelişim eğitimleri bu tür hizmetlere örnek olarak verilebilir. Bu tür eğitimler sonucunda faydadan daha çok eğitimi alan bireyler faydalansa da, yaydığı pozitif dışsallık nedeniyle toplum da bu eğitim hizmetlerinden yarar sağlamaktadır.

2.2.4. ERDEMLİ MAL VE HİZMETLER

Erdemli mallar kavramı, kamu ekonomisine Musgrave tarafından kazandırılmıştır⁸¹. Bu tür mallar “toplum için faydalı özel mal” (merit mallar) olarak da bilinir. Söz konusu mal ve hizmetler, büyük ölçüde özel mal niteliklerine sahiptir, ancak tüketilmeleri toplum için faydalıdır. Bu mallar bölünebilen, tüketimden mahrum bırakılma yani dışlama ilkesinin uygulanabildiği ancak bedel karşılığı sunumu mümkün olmayan (arzulanmayan) mallardır. Sayıları günümüzde gittikçe artan bu mallar uygun düzeyde tüketildiğinde, topluma ciddi ölçüde dışsal fayda sağlamaktadır. Ancak dış faydası dikkate alınmadığında özel ekonomide genellikle gerekli olan düzeyin altında üretilmeleri, devletin gelir dağılımı ve ekonomik büyümeye yönelik fonksiyonlarının başarılı olarak yerine getirilmesini engellediği için, ya doğrudan devlet tarafından bedelsiz bir biçimde topluma sunulur yahut piyasa fiyatının altında pazarlanırlar⁸².

Erdemli malların tedarikini devlet, toplum tarafından uygun düzeyde tüketilmesi için bütçe aracılığıyla sağlar. Üretim, yarı kamusal mallarda olduğu gibi serbest piyasaya bırakılırsa sosyal etkinlikten uzaklaşacaktır. Öğrenci bursları ve yemek

⁸⁰ Şener, a.g.t., s. 11.

⁸¹ Erdem vd, a.g.e., s. 32.

⁸² Nihat Edizdoğan, Kamu Maliyesi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 10. Baskı, Bursa, 2008.

yardımları, ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetleri erdemli mallara örnek olarak verilebilir⁸³.

Toplumsal bakımdan önemli olan ve piyasa mekanizması içinde giderilme imkânı olmayan erdemli mal ve hizmet üretimi vazgeçilmez olup, üretilmemesi halinde ciddi sosyal ve toplumsal problemlerle karşılaşılabilir. İşte bu nedenle devlet, toplum içindeki ilişkilerin düzenli ve sağlıklı bir şekilde kurulması ve sürdürülmesine engel olabilecek sorunları giderici uygulamalar yapmaktadır. Bu anlamda, toplumu ilgilendiren, hemen hemen her ülke ya da dönemde az veya çok bazı hizmetlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır⁸⁴. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, eğitim hizmetleri toplumsal refahı artırması ve yaygınlaştırması ile ortaya çıkardığı olumlu dışsallıklar nedeniyle erdemli mal ve hizmetler grubunda değerlendirilmesi mümkündür⁸⁵. Aynı şekilde sağlık hizmetleri de erdemli mal ve hizmetlerdendir.

Optimum yaşam seviyesinin sağlanabilmesi için, üretimin tüketici tercihlerine göre ayarlanması, diğer bir deyişle her malın üretiminin sağladığı marjinal sosyal faydanın, o malın üretiminin sebep olduğu marjinal sosyal maliyete eşit olması gereklidir. (Sosyal fayda, bireyin sağladığı fayda ile toplumun sağladığı faydanın toplamına eşittir.) Piyasada üretilen mal ve hizmetlerden bir kısmının marjinal özel faydasının yanı sıra bir de marjinal sosyal faydası vardır. Marjinal özel fayda, mal ve hizmeti satın alan kimsenin o mal ve hizmetin son biriminden sağladığı faydayı, marjinal sosyal fayda ise o mal ve hizmetin topluma ilave bir fayda sağlaması halinde son biriminin ayrıca topluma sağladığı faydayı ifade eder. Bu konuyu eğitim hizmetleri örneğiyle açıklamak yerinde olacaktır⁸⁶.

Eğitim hizmetleri, sadece o hizmetten yararlanana fayda sağlamaz. Örneğin, yükseköğrenim kurumlarında okuyan bir kişi bu hizmetten yararlanmış, okumayan kimse ise yararlanamamıştır. Hizmetten yararlanan kimse özel bir fayda sağlamıştır. Çünkü yetenekleri artan birey, en azından gelirinde artış sağlama imkânı elde etmiştir. Ancak şunu da ilave etmek gerekir ki, toplum içinde eğitilmiş bireylerin artması, eğitilene sağladığı özel fayda yanında toplum için de sosyal fayda sağlayacaktır. Zira bir

⁸³ Erdem vd, a.g.e., s. 32.

⁸⁴ Akdoğan, a.g.e., s. 47-48.

⁸⁵ Yardımcıoğlu, a.g.t., s. 27-28.

⁸⁶ Nadaroğlu, a.g.e., s. 56-57.

ülkede ekonomik, sosyal ve politik bütün sorunların çözümü noktasında eğitimli iş gücünün önemli ölçüde etkisi vardır⁸⁷.

Aynı konuda sağlık hizmetleri de örnek olarak gösterilebilir. Tedavi edici sağlık hizmetlerinden yararlanan bir kişi hiç kuşkusuz bireysel fayda sağlamıştır. Fakat toplumda sağlıklı kimselerin sayısındaki artış, toplumsal fayda sağlayacaktır. Toplumdaki bireylerin daha sağlıklı olmaları, emeğin bir üretim faktörü olması nedeniyle, üretim artışına ve maliyetlerin düşmesini sağlayacaktır. Koruyucu sağlık hizmetlerinde ise kamusal nitelik daha belirgin ve ağırlıklıdır. Bu tür mal ve hizmetlerin tüketimiyle oluşan fayda, onu tüketenlerin dışına taşarak belli ölçüde topluma yayılır. Bu örneklerdeki sosyal fayda, özel faydanın yanı sıra toplumun sağladığı faydayı da içerir⁸⁸.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinden sağlanan faydanın bir bölümü özel fayda sağlaması nedeniyle pazarlanabilir iken, bir kısmı (sosyal faydası) ise pazarlanamaz niteliktedir. Bu tür hizmetlerin yarattıkları özel faydadan ayrı olarak bazı gruplara ve topluma sağladıkları pazarlanamaz nitelikteki faydalara dışsallık denmektedir. Mal ya da hizmet üretimi konusunda karar alan üretim birimleri, sadece pazarlanabilir nitelikteki özel faydayı dikkate alarak hareket edeceklerdir. Yani, kaynak tahsisi sadece pazarlanabilir faydaya göre ayarlanacak, sosyal fayda dikkate alınmayacaktır. Bu durumda, o mal ve hizmetlerin üretiminde toplum için optimum kaynak tahsisi mümkün olmayacaktır. Çünkü karar birimi olan firmalar, kendi iradesi dışında meydana gelen ve istese dahi önlemesi mümkün olmayan dış faydaları pazarlayamamaktadır. Bu durumda, kaynak dağılımında firmanın sosyal faydayı da göz önünde tutmasını beklemek ve istemek, piyasa ekonomisi kurallarına göre hem imkânsızdır hem de haksızdır⁸⁹.

“Eğitim ve sağlık hizmetlerinin özel marjinal faydası, sosyal marjinal faydasından küçük olduğu için, üretimi piyasaya bırakıldığı takdirde eksik üretilecektir. Çünkü firma üretim hacmini belirlerken sadece pazarlayabildiği ve dolayısıyla bedelini tahsil edebildiği özel faydayı dikkate alacaktır. Zira tüketicinin ödemeye razı olacağı fiyat kendisinin elde ettiği özel faydanın karşılığıdır. Hiçbir tüketici, kendisine özel fayda sağlamayan, bölünemez, ölçülemez ve pazarlanamaz nitelikte olan, toplumun

⁸⁷ Nadaroğlu, a.g.e., s. 57.

⁸⁸ Nadaroğlu, a.g.e., s. 57.

⁸⁹ Nadaroğlu, a.g.e., s. 58.

tümüne ya da bir kısmına yararlı sosyal faydanın bedelini, fiyat süreci gereği istese de ödeyemez. Eğer bir bedel öderse de bu bir fiyat değil, gönüllü olduğu takdirde bağış, zorunlu olduğu takdirde ise vergi olacaktır”⁹⁰.

Eğitim hizmetinin faydalarından yararlananlardan bir bedelin alınıp alınmayacağı, eğer bedel alınacaksa hangi seviyede alınacağı, her toplumun sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterecektir. Eğitim ve gelir düzeyinin nispeten daha düşük seyrettiği gelişmekte olan ülkelerde eğitim hizmetleri devlet tarafından ücretsiz sunulabilmektedir. Ücret alınmıyor olması ya da bedelinin marjinal maliyetin altında belirlenmesi durumunda kuşkusuz vergilerle finanse edilecektir. Fakat vergi ile finansman halinde toplumca katlanılan maliyet, eğitim hizmetlerinden ücret karşılığı faydalanılması sebebiyle oluşacak toplumsal maliyetin altında olacaktır⁹¹.

Eğitim hizmetleri alanında, temel eğitimin tam kamusal özelliği baskınken, eğitim kademesi ilerledikçe elde edilen fayda bölünebilmektedir. Eğitimin ilk aşamalarında fayda neredeyse tamamen toplumsal iken yükseköğretimde toplumsal fayda yanında bireysel fayda da oluşmaktadır⁹².

Eğitim hizmetleri yeterli düzeyde sunulduğunda⁹³;

- İşgücünün verimliliğini arttırarak milli gelir seviyesinin artmasına,
- Fırsat eşitliği imkânını arttırarak adil gelir dağılımına,
- Optimal kaynak kullanımını sağlayarak ekonomik istikrara katkıda bulunabilmektedir.

Eğitim hizmetleri eğer önceden planlanmazsa ileride çok önemli sorunlarla karşılaşılabilir. Ülkenin ekonomik yapısına ve endüstrinin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde işgücü yetiştirilmezse, ekonomik kalkınma ve istihdam alanlarında darboğazlarla karşılaşmaktan kaçınılamaz. Yani belli bir plan ve programa bağlanmadan eğitim hizmetlerinin yürütülmesi, işgücünün önemli bir kısmının açık ve gizli işsiz

⁹⁰ Nadaroğlu, a.g.e., s. 58.

⁹¹ Ortaç, a.g.m., s. 240.

⁹² Zülküf Ayrangöl, Mustafa Tekdere, ” Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yapılan Eğitim Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi”, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, Aralık, s. 4.

⁹³ Orhan Şener, “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”, 3. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu - Gebze, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları No: 525, İstanbul, s. 5-6.

durumuna düşmesine yol açacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, eğitimin planlanmasının ekonomik kalkınma ve işsizlik üzerindeki etkileri daha önemlidir⁹⁴.

Eğitim kademelerine göre, yatırım ve tüketim malı şeklinde bir ayırım da yapılabilmektedir. Normal şartlarda eğitim kademeleri ve türleri arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün olmamasına rağmen, temel eğitim ve klasik mânâda orta öğretim harcaması, eğitim hizmetlerinin tüketim yönünü yansıtmaktadır. Temel eğitim hizmetleri, bireylere spor, edebiyat ve sanat alanlarında bilgi ve beceri kazandırmakta ve daha kaliteli bir yaşam biçimi sağlamaktadır. Böylelikle eğitim hizmetleri, kişilerin fayda fonksiyonlarını diğer tüketim malları gibi etkileyerek özel fayda yaratmaktadır. Buradan hareketle; temel eğitim hizmetleri ekonomik bağlamda tüketim olarak değerlendirilirken, teknik ve mesleki eğitim ise insan sermayesine yapılan yatırım olarak değerlendirilmektedir⁹⁵.

2.3. DIŞSALLIKLAR

Kamu ekonomisi bakımından çok önemli bir kavram olan dışsallık, ilk defa 1896 yılında Knut Wicksell tarafından ele alınmıştır. Dışsallık; “genel olarak, bir ekonomik birimin faaliyeti dolayısıyla başka bir ekonomik birim veya birimler üzerinde dolaylı olarak ortaya çıkan olumlu veya olumsuz etkileri ifade etmekte olup, bir üretim veya tüketim faaliyetine bağlı olarak diğer üretim veya tüketim faaliyeti üzerinde ortaya çıkmaktadır.” Pigou, dışsallık olarak nitelendirilen ve dikkate alınması gereken, özel maliyet ve fayda yanında başka maliyet ve faydaların da olabileceğini ileri sürmüştür. Bu, söz konusu hizmetin topluma olan maliyeti ve faydasıyla ilgilidir. Herhangi bir faaliyet gerçekleştirildiğinde, bu faaliyeti gerçekleştiren kişi veya kuruluşa sağladığı fayda yanında, diğer kişi veya kuruluşlara da fayda sağlıyorsa buna “dışsal ekonomi, dış fayda, dış kazanç” denilmektedir. Bu şekilde sağlanan faydalar kural olarak dışlanamaz, fiyatlandırılmaz ve fiyat sisteminin dışında kalmaktadır⁹⁶.

Pozitif dışsallık (veya dışsal fayda), mal ve hizmetlerin kullanımı sonucu özel faydaya ilave olarak topluma yayılan bir fayda da olduğu anlamındadır. Söz konusu dışsal fayda kısmı, tıpkı kamusal mallarda olduğu gibi fiyatlandırılmaz. Pozitif

⁹⁴ Şener (b), a.g.t., s. 9-10.

⁹⁵ Şener (b), a.g.t., s. 11.

⁹⁶ Akdoğan, a.g.e., s. 51.

dışsallık olduğu durumda malın fiyatı ve dolayısıyla üretim miktarı, bütün faydaları dikkate alan, yani toplumsal optimumu sağlayan düzeyde olmaz. Eğer, özel ve sosyal (dışsal da denebilir) bütün faydalar dikkate alınabilseydi, üretilen miktar daha yüksek olabilirdi. Çünkü özel talebe ilaveten bir de topluma yayılan dış fayda olacaktır ve toplumsal talep eğrisi, özel talep eğrisinin sağında yer alacaktır. Bu demektir ki, toplumsal faydanın olduğu durumda piyasa üretim miktarı, toplumsal optimumu sağlayan üretim miktarından daha düşük olacaktır. Yani; marjinal özel fayda ile marjinal dışsal faydanın toplamı marjinal toplumsal faydaya eşit olacaktır⁹⁷.

Pozitif dışsallıklarla ilgili güzel bir örnek eğitim faaliyetidir. Eğitim hizmetinin sağladığı fayda sadece bu hizmetten yararlananlara değil; ailesine, topluma ve çevresine de yayılmaktadır. Dolayısıyla eğitim hizmetinin toplam faydası, özel faydayla sosyal fayda toplamından oluşmaktadır. Eğer bu hizmetin üretimi özel sektör tarafından yapılacak olursa sadece özel fayda kısmı dikkate alınarak üretim yapılacaktır. Ancak eğitimin özel faydasının yanında ondan daha büyük bir sosyal faydası da bulunmaktadır. Bu fayda, genellikle hizmet sunulduktan sonraki yıllarda ya da sonraki nesillerde görülmektedir. Nitelikli işgücünün yaratılması, suç oranının düşmesi gibi faydalar bu yönden örnek gösterilebilir. Bu nedenle devlet ya bu hizmeti görene öğrenci başına sübvansiyon vererek ya da bizzat üretimi kendisi üstlenerek eğitim hizmetinin olması gereken düzeyde üretilmesini sağlayabilir⁹⁸.

Ekonominin daha iyi işlemesi ve gelişen teknolojilerin daha kolay yaygınlaştırılabilmesi için eğitim önemli boyutlarda pozitif dışsallık sağlamakta olup, ekonomi ve dolayısıyla piyasalar, bireylerin eğitim düzeyi arttıkça daha iyi/etkin işlemektedir. Yani çalışanların eğitim düzeyi arttıkça teknik değişimlere uyum sağlamaları kolaylaşmaktadır. Eğitimin neden olduğu en önemli dış faydalardan birisi de demokratik kurumların daha iyi çalışmasına olanak sağlayan “bilgilendirilmiş toplumun” gerçekleştirilmesidir. İyi eğitilmiş insanlardan oluşan toplumlarda suç işleme oranları oldukça düşük seyretmekte, bu durum hem iç güvenlik hizmetlerinin hem adalet hizmetlerinin sunulması için gerekli harcamaların azalmasına yol açmaktadır. Diğer bir etki de; daha yoksul kesimlerde eğitim düzeyi yükseldiğinde gelir düzeyi de yükselmekte ve yoksul kesimlere yönelik olarak yapılan transfer harcamaları

⁹⁷ Kirmanoğlu, a.g.e.,s. 155.

⁹⁸ Selçuk İpek, Kamu Maliyesi, Yerleşke Kitap-Kırtasiye, Çanakkale, 2014, s. 18.

azalmaktadır. Eğitim düzeyi yükselen kişilerin gelirleri hızla artmakta, toplumsal yardıma ihtiyaç duyan kişilerin sayısı azalmaktadır. Ayrıca eğitilmiş insanlar sağlığın korunmasında daha bilinçli ve daha dikkatli davranmaktadırlar. Eğitimle bireylerin gelir/kazanç düzeyinin yükselmesine paralel olarak vergi ödeme kapasiteleri de artmaktadır. Dolayısıyla eğitim harcamalarının yapılması aynı zamanda toplam vergi gelirlerini de yükseltmektedir sonucuna rahatlıkla ulaşılabilir⁹⁹.

Genel bir değerlendirme yapıldığında; eğitim hizmetleri, kişinin kendine yönelik sağladığı özel faydanın yanında, diğer gruplara ve toplumun tümüne yönelik olarak pazarlanamaz nitelikte dış faydalar da (dışsallıklar) yaymaktadır. Eğitim hizmetlerinin üretimi ve tüketimi sonucu ortaya çıkan bu dışsallıklar toplum refahını olumlu yönde etkilemektedir. Söz konusu dışsallıklar nedeniyle, eğitim hizmetlerinin sunumunda devlet müdahalesi ortaya çıkmaktadır¹⁰⁰.

Gelişmiş bir ekonomik düzene ve demokratik bir topluma sahip olmanın ön koşullarından biri, yurttaşların en azından minimum düzeyde eğitim görmeleridir. Minimum düzeyde dahi olsa verilecek eğitim hizmetleri, kişilere sağladığı özel faydanın yanı sıra topluma da önemli dışsal faydalar yayacaktır. Bu yolla, yeterli düzeyde eğitilecek yurttaşların ekonomik ve sosyal etkinliklere katılmaları sağlanabilecektir. Yurttaşlara dilbilgisi, temel matematik, kültürel ve sosyal kurumlarla ilgili yeterli bilgi verilerek ekonomik ve sosyal düzenin daha iyi işlemesine katkı sağlanabilecektir. Genel eğitim hizmetleri daha ziyade sosyal fayda yayarken, daha üst düzeyde sunulan eğitim hizmetleri hem bireysel hem de özel fayda yaymaktadır. Ancak temel eğitim hizmetlerinin yaymakta olduğu dışsal ekonomileri tam olarak ölçmek mümkün değildir. Bununla birlikte, bu tür hizmetlerin topluma yaydığı olumlu dışsal ekonomiler, ekonomik kalkınma, siyasal karar alma mekanizması, suçluluk oranı ve diğer vergi mükellefleri üzerine önemli ölçüde yansır. Bu tür olumlu dışsal ekonomi yayıcı özelliği dışında eğitim hizmetleri ayrıca, birçok ülke tarafından etkin bir sosyal politika aracı olarak kullanılmaktadır. Uygun eğitim verilerek pek çok toplumsal sorun çözümlenebilmektedir¹⁰¹.

⁹⁹ Nazım Öztürk, a.g.m., s. 34-35.

¹⁰⁰ Yardımcıoğlu, a.g.t., s. 27-28.

¹⁰¹ Şener (b), a.g.t., s. 13-14.

Eğitim hizmetlerinin yaydığı pozitif dışsallıkları şu şekilde sıralayabiliriz¹⁰².

1. Ekonomik kalkınmaya olumlu katkısı: Bu konuyla ilgili açıklamalar yukarıda yapılmıştır.
2. Siyasal karar alma mekanizmasının daha etkin işlemesi: Yapılan araştırmalar, yeterli ve uygun düzeyde verilen eğitimle toplumdaki suç işleme oranlarının önemli derecede azaldığını göstermektedir. Bu durum, eğitim süresine bağlı olarak kişinin gelir düzeyinin doğrusal bir biçimde artması nedeniyle, suç işlemenin alternatif maliyetinin artacağı şeklindeki ekonomik yoruma dayandırılmaktadır. Eğitimin suçluluk oranını düşürmesinin doğal bir sonucu olarak, adalet hizmetleri için yapılan harcamalar da azalacaktır.
3. Vergi mükelleflerinin vergi yükünün düşmesi: Eğitim hizmetlerinde etkinlik sağlandığında, vergi mükelleflerinin vergi yükleri de giderek düşecektir. Yeterli eğitim görmedikleri için iş bulamayanlara ödenen işsizlik tazminatı gibi fonlar, vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerle karşılanmaktadır. Eğitimi iş gücü haline gelen bireylere tazminat ödenmeyecek ve teorik olarak bu fonlar harcanmayacağı için vergi yükleri de düşecektir.

Eğitim hizmetlerinin kamu sektörü tarafından mı, özel sektör tarafından mı retileneği uzun yıllardır tartışılmaktadır. Bu tartışmada kullanılacak ller özel getiri ve sosyal getiri oranlarıdır. Eğitim hizmetlerinin yapısı nedeniyle, toplumsal talepleri karşılayacak düzeyde kamu sektörü tarafından üretilmesi gerekir. Çünkü eğitim düzeyindeki yükselme, ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı arttırarak milli geliri de arttıracaktır. Ancak zel sektörün özellikle yükseköğretim alanında eğitim hizmeti sunması, eğitim hizmeti kalitesinin arttırılmasında faydalı olabilir¹⁰³.

İktisadi gelişmişliğin lmlenmesinde pek çok kriter kullanılmaktadır. Bunların içinde en yaygın kullanılanı kişi başına düşen milli gelirdir. Bu lt, hesaplama farklılıklarına ve gelirin nitelik farklılığına rağmen en yaygın kullanılan gelişmişlik llerindenidir. Gelişmişlik düzeyinin ölümünde kullanılan ölülerden biri de kişi başına düşen eğitim, sağlık ve adalet harcamaları büyüklükleridir. Eğitim ve sağlık harcamalarının kişi başına düşen payları ile bu harcamalar sonucu ğretmen başına

¹⁰² şener (b), a.g.t., s. 14-15.

¹⁰³ Ortaç, a.g.e., s. 23-24.

düŖen öğrenci sayısı ve kiŖi baŖına düŖen sağlık personeli sayısı gibi veriler geliŖmiŖlik göstergesi olarak kullanılmaktadır¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Ortaç, a.g.e., s. 24.

II. BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARIYLA EĞİTİM VE SAĞLIK SİSTEMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Türkiye'deki eğitim ve sağlık harcamaları rakamsal ve yapısal olarak ortaya konarak bu veriler dünyadaki verilerle kıyaslanacaktır. Harcamalarla ilgili tablo ortaya konduktan sonra, uluslararası verilerle eğitim ve sağlık sisteminin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

1. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE EĞİTİM HARCAMALARI

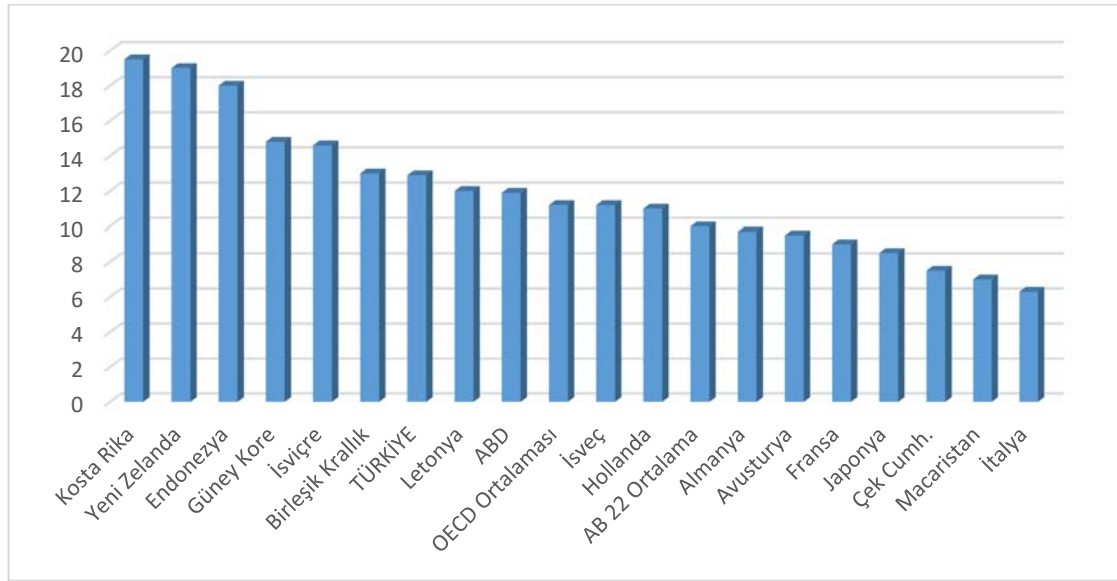
Eğitim hizmetlerinin önceki bölümde ifade edildiği üzere birçok faydası bulunmaktadır. Eğitimin doğrudan sağladıkları bir yana maliye literatüründe pozitif dışsallık olarak adlandırılan olumlu etkileri de bulunmaktadır. Nitelikli insan gücü yetiştirmekten sosyal ve kültürel kalkınmanın sağlanmasına kadar, beklenen yaşam süresinden vergilemeye kadar hayatın hemen hemen tüm bölümlerine pozitif katkıları bulunan eğitim hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi için de kuşkusuz kaynak ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaçların büyüklüğü kadar kim tarafından ve nasıl karşılanacağı da önemli bir konudur. Gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde, eğitim harcamalarının önemli bir bölümü kamusal kaynaklar tarafından finanse edilmektedir. Örneğin Avrupa Birliği, 2010 yılında açıklanan kalkınma planı niteliğindeki “Avrupa 2020 Stratejisi”nde, yaşanan küresel kriz sonrası daha dayanıklı bir yapı inşa edebilmek için önemli yapısal değişiklikler yapılması gerektiğini belirtmiştir. Strateji belgesinde belirtilen yapısal değişikliklerin içerisinde eğitim, öğretim ve beşeri sermaye yatırımları önemli yer tutmaktadır. Hatta bu stratejik belgeye ilave olarak, önemine binaen Avrupa eğitim ve öğretimine yön verecek “Education and Training 2020” raporu hazırlanmıştır.

Avrupa 2020 Stratejisinde, Avrupa Birliği'nde yüksek istihdam, üretkenlik ve sosyal uyumun oluşturulması amacıyla akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme stratejisi esas alınmıştır. Bu hedeflere ulaşılabilmesi amacıyla eğitim alanında özellikle;

okulu erken bırakma oranının % 15'ten % 10'a indirilmesi, 30-34 yaş arası yüksek öğretim mezunu nüfus oranının %31 düzeyinden en azından %40 düzeyine çıkarılması, eğitim ve öğretim sistemlerinin performansının tüm düzeylerde iyileştirilmesi ve yüksek öğretime katılımın artırılması şeklinde hedefler belirlenmiştir. Tüm bu hedeflere ulaşılabilmesi, eğitime yeterli kaynağın üye ülke bütçelerinden ayrılması ile mümkün olacaktır¹⁰⁵.

Eğitim, uzun vadeli bir yatırımdır ve yine uzun dönemde ekonomik krizler için çözüm olarak düşünülürler. Ancak çoğu ülkede olduğu gibi Avrupa Birliği ülkelerinde de kriz dönemlerinde eğitim hizmetinin finansman ihtiyacının yüksekliği, uzun vadeli düşüncelerin önüne geçerek eğitim harcamalarında azaltmaya gidilmesi düşüncesini ortaya çıkarmaktadır¹⁰⁶.

Grafik 1. Kamu Eğitim Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına Oranı (2014)

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2017'den derlenmiştir.

Grafik, OECD ülkelerindeki ve çalışmaya katılan ülkelerdeki toplam eğitim harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranına göstermektedir. Buna göre, kamu harcamalarının içinde eğitime en yüksek payı ayıran ilk üç ülke Kosta Rika, Yeni Zelanda ve Endonezya olmuştur. Bu ülkelerin eğitim harcamalarına ayırdıkları payın %

¹⁰⁵ Şebnem Tosunoğlu, "Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Eğitim Harcamaları", Sakarya İktisat Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2014, s. 147-148.

¹⁰⁶ Tosunoğlu, a.g.m., s. 148.

16'nın üzerinde olduğu görülmektedir. OECD ortalamasının % 11,3 olduğu durumda, bu oranlar oldukça yüksektir. Bununla birlikte, en az pay ayıran üç ülke ise İtalya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'dir. Ancak bu oranlar, daha önce de belirtildiği gibi tek başına analiz edildiğinde yanıltıcı sonuçlar verecektir. Çünkü bu veri, toplam harcama, öğrenci sayıları, harcamanın niteliği, öğrenci başına harcama gibi bilgileri içermemektedir. Zaten ilk sırada yer alan beş ülkenin de, uluslararası eğitim kalitesini ölçen testlerdeki sonuçları pek parlak değildir.

Pek çok OECD ülkesinde, ilköğretimden yükseköğretime kadar olan kamu harcamalarının yaklaşık üçte biri ilköğretime ayrılmıştır. Yine OECD ülkeleri ortalamasında, toplam kamu harcamalarının % 28'i yükseköğretime aittir. Yükseköğretime % 20'den az pay ayıran ülkeler Endonezya, İsrail, Portekiz ve Güney Afrika iken, % 35'ten fazla pay ayıran ülkeler Avusturya, Norveç ve Türkiye'dir¹⁰⁷.

2014 verilerine göre OECD ülkelerinde ortalama, ilköğretimden yükseköğretime kadar olan kamu harcamalarının GSYH'ye oranı % 4,8'dir. % 3,5'ten az olan ülkeler Çek Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, Japonya ve Rusya iken % 7,4'ten fazla olan ülkeler ise Danimarka ve Norveç'tir¹⁰⁸.

Toplam kamu harcamaları içinde eğitim harcamalarının payı ve bu payın zaman içindeki seyri de çok önemlidir. 2005-2014 arasındaki dönemde; % 2,5'tan fazla düşen iki ülke Meksika ve Slovenya iken, % 2'den fazla artan ülkeler Şili ve Kore'dir. Söz konusu oran, 2005-2010 yılları arasında OECD ortalaması da düşerken; en radikal düşüş finansal krizin başlamasıyla % 4 düşüşle İrlanda'da gerçekleşmiştir¹⁰⁹.

2010-2014 yılları arasındaki veriler incelendiğinde ise, 32 ülkeden 19'unda kamu harcamalarına ayrılan payın arttığı gözlenmiştir. Dört yıllık periyotta beşte birden fazla artan ülkeler Şili, Kore, Letonya ve Türkiye'dir. Diğer yandan, dokuz ülkede düşüş yaşanmıştır. İspanya (% 15), Slovenya (% 13), İrlanda ve Portekiz (% 12) ve İtalya (% 11) en sert düşüşlerin yaşandığı ülkeler olmuştur.

Eğitim sistemi, günümüzde dünya ekonomisinde rekabet gücünün belirlenmesinde kullanılan en önemli göstergelerden biri olmuştur. Ekonomilerde

¹⁰⁷ OECD, Education at a Glance 2017, s. 204.

¹⁰⁸ OECD, Education at a Glance 2017, s. 204.

¹⁰⁹ OECD, Education at a Glance 2017, s. 205.

meydana gelen hızlı teknolojik ilerlemelerin rekabet gücünü belirleyen en önemli etken olması; teknoloji üretebilen, yaratıcı insan gücü yetiştiren ve yeni teknolojilerin hızla üretime uygulanabilmesini sağlayan, nitelikli insanların eğitime önem veren kurumlara olan ihtiyacı arttırmıştır¹¹⁰.

Hem bireylere hem de topluma fayda sağlayan eğitim hizmetlerinin finansmanının devlet tarafından mı yoksa bireyler tarafından mı karşılanacağıyla, ne ölçüde karşılanacağı tartışmalı bir konudur. Bireyler aldıkları bu hizmetin bedelini ödemeye razı olsalar bile, eğitimde fırsat eşitliği sağlamak ve toplumsal faydayı maksimize etmek için devlet, eğitim hizmetini topluma sunma garantisini vermek zorundadır. Bu nedenle eğitim hizmetleri, hem kamu kaynaklarıyla hem de özel kaynaklarla finanse edilebilmektedir. Eğitim hizmetinin özel eğitim kurumları aracılığıyla sunulduğu durumlarda, eğitim hizmetleri tamamen öğrencilerden alınan ücretlerle finanse edilmektedir. Bu kurumları desteklemek için, devlet yardımı bulursa dahi kurumların temel işleyişi yine de belirlenen öğrenim fiyatları üzerinden gerçekleşmektedir¹¹¹.

Eğitimde kamusal finansman modellerinde ise, eğitim düzeyine göre farklılıklar bulunmaktadır. Devletin eğitim hizmetlerini finanse etmesi, doğrudan, kısmî ve dolaylı finansman olarak sınıflandırılmaktadır. Doğrudan finansman, eğitimin sosyal faydasının daha yüksek olduğu düşüncesine dayanır ve harcamaların tamamının kamu geliriyle finanse edilmesidir. Bu durumda eğitim yapılanmasını, planlanmasını ve sunumunu devlet üstlenir. Kısmî finansman yönteminde, eğitim yarı kamusal mal olarak görülür. Yapılacak harcamaların bir kısmının veya tamamının fiyatlandırılarak, daha çok harçlar aracılığıyla öğrencilerden alınması sağlanır. Dolaylı finansmanda ise, eğitim devlet veya özel sektör tarafından örgütlenebilir. Devlet, öğrencilere kuponla, kredi veya hibe şeklinde satın alma gücü transfer edebilir¹¹².

Türkiye ekonomisinde 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren ekonomik bunalım semptomları görülmeye başlanmıştır. Bu yıllarda petrol fiyatlarında meydana gelen aşırı artış ve uygulanan ithal ikameci model sonucu ödemeler bilançosu dar

¹¹⁰ GÖKBUNAR, Ramazan ve MUTER, Naci (2000), "21. Yüzyıla Doğru Türkiye' de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması", Prof. Dr. Adnan TEZEL' e Armağan, Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 600/13, İstanbul, s. 375.

¹¹¹ Tosunoğlu, a.g.m., s. 149.

¹¹² Tosunoğlu, a.g.m., s. 149.

boğaza girmiş, ekonomide artan enflasyonist baskı, işsizlik, eksik kapasite kullanımı, üretimdeki düşüşler arz talep dengesinin ciddi şekilde bozulmasına neden olmuştur. 1980’li yılların başından itibaren uygulanan ve ekonomide meşhur 24 Ocak Kararları olarak anılan politikalar neo-liberal felsefeyle hazırlanmış ekonomide istikrar sağlamak için devletin ekonomiye aşırı gereksiz müdahalelerden kaçınması, ekonomiden çok fazla kaynak çekmemesi, bütçe açıklarından kaçınılması ve ekonomide arz talep dengesinin piyasaların işleyişine bırakılması gibi öneriler içermiştir. 1980’lere kadar Türkiye’de birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi ithal ikameci bir sanayileşme politikası uygulanmıştır. 1970’lerin sonlarına doğru ekonomik, sosyal ve siyasi sorunların ağırlaşması, Türkiye’de yapısal bir dönüşümün yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Türkiye 1980 sonrası dönemde dünyadaki gelişmelere ilaveten ihracata dayalı yeni bir ekonomik yaklaşımı benimsemiş ve dış dünya ile entegrasyonu hızlandırmıştır. Buna göre kamu kesiminin gider açısından niteliksel yapısı büyük bir evrim geçirmiştir. Devletin ekonomideki varlığının yansıması olan kamu harcamaları, zaman içerisinde ekonomide kamu sektörünün yerini ve gerekliliğini göstermesi bakımından da diğer ülkelerde uygulanan politikalara paralel politikalar izlenmiştir¹¹³.

Tablo 1. Eğitimle İlgili Temel Harcama Verileri (2006-2017)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017 (Bütçe)
Toplam Giderler (TL)	178.126	204.068	227.031	268.219	294.359	314.607	361.887	408.225	448.752	506.305	584.071	645.124
Eğitim Giderleri (TL)	22.219	25.720	30.493	35.753	41.470	48.558	56.743	64.885	75.712	86.858	104.147	113.058
Eğitim Giderleri (\$)	15.527	19.754	23.583	23.111	27.647	29.076	31.647	34.132	34.603	31.933	34.474	-
GSYH Oranları (%)	2,8	2,9	3,1	3,6	3,6	3,5	3,6	3,6	3,7	3,7	4	-
Bütçe Payları (%)	12,5	12,6	13,4	13,3	14,1	15,4	15,7	15,9	16,9	17,2	17,8	17,5

¹¹³ Osman Cenk Kanca, Metin Bayrak, “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi (Dönemsel Bir Analiz 1980-2011), Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2015, s. 9.

Kaynak: 2018 Yılı Bütçe Gerekçesinden derlenmiştir. (Eğitim Giderleri (\$) satırındaki veriler, yıllık ortalama döviz kurları üzerinden hesaplanmıştır. TL ve \$ satırlarından 6 sıfır atılmıştır.)

Türkiye’de Cumhuriyetin ilk yıllarında 361.500 olan öğrenci sayısı, katbekat artarak 17.319.433’e yükselmiştir. Buna bağlı olarak öğretmen sayıları da doğal olarak ciddi oranda artış göstermiştir. 2016-2017 eğitim öğretim döneminde toplam öğretmen sayısı 1.005.380 olmuştur. Bu öğretmenlerin 881.832’si devlet okullarında görev yapmaktadır. Dolayısıyla eğitim harcamaları da yıllar içinde önemli ölçüde artmaktadır.

2018 Yılı Bütçe Gerekçesinden derlenen tablodan da görüldüğü gibi, Türkiye’de eğitim harcamaları hem Türk Lirası hem de dolar bazında önemli ölçüde artmıştır. Örneğin 2006 yılında yaklaşık 22 milyar TL olan eğitim harcamaları 5 kattan fazla artmıştır. Dolar bazında bakıldığında da 2 kattan fazla bir artış olmuştur. Ancak kamu harcamaları ile ilgili analiz yaparken, daha önce de belirtildiği gibi, sadece nominal verilerin kullanılması yanıltıcı sonuçlara yol açabilecektir. O yüzden bu noktada, uluslararası karşılaştırma da yapılabilmesi için eğitim harcamalarının GSYH içindeki ve bütçe içindeki paylarına bakmak gerekmektedir. Eğitim harcamalarıyla ilgili analizlerde, sık kullanılan verilerden biri de öğrenci başına yapılan eğitim harcamasıdır.

Kaliteli eğitim talebinin karşılanmasında, öğrenci başına yapılan harcama en önemli koşullardan biri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, devletlerin diğer kamusal harcama talepleri göz önüne alındığında, öğrenci başına yapılan harcamada daha dengeli bir artış sağlanması gerekmektedir. Eğitim kurumları tarafından öğrenci başına yapılan harcamanın belirlenmesinde kullanılan başlıca etmenler; öğretmen maaşları, emeklilik sistemi, eğitim ve öğretim saatleri, eğitim-öğretim materyalleri ve donanımlarına yapılan harcamalar, program türü (genel veya mesleki), eğitim sistemine kaydolan öğrenci sayısıdır. Bunlara ek olarak yeni öğretmen alımlarının/atamalarının azaltılması ve sınıf mevcutlarının düşürülmesi yönündeki politikalar da öğrenci başına harcamaların miktarını ciddi şekilde etkilemektedir¹¹⁴.

TÜİK tarafından yayımlanan Eğitim Harcamaları İstatistikleriyle; her yıl toplam eğitim harcaması, öğrenci başına eğitim harcaması (TL ve \$ bazında), toplam eğitim harcamasının GSYH’ye oranı gibi veriler yayımlanmaktadır.

¹¹⁴ <http://www.memursen.org.tr/dosyalar/egtmrapor.pdf> (Erişim Tarihi: 01.11.2017)

Tablo 2. TÜİK Tarafından Güncellenen Eğitim Verileri (2011-2016)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Toplam Eğitim Harcaması (Milyon TL)	79.059	94.141	106.029	120.305	135.310	160.873
Öğrenci Başına Eğitim Harcaması (TL)	4.103	4.718	5.191	5.778	6.382	7.449
GSYH (Milyon TL)	1.394.477	1.569.672	1.809.713	2.044.465	2.338.647	2.608.526
Toplam Eğitim Harcaması/GSYH	% 5,66	% 6	% 5,86	% 5,88	% 5,80	% 6,20
Öğrenci Başına Eğitim Harcaması(\$)	2.445	2.620	2.725	2.636	2.342	2.461
Toplam Eğitim Harcaması (Milyon \$)	47.112	52.269	55.646	54.889	49.657	53.151

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24679>

TÜİK verilerine göre¹¹⁵, Türkiye'nin toplam eğitim harcaması da öğrenci başına eğitim harcaması da nominal olarak TL bazında istikrarlı şekilde artmaktadır. 2011 yılında yaklaşık 79 milyar TL olan toplam eğitim harcamaları 2016 yılında yaklaşık 160,8 milyar TL düzeyine yükselmiştir. Yine öğrenci başına eğitim harcaması da 2011 yılında 4.103 TL'den 2016'ya gelindiğinde 7.449 TL seviyesine yükselmiştir. Ancak toplam eğitim harcamasının GSYH'ye oranına bakıldığında önemli bir değişim gözlenmemektedir. Tablodan da izlenebileceği gibi, söz konusu oran 2011'de % 5,66 iken, 2016 yılında % 6,2 düzeyindedir. Nominal TL harcama kalemleri dolar bazında incelendiğinde de radikal bir değişim olmadığı gözlenmektedir. Toplam eğitim harcaması 2011 yılında 47.112 \$ iken 2016 yılında 53.151 \$ seviyesine yükselmiştir. Öğrenci başına eğitim harcaması da dolar bazında incelendiğinde, 2011 yılında 2.445 \$ iken 2016 yılında 2.461 \$ seviyesine yükselmiştir. Yani Türkiye'de 5 yılda öğrenci başına eğitim harcaması sadece 16 \$ yükselmiştir.

Aynı istatistiklere göre, Türkiye'de 2016 yılında, eğitim harcamalarının % 74,2'si devlet tarafından finanse edilmiştir. Eğitim harcamaları içinde hane halklarının yaptığı harcama payı da % 18,8 olarak gerçekleşmiştir. Toplam harcamaların en büyük

¹¹⁵ TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2016.

kısmı yükseköğretim düzeyinde gerçekleştirilmekte, devlet kurumları tarafından yapılan harcamaların % 28,1'ini ilkökul, % 29,8'ini ise yükseköğretim oluşturmaktadır. Özel kurumlarca yapılan harcamaların ise % 32,6'sı ortaöğretime, % 43,3'ü yükseköğretime yapılmıştır. Eğitim düzeylerine göre değerlendirme yapıldığında, 2016 yılında öğrenci başına harcamanın en yüksek olduğu eğitim düzeyi 14.201 TL ile yükseköğretim olmuştur. Öğrenci başına toplam eğitim harcaması bir önceki yıla göre %16,7 artmıştır. Eğitim harcamalarının 2016 yılında 2015 yılına göre en fazla artış gösterdiği eğitim düzeyi ise %30,7 ile ortaöğretim olarak gerçekleşmiş, bunu %20,2 ile ilkökul takip etmiştir¹¹⁶.

Eğitim konusu maliye bilimi perspektifinden incelendiğinde, en önemli konulardan biri bütçedir. Hükümetlerin yol haritası niteliğinde olan bütçeler, izlenen ve izlenecek olan politikalar hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu sonrası, özellikle analitik bütçe sınıflandırması yardımıyla, bütçe büyüklükleri sınıflandırılabilen ve analiz yapmaya elverişli veriler elde edilebilmektedir.

Bu bağlamda, eğitim bütçesi kavramı 3 ana kalemin toplamından oluşmaktadır. İlk ve en büyük tutarlı kalem Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bütçe ödeneğidir. İkinci kalem Yükseköğretim Kurumu (YÖK) ve üniversiteler bütçesinin toplamından oluşur. Üçüncü kalem ise Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) bütçesidir. Bu üç kalemin toplamı toplam eğitim bütçesini vermektedir.

Tablo 3. Türkiye’de Eğitimle İlgili Bütçe Rakamları

	MEB Bütçe Ödeneği (TL)	YÖK+Üniversite Bütçeleri (TL)	ÖSYM Bütçesi (TL)	Toplam Eğitim Bütçesi (TL)
2006	16.568.145.500	5.846.822.761	171.921.000	22.586.889.261
2007	21.355.634.000	6.586.692.000	191.717.000	28.134.043.000
2008	22.915.565.000	7.318.284.650	152.077.000	30.385.926.650
2009	27.446.778.095	8.772.719.225	150.170.000	36.369.667.320
2010	28.237.412.000	9.355.457.600	150.865.000	37.743.734.600
2011	34.112.163.000	11.503.927.500	160.192.000	45.776.282.500

¹¹⁶ TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2016.

2012	39.169.379.190	12.743.603.000	232.559.000	52.145.541.190
2013	47.496.378.650	15.227.760.500	291.996.000	63.016.135.150
2014	55.704.817.610	16.939.010.000	359.980.000	73.003.807.610
2015	62.000.248.000	18.493.252.000	364.239.000	80.857.739.000
2016	76.354.306.000	23.590.696.000	445.303.000	100.390.305.000
2017	85.048.584.000	25.620.450.000	408.536.000	111.077.570.000

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri 2016/17. s. 239.

Milli Eğitim İstatistikleri incelendiğinde, 2006'dan 2017'ye kadar geçen sürede toplam eğitim bütçesinin yaklaşık 5 kat arttığı gözlenmektedir. Ancak bu veri nominal rakamlar olduğundan tek başına değerlendirilebilecek bir gösterge değildir. Ekonomik ve fonksiyonel sınıflandırmaya göre alt kalemler de incelenmelidir.

Tablo 4. 2016 ve 2017 MEB Bütçesinin Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

	2016 Yılı Bütçesi	2017 Yılı Bütçesi	Artış Oranı (%)
Toplam	76.354.306.000	85.048.584.000	11,39
Personel Giderleri	52.735.625.000	58.552.662.000	11,03
SGK Devlet Prim Giderleri	8.109.878.000	8.926.306.000	10,07
Mal-Hizmet Alımı Giderleri	7.036.578.000	8.106.505.000	15,21
Cari Transferler	2.049.064.000	2.202.960.000	7,51
Sermaye Giderleri	6.284.628.000	7.237.121.000	15,16
Sermaye Transferleri	138.533.000	23.030.000	-83,38

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri 2016/17. s. 240.

2017 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımı incelendiğinde, en dikkat çeken durum personel giderlerinin yüksekliğidir. Bakanlık bütçesinin neredeyse % 70'ini personel giderleri oluşturmaktadır. Yaklaşık %10'unu da Sosyal Güvenlik Kurumu Devlet Prim Giderleri kalemi oluşturmaktadır.

Tablo 5. 2017 MEB Bütçesinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Dağılımı

	2017 Yılı Bütçesi	MEB Bütçesine Oranı (%)
Toplam	85.048.584.000	100,00
Genel Kamu Hizmetleri	3.996.030.420	4,69

Kamu Düzeni ve Güv. Hiz.	3.600.000	0,0042
Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetler	212.587.000	0,24
Eğitim Hizmetleri	80.836.366.580	95,04

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri 2016/17. s. 240.

Tablo 5’te de görülebildiği gibi, MEB Bütçesinin yaklaşık % 95’lik kısmı eğitim hizmetlerine ayrılmaktadır.

Tablo 6. 2016 ve 2017 Yılları Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi, Toplam Eğitim Bütçesi ile Merkezi Yönetim Bütçesi ve Nisbi Yapıları

	2016 Yılı Bütçesi	2017 Yılı Bütçesi	Artış Oranı (%)
Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi (MEB)	76.354.306.000	85.048.584.000	11,39
Toplam Eğitim Bütçesi (TEB)	100.390.305.000	111.077.570.000	10,64
Merkezi Yönetim Bütçesi (MYB)	570.507.000.000	645.124.000.000	13,07
GSYH	2.148.000.000.000	2.404.000.000.000	11,91
MEB/MYB (%)	13,38	13,18	-
MEB/GSYH (%)	3,55	3,54	-
TEB/MYB (%)	17,60	17,22	-
TEB/GSYH (%)	4,67	4,62	-

Kaynak: TÜİK verileri ve Milli Eğitim İstatistikleri 2016/17’den derlenmiştir.

Tablo, Milli Eğitim Bakanlığı ve Toplam Eğitim Bütçesi rakamlarının, merkezi yönetim bütçesi ve GSYH’ye oranlarını göstermektedir. Buna göre; Bakanlık bütçesi merkezi yönetim bütçesinin yaklaşık % 13’ü civarındayken, toplam eğitim bütçesi merkezi yönetim bütçesinin yaklaşık % 17’sini oluşturmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalarda en sık kullanılan verilerden biri de GSYH’ye yapılan oranlamadır. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesinin GSYH’ye oranı % 3,5 iken, toplam eğitim bütçesinin GSYH’ye oranı % 4,6 düzeyindedir.

Tablo 7. Eğitim Bütçesi Rakamları ve Oranları

	MEB Bütçe Ödeneği	Toplam Eğitim Bütçesi	GSYH	MEB/GSYH (%)	TEB/GSYH (%)
2006	16.568.145.500	22.586.889.261	789.227.555.100,00	2,10	2,86
2007	21.355.634.000	28.134.043.000	880.460.879.200,00	2,43	3,20
2008	22.915.565.000	30.385.926.650	994.782.858.400,00	2,30	3,05
2009	27.446.778.095	36.369.667.320	999.191.848.100,00	2,75	3,64
2010	28.237.412.000	37.743.734.600	1.160.013.978.300,00	2,43	3,25
2011	34.112.163.000	45.776.282.500	1.394.477.165.500,00	2,45	3,28
2012	39.169.379.190	52.145.541.190	1.569.672.114.900,00	2,50	3,32
2013	47.496.378.650	63.016.135.150	1.809.713.086.700,00	2,62	3,48
2014	55.704.817.610	73.003.807.610	2.044.465.875.800,00	2,72	3,57
2015	62.000.248.000	80.857.739.000	2.338.647.493.700,00	2,65	3,46
2016	76.354.306.000	100.390.305.000	2.608.525.749.300,00	2,93	3,85

Kaynak: TÜİK ve Maliye Bakanlığı verilerinden hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablo, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesiyle toplam eğitim bütçesi rakamlarının GSYH içindeki paylarını göstermektedir. MEB Bütçesi/GSYH oranının 2006 yılından 2016'ya kadar yaklaşık yüzde 0,83'lük bir artış gösterdiği, toplam eğitim bütçesinin GSYH içindeki payının da yaklaşık % 1'lik bir artış gösterdiği görülmektedir. TÜİK tarafından güncellenen GSYH verileriyle bu oranlar, resmi kurumlarca hazırlanan rapordakinden daha düşük seviyelere gelmiştir.

Tablo 8. YÖK, Üniversiteler Ve İleri Teknoloji Enstitüleri Toplamının 2017 Bütçesi (Ekonomik Sınıflandırmaya Göre)

	Toplam Tutar (TL)	Toplam İçindeki Payı (%)
Personel Giderleri	14.484.562.000	57
SGK Devlet Prim Giderleri	2.233.047.000	9
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	3.174.955.000	12
Cari Transferler	585.143.000	2
Sermaye Giderleri	5.142.743.000	20
Toplam	25.620.450.000	100

Kaynak: 2017 Yılı Bütçesi

Toplam eğitim bütçesinin ikinci kalemi olan ve hem kalkınma/büyüme sürecine etkisi hem de inovasyon sürecine katkısı bakımından son derece önemli olan YÖK, üniversiteler ve ileri teknoloji enstitülerinin 2017 yılı bütçesine, ekonomik sınıflandırma

açısından bakıldığında da, en önemli gider kaleminin yine personel giderleri olduğu görülmektedir. Personel giderleri ve SGK prim giderleri toplamı, bu düzeydeki giderlerin % 66'sını oluşturmaktadır.

Tablo 9. Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Ödeneği Ve Yatırım Bütçesi

	MEB Bütçe Ödeneği	MEB Yatırım Bütçesi	MEB Bütçesinden Yatırıma Ayrılan Pay (%)
2006	16.568.145.500	1.241.498.000	7,49
2007	21.355.634.000	1.490.000.000	6,98
2008	22.915.565.000	1.296.704.000	5,66
2009	27.446.778.095	1.256.188.195	4,58
2010	28.237.412.000	1.785.327.000	6,32
2011	34.112.163.000	1.995.625.000	5,85
2012	39.169.379.190	2.600.000.000	6,64
2013	47.496.378.650	3.955.000.000	8,33
2014	55.704.817.610	5.192.300.000	9,32
2015	62.000.248.000	5.494.000.000	8,86
2016	76.354.306.000	6.284.628.000	8,23

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri 2016/17'den derlenmiştir.

Dünyada eğitimin durumu ile ilgili bilgi almak için en yetkili kaynaklardan olan Bir Bakışta Eğitim: OECD Göstergeleri (Education at a Glance 2017-OECD Indicators); 35 OECD ülkesi ve bazı ortak ülkelerdeki eğitim sistemlerinin yapısı, finansmanı ve performansı ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Raporun Türkiye ile ilgili bölümünde de eğitim sistemi, finansmanı ve iş piyasasına etkileri ile ilgili analizler ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmada, raporun tez konusuyla ilgili olan bölümlerine değinilecektir.

Rapora göre Türkiye'de; yükseköğretim alan öğrencilerin büyük bölümü ortalamanın altında istihdam imkânı olmasına rağmen, işletme ve hukuk okumaktadırlar. İlköğretimden yükseköğretime kadar, öğrenci başına düşen kamu harcamaları bakımından 2010 ve 2014 yılları arasında yüksek bir artış göstermiş olmasına rağmen, Türkiye hala OECD ülkeleri içinde en alt sıralardadır. Kamu sektörü yüksek öğretime OECD ortalamasından daha fazla fon ayırmakta, zorunlu eğitim

kapsamında olan ilköğretim, ortaokul ve lise için daha az ödenek ayırmaktadır. Türkiye, kamuya ait eğitim kurumlarıyla ve özel sektör eğitim kurumlarındaki öğrenme ortamları arasındaki farkın en yüksek olduğu ülkelerden biridir. Öğretmen/öğrenci oranları ve sınıf mevcutları bakımından kamu okulları özel okulların iki katı kadardır¹¹⁷.

2010 ve 2014 yılları arasında, Türkiye’de ilköğretimden yükseköğretime kadar eğitime ayrılan kamu payı % 70 oranında artmıştır. Bu durum OECD ülkeleri ve OECD ortağı ülkeler arasında en hızlı artıştır. Aynı dönemde ortalama artış oranı % 5 düzeyindedir ve bu artış diğer OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça önemli düzeydedir. İç ve dış eğitim kurumlarının toplam eğitim giderleri, OECD ülkelerinde GSYH’nin % 4,8’i düzeyinde iken, 2014 yılında bu rakam Türkiye’de GSYH’nin % 4,2’si kadardır. Toplam kamu eğitim gideri 2014 yılında % 12,4’e ulaşmışken söz konusu rakam OECD ortalaması olan % 11,3’ün üzerinde ve 2010 yılında % 8,6 olan oranın oldukça üzerindedir¹¹⁸.

Toplam eğitim harcamalarındaki artışa rağmen Türkiye, öğrenci başı harcamalarda OECD ortalamasının üçte biri düzeyindedir ve üye ülkeler arasında en düşük miktara sahip ikinci ülkedir. 2014 yılında öğrenci başına toplam giderler ilköğretim için 16.040 \$, ortaöğretim için 27.403 \$ ve ilköğretim ile ortaöğretim bir arada 43.442 \$’dır. OECD ortalamaları ise sırasıyla 51.266 \$, 72.371 \$ ve 123.637 \$ seviyesindedir. Öğrencilerin ilköğretimden yükseköğretime kadar diğer ülkelerdeki öğrencilerle neredeyse aynı süre eğitim hayatı olduğu düşünüldüğünde (yaklaşık 13 yıl) bu fark önemli hale gelmektedir. OECD ülkelerindeki % 85’lik ortalamaya oranla, ilköğretimden yükseköğretime Türkiye’deki kurumların fonlamasının % 79’u kamu kaynaklarından sağlanmaktadır. Yükseköğretime OECD ortalamasından daha fazla fon ayrılmakta (% 70’e oranla % 75), ilköğretimle ortaöğretime daha az fon ayrılmaktadır (% 91’e oranla % 80)¹¹⁹.

Eğitim ortamının özelliklerini yansıtan, ortalama sınıf mevcuduyla birlikte diğer bir veri, öğrenci/öğretmen oranlarıdır. Türkiye, öğrenci sayısına kıyasla nisbi olarak

¹¹⁷ OECD, Education at a Glance 2017, Country Note – Turkey, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en (Erişim Tarihi 01.10.2017).

¹¹⁸ OECD, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en (Erişim Tarihi 01.10.2017).

¹¹⁹ OECD, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en (Erişim Tarihi 01.10.2017).

daha az öğretmen sayısına sahiptir. 2015 yılında, ilköğretimde öğretmen başına 18 öğrenci düşmektedir. Bu sayı ortaokulda 17, lisede 14 ve yükseköğretimde 22 öğrenci şeklindedir. Söz konusu oranlar OECD ülkelerinde sırasıyla 15, 13, 14, 16 olmaktadır¹²⁰.

Konuya emek piyasası bakımından yaklaşıldığında; Türkiye iş piyasasında, yükseköğretim mezunu kişilerin kazançlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. 2015 yılında, 25-64 yaş arası yüksek öğretim mezunlarının, lise mezunlarından % 67 daha fazla kazandığı tespit edilmiştir. Söz konusu oran OECD ülkelerinde % 56 düzeyindedir. Türkiye emek piyasasında, düşük eğitim seviyesindeki kişiler için güçlü caydırıcılar bulunmaktadır. Lise mezunu olmayanlar, lise mezunlarından % 30 daha az kazanmaktadır. Söz konusu oran OECD ülkelerinde % 22'dir¹²¹.

Kamunun yaptığı eğitim harcamaları içinde en önemli kalem personel harcamalarıdır. Bu noktada öğretmen maaşları da önem kazanmaktadır. OECD raporuna göre; 2015 yılı için ABD doları bazında, kamuda çalışan öğretmenlerin maaşları ve OECD karşılaştırması aşağıdaki gibidir:

Tablo 10. Türkiye-OECD Ülkeleri Öğretmen Maaşları Karşılaştırması

2015 Yılı	TÜRKİYE		OECD ORTALAMASI	
	Başlangıç Maaşı (USD)	+15 Yıl Tecrübeli Maaş (USD)	Başlangıç Maaşı(USD)	+15 Yıl Tecrübeli Maaş (USD)
Okul Öncesi Eğitim Öğretmenleri	27.285	29.570	29.636	39.227
İlkokul Öğretmenleri	27.285	29.570	30.838	42.864
Ortaokul Öğretmenleri	27.285	30.408	32.202	44.623
Lise Öğretmenleri	27.285	30.408	33.824	46.631

Kaynak: http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en

¹²⁰ OECD, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en (Erişim Tarihi 01.10.2017).

¹²¹ OECD, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en (Erişim Tarihi 01.10.2017).

Öğretmen maaşlarıyla ilgili tablo değerlendirildiğinde görülmektedir ki; Türkiye’deki yıllık öğretmen maaşları 2015 yılında dolar bazında OECD ortalamasının altındadır. Tablodaki en dikkat çekici unsur, OECD ülkelerinde 15 yıldan fazla tecrübesi olan öğretmen maaşlarındaki artıştır. Bu durum, tecrübeye verilen önemin göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. OECD ülkelerinde maaşlardaki yaklaşık % 50’lik artış, öğretmenler açısından mesleki motivasyonun artırılması bakımından önemlidir. Türkiye’de ise tecrübeye bağlı maaş artışı sınırlıdır. Eğitim hizmetlerinin sağlanmasında öğretmen kalitesi kuşkusuz çok önemlidir.

Türkiye’de öğretmen yetiştirilmesi, 1974-1982 arasındaki kriz döneminin ardından, 1981 yılındaki Türk yükseköğretim reformu ile “öğretmenliğin üniversiteleşmesi” olarak adlandırılan düzenlemelerle yenilenmiştir¹²². Sonraki süreçte devlet kadrolarında öğretmenlik yapabilmek için merkezi sınav sistemi getirilmiştir. Sınavların isimleri değişmekle birlikte, en son KPSS (kamu personeli seçme sınavı) adıyla, eğitim bilimleri fakültelerinden mezun öğretmen adayları sınava girmektedir. Adaylar, kontenjanlar ölçüsünde tercih yaparak en yüksek puan alandan başlamak üzere kadrolara yerleştirilmektedirler. 2017 yılında yapılan KPSS’de, öğretmen adaylarının girdiği alan sınavı sonuçları aşağıdaki tablodadır:

Tablo 11. 2017 Yılı KPSS-ÖABT Testlerinin Ortalama ve Standart Sapmaları

Testler	Ortalama	Standart Sapma	Aday Sayısı	Soru Sayısı
Türkçe	29.896	6,904	15.927	50
İlköğretim Matematik	16.925	6,176	6.932	50
Fen Bilimleri/ Fen ve Teknoloji	11.777	5,468	16.452	50
Sosyal Bilgiler	23.798	6,498	19.677	50
Türk Dili ve Edebiyatı	18.326	8,033	37.856	50
Tarih	20.958	9,808	21.736	50
Coğrafya	24.194	8,267	8.554	50
Matematik (Lise)	11.877	6,834	16.193	50
Fizik	16.198	9,950	5.881	50

¹²² Mustafa Ergün, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Çalışmalarının Gelişmesi”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hunefd/article/view/5000049405/5000046726>

Kimya	14.091	8,176	6.377	50
Biyoloji	21.180	8,007	9.564	50
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	29.435	7,819	29.564	50
Yabancı Dil (İngilizce)	24.439	10,200	11.535	50
Rehber Öğretmen	34.714	7,267	12.053	50
Sınıf Öğretmenliği	23.309	6,029	21.437	50
Okul Öncesi Öğretmenliği	28.891	5,996	24.092	50

Kaynak: ÖSYM, <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/KPSS/OABT/SayisalBilgiler04082017.pdf>

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı “Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023”e göre; “*eğitim sistemlerinin nihai amacı; topluma faydalı, toplumsal değerleri gözeten, etkili iletişim becerilerini edinmiş, değişime uyum sağlayabilen, öğrenme kaynaklarına erişme ve bunlardan etkin bir şekilde yararlanma becerilerini kazanmış, bilgi iletişim teknolojilerini verimli kullanabilen, kendisiyle ve toplumla barışık, inisiyatif alan, araştıran, sorgulayan ve eleştirel düşünme becerilerine sahip özgür bireyler yetiştirebilmektir. Bu niteliklere sahip bireylerden oluşacak bir toplumun inşasında en önemli görev ise öğretmenlere düşmektedir*”¹²³.

Sınava katılan adaylara, alanlarıyla ilgili 50 adet soru sorulmaktadır. Tabloda sınava giren öğretmen adayı sayıları ve sonuçlarıyla ilgili ortalama netleri ve standart sapmalar gösterilmiştir. Bu sonuçlar, eğitim fakültelerinde verilen eğitimin kalitesi ve öğretmen adaylarının mesleklerine ne ölçüde hazır olduklarını göstermek bakımından – tek başına olmasa da- önemli bir veridir. Örneğin, fen bilimleri ve matematik (lise) alanında sınava giren adayların ortalaması yaklaşık 11'dir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin inovasyondaki katkıları nedeniyle özel önem verdikleri bu alanlardaki sonuçlar son derece kötüdür. 265.646 adayın girdiği sınavda, gelecek nesilleri yetiştirecek olan öğretmen adaylarının fizikte 16, kimyada 14, ilköğretim matematikte 17 civarında sonuçlar elde etmeleri, eğitim sisteminde bazı değişiklikler yapılması gerektiğini göstermektedir. Kendi alanlarında 4 yıl eğitim alan eğitim fakültesi mezunu öğretmen adaylarının sınav sonuçları oldukça kötüdür.

¹²³ T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023, s. 1. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/09140719_Strateji_Belgesi_Resmi_Gazete_sonrasYilan.pdf

Tablo 12. 2017-Lisans Yerleştirme Sınavları (2017-LYS) Sonuçları

	Test	Ortaöğretim Kurumlarının Son Sınıfında Okuyan Adaylar			Tüm Adaylar		
		Aday Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Aday Sayısı	Ortalama	Standart Sapma
LYS 1	Matematik (80 Soru)	440.018	16,15	16,03	814.421	15,68	15,68
LYS 2	Fizik (30 Soru)	261.003	7,26	6,37	449.812	6,82	6,18
	Kimya (30 Soru)	261.003	10,83	8,40	449.812	10,23	8,31
	Biyoloji (30 Soru)	261.003	10,69	6,70	449.812	10,13	6,68
LYS 3	Türk Dili ve Edebiyatı (56 Soru)	406.725	21,78	10,39	793.464	21,80	10,29
	Coğrafya-1 (24 Soru)	406.725	9,02	4,29	793.464	9,30	4,28
LYS 4	Tarih (44 Soru)	253.424	17,12	7,63	513.674	17,70	7,75
	Coğrafya-2 (14 Soru)	253.424	5,07	3,15	513.674	5,19	3,10
	Felsefe Grubu (32 Soru)	253.424	11,95	5,00	513.674	11,90	4,91
LYS 5	Yabancı Dil (Alm) 80 Soru	989	34,30	23,45	1.820	28,85	23,39
	Yabancı Dil (Fra) 80 Soru	757	34,79	21,06	1.062	31,14	22,54
	Yabancı Dil (İng) 80 Soru	50.610	24,55	22,84	88.672	22,73	22,29

Kaynak: <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/osys/LYS/SayisalBilgiler11072017.pdf>

Tablodan da görüldüğü gibi, üniversite giriş sınavlarında da (2017 LYS) durum çok farklı değildir. Tüm adaylar ortalamasında, fizikte 30 soruda 6,82, kimyada 30 soruda 10,23, matematikte ise 80 soruda 15,68 sonuçları alınmıştır. Özellikle söz konusu alanlardaki bu sonuçlar, yükseköğretim ve öncesi eğitim dönemlerindeki eğitim kalitesinin sorgulanmasını gerektirmektedir. Sadece son iki tabloyla bile, üniversite öncesi ve sonrası sonuçlara bakıldığında bile öğretmen kalitesi ve öğretmen yetiştirilmesiyle ilgili ciddi bir revizyon gerekliliği ortaya konmaktadır.

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SAĞLIK HARCAMALARI

Bu bölümde Türkiye'nin sağlık harcamalarının yapısı incelenecek ve Dünya örnekleriyle karşılaştırılacaktır. TÜİK verilerinden hazırlanan Türkiye'nin sağlık harcamalarını gösteren tablo aşağıdadır:

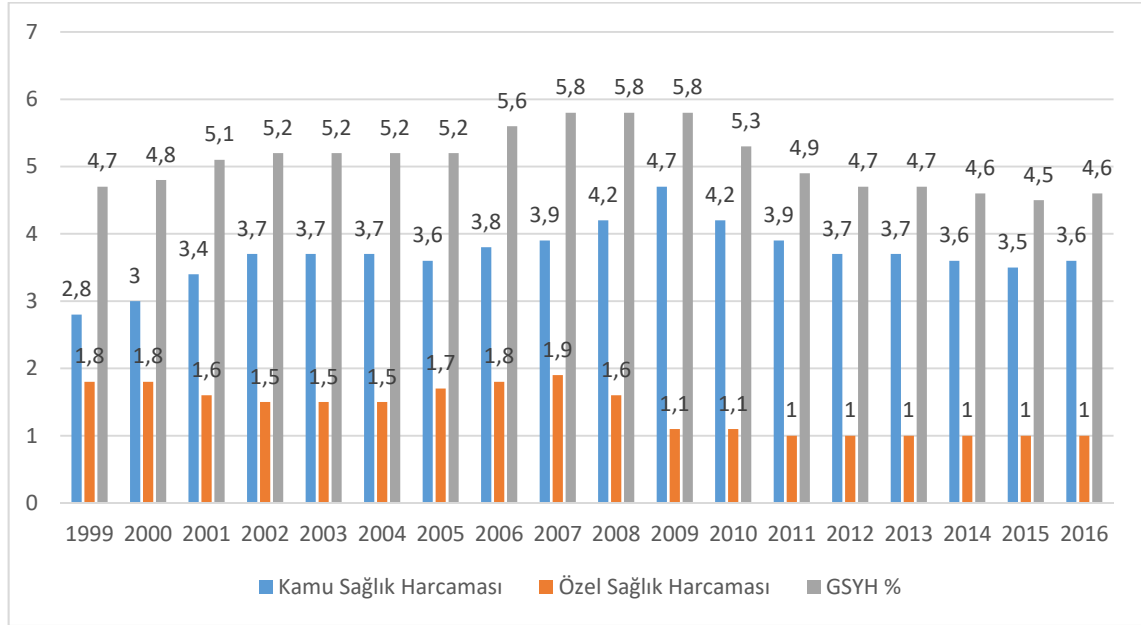
Tablo 13. Türkiye'de Sağlık Harcamalarının Alt Kalemleri (Milyon TL)

	Toplam		Genel Devlet		Özel Sektör	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Toplam Sağlık Harcaması	104.568	119.756	82.121	94.012	22.446	25.744
Cari Sağlık Harcaması	96.786	112.540	75.622	88.279	21.163	24.261
Hastaneler	51.083	60.141	41.521	49.099	9.562	11.042
Evde Hemşirelik Bakımı	1	1	-	-	1	1
Ayakta Bakım Sunanlar	12.341	14.257	8.857	10.283	3.484	3.974
Perakende Satış ve Diğer Tıbbi Malzeme Sunanlar	25.888	29.321	19.122	51.675	6.766	7.646
Halk Sağlığı Programlarının Sunumu ve Yönetimi	4.374	5.355	4.374	5.355	-	-
Genel Sağlık Yönetimi ve Sigorta	416	498	241	272	174	227
Sınıflandırılmayan Diğer Kategori	2.683	2.967	1.507	1.596	1.176	1.371
Yatırım	7.782	7.216	6.499	5.733	1.283	1.483

Kaynak: TÜİK

2015 yılında Türkiye'de sağlık harcamaları toplamı 104.568.000.000 TL iken 2016 yılında %14,5 oranında artarak 119.756.000.000 TL'ye yükselmiştir. Bu harcamalar içinde cari sağlık harcamasının toplam sağlık harcaması içindeki payı, 2015 yılında %92,6 iken, 2016 yılında %94 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla toplam sağlık yatırım harcamaları 2016 yılında azalmıştır. Toplam yatırım harcamaları azalırken bu artışın kamunun yatırım harcamalarındaki düşüşten kaynaklandığı, özel sektörün ise yatırımlarının arttığı görülmektedir. Toplam harcamaların büyük kısmının (% 78,5) kamu harcamaları olduğu tablodan izlenebilmektedir.

Grafik 2. Türkiye’de Yıllara Göre Kamu ve Özel Sağlık Harcamasının GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde, kamu ve özel sağlık harcamalarının GSYH içindeki payları gösterilmiştir. 2009 yılına kadar GSYH içindeki payı artan sağlık harcamaları, bu yıldan itibaren azalmaya başlamıştır. En yüksek düzeye ulaştığı 2007, 2008 ve 2009 yıllarında, kamu ve özel sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı % 5,8 düzeyindedir. Bu yıllar içinde kamunun payı gittikçe artmış ve 2009 yılında kamunun payı % 4,7 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Sonraki yıllarda sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı düşüş trendine girmiştir ve 2016 yılında % 4,6’ya gerilemiştir. 2009 yılından itibaren özel sağlık harcamalarının GSYH içindeki payının % 1 civarında olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tablo ise, cari sağlık harcamalarının GSYH içindeki paylarını yıllar itibariyle göstermektedir. 1999 yılında % 4,5 olan oran en yüksek düzeye 2009 yılında % 5,5 ile ulaşmıştır. Yıllar itibariyle % 4 ile % 5,5 aralığında değişen GSYH paylarında dikkat çeken nokta, özel cari sağlık harcamalarının payının gittikçe azalmasıdır. Cari sağlık harcamalarında da kamu harcamalarının payı yüksektir ve özel sağlık harcamalarıyla arasındaki makas kamu harcamaları lehine açılmaktadır. 2016 itibariyle cari sağlık harcamalarının GSYH içindeki payı % 4,3 olarak gerçekleşmiştir. Bunun % 3,4’ü kamu harcaması, % 0,9’u ise özel cari sağlık harcamasıdır.

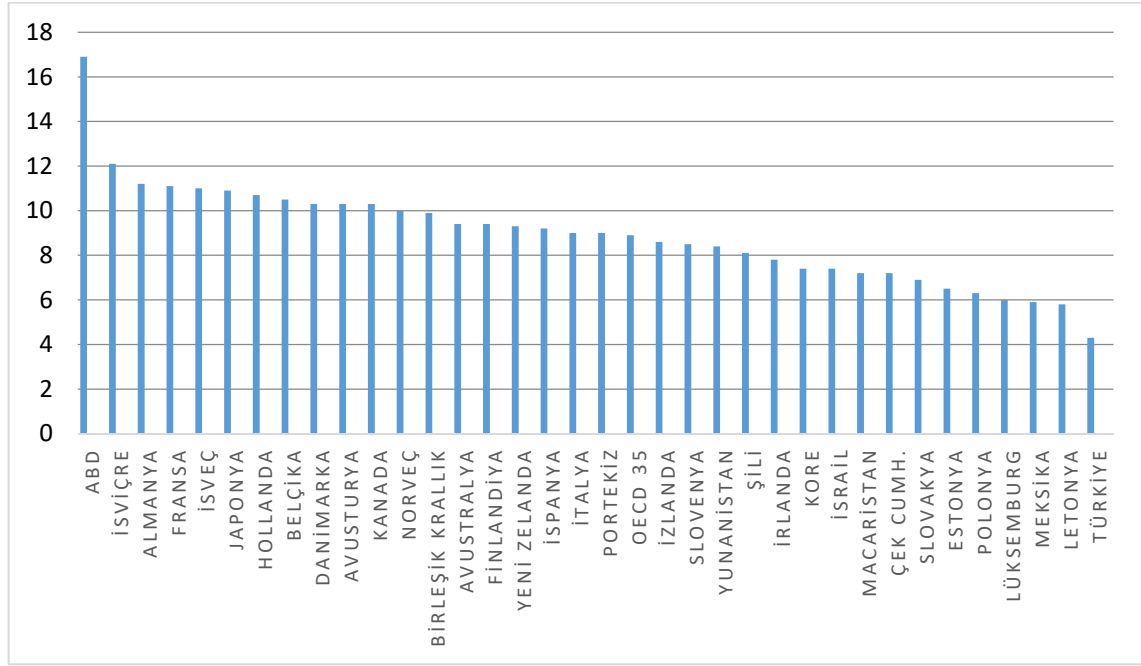
Tablo 14. Türkiye'nin Yıllara Göre Kamu ve Özel Cari Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)

Yıllar	Kamu Cari Sağlık Harcaması	Özel Cari Sağlık Harcaması	GSYH (%)
1999	2,7	1,8	4,5
2000	2,9	1,8	4,6
2001	3,3	1,6	4,9
2002	3,6	1,5	5,1
2003	3,6	1,5	5,1
2004	3,6	1,4	5,0
2005	3,3	1,6	4,9
2006	3,6	1,6	5,2
2007	3,6	1,6	5,3
2008	3,8	1,4	5,3
2009	4,5	1,1	5,5
2010	3,9	1,1	5,1
2011	3,7	1,0	4,7
2012	3,5	0,9	4,5
2013	3,5	1,0	4,4
2014	3,4	1,0	4,3
2015	3,2	0,9	4,1
2016	3,4	0,9	4,3

Kaynak: TÜİK

Cari sağlık harcamalarının GSYH içindeki paylarının uluslararası karşılaştırmasına bakıldığında ise Türkiye 35 OECD ülkesi arasında sonuncudur. Türkiye'nin oranı % 4,3 iken ona en yakın oran % 5,8 ile Letonya'dır. OECD 35 ortalaması ise % 8,9 düzeyindedir. Bu alanda en yüksek orana sahip ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Cari sağlık harcamalarının GSYH içindeki payının % 16,9 olduğu ABD'nin yüksek GSYH'si düşünüldüğünde, sağlık harcamalarının boyutunun çok yüksek olduğu ve bunun yaklaşık yarısının özel sağlık harcaması olduğu görülmektedir. OECD ülkeleri incelendiğinde dikkat çeken bir diğer unsur ise pek çok ülkede sağlık harcamalarının büyük kısmının kamu harcaması şeklinde olmasıdır.

Grafik 3. Cari Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Paylarının Uluslararası Karşılaştırması (%), 2015.

Kaynak: TÜİK, OECD Health Data 2017 (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Eğitim harcamaları konusunda değinildiği gibi, nominal ve kümülatif harcama rakamları üzerinden analiz yapmanın sakıncaları bulunmaktadır. Bu noktada GSYH içindeki payları, uluslararası geçerliliği olan para birimleri cinsinden ifade etmek ve kişi başına düşen harcama miktarlarının belirlenmesi analizler açısından daha elverişlidir.

Tablo 15. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (Nominal TL)

	Kamu Sağlık Harcaması	Özel Sağlık Harcaması	Toplam Sağlık Harcaması
1999	48	31	79
2000	81	48	128
2001	129	61	190
2002	201	83	284
2003	261	102	363
2004	316	128	444
2005	351	166	517
2006	435	201	636
2007	492	233	726
2008	593	219	813

2009	651	153	804
2010	663	180	843
2011	735	189	924
2012	782	205	987
2013	871	239	1110
2014	954	278	1232
2015	1056	289	1345
2016	1197	328	1524

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekil, yıllar itibariyle Türk Lirası cinsinden kişi başına düşen sağlık harcamalarını göstermektedir. 1999 yılında kamu harcaması 48 TL, özel sağlık harcaması 31 TL olmak üzere 79 TL kişi başına sağlık harcaması yapılırken; 2016 yılında 1.197 TL kamu harcaması, 328 TL özel sağlık harcaması olmak üzere 1.524 TL kişi başına sağlık harcaması yapılmıştır. Bu değerlerden elde edilebilecek anlamlı sonuç, kamu sağlık harcamalarının oranının toplam kişi başına sağlık harcaması içindeki payının arttığını göstermesidir.

Tablo 16. Türkiye’de 2016 Yılı Rakamları ile Reel Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (TL)

Yıllar	Kamu Sağlık Harcaması	Özel Sağlık Harcaması	Toplam Reel Sağlık Harcaması
1999	614	390	1.003
2000	665	392	1.057
2001	690	324	1.014
2002	740	307	1.046
2003	768	300	1.067
2004	840	339	1.179
2005	845	401	1.245
2006	948	439	1.387
2007	987	468	1.455
2008	1.078	398	1.476
2009	1.112	261	1.374
2010	1.043	284	1.327
2011	1.087	279	1.367
2012	1.062	278	1.340
2013	1.100	302	1.402
2014	1.107	322	1.430
2015	1.139	311	1.450

2016	1.197	328	1.524
------	-------	-----	-------

Kaynak: TÜİK

Sağlık harcamaları 2016 yılı rakamlarıyla reel olarak ifade edildiğinde daha anlamlı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Reel rakamlarla 1999 yılında 614 TL kamu harcaması, 390 TL özel sağlık harcaması olmak üzere toplam 1.003 TL kişi başı sağlık harcaması yapılırken 2016 yılında daha önce belirtildiği gibi 1.197 TL kamu, 328 TL özel sağlık harcaması yapılmış ve toplam 1.524 TL sağlık harcaması yapılmıştır. Söz konusu dönemde en yüksek kamu harcaması 2016 yılında 1.197 TL, en yüksek özel harcama ise 2007 yılında 468 TL ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 17. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (ABD \$)

Yıllar	Kamu Sağlık Harcaması (\$)	Özel Sağlık Harcaması (\$)	Toplam Reel Sağlık Harcaması (\$)
1999	114	72	186
2000	129	76	204
2001	106	50	156
2002	132	55	187
2003	175	68	244
2004	221	89	310
2005	260	123	383
2006	302	140	441
2007	379	180	558
2008	463	171	634
2009	421	99	520
2010	441	120	561
2011	439	113	551
2012	434	114	548
2013	457	125	583
2014	436	127	563
2015	389	106	496
2016	396	108	504

Kaynak: TÜİK

Kişi başına düşen sağlık harcamaları ABD doları cinsinden ifade edildiğinde ise 1999 yılında 114 \$ kamu sağlık harcaması, 72 \$ özel sağlık harcaması olmak üzere toplam 186 \$ sağlık harcaması yapılmıştır. Söz konusu dönemde ABD \$ cinsinden en

yüksek harcama hem kamu hem özel sağlık harcaması olarak 2008 yılındadır. 2008 yılında 463 \$ kamu 171 \$ özel sağlık harcaması olmak üzere toplam 634 \$ kişi başına sağlık harcaması yapılmıştır. 2016 yılında ise 396 \$ kamu sağlık harcaması 108 \$ özel sağlık harcaması olmak üzere toplam 504 \$ sağlık harcaması yapılmıştır.

Tablo 18. Türkiye’de Yıllara Göre Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (ABD \$)

Yıllar	Kamu Sağlık Harcaması (\$)	Özel Sağlık Harcaması (\$)	Toplam Reel Sağlık Harcaması (\$)
1999	245	156	400
2000	287	169	455
2001	313	147	460
2002	340	141	481
2003	355	138	493
2004	399	161	560
2005	420	199	619
2006	516	239	755
2007	577	274	851
2008	674	249	924
2009	720	169	890
2010	722	196	918
2011	761	196	957
2012	767	201	968
2013	814	223	1.037
2014	831	242	1.073
2015	851	233	1.083
2016	891	244	1.134

Kaynak: TÜİK

Sağlık harcamaları ABD Doları cinsinden ve satınalma gücü paritesine göre düzeltildiğinde ise, tablo yukarıda gösterildiği biçimde gerçekleşmektedir. 1999 yılında kamu sağlık harcaması 245 \$, özel sağlık harcaması 156 \$ olmak üzere toplam 400 \$ iken; 2016 yılında en yüksek kamu sağlık harcaması değeri gerçekleşerek 891 \$ olmuş ve 244 \$ özel sağlık harcaması ile birlikte toplam 1.134 \$ sağlık harcaması yapılmıştır.

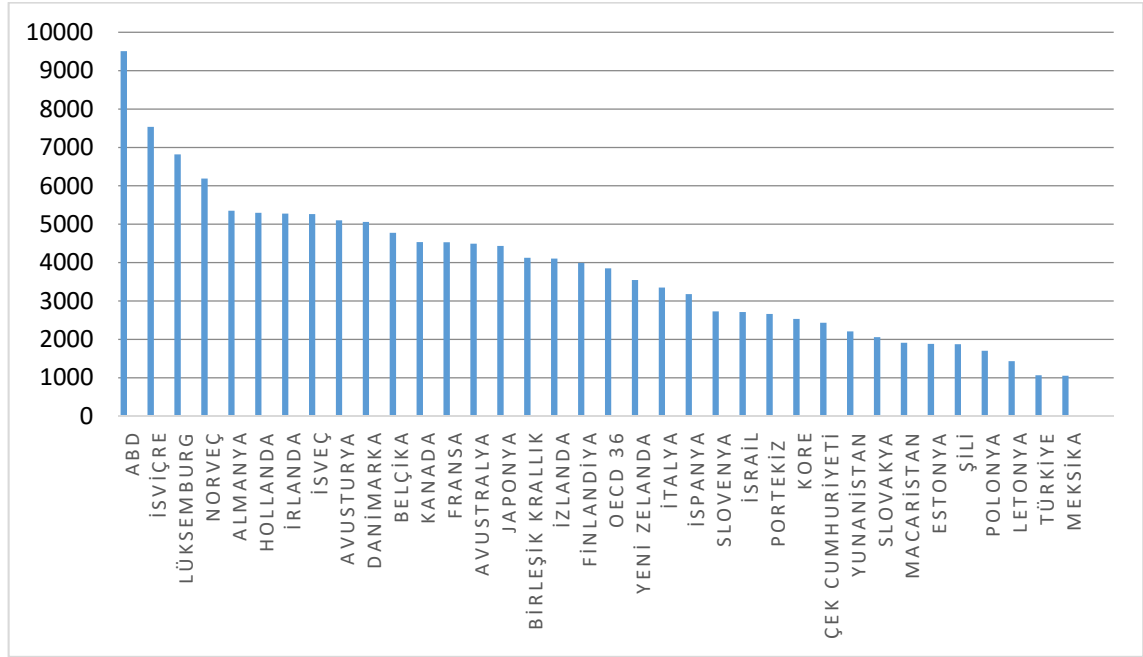
Tablo 19. Türkiye’de Yıllara Göre Satınalma Gücü Paritesine Göre Kişi Başı Kamu ve Özel Cari Sağlık Harcaması (ABD \$)

Yıllar	Kamu Sağlık Harcaması (\$)	Özel Sağlık Harcaması (\$)	Toplam Reel Sağlık Harcaması (\$)
1999	231	154	384
2000	269	167	436
2001	301	147	448
2002	329	141	470
2003	342	138	481
2004	383	151	534
2005	395	188	583
2006	483	219	702
2007	535	243	777
2008	608	229	837
2009	684	166	850
2010	681	192	873
2011	721	190	912
2012	726	191	917
2013	767	212	979
2014	781	225	1.006
2015	784	219	1.003
2016	836	230	1.066

Kaynak: TÜİK

Cari sağlık harcamaları ABD Doları cinsinden ve satınalma gücü paritesine göre düzeltildiğinde ise şekil yukarıdaki biçimdedir. 1999 yılında 231 \$ kamu sağlık harcaması, 154 \$ özel sağlık harcaması olmak üzere 384 \$ kişi başına cari sağlık harcaması yapılmıştır. 2016 yılında ise yine en yüksek kamu sağlık harcaması 836 \$ yapılarak özel sağlık harcaması 230 \$ ile birlikte 1.066 \$ olarak gerçekleşmiştir.

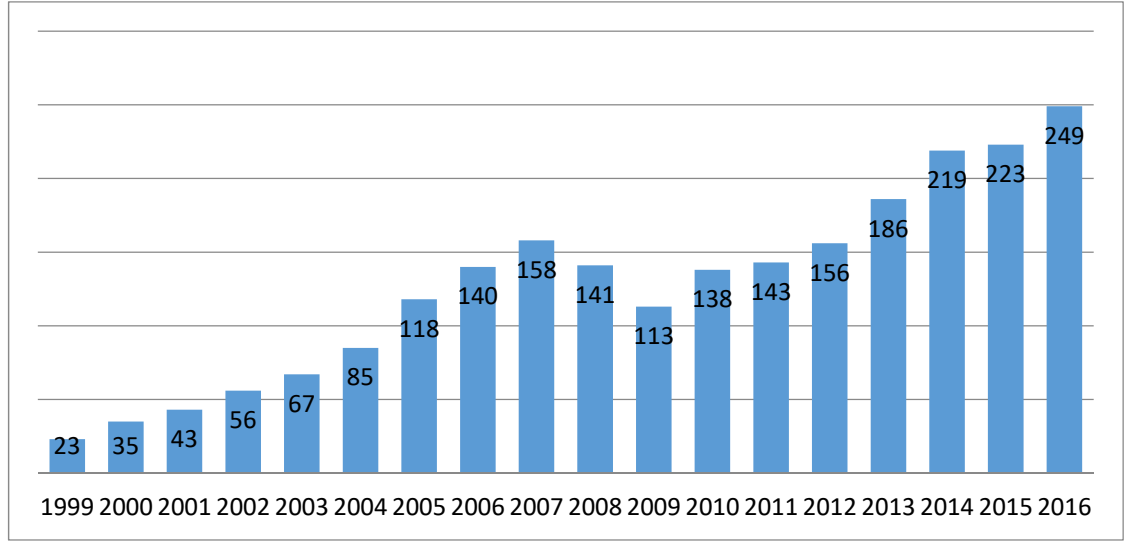
Grafik 4. 2015 Yılı Kişi Başı Cari Sağlık Harcamasının Uluslararası Karşılaştırması, SGP ABD \$.

Kaynak: OECD Health Data 2017, TÜİK.

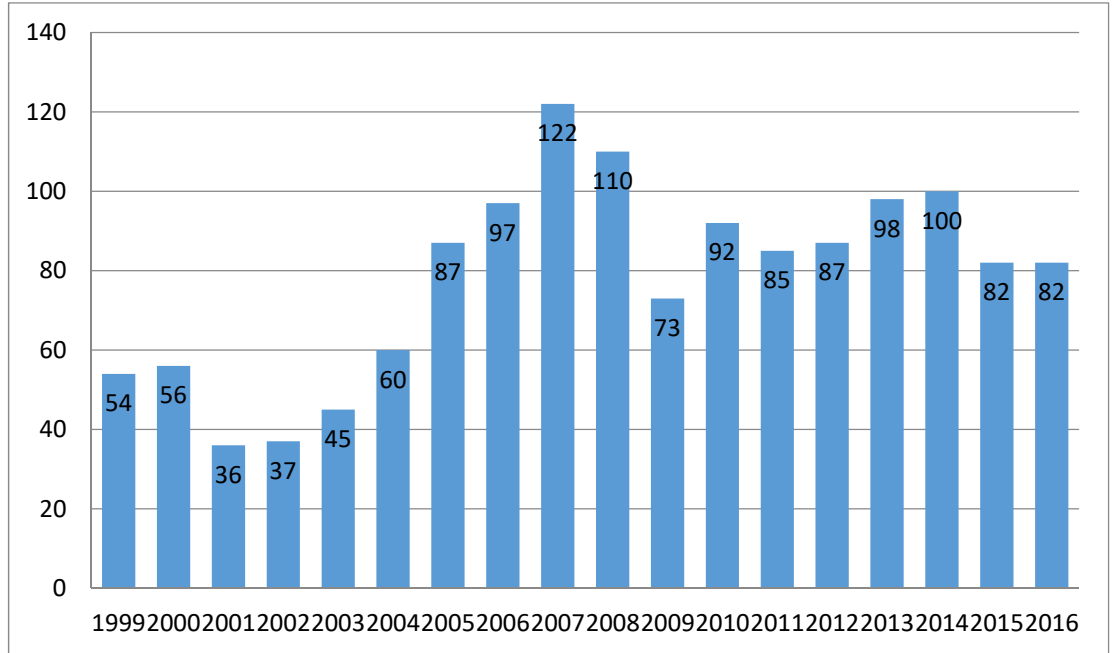
Kişi başı cari sağlık harcamaları ABD \$ cinsinden satın alma gücü paritesine göre düzenlenerek uluslararası karşılaştırmaya tabi tutulduğunda; OECD 36 ülkeleri içinde en düşük değere sahip ikinci ülke Türkiye'dir. Ülkemiz 1.066 \$ ile 1.054 \$ harcama yapan Meksika'nın ardından ikinci sıradadır. Bu alandaki OECD 36 ortalaması ise 3.850 \$ düzeyindedir. Liderlik ise 9.507 \$ ile Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir.

Grafik 5. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Cepten Yapılan Sağlık Harcaması (Nominal TL)

Kaynak: TÜİK

Grafik 6. Türkiye’de Yıllara Göre Kişi Başı Cepten Yapılan Sağlık Harcaması (ABD \$)

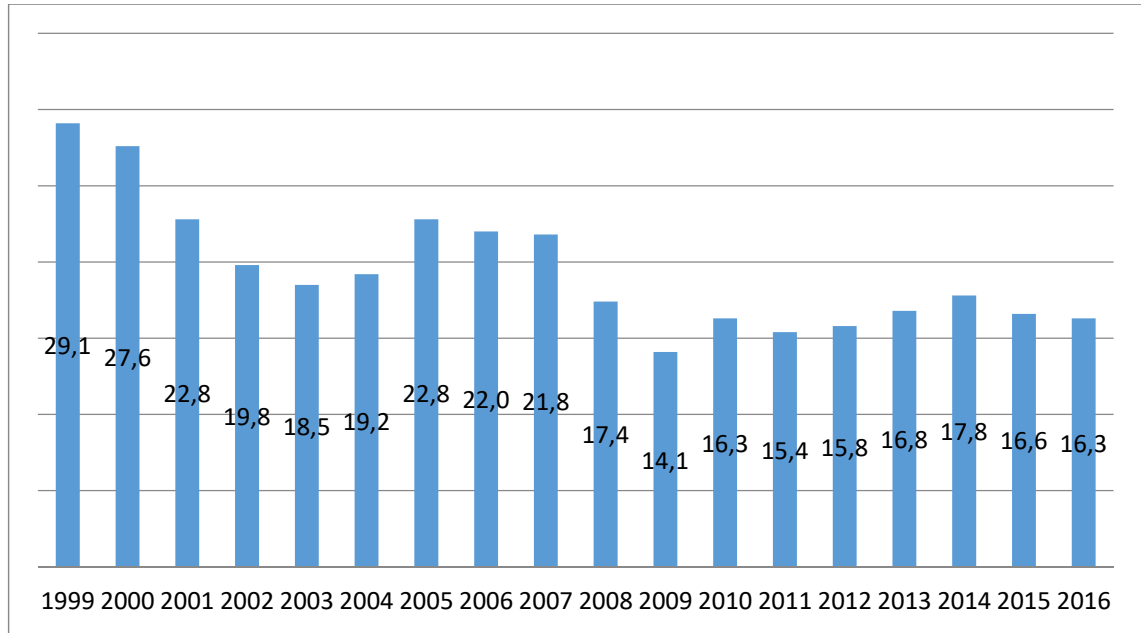

Kaynak: TÜİK

Sağlık hizmetlerinden faydalanan bireylerin kendi ceplerinden yaptıkları sağlık harcamaları ise yukarıdaki iki şekil yardımıyla gösterilmiştir. Buna göre; nominal rakamlarla söz konusu harcamalar belirtildiğinde doğal olarak bir artış trendi

izlenmektedir. Ancak bu harcama rakamları ABD Doları cinsinden ifade edildiğinde dalgalı bir seyir izlediği ortaya çıkmaktadır. 1999 yılında 54 \$ seviyesinde olan kişi başına cepten yapılan sağlık harcaması 2007 yılında en yüksek düzeyine çıkarak 122 \$ olmuştur. Kişi başına cepten yapılan sağlık harcaması 2015 ve 2016 yıllarında ise 82 \$ olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 7. Türkiye’de Yıllara Göre Cepten Yapılan Sağlık Harcamalarının Toplam Sağlık Harcamaları İçindeki Oranı (%)

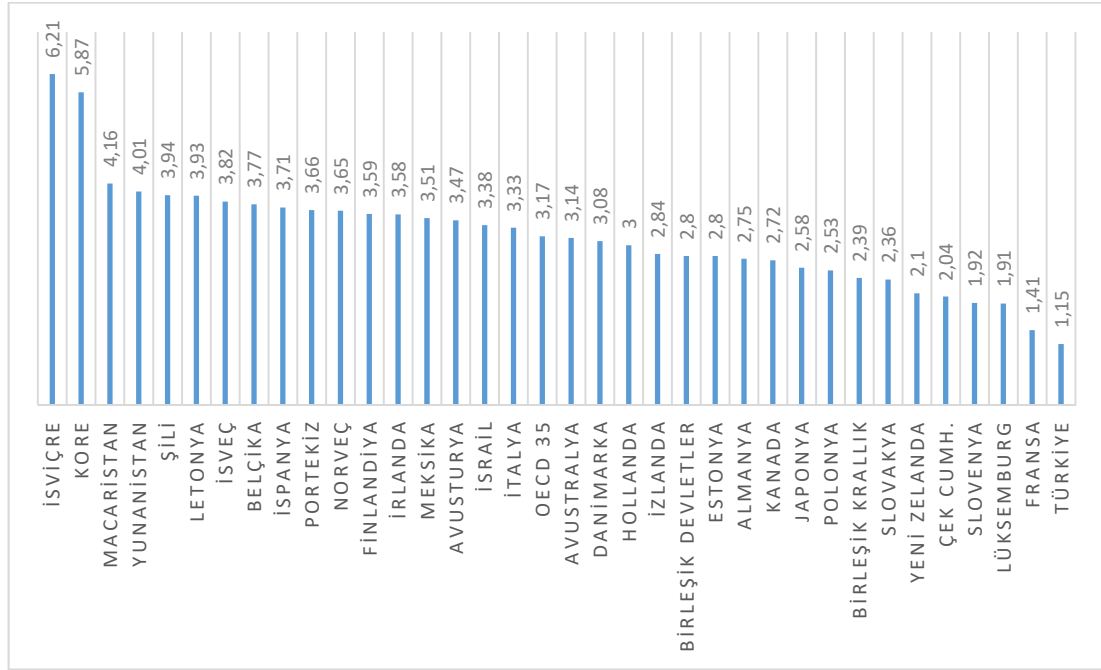

Kaynak: TÜİK

Cepten yapılan kişi başı sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı ise, sosyal devlet olmanın gereği bakımından önemli bir göstergedir. 1999 yılında % 29,1 olan bu oran özellikle 2007 yılından sonra düşüş trendine girmiş ve 2008 yılında % 17,4’e, 2009’da ise % 14,1’e düşmüştür. Son olarak 2016 yılında ise % 16,3 olarak gerçekleşmiştir.

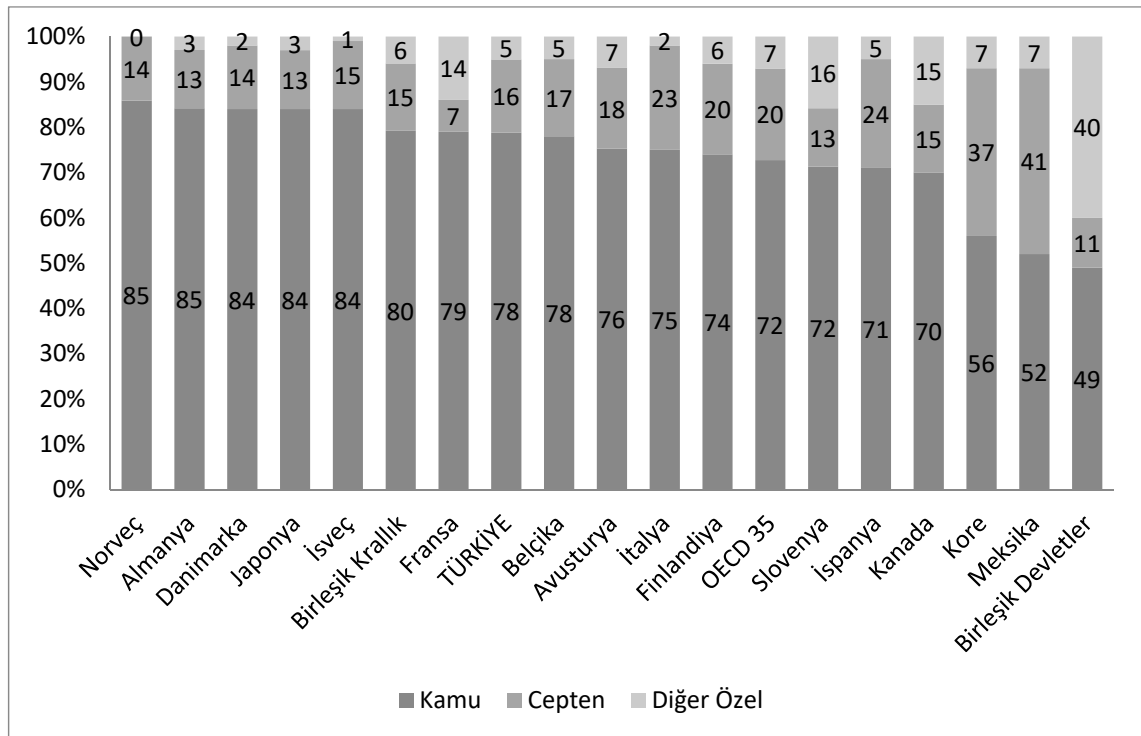
Cepten yapılan cari sağlık harcamalarının hanehalklarının nihai tüketim harcamaları içindeki oranının uluslararası karşılaştırmasını gösteren aşağıdaki şekle göre ise; Türkiye son sıradadır. Buna göre, ülkemizde hanehalkının nihai tüketim harcamalarının % 1,15’i cepten yapılan cari sağlık harcamalarıdır. Söz konusu oran Türkiye’ye en yakın olan Fransa’da % 1,41, en yüksek olan İsviçre’de ise % 6,21’dir. Bu konudaki OECD 35 ortalaması ise % 3,17’dir.

Grafik 8. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları İçinde Cepten Yapılan Cari Sağlık Harcamaları Oranının Uluslararası Karşılaştırması, (%), 2015.

Kaynak: TÜİK, OECD Health Data 2017 (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Grafik 9. Finansman Türlerine Göre Cari Sağlık Harcamaları Karşılaştırması (2015)

Kaynak: OECD Health Data 2017 ve TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Cari sağlık harcamalarının finansmanının uluslararası karşılaştırmasını gösteren yukarıdaki şekle göre; Türkiye’de harcamaların % 78’i kamu, % 16’sı kişilerin ceplerinden finanse edilmiş, % 5’i ise diğer özel yöntemlerle finanse edilmektedir. Sağlık sigortası kapsamının genişlemesiyle beraber kamu harcamalarının payı önemli ölçüde artış göstermiştir¹²⁴. 2000 yılında % 62 olan kamu harcamaları oranı % 78’e yükselerek OECD ortalaması olan % 73’ün üzerinde gerçekleşmiştir.

Bu konudaki OECD 35 ülke ortalaması ise % 72 kamu, % 20 cepten ve % 7 diğer şeklindedir. Kamunun payının en yüksek olduğu ülke % 85 ile Norveç, en düşük olduğu ülke ise % 49 ile Amerika Birleşik Devletleri’dir. ABD’nin sağlık sistemindeki farklılık nedeniyle % 40 “diğer özel” finansman yoluyla cari sağlık harcaması finanse edilmiştir.

Sağlık harcamalarının cepten finanse edilme oranının düşük olması, sağlık harcamalarının finansman şeklinin belirlenmesi açısından önemli bir veridir. Oranın düşük olduğu Türkiye gibi ülkelerde, bu harcamaların finansmanının devlet tarafından karşılandığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin sunumunda kamu payının fazla olması, sosyal devletin bu yönüyle sağlandığına işaret etmektedir.

Özetlemek gerekirse; TÜİK verilerine göre 2016 yılında, toplam sağlık harcaması 119.756 Milyon TL’dir ve bunun ABD doları karşılığı 39.608 Milyon \$ düzeyindedir. Kişi başına sağlık harcaması 1.524 TL ve ABD doları cinsinden 504 \$’dır. Toplam sağlık harcamasının GSYH’ye oranı % 4,6 iken genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı % 78,5’tir. Hanehalkı sağlık harcamasının toplam sağlık harcamasına oranı ise % 16,3 düzeyindedir.

Tablo 20. Sağlık Harcamaları Özet Tablosu

	2015	2016
Toplam Sağlık Harcaması		
Milyon TL	104.568	119.756
Milyon ABD \$	38.537	39.608
Kişi Başı Sağlık Harcaması		
TL	1.345	1.524

¹²⁴ OECD Sağlık İstatistikleri 2015, Türkiye.

ABD \$	496	504
Toplam Sağlık Harcamasının GSYH'ye Oranı (%)	4,5	4,6
Genel Devlet Sağlık Harcamasının Toplam Sağlık Harcamasına Oranı (%)	78,5	78,5
Hanehalkı Sağlık Harcamasının Toplam Sağlık Harcamasına Oranı (%)	16,6	16,3

Kaynak: TÜİK

Türkiye sağlık sisteminde, 2006 yılı Eylül ayında sağlığın finansmanı ile ilgili SGK'da "ilaç harcaması takip sistem" kurulmuş ve MEDULA adı verilen sistem uygulanmaya başlanmıştır. MEDULA, Genel Sağlık Sigortası (GSS) ile hizmet sunucuları arasında fatura bilgilerini elektronik olarak toplamak ve geri ödemesini gerçekleştirmek için oluşturulmuş bütünlük sistemin adıdır¹²⁵.

"Ülkelerin ve sağlık sistemlerinin uluslararası düzeyde kıyaslamasında çeşitli sağlık göstergeleri kullanılmaktadır. Bunların en sık kullanılanlarından birisi ortalama yaşam süresidir. Kişi başı sağlık harcamalarındaki artışlar ile ortalama yaşam süresi arasında pozitif bir ilişki olduğu görülse de kişi başı sağlık harcamalarındaki artış ortalama yaşam süresini azalan bir şekilde arttırmaktadır. Kullanılan bir diğer ölçü ise bebeklik çağının ilk yılını tamamlayamadan ölen bebeklerin oranıdır. Benzer biçimde, kişi başı sağlık harcamaları arttıkça bebek ölüm oranlarında önemli miktarda azalışlar görülmektedir ancak kişi başı harcamalar arttıkça bebek ölüm oranlarındaki azalma hızı yavaşlamaktadır. Yani; yaşam beklentisini yükseltmek ya da bebek ölüm oranlarını azaltmak için çok fazla sağlık harcaması yapmak bir önkoşul olmayabilmektedir"¹²⁶.

3. EĞİTİM SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yatırım carilerinden eğitim harcamaları ile ilgili tablo ortaya konduktan sonra, yapılan harcamalar neticesinde oluşan eğitim sisteminin durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Dünya'da eğitim sisteminin kalitesini ortaya koyan ve bunu diğer ülkelerle kıyaslayan, en çok kabul gören iki çalışma PISA ve TIMSS'tir. Bu bölümde, her iki çalışmanın Türkiye ile ilgili kısımları incelenerek, ülkedeki eğitim kalitesi, küresel rekabet gücünü etkileme potansiyeli nedeniyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

¹²⁵ Mehmet Atasever, Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi 2002-2013 Dönemi, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayını, Ankara, 2014, s. 94.

¹²⁶ İlker DAŞTAN, Volkan Çetinkaya, "OECD Ülkeleri ve Türkiye'nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması", Sosyal Güvenlik Dergisi, Ocak 2015, Cilt 5, Sayı 1, s. 131.

3.1. PISA VE PISA SONUÇLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Eğitim kalitesinin sorgulamasını yapan ve uluslararası geçerliliği olan OECD bünyesinde PISA programı bulunmaktadır. Açılımı “Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı” olan PISA, OECD tarafından üçer yıllık dönemlerde, 15 yaş grubu öğrencilerin kazandıkları bilgileri ve becerileri değerlendiren bir araştırmadır. PISA araştırması, OECD Eğitim Direktörlüğü’ne bağlı PISA Yönetim Kurulu eliyle yürütülmektedir. Araştırmada kullanılan testlerin ve anketlerin hazırlanıp geliştirilmesi, analizlerinin ve değerlendirmelerinin yapılması, uluslararası raporun tanzimi vb işlemler, PISA Yönetim Kurulu tarafından belirlenen konsorsiyum bünyesinde yapılmaktadır.

Küreselleşen dünyada, eğitim alanında yapılan ulusal değerlendirme çalışmalarının yanında, uluslararası düzeyde Türkiye’nin konumunu belirlemek ve kıyaslayabilmek için eğitimle ilgili göstergelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle belirli referans noktalarına göre, Türkiye’nin eğitim alanında hangi düzeyde olduğunun, giderilmesi gereken eksikliklerin, çözülmesi gereken sorunların ve alınması gereken tedbirlerin belirlenmesi gerekmektedir. Ülkemiz, OECD üyesi olarak, eğitim düzeyinin yükseltilmesini sağlamada yardımcı olması amacıyla bu araştırmaya katılmaktadır. Türkiye, 2000 yılında uygulanmaya başlanan ve üç yıllık dönemler halinde uygulanan bu araştırmaya, ilk defa 2003 yılında katılmıştır¹²⁷.

PISA araştırması, OECD üyesi ülkeler ve araştırmaya katılan diğer ülkelerdeki (dünya ekonomisinin yaklaşık %90’ını kapsamaktadır) zorunlu eğitim mezunu öğrencilerin, günümüz toplumunda yerini alabilmesi için gerekli temel bilgi ve becerilere ne ölçüde sahip olup olmadıklarını ölçmeyi hedeflemektedir. PISA araştırmalarında hedef kitle, 7. sınıf ve üzeri sınıf seviyesinde, örgün eğitimde kayıtlı 15 yaş grubu öğrencilerdir. “Dünya genelinde politika belirleyicileri, kendi ülkelerindeki öğrencilerin bilgi ve beceri düzeylerini araştırmaya katılan diğer ülkelerdeki öğrencilerin bilgi ve beceri düzeyleriyle karşılaştırmak, eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla standartlar oluşturmak (örneğin ülkeler tarafından elde edilen ortalama puanlar, ülkelerin eğitim çıktıları ve eğitim fırsatlarında eşitliği en yüksek düzeyde sağlama kapasiteleri) ve eğitim sistemlerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek için

¹²⁷ T.C. M.E.B., <http://pisa.meb.gov.tr/>

PISA sonuçlarını kullanmaktadırlar.” PISA araştırması; temel olarak fen, matematik ve okuma becerileri alanlarında öğrencilerin becerilerini değerlendirmektedir¹²⁸. Türkiye, PISA 2015 uygulamasında sadece okul ve öğrenci anketine katılmıştır.

PISA'nın altıncı döngüsü olan PISA 2015 uygulaması, 35'i OECD üyesi 72 ülke, yaklaşık 29 milyon öğrenciyi temsil edecek şekilde 540.000'e yakın öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. PISA'nın temel alanlarından biri olan fen okuryazarlığı, 2015 uygulamasında ağırlıklı alan olarak ele alınmıştır.

PISA 2015'de fen okuryazarlığı alanında en yüksek puanı 556 puanla Singapur almıştır. Singapur'u Japonya, Estonya, Tayvan, Çin ve Finlandiya izlemiştir. En düşük puanı alan ülkeler ise; Tunus, Makedonya, Kosova, Cezayir ve Dominik Cumhuriyeti olmuştur. OECD ülkelerinin ortalama puanı 493 iken, Türkiye'nin puanı ortalamanın 68 puan altındadır ve 425 olarak gerçekleşmiştir¹²⁹. “PISA fen okuryazarlığı alanında, ortalama puanların son dört rapor dönemine göre değişimi incelendiğinde, hem tüm ülkelere ait fen okuryazarlığı ortalama puanının, hem de OECD ülkelerine ait ortalama puanın, PISA 2006 uygulamasından sonra PISA 2012 uygulamasına kadar yükseldiği; fakat PISA 2012 uygulamasından sonra ortalama puanın PISA 2015 uygulamasında düştüğü görülmektedir. Bu düşüş istatistiksel olarak da anlamlıdır”¹³⁰.

Tablo 21. PISA Fen Okuryazarlığı Ortalama Puanları ve Sıralama

	2006	2009	2012	2015
OECD Ortalaması	498	495	501	493
Tüm Ülkeler Ortalaması	478	471	477	465
Türkiye Ortalaması	424	454	463	425
Sıralama	47	42	43	54
Katılan Ülke Sayısı	57	65	65	72

Kaynak: T.C. M.E.B., Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 12.

¹²⁸ T.C. M.E.B., Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 6.

¹²⁹ OECD, PISA 2015 Results, Excellence and Equity in Education Volume I, 2016, s. 69-71.

¹³⁰ T.C. M.E.B., Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu, Ankara 2016, s. 18.

Türkiye ile ilgili bir diğer dikkat çeken veri, yıllar içindeki gelişimdir. Tablodan izlenebildiği gibi, fen bilimleri alanında 2006 yılında 424 olan ülke puanı, 2009 yılındaki döngüde 30 puan artarak 454'e yükselmiştir. 2012'ye gelindiğinde, artış trendinin devam ettiğini ve 9 puan artışla ülke puanının 463 puana yükseldiği görülmektedir. Ancak 2015 yılında eğilim ters dönerek ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Ülke puanı 38 puan birden düşerek 2006 düzeyine gerilemiştir. Bu düşüşün nedenleri araştırılmalı, söz konusu dönemde uygulanan eğitim politikaları mutlaka gözden geçirilmeli, gelecek için belirlenecek eğitim politikalarında dikkate alınmalıdır.

Raporda Türkiye'nin bölgesel ayrımı da yapılmaktadır. Türkiye'de en yüksek puanı alan bölge 448 puanla Batı Marmara iken, en düşük puanı alan bölge 382 puan ile Ortadoğu Anadolu bölgesidir. Okul türlerine göre dağılımına bakıldığında ise, ilk sırada fen liseleri yer alırken, sosyal bilimler lisesi ve Anadolu liseleri takip etmektedir¹³¹. Bu dağılımlar, sorunların çözümünde izlenecek politikaların belirlenmesinde, yatırımların ve/veya teşviklerin hangi bölgelere ne ölçüde uygulanacağı konusunda bilgi vermektedir.

PISA, öğrencilerin okuma becerilerini de ölçmektedir. PISA araştırmasında okuma becerileri; "kişinin topluma katılmak, potansiyelini ve bilgisini geliştirmek ve amaçlarını gerçekleştirmek için yazılı metinleri anlaması, kullanması, onlar üzerinde düşünmesi ve onlarla uğraşması" olarak tanımlanmaktadır. "PISA 2015'e katılan tüm ülkeler bazında okuma becerileri alanında ortalama puanı en yüksek olan ülkeler; Singapur, Hong Kong – Çin, Kanada, Finlandiya ve İrlanda olurken en düşük olan ülkeler; Dominik Cumhuriyeti, Makedonya, Cezayir, Kosova ve Lübnan'dır"¹³².

Tablo 22. PISA Okuma Becerileri Puanları ve Sıralama

	PISA 2009	PISA 2012	PISA 2015
OECD Ortalaması	493	496	493
Tüm Ülkeler Ortalaması	464	471	460
Türkiye Ortalaması	464	475	428
Sıralama	39	42	50
Katılan Ülke Sayısı	65	65	72

¹³¹ T.C. M.E.B., Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 22.

¹³² OECD, PISA 2015 Results, Excellence and Equity in Education Volume I, 2016, s. 150-151.

Kaynak: T.C. M.E.B., Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 31.

Okuma becerileri alanında Türkiye ortalaması 428 ve tüm ülkeler ortalama puanı 460'tır. OECD ortalaması ise 493'tür. Yani Türkiye'nin okuma becerileri alanındaki ülke puanı, tüm ülkeler ortalamasından 32 puan, OECD ortalamasından ise 65 puan daha düşüktür. Yıllar içindeki gelişime bakıldığında ise 2012 yılında 2009'a göre 9 puanlık bir artış olmakla birlikte, 2015'te 2012'ye göre 47 puanlık ciddi bir düşüş olmuştur. Ülke sıralamasında da 2009'da 39., 2012'de 42. olunmuş, 2015 yılında ise 72 ülke içinde 50. sırada yer alınmıştır. Yani son PISA raporunda, fen bilimlerinin ardından okuma becerilerinde de önemli bir düşüş görülmektedir.

“Okuma becerileri alanında Türkiye’de en yüksek başarıya sahip bölge ortalama 458 puan ile Batı Marmara Bölgesidir. Bu alanda en düşük başarıya sahip bölge ise ortalama 384 puan ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi’dir. İki bölge arasındaki puan farkı oldukça yüksektir ve 74’tür. PISA 2015 okuma becerileri alanında Türkiye sonuçlarının okul türlerine göre dağılımına bakıldığında, fen liselerinin ortalama puanlar açısından ilk sırada yer aldığı, fen liselerini sosyal bilimler liselerinin ve Anadolu liselerinin takip ettiği görülmektedir”¹³³.

PISA, öğrencilerin matematik okuryazarlığını da ölçmektedir. “Matematik okuryazarlığı, farklı bağlamlarda öğrencilerin matematiği formüle etme, kullanma ve yorumlama kapasitesini ölçmeye odaklanmaktadır. PISA testinde başarılı olmak için öğrenciler matematiksel mantık kurabilmeli ve fenomenleri tanımlamak, açıklamak ve tahmin etmek için matematiksel kavramları, süreçleri, gerçekleri ve araçları kullanabilmelidir. Matematik yeterliliği, PISA’da tanımlandığı gibi bireylere matematiğin dünyada oynadığı rolü fark etmelerine ve bireylerin yapıcı, duyarlı ve yansıtıcı vatandaşlar olmaları için gerekli, sağlam dayanakları olan yargı ve kararları vermelerinde yardımcı olmaktadır”¹³⁴.

PISA 2015’e katılan tüm ülkeler dikkate alındığında; matematik okuryazarlığı alanında ortalama puanı en yüksek olan ülkeler Singapur, Hong Kong (Çin), Makao

¹³³ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 34-35.

¹³⁴ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 36.

(Çin), Tayvan – Çin ve Japonya iken; en düşük ülkeler Makedonya, Tunus, Kosova, Cezayir ve Dominik Cumhuriyeti'dir¹³⁵.

Tablo 23. PISA Matematik Okuryazarlığı Puanları ve Sıralama

	PISA 2009	PISA 2012	PISA 2015
OECD Ortalaması	496	494	490
Tüm Ülkeler Ortalaması	465	470	461
Türkiye Ortalaması	445	448	420
Sıralama	41	44	50
Katılan Ülke Sayısı	65	65	72

Kaynak: PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 38.

PISA 2015'e göre; matematik okuryazarlığında tüm ülkeler ortalaması 461 puanken OECD ortalaması 490 puan olarak gerçekleşmiştir. Tablodan, 2009 ve 2012 yıllarında da bu puanların çok önemli bir değişiklik göstermediği izlenmektedir. Türkiye'nin ülke puanı ise tüm ülkeler ortalamasından 41 puan, OECD ortalamasından 70 puan düşüktür ve 420 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında 445 puanla 41. sırada, 2012 yılında 448 puanla 44. Sırada yer alan ülkemiz, 2015 yılında 420 puanla 50. Sırada yer almıştır. Türkiye fen bilimleri ve okuma becerilerinin ardından matematik alanında da 28 puan düşerek uluslararası sıralamada güç kaybetmiştir.

Matematik okuryazarlığında, ülkemizin en başarılı bölgesi ortalama 442 puan alan Ege Bölgesi iken, en başarısız bölge ortalama 370 puan ile Ortadoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Söz konusu iki bölgenin puan farkı 72'dir. Okul türleri bakımından da diğer testlerden farklılık bulunmamaktadır¹³⁶. Üç kategoride de en başarılı okulların fen liseleri olduğu açıkça görülmektedir. Bölgeler arasındaki puan farkları da oldukça yüksektir. Bu sorunun giderilmesi, tüm bölgelerdeki öğrencilerin aynı değilse bile benzer kalitede eğitim alma haklarının sağlanması gerekmektedir. Eğitim politikalarının belirlenmesinde ve eğitimle ilgili ekonomik kararların alınmasında, bu hususların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

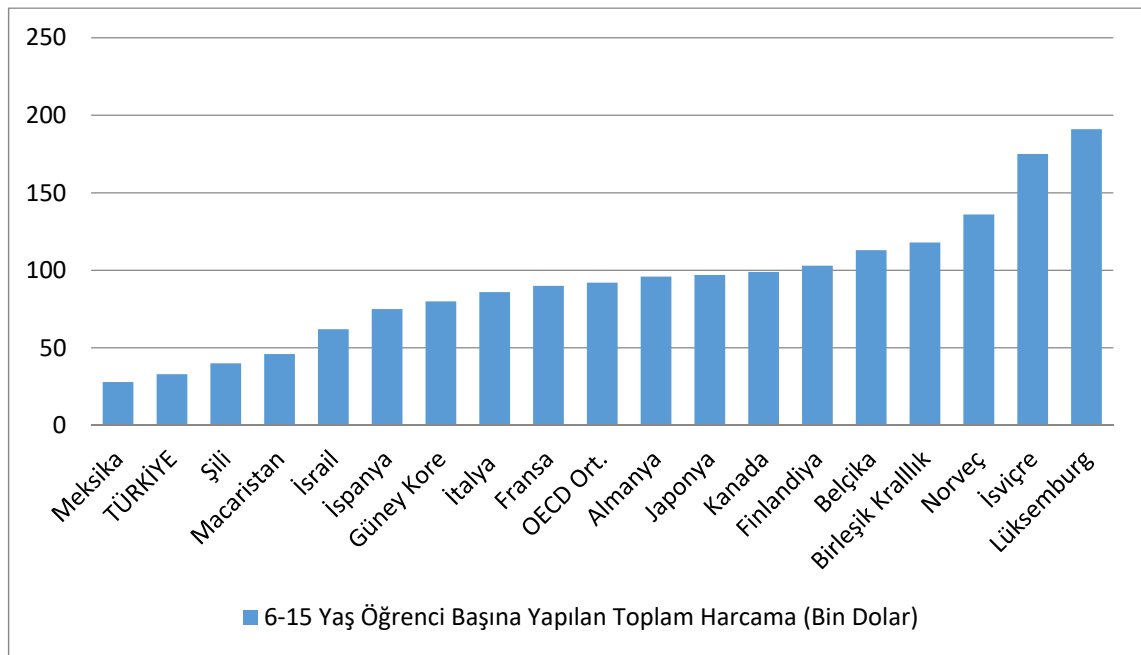
PISA raporunda belirtilen sonuçları etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu noktada, tez çalışmasının konusuyla ilgili olanlardan bahsedilecektir.

¹³⁵ OECD, PISA 2015 Results, Excellence and Equity in Education Volume I, 2016, s. 177.

¹³⁶ Ulusal rapor, s. 41-42.

Bunlardan biri ülkelerin GSYH düzeyleridir. OECD ülkeleri arasında, kişi başına düşen GSYH düzeyleri dikkate alındığında, Meksika'dan sonra en düşük kişi başı GSYH Türkiye'ninkidir. "OECD ülkelerinin fen okuryazarlığı, okuma becerileri ve matematik okuryazarlığı ortalama puanlarındaki değişiminin (varyansın), sırasıyla %24'ünün, %31'inin ve %30'unun kişi başı GSYH ile açıklanabildiği ortaya konmaktadır. Kişi başına düşen GSYH, ülkelerde eğitim için kullanılabilir potansiyel kaynakları yansıtır olsa da, fiilen eğitime yapılan yatırımların doğrudan bir göstergesi değildir."¹³⁷

Grafik 10. OECD Üyesi Ülkelerde Öğrenci Başına Yapılan Toplam Harcama Tutarları

Kaynak: PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 45 Verilerinden Hazırlanmıştır.

Diğer bir faktör, öğrenci başına yapılan toplam harcamadır. OECD ülkeleri arasında, Meksika'dan sonra öğrenci başına en az harcama yapan ülke Türkiye'dir. Dolar cinsinden ifade edilen rakamlara göre, Türkiye OECD ortalamasının da çok altında harcama yapmaktadır. "OECD ülkelerinin fen okuryazarlığı, okuma becerileri ve matematik okuryazarlığı ortalama puanlarındaki değişimin (varyansın) sırasıyla %35'inin, %40'ının ve %39'unun, öğrenci başına yapılan toplam harcama miktarı ile açıklanabildiği ortaya konmaktadır. OECD ülkelerinin ortalama puanları ile öğrenci başına yapılan harcama miktarı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu da

¹³⁷ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 44.

eğitim kurumlarındaki harcama arttıkça ülkelerin ortalama puanlarının artacağı şekilde yorumlanabilir”¹³⁸. Bu noktada belirtilmesi gerekli önemli noktalardan biri de; yapılan harcamanın niceliğinin yanında niteliğinin de çok önemli olduğudur. Yapılan harcamanın ne için yapıldığı, hangi bölgeye yapıldığı, eğitim kalitesini arttırıcı niteliğinin seviyesi gibi birçok faktör göz önüne alınmalıdır. Örneğin; okul türlerine göre yapılan analizlerde Türkiye’de en başarılı okulların fen liseleri olduğu görölmektedir. Yapılan harcamalarda, olanakları daha da arttırılmış fen liselerinin sayılarının artması, ülke puanının yükselmesine yardımcı olacaktır.

Okul öncesi eğitim, PISA sonuçlarını etkileyen önemli faktörlerdendir. Türkiye’de PISA uygulamasına katılan öğrencilerden % 46,3’ü, okulöncesi eğitim almadığını ifade etmiştir. Söz konusu oran OECD ülkelerinde % 4,5’tir¹³⁹. Dolayısıyla okulöncesi eğitim alanına yapılacak nitelikli yatırımların Türkiye’yi daha üst sıralara taşıyacağı söylenebilir.

OECD ülkelerinde, “Personelin değişime direnmesi”nin, öğrencilerin öğrenmelerini en çok engelleyen öğretmen davranışı olduğu ifade edilmektedir ve bunu “Öğretmenlerin, her öğrencinin ihtiyaçlarını ayrı ayrı karşılayamaması” takip etmektedir. Türkiye’de ise öğrencilerin öğrenmelerini en çok “Öğretmenlerin, her öğrencinin ihtiyaçlarını ayrı ayrı karşılayamaması” davranışının engellediği belirtilmiştir. Öğretmenlerin öğrenciye sert davranmaları konusunda OECD ve Türkiye arasındaki fark önemli düzeydedir. Ayrıca, PISA 2012’ye kıyasla PISA 2015, öğretmen davranışlarındaki olumsuzluğun, öğrenmeye olan olumsuz etkisinin daha az olduğu bir dönemdir¹⁴⁰.

Öğretmenlerin nitelikleri ve mesleki gelişimleri de PISA sonuçlarını etkileyen faktörlerden biridir. “Öğretmenlerin mesleki özerklikleri, öğretmenlerin akran ağlarına katılımları ve öğretim bilgisini güçlendirmesi, öğretmenlik mesleğinin üç temel ilkesini oluşturmaktadır. Öğretmenlerin mesleki gelişim aktivitelerine katılımını desteklemek; bu temel ilkelerden biri olan öğretim bilgisini güçlendirmenin yollarından biridir. Diğer

¹³⁸ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 46.

¹³⁹ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 52.

¹⁴⁰ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 55.

mesleklerdeki uygulayıcılar gibi öğretmenler de kendi alanlarındaki gelişmelerden haberdar olmalıdırlar”¹⁴¹.

Tablo 24. Son Üç Ayda Mesleki Gelişim Programına Katılan Öğretmen Yüzdesi

	Tüm Öğretmenler	Fen Öğretmenleri
OECD	50,9	51,5
Türkiye	24,0	20,0

Kaynak: PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 56.

Yukarıdaki tablo, gelişim programına katılan öğretmen yüzdelerini göstermektedir. OECD ortalamasının oldukça gerisinde görünen oranlara göre, öğretmenlerin mesleki anlamda kendilerini geliştirmeleriyle ilgili sorunlar olduğu görülmektedir. Önceki sayfalarda bahsedilen, KPSS sınavlarındaki öğretmen adaylarının başarıları ve öğretmen maaşları ile birlikte bu veriler değerlendirildiğinde, “öğretmen kalitesi” konusu, üzerinde ciddi çalışma gerektiren bir alan olmaktadır.

PISA sonuçlarını etkileyen faktörlerden biri de öğretmen başına düşen öğrenci sayısıdır. “OECD verilerine göre 2006 yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 13,7 iken 2015 yılında bu sayı 13,1’e düşmüştür. Türkiye’de ise 2006 yılında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 18,5 iken 2015 yılında bu sayı 15,2’ye düşmüştür”¹⁴². Bu veriyi öğretmen ve öğrenci sayılarının yanında derslik sayıları da etkilemektedir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı rakamlarının OECD ortalamalarına yakın olduğu, rakamın daha da iyileştirilmesi için özellikle okul yatırımlarının ve öğretmen istihdamının artırılması gerekmektedir. Çünkü nüfus artış oranı nedeniyle yıllar içinde öğrenci sayılarında ciddi artışlar izlenmektedir.

PISA sonuçları üzerinde etkili bir diğer faktör okul kaynaklarıdır. “PISA 2015 okul anketinde okul yöneticilerine; fiziksel altyapı (bina, zemin, ısıtma/soğutma, ışık ve ses sistemleri), eğitim materyalleri (ders kitabı, bilgi teknolojileri araçları, laboratuvar ve kütüphane malzemeleri) ve öğretmen yetersizliği veya eksikliğinin okulların eğitim verme kapasitelerini ne ölçüde engelleyip engellemediği sorulmuştur. Verilen yanıtlar, eğitim materyali eksiklik indeksi oluşturmak için birleştirilmiştir. İndekse göre; fiziksel altyapının yetersiz/düşük kalitede ya da eksik olma durumu Türkiye ve OECD

¹⁴¹ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 56.

¹⁴² PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 58.

ülkelerinde benzerlik göstermektedir. Ancak eğitim materyallerinin yetersiz/düşük ya da eksik olma durumu OECD'ye göre Türkiye'de daha fazladır"¹⁴³.

3.2. TIMSS VE MATEMATİK-FEN BİLİMLERİ

OECD tarafından eğitim kalitesinin ölçülmesine dair yapılan PISA çalışmaları ve Education at a Glance raporlarının yanında, fen bilimleri ve matematik alanında değerlendirme yapan TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study: Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması), uluslararası kabul gören en önemli ve kapsamlı araştırmalardandır.

TIMSS'in temel amacı, dünya çapında matematik ve fen bilimleri alanlarında eğitim ve öğretimin gelişmesine yardımcı olmaktır. TIMSS Projesinde, söz konusu amaç doğrultusunda öğrenci başarısındaki eğilimler izlenmekte, ülkelerin ulusal eğitim sistemleri arasındaki farklılıklar belirlenmektedir. Bu kapsamda, öğrencilerin matematik ve fen bilimleri alanlarında gösterdikleri performanslar, ulusal eğitim sistemleri, öğretim programları, öğrenci özellikleri, öğretmenlerin ve okulların nitelikleri ile ilgili bilgiler toplanmaktadır. TIMSS'de, 4. ve 8. sınıftaki öğrencilerin matematik ve fen bilimlerindeki performansları dört yıllık periyodlar için ölçülür ve öğrenci başarı düzeylerinde meydana gelen değişimler konusunda bilgiler sağlanmaktadır. Bu bağlamda, öğretim programlarına ilişkin olarak sağlanan ayrıntılı bilgiler sayesinde ülkeler, hem kendi eğitim sistemlerindeki gelişimleri izleyebilmekte hem de diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak değerlendirme ve analizler yapabilmektedirler¹⁴⁴. Söz konusu araştırma raporu, PISA ile ilgili bölümde yapıldığı gibi, tez çalışmasının konusuna giren bölümler itibariyle değerlendirilecektir.

En son yayımlanan TIMSS 2015 araştırmasına 4. sınıf düzeyinde 49 ülke ve 8. sınıf düzeyinde 39 ülke katılmıştır. 4. sınıf matematik başarısında Türkiye, ölçek orta noktası olarak belirlenen 500 puanın altında kalarak 483 puan almış ve 36. sıraya yerleşmiştir. 8. sınıf matematik başarısında ise 458 puan alarak 24. sırada yer almıştır. TIMSS 2015 sonuçları birlikte değerlendirildiğinde; ilk sıradaki ülkelerin Uzak Doğu

¹⁴³ PISA 2015 Ulusal Raporu, s. 59.

¹⁴⁴ T.C.M.E.B., TIMSS Tanıtım Kitapçığı, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/Tanitim_Kitapciği.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2017)

ülkelerinden, son sıradaki ülkelerin ise Afrika ve Körfez ülkelerinden oluştuğu görülmektedir¹⁴⁵.

Türkiye’de TIMSS 2015’e göre; 4. sınıf matematik testlerinde en başarılı bölge ortalamasının üzerinde (530 puanla) Batı Karadeniz olurken, en başarısız bölge 437 puanla Güneydoğu Anadolu olmuştur. Bu alanda Türkiye ortalaması 483’tür. 8. Sınıf matematik testlerinde ise, Batı Marmara ve Batı Karadeniz 493 puanla en başarılı bölgeler olurken, en başarısız bölge 416 puanla Ortadoğu Anadolu olmuştur. Bu alanda Türkiye ortalaması ise 458 puandır¹⁴⁶.

TIMSS 2015 raporundaki en önemli verilerden biri; TIMSS ortalamasında okul öncesi eğitim süresi azaldıkça matematik başarısının düştüğüdür. Türkiye sonuçlarına bakıldığında, en yüksek ortalamasının 2 yıl okul öncesi eğitim alan öğrencilerinki olduğu belirlenmiştir. Bir diğer veri de öğrencinin evinin ekonomik durumu düştükçe matematik başarısının da düştüğüdür¹⁴⁷.

“TIMSS 2015 uygulamasına katılan 4. sınıf öğrencilerinin, %35’inin sınıf öğretmenlerinin 20 yıl ve üzeri mesleki deneyimi olduğu, %33’ünün 10 ile 20 yıl arası mesleki deneyime sahip olduğu, %17’sinin 5 ile 10 yıl arası mesleki deneyime sahip olduğu ve %15’inin 5 yıldan daha az mesleki deneyime sahip olduğu görülmektedir. TIMSS 2011 sonuçları ile karşılaştırıldığında, öğrenci yüzdelerinde öğretmenlerin kıdemlerine göre değişim izlenmektedir. TIMSS 2015 sonuçlarına göre 20 yıl ve üzeri mesleki deneyimi bulunan sınıf öğretmenlerin öğrencileri en yüksek başarı ortalamasına (511) sahiptir ve bu ortalama TIMSS genel ortalamasından (500) daha fazladır. Mesleki deneyimi 5 yıldan daha az sınıf öğretmenlerinin öğrencileri ise en düşük ortalamaya (419) sahiptir. Aynı durum, 8. Sınıf öğrencileri için de geçerlidir. Dolayısıyla TIMSS 2015 ve 2011 sonuçlarına göre; sınıf öğretmenlerinin mesleki deneyimi arttıkça öğrencilerin matematik başarılarının da arttığı görülmektedir”¹⁴⁸. Bu sonucu, PISA araştırmasında, OECD ülkelerindeki deneyimli öğretmenlerin aldıkları maaşın,

¹⁴⁵ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁴⁶ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁴⁷ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁴⁸ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

mesleklerinin ilk yıllarında aldıkları maaşa göre artış oranlarıyla birlikte değerlendirmek yerinde olacaktır. Ülkemizde, tecrübesi yüksek olan öğretmenlerin başarı oranları artarken, OECD ülkelerinin tersine, maaşlarında kayda değer bir artış görülmemektedir. Bu da eğitim kalitesini azaltan unsurlardan biridir.

TIMSS 2015 uygulamasına katılan 4. sınıf öğrencilerinin %5'inin sınıf öğretmenleri, son iki yıl içerisinde matematik konuları ile ilgili mesleki gelişim etkinliklerine katılmışlardır. Bahsi geçen oran TIMSS ortalamasının oldukça altındadır. Sınıf öğretmenleri, “öğrencilerin eleştirel düşünce ya da problem çözme becerilerini geliştirme” ile ilgili mesleki aktiviteye katılan öğretmenlerin oranı %10 ve bu oran TIMSS 2015 ülkeler ortalamasının (%41) çok altındadır. Sınıf öğretmenleri tarafından derslerde bilişim teknolojileri kullanıldığını belirten 4. sınıf öğrencileri yüzdesi dokuzdur ve bu oran yine TIMSS 2015 ortalamasının (%36) altındadır¹⁴⁹. Aynı durum 8. sınıf öğrencileri için de geçerlidir. Buradan anlaşılmaktadır ki; öğretmenlerimiz, mesleki anlamda kendini geliştirme konusunda yeterli imkân ya da motivasyona sahip değildir.

Türkiye, fen bilimleri başarı ortalaması 4. sınıflarda; 483 puan ile 47 ülke arasında 35. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin puanı önceki döneme göre 20 puan artmıştır. 8. sınıflarda ise; 493 puanla 39 ülke arasında 21. sırada yer almaktadır. Bu puan, ölçek ortalaması olarak kabul edilen 500'e yakındır. Puan olarak da bir önceki döneme göre 10 puanlık bir artış görülmektedir¹⁵⁰.

TIMSS 2015'e göre; Türkiye'nin fen bilimleri 4. sınıf öğrencileri arasındaki bölgesel farklar değerlendirildiğinde, en başarılı bölge Batı Karadeniz olurken (524) en başarısız bölge 438 puanla Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Türkiye ortalaması ise 487 puandır. 8. sınıf öğrencilerinde ise, en başarılı bölge 526 puanla Batı Karadeniz'ken, en başarısız bölge 456 puanla Ortadoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Türkiye ortalaması ise 493 olarak gerçekleşmiştir¹⁵¹. Türkiye'de, fen bilimlerinde de matematik alanında olduğu gibi bölgeler arasında önemli başarı farkları bulunmaktadır.

¹⁴⁹ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁵⁰ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁵¹ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

Eğitim alanında yapılacak yatırımlarda, b6lgelerarası farkları giderecek çalışmalar yapılması gerekmektedir.

TIMSS ortalamasına g6re, okul6ncesi eğitim s6resi azaldıkça fen alanındaki başarının d6řt6đ6 g6r6lmektedir. T6rkiye sonuçları değerlendirildiğinde ise 2 yıl okul6ncesi eğitime katılan 6đrencilerin en y6ksek ortalamaya sahip oldukları belirlenmiřtir¹⁵². Bu durum matematik testi sonuçlarıyla aynıdır. Demek ki eğitim harcaması ile ilgili kararlar verilirken, okul 6ncesi eğitimle ilgili yatırımların ve d6zenlemelerin yapılmasının kaçınılmaz olduğu dikkate alınmalıdır.

TIMSS 2015 raporunda, 6đrencilerin ekonomik durumuna g6re okulların yapısı da incelenerek, eğitim kalitesi 6zerindeki etkileriyle ilgili veriler de sunulmaktadır. Okulların; avantajlı, ne avantajlı ne dezavantajlı ve dezavantajlı şeklinde 3 sınıfa ayrıldığı raporda, 4. Sınıf 6đrencileri için, avantajlı okulların oranının % 22 ve başarı puanının 514 olduğu g6r6lmektedir. Orta sınıfın % 27 ve puanının 499 olduğu, dezavantajlı okullarınsa % 51 ve puanının 461 olduğu raporda sunulmaktadır. 8. sınıf 6đrencilerinin okul y6zdeleri hemen hemen aynıyken, puanları sırasıyla 501, 477 ve 433' t6r¹⁵³. Yani 8. sınıflar için değerlendirildiğinde, avantajlı ve dezavantajlı okul puanları arasında 68 puan fark bulunmaktadır.

6đretmenler k6demleri açısından değerlendirildiğinde ise, tablo matematik testinin aynıdır. 6đretmen k6demleri ile başarı puanları aynı y6nde hareket etmektedir. 6đretmen k6demlerinin ortalamasının 12 yıl olduğu T6rkiye eğitim sisteminde, 20 yıl 6zeri tecr6beli 6đretmenlerin 6đrencileri, 6đrencilerin % 19'unu oluştururken 519 puan almışlar ve eşik değerin 6zerinde yer almışlardır. 5 yıldan az tecr6beye sahip 6đretmenlerin 6đrencileri ise, 6đrencilerin % 26'sını oluşturmakta ve 454 puan almaktadırlar¹⁵⁴. Yani iki grup arasında 65 puan fark bulunmaktadır. Bu noktada 6đretmen maaşlarının belirlenmesinde k6demin etkisinin arttırılması gerektiği anlaşılmaktadır. PISA raporunda da belirtildiği gibi, OECD 6lkelerinde tecr6beli 6đretmen maaşlarının oransal olarak daha fazla artması, bu y6nde sağlanan bir teşviktir

¹⁵² T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁵³ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁵⁴ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

ve uygulanması gereken önemli bir ekonomik politikadır. Türkiye’de, eğitim harcamalarının en önemli kalemi olan personel giderlerinin dağılımında, en çok üzerinde durulması gereken konuların başında, öğretmenlerle ilgili ekonomik konular gelmelidir.

Mesleki etkinlikle ilgili durum, matematik testindeki sonuçlardan farklı değildir. TIMSS 2015’e katılan 4. sınıf öğrencilerinin sadece % 3’ünün sınıf öğretmenleri, fen bilimleri konuları ile ilgili mesleki etkinliğe katılmışlardır. TIMSS ortalaması % 32’dir. Sınıf öğretmenlerinin, derslerde bilişim teknolojilerini kullandığını belirten 4. sınıf öğrencilerinin oranı % 9 dur ve bu alandaki TIMSS ortalaması % 30’dur¹⁵⁵. 8. sınıflarda da tablo benzerdir. Eğitim kalitesinin artırılmasında, öğretmen kalitesinin son derece önemli olduğu bu sonuçlardan görülmektedir. Öğretmen kalitesinin artırılabilmesi için, mesleki gelişim etkinliklerinin artırılması ve bununla ilgili kaynak sağlanması gerekmektedir.

3.3. EĞİTİM HİZMETLERİ VE HARCAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye ekonomisinde, kamu harcamaları artarken yatırım carilerinden olan eğitim harcamaları da yıllar içinde nominal olarak ciddi şekilde artmıştır. 2006’dan 2017’ye kadar geçen 11 yılda, eğitim bütçesinin yaklaşık beş kat arttığı görülmektedir. Eğitim bütçesinin de yaklaşık yüzde 70’i personel giderlerinden oluşmaktadır. Toplam eğitim bütçesinin, yeni hesaplanan GSYH’ye göre oranının ise % 5’in altında kaldığı görülmektedir.

Eğitim harcamaları OECD ülkelerinde; küresel krizin başladığı 2008 yılından 2014’e kadar olan 6 yıllık süreçte, yaklaşık % 9 yükselmiştir. 2008-2010 arasındaki dönemde GSYH rakamları % 2 oranında düşerken, sonrasında 2010-2014 yılları arasındaki güçlü büyümeyle % 6 artmıştır¹⁵⁶. Söz konusu dönemde, milli gelirden eğitim harcamalarına en yüksek pay ayıran ülke Türkiye olmuştur. Ülkemizi Güney Kore, Slovakya, Danimarka ve Finlandiya izlemiştir.

¹⁵⁵ T.C.M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf

¹⁵⁶ OECD, Education at a Glance 2017, s. 185.

Tablo 25. Kamu Eğitim Harcamalarındaki Değişimin (2008-2014) GSYH'ye Oranı Cinsinden İfadesi

	Eğitime Yapılan Kamu Harcamalarındaki Değişme	GSYH'deki Değişme	Kamu Eğitim Harcamalarının GSYH'ye Oranındaki Değişme
Türkiye	205	137	149
Güney Kore	146	121	121
Slovakya	129	108	120
Danimarka	114	101	113
Finlandiya	104	94	110

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2017, Figure and Table B.2.3, s. 185.

Toplam kamu harcamaları içinde eğitime ayrılan pay da, diğer önemli verilerden biridir. Bu veri incelenirken nisbi bütçe rakamları da dikkate alınmalıdır. 2005-2014 yıllarında; eğitim harcamalarının toplam harcamalara oranı, 30 ülkenin 23'ünde düşüş göstermiştir. 2014 yılında, eğitime ayrılan kamu harcamalarının GSYH'ye oranı OECD ortalaması % 4,8'dir. Ortalamaya göre OECD ve katılımcı ülkeler içinde; % 3,5'ten düşük olan ülkeler, Çek Cumhuriyeti, Hindistan, Endonezya, Japonya ve Rusya iken, % 7,4'ten yüksek olan ülkeler Danimarka ve Norveç'tir¹⁵⁷.

Küresel krizden sonraki 2010-2014 yıllarında 32 ülkeden 19'unda ise eğitime ayrılan kamu harcamaları payı yükselmiştir. Türkiye, Şili, Kore ve Litvanya, bu süreçte artışın % 20'den fazla olduğu ülkelerdir.

Bununla birlikte, eğitim harcamalarıyla ilgili en önemli verilerden biri olan öğrenci başına eğitim harcaması dolar bazında düşmüştür. Öğrenci başına harcamada, OECD ülkeleri arasında en az harcama yapan ikinci ülke Türkiye'dir. Dolayısıyla, toplam eğitim harcamasının da, dolar bazında incelendiğinde düştüğü görülmektedir. Ayrıca yapılan eğitim harcamalarının da cari harcama niteliğinin fazla olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu veri, döviz kurlarındaki değişimlerden etkilenmektedir.

Uluslararası eğitim kalitesini ölçen çalışmalar incelendiğinde, en önemli sorunlardan birinin de öğretmenlerle ilgili konular olduğu görülmektedir. Öğretmen sayısı, tecrübesi, kalitesi, gelişime açıklığı gibi birçok faktör bu raporlarda

¹⁵⁷ OECD, Education at a Glance 2017, s. 204.

irdelenmektedir. Türkiye'nin eğitim kalitesinde, uluslararası karşılaştırmalarda geride kalmasının önemli nedenlerinden biri, öğretmenlerle ilgili sorunların çözülememiş olmasıdır. Öğretmenlerin mesleki gelişimle ilgili eğitimlere ya da organizasyonlara katılımında, gelişmiş ülkeler ve OECD ülkelerinin çok daha gerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, öğretmen maaşlarının OECD ortalamasının çok gerisinde olduğu da bir gerçektir. Yapılan testlerde, tecrübeli öğretmenlerin öğrencilerinin daha başarılı olduğu görüldüğü için, tecrübeli öğretmenlerin istihdam edilmesi çok önemli bir konudur. Bu noktada, mesleklerinde kıdemli olan öğretmenlerin, çalışma hayatlarını kamuda sürdürmeleri için ücret politikalarının düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, özellikle meslekte yeni olan öğretmenlerin, mesleki gelişimlerinin sürdürülebilir olması için mesleki eğitimlerin artırılması ve katılımın teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, KPSS sonuçları da eğitim fakültelerinden mezun olan öğretmen adaylarının kendi alanlarındaki sorularda dahi çok başarısız olduklarını göstermektedir.

Üniversiteye giriş sınavlarında, belli hazırlık döneminin ardından sınava giren lise mezunu adayların aldığı sonuçlar da, lise eğitiminin kalitesi hakkında bilgi vermektedir. Fizikte 30 soruda 6,82, kimyada 30 soruda 10,23, matematikte ise 80 soruda 15,68 sonuçları alınmıştır. Lise ve öncesi düzeydeki eğitim kalitesinin iyileştirilmesi için yatırım yapılması, gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Uluslararası alanda eğitim kalitesini ölçen iki önemli değerlendirme bulunmaktadır. Bunlardan ilki OECD tarafından yapılan PISA, diğeri ise (IEA) tarafından hazırlanan TIMSS raporudur. En son 2015 yılında yapılan PISA, 35'i OECD üyesi 72 ülke ve ekonomide, yaklaşık 29 milyon öğrenciyi temsilen 540.000'e yakın öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. PISA'da, fen bilimleri, okuma becerileri ve matematik okuryazarlığı alanlarında öğrenciler değerlendirilmektedir. PISA 2015'te fen bilimleri alanında en yüksek puanı Singapur alırken, O'nu Japonya, Estonya, Tayvan, Çin ve Finlandiya izlemiştir. En düşük puanı alan ülkeler ise; Tunus, Makedonya, Kosova, Cezayir ve Dominik Cumhuriyeti'dir.

PISA 2015'te Türkiye'nin durumu ise gittikçe kötüye gitmektedir. Fen bilimleri alanında 2012 yılındaki önceki döngüde 65 ülke içinde 43. olan Türkiye, 2015 döngüsünde 72 ülke içinde 54. olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin bölgeleri arasında önemli

başarı farklılıkları bulunmaktadır. Fen bilimleri alanındaki durum, diğer alanlarda da farklı değildir. Türkiye'nin OECD ve diğer katılımcı ülkelerle kıyaslandığında aldığı puanlar oldukça düşüktür ve sıralamada alt sıralarda yer almaktadır.

PISA sonuçlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan biri ülkelerin GSYH düzeyleridir. Kişi başına düşen milli gelirle eğitim düzeyi arasında bir korelasyon olduğu söylenebilir. Bir diğer faktör de öğrenci başına yapılan harcamadır. OECD ülkeleri içinde öğrenci başına en az harcama yapan ikinci ülke olan Türkiye, başarı sıralamasında da oldukça aşağıdadır. Yani OECD ülkelerinin ortalama PISA puanları ile öğrenci başına yapılan harcama miktarı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bu noktada harcamaların dağılımı, niceliğinin yanında niteliğinin de çok önemli olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Harcamalar konusunu yakından ilgilendiren ve PISA başarısını etkileyen diğer bir faktör okulöncesi eğitimidir. Okulöncesi eğitim alan öğrencilerin, eğitim hayatlarında çok daha başarılı oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılacak yatırımlar Türkiye'de eğitim kalitesini arttıracaktır.

Uluslararası alanda eğitim kalitesini ölçen diğer değerlendirme TIMSS'dir ve matematik ile fen bilimleri alanlarında eğitim ve öğretimin gelişmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. TIMSS 2015 araştırmasına 4. sınıf düzeyinde 49 ülke ve 8. sınıf düzeyinde 39 ülke katılmıştır. Türkiye matematik testlerinde 4. Sınıflarda 36., ve 8. Sınıflarda 24. Sıradadır. Her iki alanda Türkiye'nin ülke puanı ortalamasının oldukça altındadır. Ülkeler bazında değerlendirildiğinde, ilk sıradaki ülkeler Uzak Doğu ülkeleri, son sıradaki ülkeler ise Afrika ve Körfez ülkeleridir.

Ülkemizde, PISA'da olduğu gibi TIMSS'de de bölgeler arası farklar önemli düzeydedir. PISA'daki okulöncesi eğitimle ilgili tespit TIMSS'de de vurgulanmaktadır. Yine öğretmen tecrübeleri ve mesleki gelişim etkinlikleri ile ilgili durum bu raporda da görülmektedir.

Sonuç olarak yıllar içinde; toplam kamu harcamaları içinde eğitime ayrılan pay artarken, eğitim kalitesini ölçen uluslararası değerlendirmelere göre ülkemizin diğer ülkelerle kıyaslandığında seviyesi gittikçe düşmektedir. Bu durum eğitim harcamalarının niteliğinin sorgulanmasını zorunlu kılmaktadır.

4. SAĞLIK SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülkelerin sahip oldukları sağlık sistemleriyle bu sistemlerin özellikleri, sağlık harcamaları ile sağlık alanındaki çeşitli çıktıları etkileyen faktörlerin en önemlilerindedir. Günümüzde ülkelerin birbirinden farklı sağlık sistem modelleri bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinin sunumu, sağlık harcamalarının finansman yöntemleri ve kamu veya özel sektöre dayalı değerlendirmeler, bu sistemlerle çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle, ülkelerdeki kişi başı ve toplam sağlık harcamaları, sağlık harcamalarının diğer ekonomik değişkenlere oranı, bu oranların kamu sektörüyle özel sektör harcamalarındaki payları ve sonuç olarak sağlık göstergelerinde ciddi farklılıklar oluşmaktadır¹⁵⁸.

Ülkelerin finansman yöntemleri, o ülkelerin sosyo-ekonomik pozisyonuna ve politika tercihlerine göre şekillenmekte olup finansmandan kaynaklanan yük toplum tarafından muhtelif yöntemler ile paylaşılmaktadır. Sağlık harcamalarının arttığı gelişmiş ülke sistemleri incelendiğinde, sağlık harcamalarındaki artışın nedeninin genellikle nüfusun yaşlanmasının olduğu yani nüfusta yaşanan nitelik değişiminden kaynaklandığı görülmektedir. Bununla birlikte, ülkelerin ekonomik olarak gelişmeyi sürdürmeleri, tıp alanında meydana gelen teknolojik ilerlemelere bağlı olarak sağlık hizmetlerine olan talebin artması ve sağlık politikalarında yaşanan değişimlerle birlikte, sağlık harcamaları ve harcama dinamikleri artmaktadır. Pek çok ülkenin temel hedeflerinden biri olan; toplum bireylerinin sağlık hizmetlerine tam anlamıyla erişimini sağlamak, sağlık hizmetlerinde kaliteyi arttırmak ve değişik sağlık göstergelerinde gelişme sağlayabilmek için sağlık harcamalarının etkin şekilde kontrolü önemini daha da arttırmıştır¹⁵⁹.

Ülkemizde sağlık hizmetleriyle ilgili en yol gösterici nitelikteki tanımlama Anayasamızın 56. Maddesinde belirtilmiştir:

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

¹⁵⁸ Daştan İlker, Çetinkaya Volkan, “OECD Ülkeleri ve Türkiye’nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması”, Sosyal Güvenlik Dergisi, Ocak 2015, Cilt 5, Sayı 1, Sayfa 105.

¹⁵⁹ Daştan ve Çetinkaya, a.g.m., s. 105.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.”

Sağlık hizmetlerinin finansmanı, her ülkede çözümlü zor ve önemli bir konu olmuştur. Sağlık hizmetlerinin finansmanının önemli ve birbiriyle ilişkili 3 ayağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki; sağlık hizmetlerinin finansmanı için yeterli fonun toplanması, ikincisi; ödeyiciler arasında risk paylaşımı esasına dayalı olarak fonların biriktirilmesi ve son olarak üçüncüsü; fonların gerekli sağlık hizmetinin satın alınması veya sağlanması için uygun biçimde kullanılmasıdır¹⁶⁰.

“Sağlığın finansmanı konusunda 3 farklı yöntem bulunmaktadır¹⁶¹:

- a. Kamusal Finansman Modeli: Modelin temeli vergi ve prim esasına dayanır. Bu modelde sağlık hizmetlerinin finansmanı toplanan genel veya özel vergiler yoluyla (Beveridge Modeli) ya da toplanan primler yoluyla (Bismark Modeli) sağlanmaktadır. Finansmanın bir kısmının vergiler bir kısmının da primler yoluyla sağlandığı örnekler de vardır.*
- b. Özel Finansman Modeli: Bu modelde sağlık hizmetlerinin finansmanı özel sağlık sigortacılığı, tıbbî tasarruf hesapları ve cepten yapılan sağlık harcamaları ile karşılanır.*
- c. Karma Finansman Modeli: Bu modelde sağlık hizmetlerinin finansmanında kamusal finansman modeli ile özel finansman modeli birlikte kullanılmaktadır. Yani sağlık hizmetlerinin finansmanı Türkiye’de olduğu gibi vergiler, primler, özel sağlık sigortaları ve cepten yapılan harcamalarla karşılanmaktadır”.*

¹⁶⁰ Mehmet Atasever, Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi 2002-2013 Dönemi, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayını, Ankara, 2014, s. 42.

¹⁶¹ Atasever, a.g.e., s. 42.

Sağlık harcamaları ile ilgili analizlerde en önemli verilerden biri nüfustur. Nüfusla ilgili veriler ve bu verilerin bileşimi, dağılımı gibi faktörler sağlık harcamalarını etkileyen önemli bir faktördür. Bu nedenle aşağıda konunun nüfus ile ilgili bölümleri verilmektedir.

Tablo 26. Yaş Gruplarına Göre Nüfus, 2000-2016

Yaş Grubu	2000	2016
0-4	6.584.822	6.459.295
5-9	6.756.617	6.337.444
10-14	6.878.656	6.129.043
15-19	7.209.475	6.623.319
20-24	6.690.146	6.365.723
25-29	5.895.255	6.246.041
30-34	5.009.655	6.310.411
35-39	4.854.387	6.494.333
40-44	4.068.756	5.634.317
45-49	3.368.769	4.748.514
50-54	2.717.349	4.756.244
55-59	2.058.422	3.715.736
60-64	1.829.288	3.342.948
65-69	1.645.517	2.412.537
70-74	1.172.643	1.680.492
75 +	1.064.170	2.558.474
Türkiye	67.803.927	79.814.871

Kaynak: TÜİK

Yaş gruplarına göre nüfus verileri incelendiğinde 2000 yılına göre yaklaşık 12 milyonluk bir artış görülmektedir. 2000 yılında 67.803.927 kişi olan nüfus 2016 yılında 79.814.871 kişiye ulaşmıştır. Ancak bu veri tek başına yeterli değildir. Sağlık harcamaları ile ilgili yorum yapabilmek için nüfusun diğer bileşenleri de incelenmelidir. Toplam nüfus 12 milyon civarında artmasına rağmen, 0-25 yaş grubuna kadar olan nüfusta 16 yıl içinde düşüş görülmektedir. Önceki yıllarda uygulanan nüfus kontrol politikalarının sonuçları bu tabloda izlenebilmektedir. 25 yaştan sonraki tüm nüfus

gruplarında ise artış görülmektedir. Bu artışta birçok faktör etkilidir. Önleyici sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, sağlık hizmetlerinin kapsamının genişlemesi, ilaç, teknoloji ve bilimdeki gelişmelerin olumlu sonuçları gibi pek çok faktör bu sonuçlarda etkilidir. 75 üstü yaş grubunda nüfus yaklaşık 2,5 kat artmıştır. Bu artışta sağlık hizmetlerinin gelişmesinin etkisi önemli düzeydedir.

Tablo 27. Türkiye'nin Genel Demografik Göstergeleri

	1990	2000	2013	2014	2015	2016
Toplam Nüfus	56.473.035	67.803.927	76.667.864	77.695.904	78.741.053	79.814.871
Kırsal Nüfus Oranı (%)	48,7	40,8	13,3	12,8	12,4	12,1
Kentsel Nüfus Oranı (%)	51,3	59,2	86,7	87,2	87,6	87,9
0-14 Yaş Nüfus Oranı (%)	35,0	29,8	24,6	24,3	24,0	23,7
65 Yaş ve Üzeri Nüfus Oranı (%)	4,3	5,7	7,7	8,0	8,2	8,3
Genç Bağımlılık Oranı 0-14 Yaş (%)	57,6	46,3	36,3	35,8	35,4	34,9
Yaşlı Bağımlılık Oranı 65+ Yaş (%)	7,0	8,8	11,3	11,8	12,2	12,3
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı (%)	64,7	55,1	47,6	47,6	47,6	47,2
Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)	21,7	18,3	13,7	13,3	13,4	13,5
Kaba Doğum Hızı (Binde)	24,1	21,6	17,0	17,5	17,0	16,5
Kaba Ölüm Hızı (Binde)	7,1	7,3	4,9	5,1	5,2	5,3
Toplam Doğurganlık Hızı (Kadın Başına)	2,9	2,5	2,1	2,2	2,2	2,1

Kaynak: TÜİK

Genel demografik göstergeler tablosu incelendiğinde, nüfus yapısının yıllar içinde gösterdiği önemli değişim izlenebilmektedir. Bu değişimle bağlantılı olarak sağlık hizmetleri ve dolayısıyla sağlık harcamaları da kuşkusuz değişmektedir. Toplam nüfusun önemli düzeyde artışının yanında kırsal ve kentsel nüfusun çok ciddi şekilde değiştiği görülmektedir. 1990 yılında neredeyse eşit olan kırsal ve kentsel nüfus oranları 2016 yılına gelindiğinde % 12,1 kırsal, % 87,9 kentsel nüfusa dönüşmüştür. Söz konusu değişimde yaşanan iç göçün etkisi olmakla birlikte; 2013 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanunla 14 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ve büyükşehir statüsündeki 30 ilde, belde ve köylerin ilçe belediyelerine bağlı mahalle olarak devriyle, kentsel nüfusta önemli miktarda artışlar yaşanmıştır. Bu durum sağlık hizmetlerinin niteliğini değiştirmektedir. Dolayısıyla kentlerdeki sağlık hizmetlerine olan talep arttığından yeni yatırımların yapılması kaçınılmaz olmuştur.

Tabloda dikkati çeken bir diğer veri, nüfusun yaş grupları içindeki dağılım oranıdır. 0-14 yaş grubundaki nüfusun oranı 1990 yılında % 35 iken bu oran nüfus planlamasıyla birlikte 2016 yılında % 23,7'ye düşmüştür. Bununla birlikte 65 yaş üzeri nüfus % 4,3'ten % 8,3'e yükselmiştir.

Çalışma hayatıyla ilgili önemli bir nüfus verisi olan genç ve yaşlı bağımlılık oranları da tabloda verilmiştir. Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş arası nüfusun 15-64 yaş arası nüfusa oranıdır), genç nüfusun oranının düşmesiyle, 1990 yılında % 57,6 iken % 34,9'a düşmüştür. Yaşlı bağımlılık oranı (65 yaş ve üzerindeki nüfusun 15-64 yaş arası nüfusa oranıdır) ise 1990 yılında % 7 iken 2016 yılında % 12,3'e yükselmiştir. Toplam yaş bağımlılık oranı (0-14 yaş ile 65 ve üzeri nüfusun 15-64 yaş arası nüfusa oranıdır) ise 1990 yılında % 64,7 iken 2016 yılında % 47,2'ye gerilemiştir. Parafiskal gelirler ve sosyal güvenlik sistemi bakımından önemli olan bağımlılık oranlarındaki düşüş sağlık harcamalarının ve hizmetlerinin analizi için gerekli verilerdir.

Kamu harcamaları ile ilgili olarak önemli bir nüfus verisi de nüfus artışı ve bağlı olarak doğurganlık hızlarıdır. İlk bakışta dikkat çeken veri yıllık nüfus artış hızındaki düşüştür. 1990 yılında binde 21,7 iken 2016 yılında binde 13,5 düşmüştür. Ayrıca kaba doğum ve ölüm hızlarındaki düşüş de tablodan izlenebilmektedir (Kaba doğum hızı, belli bir yıl içinde her bin nüfus başına düşen canlı doğum sayısıyken; kaba ölüm hızı ise, belli bir yıl içinde her bin nüfus başına düşen ölüm sayısıdır). 1990-2016 arasında

kaba doğum hızı binde 24,1'den binde 16,5'e, kaba ölüm hızı ise binde 7,1'den 5,3'e düşmüştür. Toplam doğurganlık hızı da kadın başına 2,9'dan 2,1'e düşmüştür.

Bir diğer nüfus verisi de beklenen yaşam süresidir. Sağlık harcamalarını etkileme potansiyeli bakımından önemli olan bu veriye göre yıllar içinde artış gözlenmiştir. 2002 yılında 72,5 yıl olan süre 2005'te 74,4'e 2010'da 76,4'e ve nihayet 2016'da 78 yıla yükselmiştir. Yükseliş trendinin dünyayla uyumlu olduğu görülmektedir. Beklenen yaşam süreleri uluslararası verilerle karşılaştırıldığında ise, OECD ortalamasının 80,6, üst gelirli ülkeler ortalamasının 79,5 orta-üst gelirli ülkeler ortalamasının 74,7 ve dünya ortalamasının 71,4 olduğu görülmektedir. Türkiye'de beklenen yaşam süresinin, kendi gelir grubundaki ülkelerle kıyaslandığında daha yüksek olduğu söylenebilir. Bebek ölüm hızlarının uluslararası karşılaştırmasında da Türkiye'nin kendi gelir grubunda durumu oldukça iyidir. 2015 yılında bin canlı doğan bebekte ölüm oranı dünyada ortalama 31,7 iken, orta-üst gelir grubu ülkelerde 15,2 olarak gerçekleşmiştir. 2016 Türkiye verisi ise 9,7 olarak gerçekleşmiştir. Üst gelir grubu ülkelerde ise bu sayı 5,8'dir¹⁶².

Sağlık harcamalarını ilgilendiren bir diğer veri de risk faktörleridir. Zira risk faktörlerinin fazlalığı sağlıkla ilgili kamu harcamalarının artması sonucunu doğuracaktır. Söz konusu risk faktörlerinden belki de en önemlisi tütün ve mamullerinin kullanımınıdır. TÜİK 'in yaptığı Türkiye Sağlık Araştırması çalışmalarına ait veriler aşağıda derlenmiştir:

Tablo 28. Tütün ve Mamulleri Kullananlar Dağılımı

	2012	2014	2016
Her Gün Kullananlar	23,2	27,3	26,5
Ara Sıra Kullananlar	3,6	5,2	4,1
Daha Önce Kullananlar	14,3	17,7	12,9
Hiç Kullanmayanlar	59	49,8	56,5

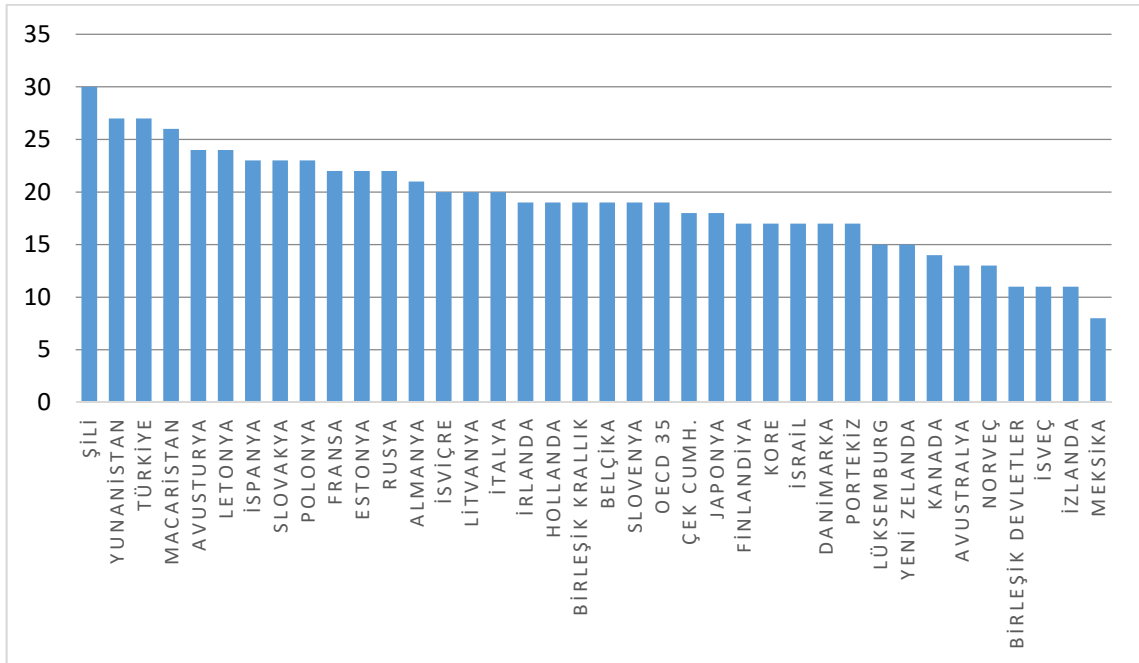
Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması 2012, 2014, 2016.

Buna göre, 2012 yılıyla kıyaslandığında, Türkiye'de her gün tütün ve tütün mamulleri kullanan bireylerin oranında %3,2'lik bir artış görülmektedir. %26,5'lik oran

¹⁶² T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri, s. 19-20.

son derece yüksektir ve sağlık ekonomisi açısından önemli bir veridir. Uluslararası verilerle karşılaştırıldığında da, Türkiye’deki tütün ve tütün ürünü kullanımı son derece yüksektir. 2017 yılına ait OECD Health Data verilerine göre; Türkiye’yle aynı yüzdede olan Yunanistan ve yaklaşık % 30 olan Şili dışında tütün ve tütün ürünleri kullanımı bu düzeyde yüksek olan ülke bulunmamaktadır. OECD ortalamasının % 19 olduğu bilindiğinde Türkiye’deki % 27’lik söz konusu oran oldukça yüksektir. Söz konusu oran en düşük % 8’le Meksika’dayken, onu % 11’le İzlanda, İsveç ve Birleşik Devletler izlemektedir.

Grafik 11. 2015 Yılında Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerin Her Gün Tütün ve Tütün Mamulü Kullanma Durumunun Uluslararası Karşılaştırması (%).

Kaynak: TÜİK Türkiye Sağlık Araştırması 2016, OECD Health Data 2017. (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Sağlık açısından ve dolayısıyla sağlık harcamaları açısından önemli bir risk faktörü olan tütün ve tütün kullanımının yüksekliği, ülkemiz açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Belirlenmiş birçok hastalığın nedeni olan tütün ve tütün mamulleri kullanımının sağlık sorunlarını ve sağlık harcamalarını arttırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla ülkemizde son derece yüksek olan bu oranın düşürülmesi için tedbirler alınması gerekmektedir. Önleyici sağlık hizmetleri bağlamında konu

değerlendirildiğinde, kullanımın azaltılması için bilgilendirme çalışmaları yürütülmesi son derece önemlidir. Bu noktada bireylerin hangi yaşlarda ve hangi nedenlerle tütün mamulleri kullanmaya başladıklarının bilinmesi, kullanılacak yöntem ve araçların belirlenmesi bakımından önemlidir. Aşağıdaki tablo bu konuda bilgi vermektedir.

Tablo 29. Halen Tütün ve Tütün Mamulü Kullananların İlk Kez Tütün Mamulü Kullanma Yaşlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2014.

İlk Kez Tütün Mamulü Kullanma Yaşı	Erkek	Kadın	Toplam
< 10	5,6	1,5	4,5
10-14	26,3	14,9	23,1
15-19	47,3	48,9	47,8
20-24	15,5	20,2	16,8
25-29	3,5	6,7	4,4
30-34	0,7	3,8	1,5
35+	1,1	4,0	1,9
Toplam	100	100	100

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması 2014.

İlk kez tütün ve tütün mamulü kullananların yaklaşık yarısının (% 47,8) 15-19 yaş grubunda olduğu TÜİK tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla bu yaş grubuna yönelik yapılacak çalışmaların etkin olması halinde, tütün ve tütün mamulleri kullanımına başlanmasının önüne geçilebilecektir. Daha da vahim olan veri ise, ikinci sırada yer alan yaş grubunun 10-14 yaş grubu olmasıdır. Türkiye’de tütün mamulü kullanan 100 kişiden yaklaşık 23’ü, 10-14 yaş aralığında ilk kez tütün ve tütün mamulü kullandığını belirtmiştir.

Tablo 30. Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerin Tütün Mamulü Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2012, 2014, 2016.

Neden	2012			2014			2016		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Merak	43,9	38,2	42,3	37,2	34,0	36,2	22,4	19,4	21,6
Özenti	27,8	23,2	26,5	18,3	13,2	16,8	31,7	24,3	29,7
Arkadaş	16,3	15,2	16,0	30,4	27,2	29,4	30,3	25,9	29,1

Etkisi									
Kişisel Sorunlar	3,6	6,6	4,4	4,5	7,0	5,3	5,0	10,1	6,3
Aile Sorunları	2,3	7,7	3,8	2,3	7,6	3,9	3,1	11,2	5,2
Hiçbir Özel Neden Yok	2,3	3,3	2,5	1,7	2,3	1,9	4,3	4,5	4,4
Eğlence Amaçlı	1,5	1,9	1,6	2,7	3,3	2,8	3,0	3,8	3,3

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması 2012, 2014, 2016.

Tütün mamullerini kullanmaya başlama nedenleri ile ilgili tablo da yukarıda verilmiştir. TÜİK'in Türkiye Sağlık Araştırması raporlarına göre, 2016 yılında bireylerin tütün ve tütün mamullerini kullanmasındaki en temel neden "özenti"dir. %29,7 olan özenti oranını, % 29,1'le "arkadaş etkisi" izlemektedir. Söz konusu iki nedenin toplamı, tütün ve tütün mamulleri kullanımı nedenlerinin yarısından daha fazladır. Üçüncü sırada ise % 21,6 ile "merak" gelmektedir. Yıllar içerisinde, rapor dönemleri itibariyle tütün mamulü kullanmaya başlama nedenlerinin çok ciddi şekilde değiştiği tablodan izlenmektedir. Bu değişimlerin gerekçelerinin de uzmanlar tarafından analiz edilmesi gerekmektedir. Özetle; bilhassa 10-14 ve 15-19 yaş gruplarına yönelik olarak "özenti, arkadaş etkisi ve merak" gerekçelerini ortadan kaldıracak araç ve yöntemler seçilerek yapılacak çalışmalar, tütün ve tütün mamulleri kullanımına başlamayı ve kullanmayı önemli ölçüde azaltabilecektir.

Sağlık ve sağlık harcamaları bakımından bir diğer önemli risk faktörü alkol kullanımıdır. 2016 Sağlık İstatistikleri verilerine göre; alkol kullananların oranı % 12,2 iken daha önce kullananların oranı % 11,9'dur. Hiç alkol kullanmayanların oranı toplamda % 75,8'dir. Hiç alkol kullanmayanların % 61,6'sı erkekken % 89,8'i kadındır. Buradan alkol kullananların içinde erkeklerin oranının daha fazla olduğu söylenebilir.

Halen alkol kullanmakta olan bireylerin ilk kez alkol kullanma yaşları ise 10-14 yaş grubunda % 8,5, 15-19 yaş grubunda % 54,3 ve 20-24 yaş grubunda ise % 24,8'dir. Yani bireylerin ilk kez alkol tüketimi % 87 civarında 10-25 yaş aralığında gerçekleşmiştir. Alkol kullanmaya başlama nedenleri ise erkek ve kadınlar arasında farklılaşmaktadır. Alkol kullanmaya başlama nedenleri bakımından toplamda; % 18,3

“merak”, % 29,4 “eğlence amaçlı”, % 23,6 “arkadaş etkisi” ve % 13,7 ise “özenti” olarak belirtilmiştir. Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 31. Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerin Alkol Kullanmaya Başlama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı (%), 2016.

Nedeni	2016		
	Erkek	Kadın	Toplam
Merak	19,8	7,6	18,3
Eğlence Amaçlı	25,9	55,1	29,4
Arkadaş Etkisi	25,0	13,4	23,6
Özenti	15,1	3,4	13,7
Hiçbir Özel Nedeni Yok	6,5	7,4	6,6
Kişisel Sorunlar	5,3	9,3	5,8
Aile Sorunları	1,5	1,9	1,5

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması 2016.

Alkol kullanımıyla ilgili bu veriler, alkol tüketiminin azalması ve dolayısıyla sağlık harcamalarının azaltılması sonucunu doğuracak politikaların belirlenmesi için oldukça önemlidir. Mevcut politikaların sonuçlarının izlenmesi bakımından da önemli olan bu veriler, yapılması gereken değişiklikler ilgili birçok bilgi vermektedir.

Sağlık ile ilgili diğer bir risk faktörü de, dünyada da en çok konuşulan konulardan biri olan obezitedir. Obezite, yaşam şekillerinin değişmesine bağlı olarak insan sağlığını en çok tehdit eden unsurlardan biri haline gelmiştir. Sağlık harcamalarını ve iş gücü verimliliğini ciddi şekilde etkileyen bu duruma karşı alınacak önlemlerle alakalı olarak birçok uluslararası kuruluş çalışmalar yapmakta, raporlar yayımlamaktadır. Ancak ülkemizle ilgili veriler incelendiğinde 2012’den bu yana artış hızının yüksek olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte vücut kitle indeksine göre “normal kilo”nun üzerinde olan kesimin oranı oldukça yüksektir. Aşağıdaki tablo bu durumu göstermektedir.

Tablo 32. Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerde Beyana Dayalı Vücut Kitle İndeksinin Cinsiyete Göre Dağılımı ve Değişimi (%) 2012, 2014, 2016.

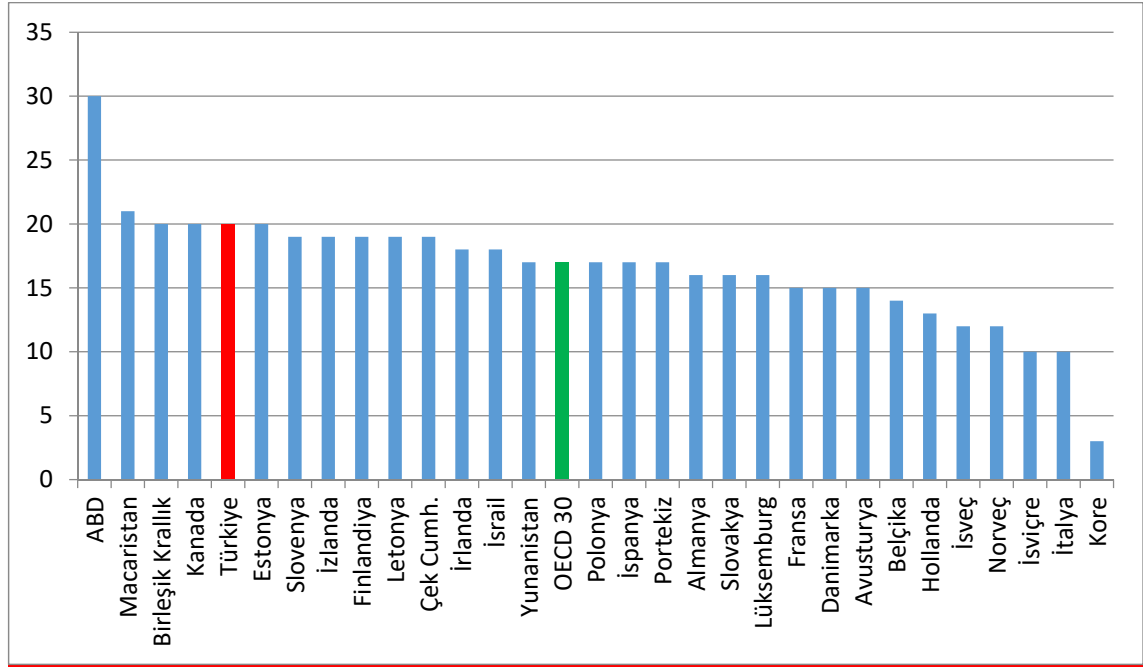
Yıl	Cinsiyet	Düşük Kilolu	Normal Kilolu	Obez Öncesi	Obez
2012	Erkek	2,7	44,7	39,0	13,7
	Kadın	5,1	43,6	30,4	20,9
	Toplam	3,9	44,2	34,8	17,2
2014	Erkek	2,8	43,7	38,2	15,3
	Kadın	5,5	40,7	29,3	24,5
	Toplam	4,2	42,2	33,7	19,9
2016	Erkek	2,5	43,8	38,6	15,2
	Kadın	5,6	40,4	30,1	23,9
	Toplam	4,0	42,1	34,3	19,6

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması 2012, 2014, 2016.

Türkiye’de 2012 yılında % 17,2 olan 15 yaş ve üstü bireylerde obezite oranı 2016 yılında 19,6’ya yükselmiştir. Bu oranın içerisinde kadınların oranının erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Normal kilonun üzerinde olan bireylerin toplamı ise 2012’de % 52, 2014’te % 53,6 ve 2016’da % 53,9 olarak gerçekleşmiştir. Yani nüfusun yarıdan fazlası normal kilonun üzerindedir ve bu durum artmaktadır. Söz konusu oranın artması sağlık açısından dolayısıyla sağlık harcamaları bakımından risk oluşturmaktadır.

Uluslararası karşılaştırmalarda da Türkiye en çok obez bulunan ülkeler arasında yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri obezitenin en yüksek olduğu ülkeyken, Güney Kore en düşük orana sahip ülkedir. Türkiye ise OECD ortalaması olan % 17’nin üzerindedir.

Grafik 12. 2015 Yılında Onbeş Yaş ve Üzeri Bireylerde Obez (Vücut Kitle İndeksi>30) Bireylerin Durumunun Uluslararası Karşılaştırması (%).

Kaynak: TÜİK, Türkiye Sağlık Araştırması 2016, OECD Health Data 2017. (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Sağlıkla ilgili değerlendirme yaparken; risk faktörleri belirtildikten sonra sağlık kurumları ve altyapı hakkında da bilgi verilmesi gerekmektedir. Sağlık hizmeti verilen kurumlar ve altyapıları ile ilgili bilgiler aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

Tablo 33. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hastane Sayısı

Yıllar	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer	TOPLAM
2002	774	50	271	61	1.156
2012	832	65	541	45	1.483
2013	854	69	550	44	1.517
2014	866	69	556	37	1.528
2015	865	70	562	36	1.533
2016	876	69	565	-	1.510

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 101.

Türkiye’deki hastane sayısının 2002 yılına kıyasla 354 adet arttığı, bu artışın büyük kısmının özel sektöre ait olan hastaneler olduğu tablodan görülmektedir. Hastane yatağı sayısı nüfus verileriyle birlikte değerlendirilmelidir. Bununla birlikte hastanelerin sayısı; nüfus yoğunluğuna göre yaygınlığı, sundukları hizmetlerin nitelikleri gibi faktörlerle birlikte ele alınmalıdır.

Tablo 34. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hastane Yatağı Sayısı

Yıllar	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer	TOPLAM
2002	107.394	26.341	12.387	18.349	164.471
2012	122.322	35.150	35.767	6.833	200.072
2013	121.269	36.056	37.983	6.723	202.031
2014	123.690	36.670	40.509	5.967	206.836
2015	122.331	38.361	43.645	5.311	209.648
2016	132.921	37.707	47.143	-	217.771

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 101.

Sağlık hizmetleri ile ilgili alt yapıyı gösterirken en sık kullanılan veriler hastane sayısı ve hastane yatağı sayısıdır. Uluslararası karşılaştırmalarda da kullanılan bu veriler çok genel bilgiler vermektedir. Bu noktada nitelikli yatak sayısı verisi de önem kazanmaktadır (İçinde tuvalet ve banyosu ile en fazla iki hasta yatağı, televizyon, telefon, buzdolabı, yemek masası, etajer ve yatırılabilen refakatçi koltuğu bulunan odalardaki yataklardır). 2002’den 2016 yılına kadar geçen 14 yıllık sürede nitelikli hastane yatağı sayısı ve nitelikli yatak sayısı önemli ölçüde artmıştır.

Tablo 35. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Nitelikli Yatak Sayısı

Yıllar	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	TOPLAM
2002	6.839	6.402	5.693	18.934
2012	41.506	15.473	27.149	84.128
2013	45.241	16.921	30.380	92.542
2014	50.587	18.651	29.283	98.521
2015	55.786	18.975	31.518	106.279
2016	62.237	19.899	31.030	113.166

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 102.

Nitelikli yatak sayısının yıllar içindeki artışını gösteren tabloda en dikkat çekici konu Sağlık Bakanlığına ait kuruluşlardaki sayının artışıdır. Üniversitelere ve özel sektöre ait sağlık kuruluşlarındaki ilk yatırımların nitelikli yatak şeklinde yapıldığı ve Sağlık Bakanlığı'nda bu dönüşümün hızla devam ettiği tablodan anlaşılmaktadır. 2002 yılında 18.934 olan nitelikli yatak sayısı 2012 yılında 84.128'e yükselmiş, 2016 yılında ise 113.166'ya ulaşmıştır. Bu sayıların yaklaşık yarısı Sağlık Bakanlığı'na ait kuruluşlarda bulunmaktadır.

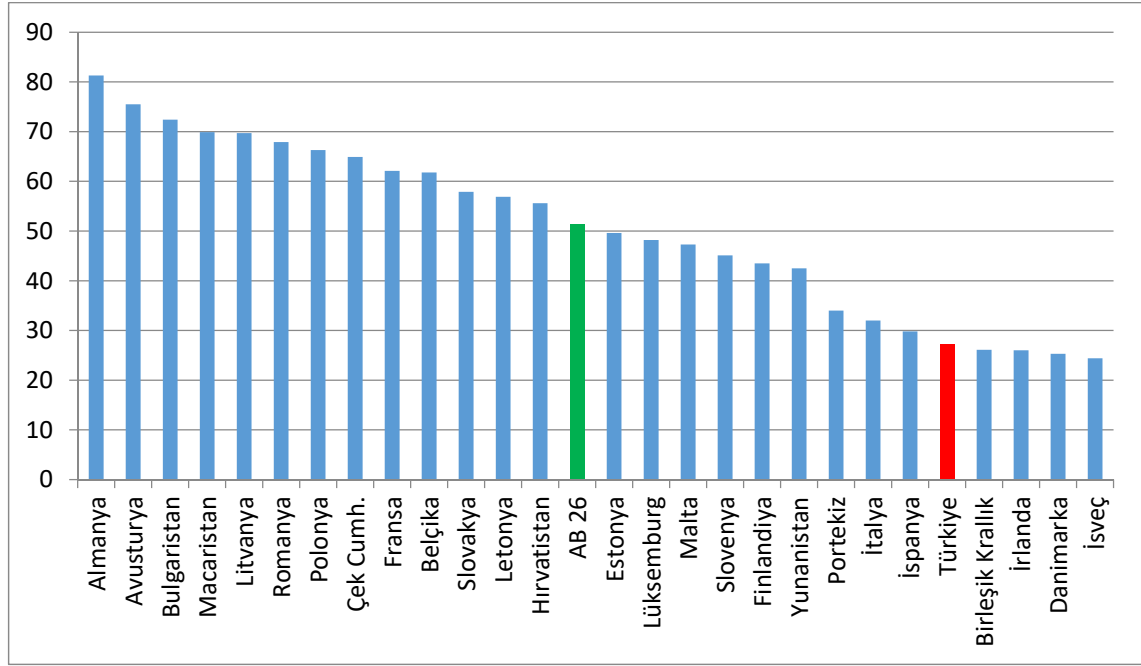
Tablo 36. Türkiye'de Yıllara ve Sektörlere Göre Nitelikli Yatakların Toplam Yataklar İçerisindeki Oranı (%)

Yıllar	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
2002	6,4	24,6	19,1	11,7
2012	37,1	50,1	81,1	47,7
2013	41,0	54,3	87,8	52,6
2014	45,2	59,1	83,9	55,3
2015	50,8	57,5	89,1	59,7
2016	52,2	61,6	93,7	61,3

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s.103. (Yoğun bakım yatakları hariçtir.)

Tablodaki veriler, yıllar itibariyle nitelikli yatak sayılarındaki artışı oransal olarak göstermektedir. Ülkemizde nitelikli yatakların sayısının toplam yatak sayısına oranında önemli bir iyileşme olduğu görülmektedir. 2002 yılında % 11,7 olan söz konusu oran, 2016 yılında % 61,3'e yükselmiştir. Bu önemli iyileşmede, özel sektörün de payı büyüktür.

Grafik 13. Türkiye’deki Toplam Yatak Sayısının Avrupa Ülkeleriyle Karşılaştırması (2015)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 106. (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Toplam yatak sayılarındaki artışa rağmen, halen ihtiyacın gerisinde olduğu açıktır. Avrupa ülkeleriyle yapılan kıyaslamada ülkemiz son sıralarda yer almaktadır. Eurostat verilene göre Almanya’da 81,3, Avusturya’da 75,5 ve Bulgaristan’da 72,4 olan yatak sayısında AB26 ortalaması 51,4’tür. 27,3 olan Türkiye verisi ortalamanın oldukça altındadır.

Sağlıkla ilgili değerlendirmelerde önemli bir diğer gösterge de yoğun bakım yatağı sayısıdır. 2002 yılında sadece 2.214 olan yoğun bakım yatağı sayısı 2012 yılında on kattan fazla artarak 23.689’a yükselmiştir. Özel sektörün de bu alanda yaptığı yatırımlarla 2016 yılında bu sayı 33.063’e yükselmiştir. Söz konusu yatak sayısının 14.018’lik kısmı (% 42,4) özel sektöre aittir ve bu rakam Sağlık Bakanlığı’na ait olan sayıdan (13.625 - % 41,2) fazladır.

Ameliyathane hizmetleri altyapısını göstermesi bakımından aşağıdaki tablo verilmiştir. Ameliyathane sayısı 2016 için 1.861’dir ve bunun 891’i Sağlık

Bakanlığı'nın, 185'i üniversitelerin, 785'i ise özel sektöründür. Toplam ameliyathane odası sayısı 6.126, ameliyathane masası sayısı ise 6.595'tir.

Tablo 37. Türkiye'de Sektörlere Göre Yataklı Tedavi Kurumlarında Ameliyathane Hizmetleri Altyapısı, 2016.

	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
Ameliyathane	891	185	785	1.861
Ameliyathane Odası	3.139	971	2.016	6.126
Ameliyathane Masası	3.511	1.012	2.072	6.595

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 114.

Hem sağlık sisteminin değerlendirilmesi hem sağlık harcamaları bakımından önemli bir kalem olan hemodiyaliz merkezi sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 38. Türkiye'de Yıllara ve Sektörlere Göre Hemodiyaliz Merkezi Sayısı, 2016.

Yıllar	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	TOPLAM
2002	235	39	170	444
2012	406	64	362	832
2013	426	59	374	859
2014	439	61	349	849
2015	449	62	340	851
2016	471	57	332	860

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 114.

2002 yılında 444 olan hemodiyaliz merkezi sayısı 2016 yılında 860'a yükselmiştir. 2013 yılından itibaren özel sektöre ait hemodiyaliz merkezi sayısındaki düşüş ve Sağlık Bakanlığına bağlı merkezlerin sayısındaki artış dikkate değerdir.

Bununla birlikte, fiilen kullanılmakta olan hemodiyaliz cihazı sayısında ise tablo farklıdır. Söz konusu alanda özel sektörün cihaz sayısının Sağlık Bakanlığı ve üniversiteler toplamından çok daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca 2016 yılında bir

milyon kişiye düşen ve fiilen kullanılan hemodiyaliz cihazı sayısı; Sağlık Bakanlığı'nda 68, üniversitelerde 15,1, özel sektörde ise 125,8'dir; toplamda ise 208,9'dur¹⁶³. Anlaşmalı özel sağlık kuruluşlarının verdiği diyaliz hizmetlerinin bedelleri belli şartlarda kamu tarafından ödendiği için, sağlık harcamaları bakımından bu veriler önemlidir.

Yine sağlık harcamaları bakımından önemli olan bir diğer veri de tıbbî cihaz sayılarıdır. Yataklı tedavi kurumlarındaki cihaz sayıları ve dağılımı aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 39. Türkiye’de Yıllara Göre Yataklı Tedavi Kurumlarındaki Cihaz Sayıları

	2002	2012	2013	2014	2015	2016
MR	58	720	751	757	794	836
BT	323	1.017	1.058	1.071	1.119	1.152
Ultrason	1.005	4.282	4.756	5.286	5.518	5.470
Doppler Ultrason	681	2.480	2.793	3.151	4.015	4.679
EKO	259	1.379	1.542	1.793	1.897	2.121

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 117.

Cihaz sayılarındaki değişim; talebe, teknolojik değişimlere ve ihtiyaca göre değişmektedir. Örneğin MR cihazı 2002 yılında sadece 58 adetken bu sayı 2016 yılında 836 adete ulaşmıştır. Bu cihazlardan yaklaşık yarısı (428 tanesi) özel sektöre aittir.

Tablo 40. Türkiye’de Sektörlere Göre Yataklı Tedavi Kurumlarında Cihaz Sayıları

	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
MR	299	109	428	836
BT	521	138	493	1.152
Ultrason	2.782	677	2.011	5.470
Doppler Ultrason	3.012	435	1.232	4.679
EKO	1.186	241	694	2.121

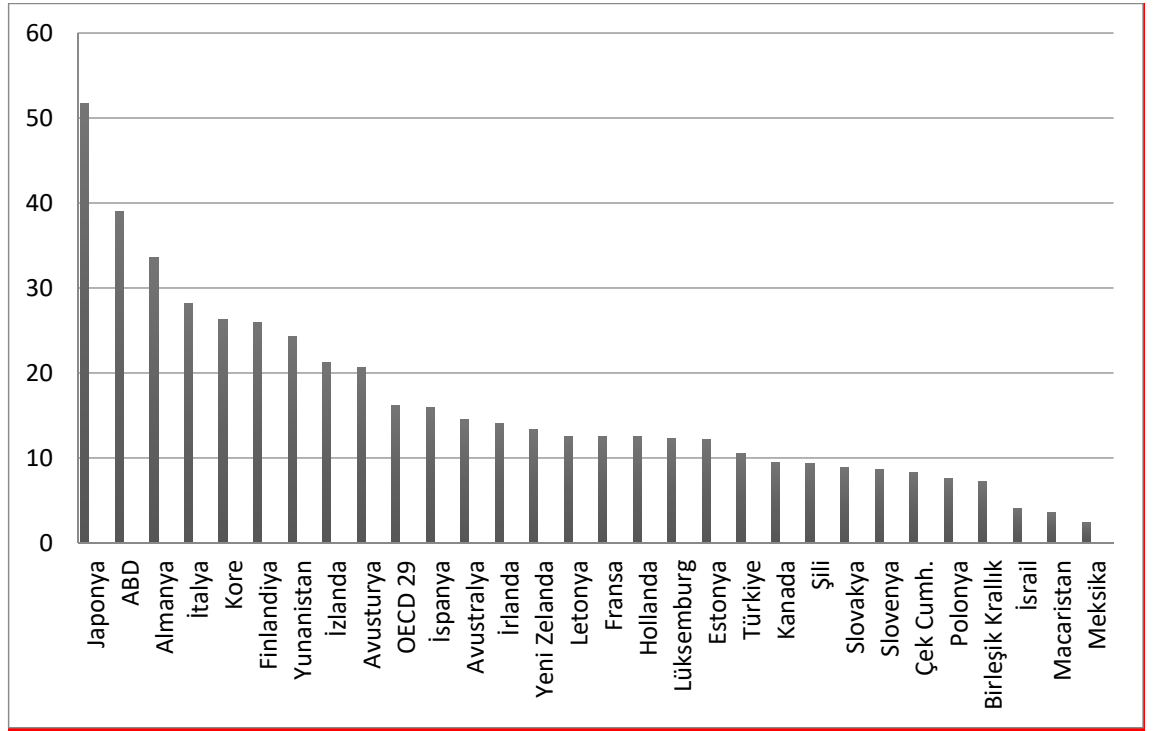
¹⁶³ T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri, 2016, s. 115.

Mamografi	351	79	501	931
-----------	-----	----	-----	-----

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 114.

Türkiye’de bir milyon kişiye düşen MR cihazı sayısı 10,5’tir. Bunlardan 3,7’si Sağlık Bakanlığı’na, 1,4’ü üniversitelere, 5,4’ü ise özel sektöre aittir. Aynı verinin uluslararası karşılaştırmasına bakıldığında ise; sayıdaki artışa rağmen OECD 29 ortalamasının (16,2) oldukça altındadır. Japonya’da bu değer 51,7, ABD’de 39, Almanya’da 33,6’dır. Meksika’da 2,4, Macaristan’da 3,6, İsrail’de ise 4,1’dir.

Grafik 14. Yataklı Tedavi Kurumlarında 1.000.000 Kişiye Düşen MR Cihazı Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)

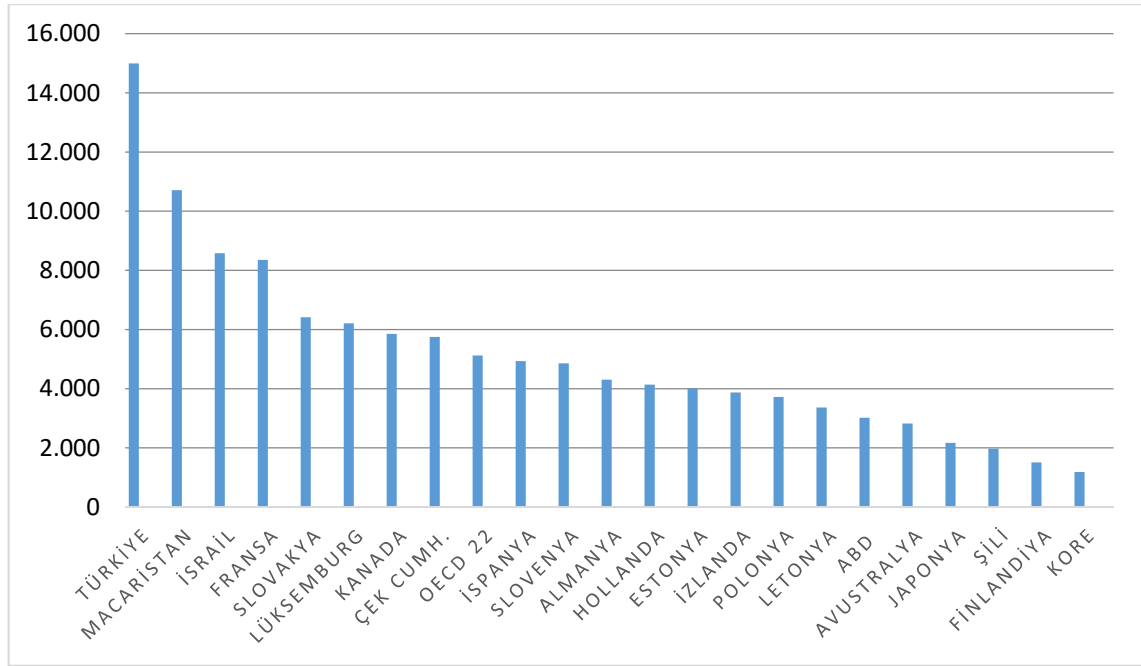

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 118. (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Hemodiyaliz cihazlarında olduğu gibi, tıbbi görüntüleme cihazlarında da anlaşılmalı özel sağlık kurumlarında verilen hizmetlerin bedeli belli şartlar altında kamu tarafından karşılandığı için bu konu da sağlık harcamaları bakımından önemlidir.

Aşağıdaki tablolarda; ülkemizde en çok kullanılan görüntüleme yöntemlerinden olan MR ve BT cihazlarının kullanımlarıyla ilgili istatistikler gösterilmektedir. Yataklı tedavi kurumlarında MR cihazı başına düşen görüntüleme sayısı, 2015 yılında ülkemizde 14.992 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayı OECD ortalamasının yaklaşık 3 katıdır.

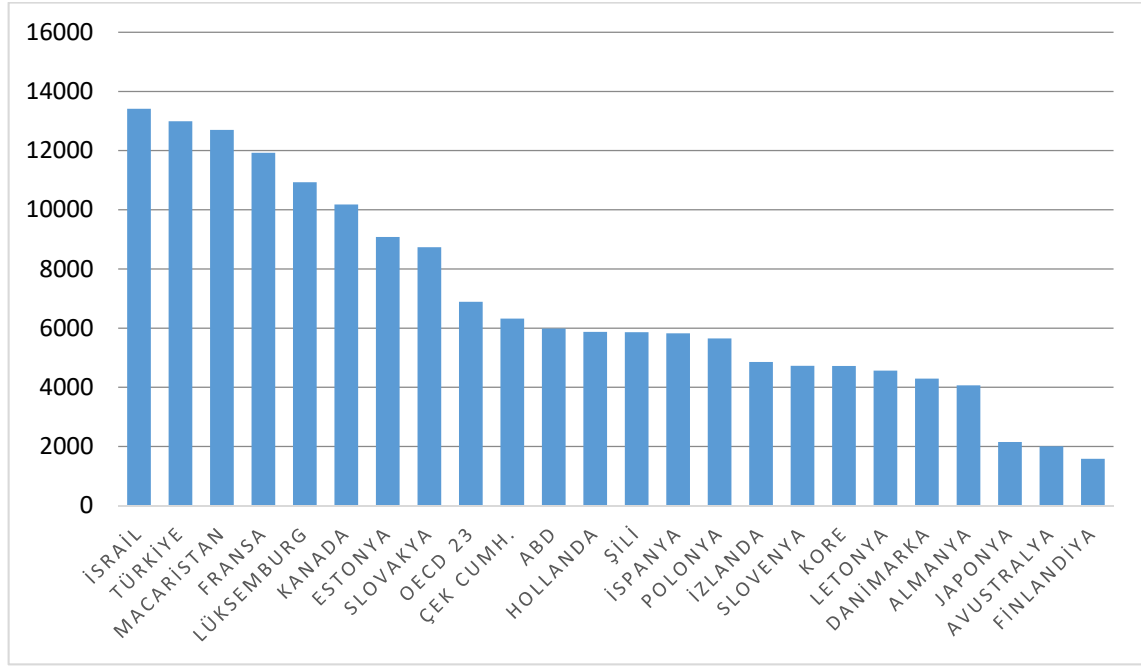
Grafik 15. Yataklı Tedavi Kurumlarında MR Cihazı Başına Düşen Görüntüleme Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 171.

BT cihazlarıyla ilgili tablo da pek farklı değildir. Yataklı tedavi kurumlarında BT cihazı başına düşen görüntüleme sayısı, 2015 yılında ülkemizde 12.993 olarak gerçekleşmiştir. Bu sayı OECD ortalamasının yaklaşık 2 katıdır. Yüksek maliyetli olan bu görüntüleme yöntemlerine, ülkemizde diğer ülkelere göre çok daha fazla başvurulduğu görülmektedir. Sağlık hizmetleriyle ilgili teknik bir konu olduğundan bu çalışmanın kapsamına girmeyen bu konuyla ilgili ayrıntıya girilmeyecektir. Ancak sağlık harcamalarını arttırdığı için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği açıktır.

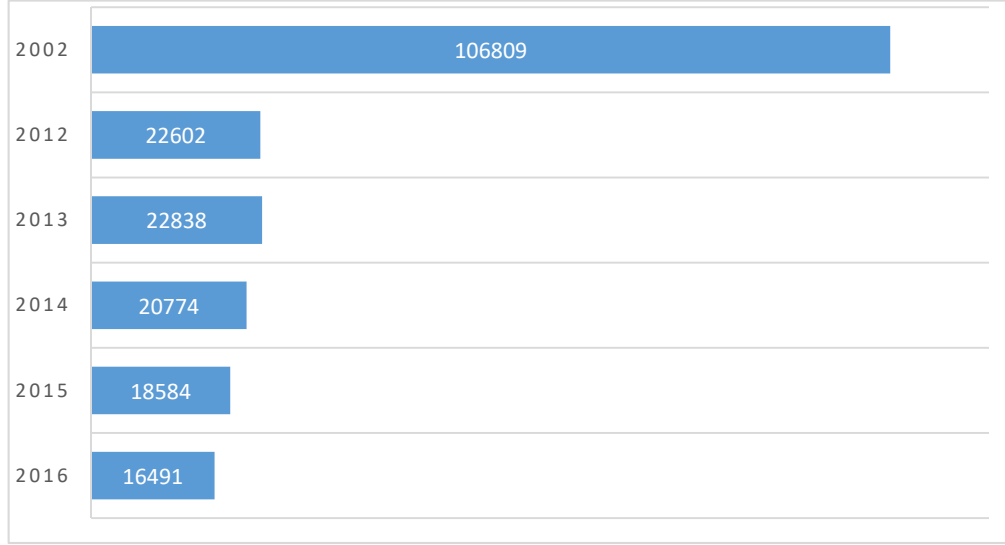
Grafik 16. Yataklı Tedavi Kurumlarında MR Cihazı Başına Düşen Görüntüleme Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 171. (Türkiye verisi 2016 yılına aittir.)

Sağlık harcamaları açısından önemli bir diğer kalem de ambulanslardır. Tablo incelendiğinde yıllar itibariyle “112 acil yardım ambulansı başına düşen nüfus”ün önemli ölçüde düştüğü, nüfus artışına rağmen ambulans sayısında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 2002 yılında 106.809 kişi başına bir ambulans düşerken bu sayı 2016’ya gelindiğinde 16.491’e düşmüştür. Sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için atılan bu adım kuşkusuz sağlık harcamalarını arttırmaktadır.

Grafik 17. Sağlık Bakanlığı Yıllara Göre 112 Acil Yardım Ambulansı Başına Düşen Nüfus

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 132.

Hastanelere müracaat eden sayısı da yıllar itibariyle ciddi oranda artmıştır. 2002 yılında 124.313.659 olan toplam müracaat sayısı 2016 yılında 447.648.830'a ulaşmıştır. Yani 14 yıllık sürede, hastanelere müracaat sayısında yaklaşık 3,5 kattan fazla bir artış yaşanmıştır. Burada yükün büyük kısmının Sağlık Bakanlığı hastanelerinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, oransal olarak özel hastanelere olan müracaatlardaki artış da dikkat çekicidir.

Tablo 41. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Hastanelere Müracaat Sayısı

	2002	2012	2013	2014	2015	2016
Sağlık Bakanlığı	109.793.128	260.974.401	277.485.135	292.100.331	306.825.524	340.080.539
Üniversite	8.823.361	27.080.436	29.985.697	32.143.930	34.539.363	36.420.413
Özel	5.697.170	66.582.098	71.341.411	72.333.383	77.217.044	71.147.878
Toplam	124.313.659	354.636.935	378.812.243	396.577.644	418.581.931	447.648.830

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 149.

Sağlık harcamaları bakımından önemli olan bir diğer sağlık istatistiği de toplam ameliyat sayılarıdır. 2002 yılında toplam 1.598.362 olan ameliyat sayısı 14 yılda

yaklaşık 3 kat artarak 4.772.229'a yükselmiştir. Buradaki en önemli artış kalemi, özel hastanelerde yapılan toplam ameliyat sayısındaki artıştır.

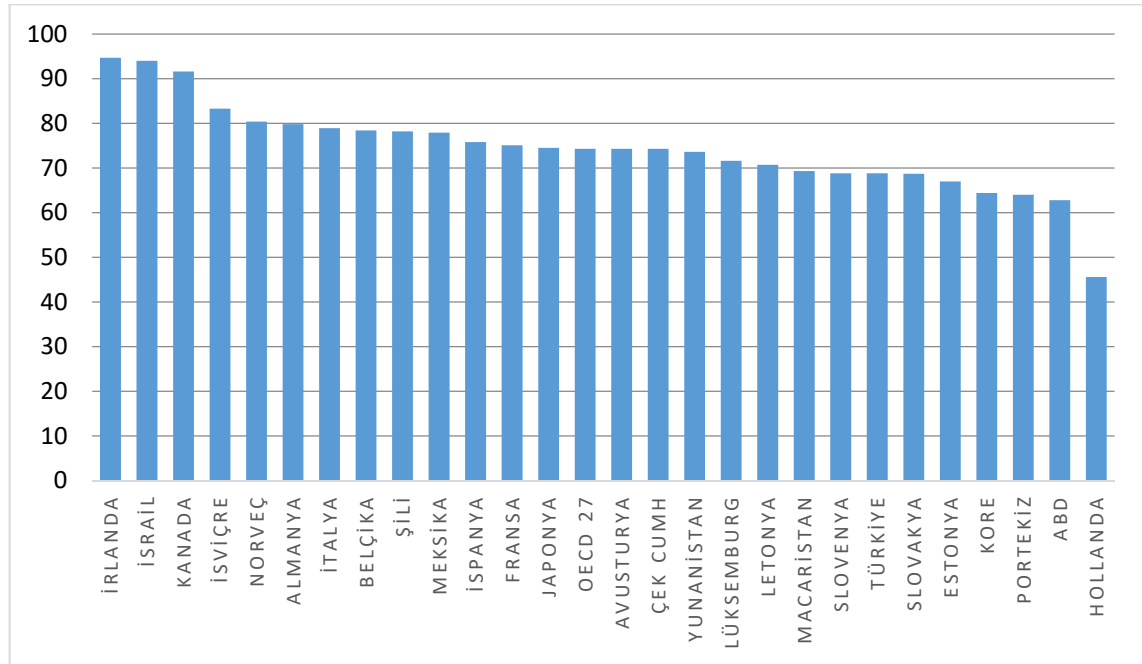
Tablo 42. Türkiye’de Yıllara ve Sektörlere Göre Toplam Ameliyat Sayıları

	2002	2012	2013	2014	2015	2016
Sağlık Bakanlığı	1.072.417	2.298.893	2.414.538	2.445.424	2.364.595	2.473.267
Üniversite	307.108	664.695	715.889	765.549	801.424	799.133
Özel	218.837	1.446.630	1.553.810	1.587.973	1.604.126	1.499.829
Toplam	1.598.362	4.410.218	4.684.237	4.798.946	4.770.145	4.772.229

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 154.

Yatırım carilerinden sağlık harcamalarını etkileyen bir diğer faktör de hastanelerdeki yatak doluluk oranlarıdır. Zira bu orana ve nüfusa bakarak, yatak kapasitesinin artırılması yönünde yapılacak yatırımlara karar verilmektedir. Aşağıdaki grafik 2015 yılındaki hastanelerde akut yatak doluluk oranlarının uluslararası karşılaştırmasını göstermektedir.

Grafik 18. 2015 Yılı Hastanelerde Akut Yatak Doluluk Oranlarının Uluslararası Karşılaştırması

Kaynak: OECD Health Data 2017.

Ülkemiz, yatak doluluk oranlarında pek çok ülkeden daha iyi durumdadır. OECD ortalaması % 74,3 iken Türkiye ortalaması % 68,8 düzeyindedir. Yatak doluluk oranlarını etkileyen pek çok faktör bulunmakla birlikte, doluluk oranları en yüksek ülkeler İrlanda, İsrail ve Kanada iken, en düşük ülkeler Hollanda, ABD ve Portekiz'dir.

Tablo 43. Türkiye’de Yıllara Göre Organ Nakli Sayısı (Tüm Sektörler)

	2002	2012	2013	2014	2015	2016
Böbrek	550	2.903	2.944	2.924	3.204	3.419
Karaciğer	159	1001	1.248	1.212	1.216	1.395
Kalp	20	61	63	78	89	69
Kalp Kapakçığı	15	5	1	0	0	0
Akciğer	0	25	32	33	30	22
Kalp-Akciğer	0	2	0	0	0	0
Pankreas	0	6	4	9	7	6
İnce Bağırsak	1	5	2	5	6	0
Toplam	745	4.008	4.294	4.261	4.552	4.911

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 169.

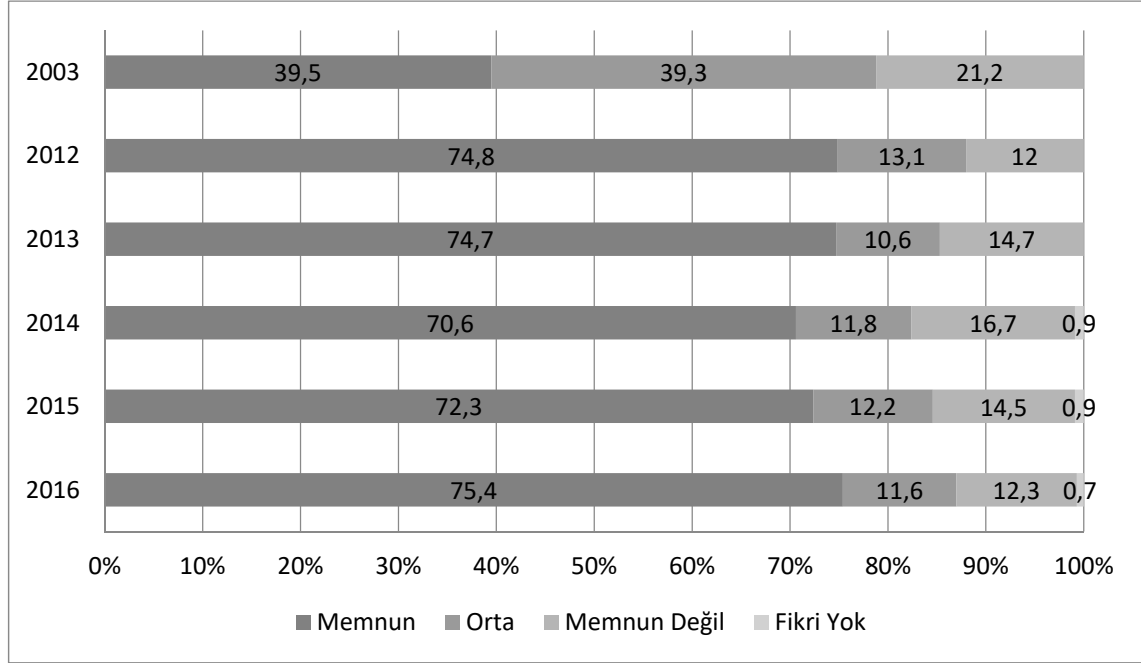
Literatürde üzerinde çok sık durulmayan ancak bazı sağlık harcamalarını oldukça düşürme olanağı olan organ nakli sayıları ise ülkemizde oldukça düşüktür. Ülke ekonomisindeki emek verimliliğinden sağlık harcamalarına kadar pek çok konuyla ilişkili olan organ nakli, aslında sağlık ekonomisi açısından oldukça önemli bir konudur. Gelecekte yapılması beklenen potansiyel sağlık harcamalarını engelleme imkanı sunması bakımından organ nakli sayısının artırılması çok önemli bir konudur. Ülkemizde en çok nakli yapılan organlar böbrek ve karaciğerdir.

Organ naklinde, kamu ya da özel hastane fark etmeksizin, ilgili tüm giderler devlet tarafından karşılanarak nakiller gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de diyalize giren 55 bin kayıtlı hasta bulunmaktadır. Bunun yanı sıra karaciğer nakli olmayı bekleyen 8-10 bin hasta bulunmaktadır. Organ bağışının istenilen düzeyde olmaması sebebiyle birçok kişi bu bekleyiş esnasında yaşamını yitirebilmektedir. Pekçok kişi de, kadavradan organ bağışı olmadığı için aile ya da yakınlarından alınan organlar ile nakil

olmaktadırlar¹⁶⁴. Sağlık Bakanlığı verilerine göre; 22.271 böbrek, 2.128 karaciğer, 1.054 kalp olmak üzere toplam 25.719 hasta nakil olabilmek için beklemektedir¹⁶⁵.

Avrupa’da ise 2015 yılı verilerine göre, organ nakli bekleyen hasta sayısı bir önceki yıla göre % 5 artarak 143.000 olmuştur. Aynı dönemde 39.343 hastaya organ nakli gerçekleştirilmiştir. Avrupa’da 12.730 aileye organlarını bağışlamak isteyip istemedikleri sorulduğunda ortalama % 40’ının reddettiği görülmüştür¹⁶⁶. Ülkeden ülkeye bu oranlar çok değişmekle birlikte, hemen hemen her ülkede organ bağışının ile ilgili bilincin artırılması konulu kampanyalar yapılmaktadır.

Grafik 19. Türkiye’de Yıllara Göre Sağlık Hizmetlerinden Genel Memnuniyet Oranı (%)

Kaynak: TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2016.

Tüm bunlarla birlikte, TÜİK’in yaptığı “Yaşam Memnuniyeti Araştırması” verilerine göre, yıllar itibariyle yurttaşların sağlık hizmetlerinden genel memnuniyet oranlarının artış gösterdiğini söylemek gerekmektedir. 2003 yılında % 39,5 olan memnuniyet oranı 2016 yılına gelindiğinde % 75,4’e çıkmıştır. Sağlık hizmetlerinden

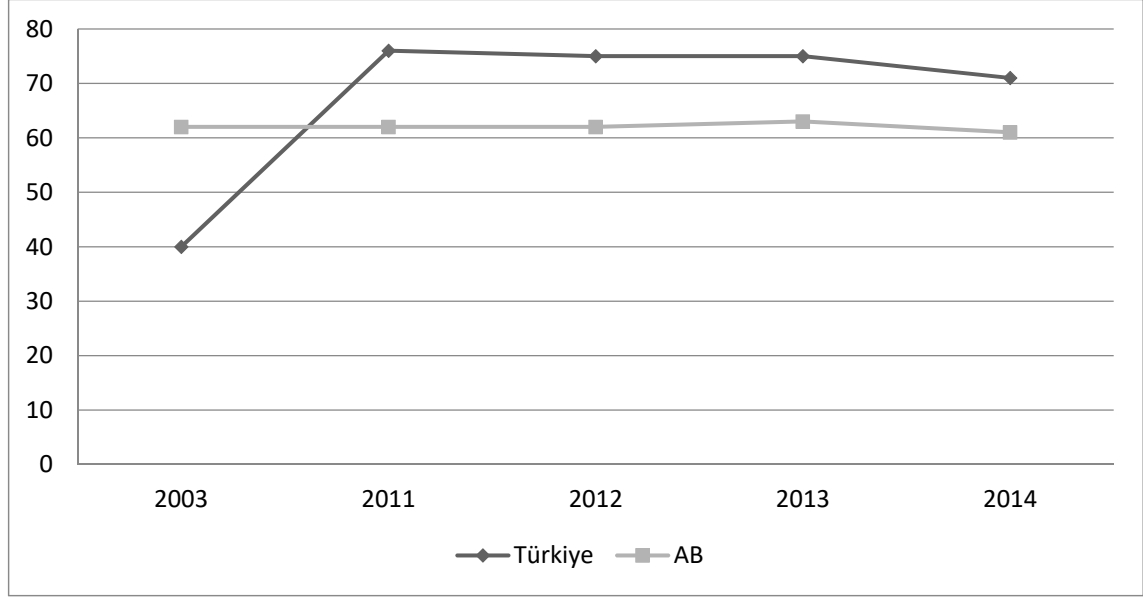
¹⁶⁴ <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/turkiye-organ-naklinde-dunyada-ilk-5te-yer-aliyor/> (Erişim Tarihi 18.01.2018)

¹⁶⁵ <https://organkds.saglik.gov.tr/KamuyaAcikRapor.aspx?q=ORGANBEKLEME> (Erişim Tarihi 14.06.2018)

¹⁶⁶ <https://www.coe.int/en/web/human-rights-channel/organ-donation> (Erişim Tarihi 18.01.2018)

memnun olmayanların oranı ise % 12,3'tür. Yıllar içindeki bu artışla Türkiye'deki memnuniyet oranı AB ülkelerindeki memnuniyet oranının üzerine çıkmıştır.

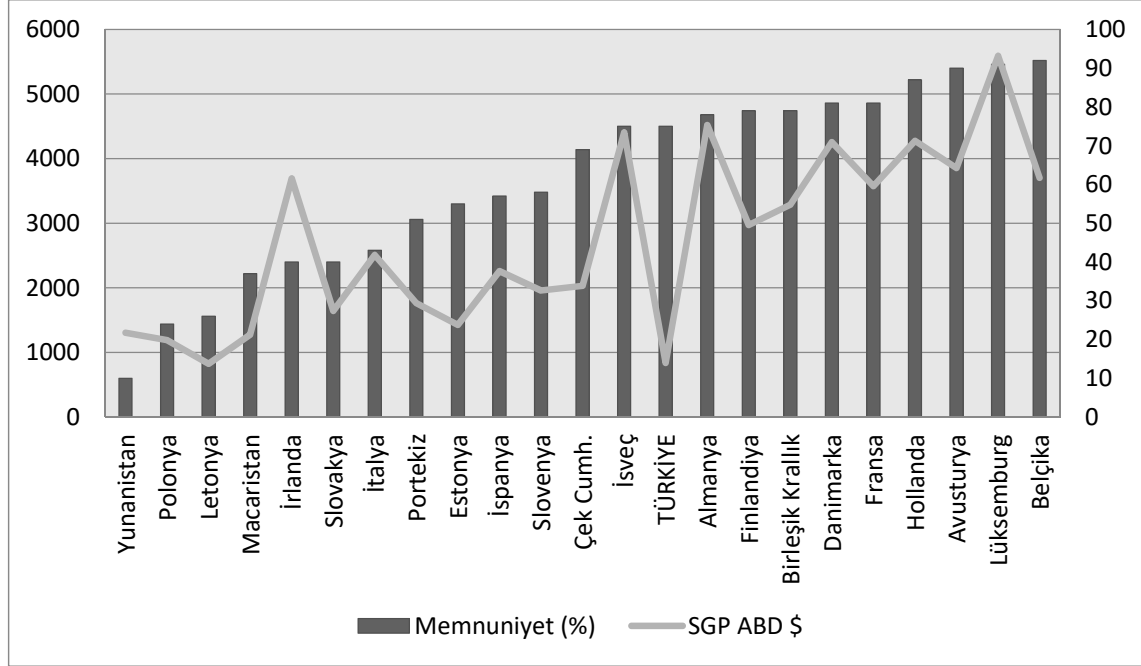
Grafik 20. Yıllara Göre AB ve Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Oranı (%)

Kaynak: Bulletin of the World Health Organization 2009; 87: 271-278, Avrupa Komisyonu Social Climate Report 2011, 2012, 2013, 2014, TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2014.

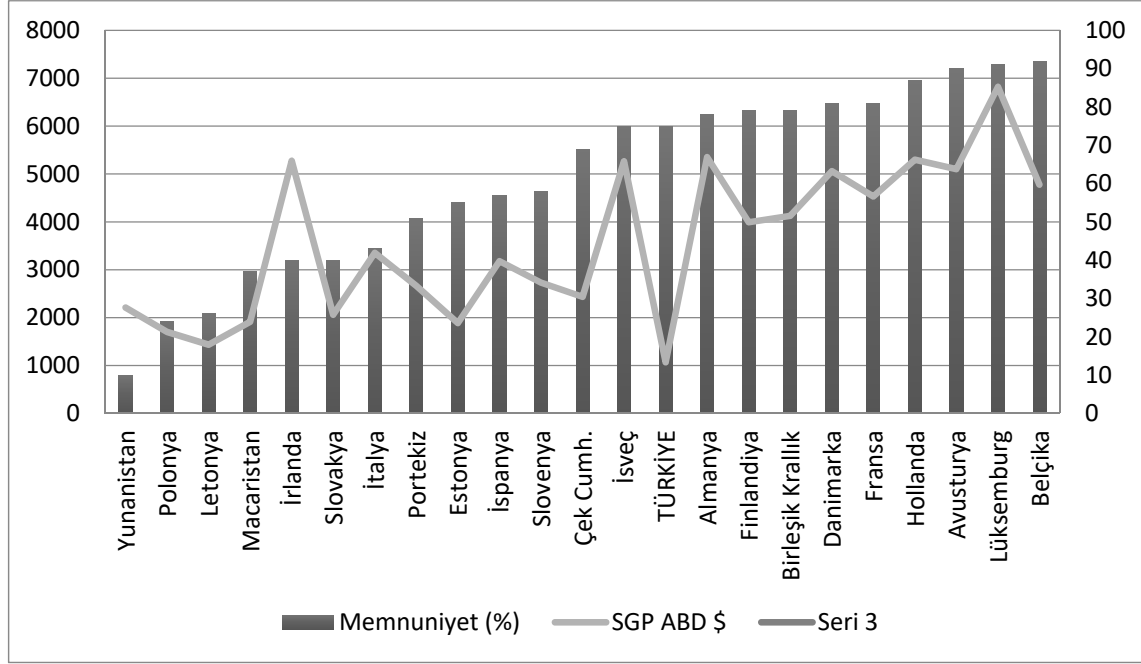
T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016'daki aşağıdaki iki grafikte; ABD doları cinsinden ve satınalma gücü paritesine göre düzenlenmiş kamu ve toplam cari sağlık harcaması rakamları ile sağlık hizmetlerinden memnuniyetin, uluslararası karşılaştırması yapılmıştır. Buna göre ülkemiz, sağlık hizmetlerinden memnuniyeti benzer düzeyde olan ülkeler içinde kişi başına toplam sağlık harcaması en düşük olan ülkedir. Örneğin benzer memnuniyet seviyesinde olan İsveç ve Almanya bu memnuniyet düzeyi için 5.000 ABD Dolarının üzerinde harcama yaparken Türkiye 1.500 ABD Dolarının çok altında harcama yapmaktadır. Aynı durum OECD ülkeleri ortalaması da dikkate alınarak aşağıdaki şekil yardımıyla da gösterilmektedir. Söz konusu veri, sağlık hizmetleri ve harcamaları analizi açısından değerlendirildiğinde önemli bir başarı olduğu görülmektedir.

Grafik 21. Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet (%) 2014 ve Kişi Başı Kamu Cari Sağlık Harcaması (SGP ABD \$) 2015.

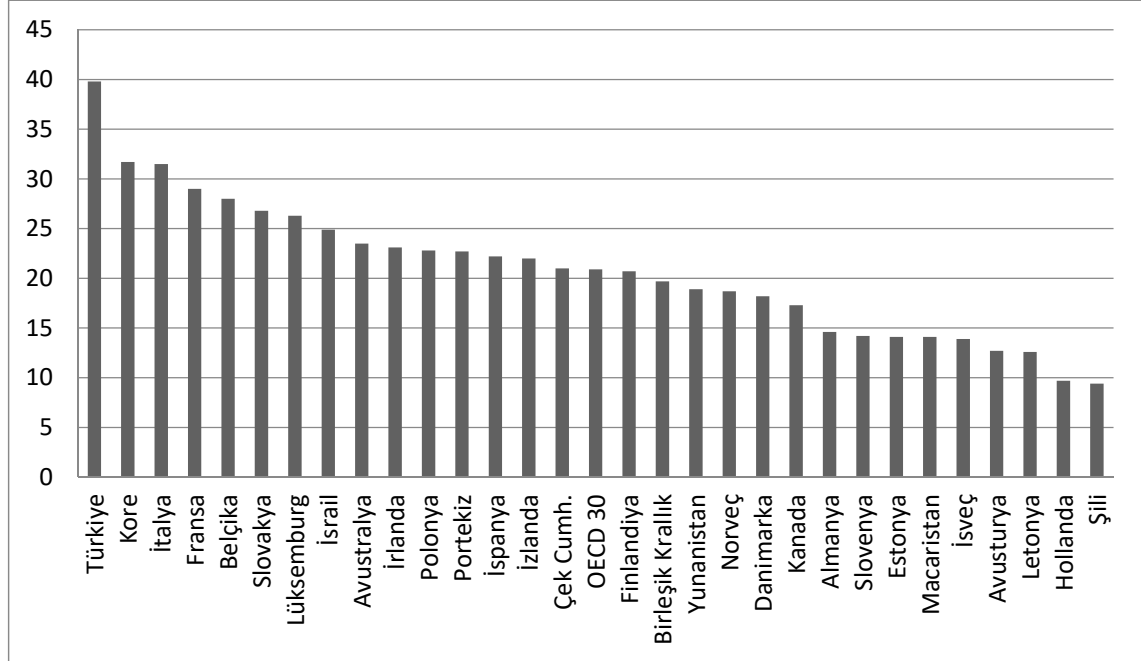
Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 179.

Grafik 22. Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet (%) 2014 ve Kişi Başı Toplam Cari Sağlık Harcaması (SGP ABD \$) 2015.

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 179.

Grafik 23. 1.000 Kişiyeye Düşen Günlük Antibiyotik Tüketim Miktarının Uluslararası Karşılaştırması, DDD, 2015.

Kaynak: OECD Health Data 2017. (Türkiye verisi 2014 yılına aittir.)

Sağlık harcamalarını etkileyen en önemli kalemlerden birisi ilaçla ilgilidir. Türkiye’de bu alanda bazı başlıklarda OECD ortalamalarının oldukça üzerinde ilaç kullanılmaktadır. Bununla ilgili en çarpıcı örnek antibiyotik kullanımıyla ilgilidir. Son yıllarda ülke çapında yürütülen bilgilendirme kampanyalarına rağmen OECD ülkeleri ortalamasının 2 katına yakın düzeyde antibiyotik kullanılmaktadır. OECD30 ortalaması 20,9 iken Türkiye’de bin kişiyeye düşen günlük antibiyotik tüketim miktarı 39,8’dir.

İlaç satış değerleri üzerinden yapılan değerlendirmede ise en büyük tutar “sindirim sistemi ve metabolizma” grubuna aittir ve yıllar içindeki artış önemli boyuttadır. 2011 yılında 1.965 Milyon TL olan değer 2016 yılında 3.361 Milyon TL’ye yükselmiştir. Bunu 2.699 Milyon TL ile sistemik antienfektifler, 2.299 Milyon TL ile sinir sistemi grubu ilaçları izlemektedir. 1.000 kişiyeye düşen günlük ilaç tüketim miktarının uluslararası karşılaştırmasında ise Türkiye, en çok tüketilen grup olan sindirim sistemi ve metabolizma grubunda 286,2 adet tüketirken OECD ortalaması bu grupta 240,4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de ikinci yüksek tüketim miktarına sahip

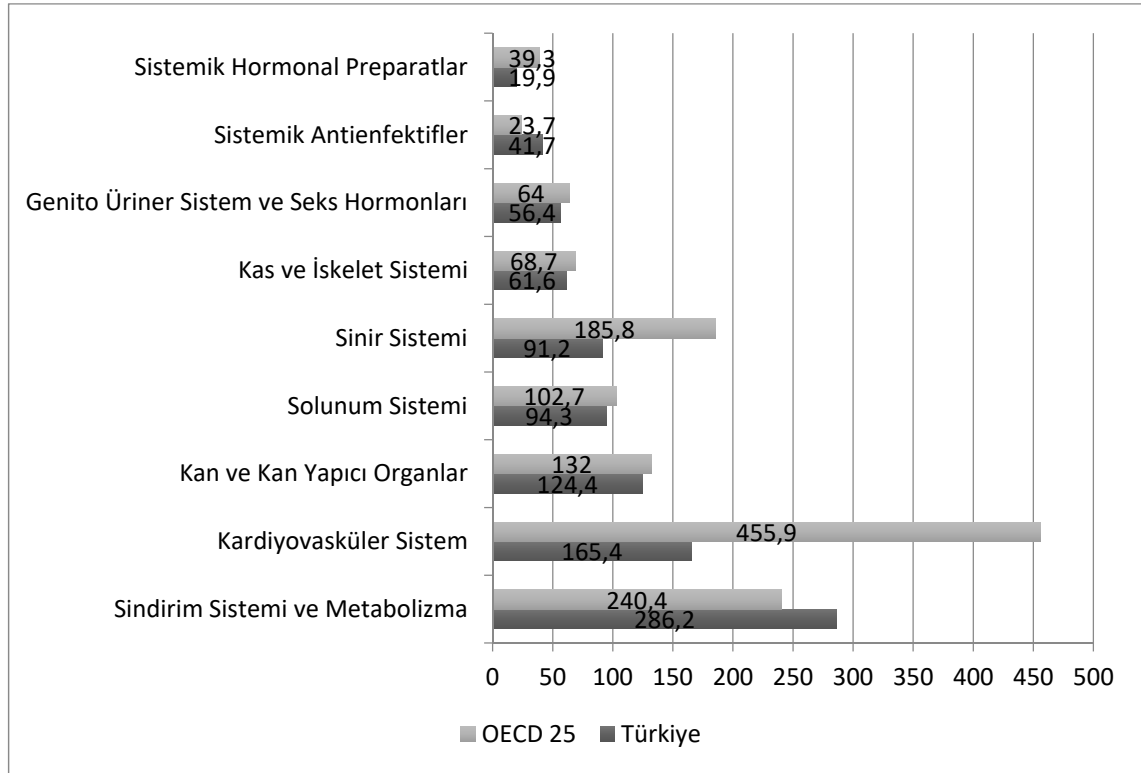
grup ise kardiyovasküler sistem grubu ilaçlardır. Türkiye'nin bu alandaki değeri OECD ortalamasının oldukça altındadır. OECD ortalaması 455,9 iken Türkiye'ye ait veri 165,4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 44. Türkiye'de Yıllara ve Seçilmiş ATC-1 Gruplarına Göre İlaç Satış Değeri (Milyon TL)

ATC-1 Grubu	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Sindirim Sistemi ve Metabolizma	1.965,4	1.947,3	2.115,4	2.328,7	2.779,4	3.361,1
Sistemik Antienfektifler	1.976,4	1.910,4	1.992,2	2.049,4	2.341,6	2.699,3
Sinir Sistemi	1.661,5	1.498,5	1.583,0	1.693,4	1.972,0	2.299,1
Solunum Sistemi	1.627,9	1.382,8	1.432,0	1.549,6	1.685,7	2.002,8
Kardiyovasküler Sistem	1.624,3	1.396,8	1.389,4	1.434,6	1.541,6	1.744,0
Kan ve Kan Yapıcı Organlar	739,0	744,3	824,5	959,9	1.179,0	1.411,0
Kas ve İskelet Sistemi	954,2	911,0	913,1	955,7	1.082,8	1.295,4
Genito Üriner Sistem ve Seks Hormonları	618,4	645,8	665,1	731,8	840,7	984,6
Sistemik Hormonal Preparatlar (Seks Hormonları ve İnsülinler Hariç)	246,1	240,2	258,0	297,2	352,6	411,4

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 191.

Grafik 24. 1.000 Kişiyeye Düşen Günlük İlaç Tüketim Miktarının Uluslararası Karşılaştırması, 2015

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 190.

(Not: Türkiye verisi 2015 yılına aittir. OECD verisi 2015 veya en yakın yıla aittir.)

Sağlık harcamaları bakımından diğer önemli bir veri de sağlık personeli sayılarıdır. Yıllar itibariyle sağlık personelindeki artış tablodan izlenebilmektedir. 2002 yılında 378.551 olan toplam sağlık personeli sayısı 2016 yılında 871.334'e yükselmiştir. Tablonun geneli incelendiğinde en dikkat çekici nokta, “diğer personel ve hizmet alımı” kalemindeki yaklaşık 4 katlık artıştır. Hizmet alımı ve taşeron işçi istihdam edilmesi uygulamasının sağlık alanındaki etkileri aşağıdaki tablodan izlenebilmektedir.

Tablo 45. Türkiye’de Yıllara Göre Tüm Sektörlerdeki Sağlık Personeli Sayıları

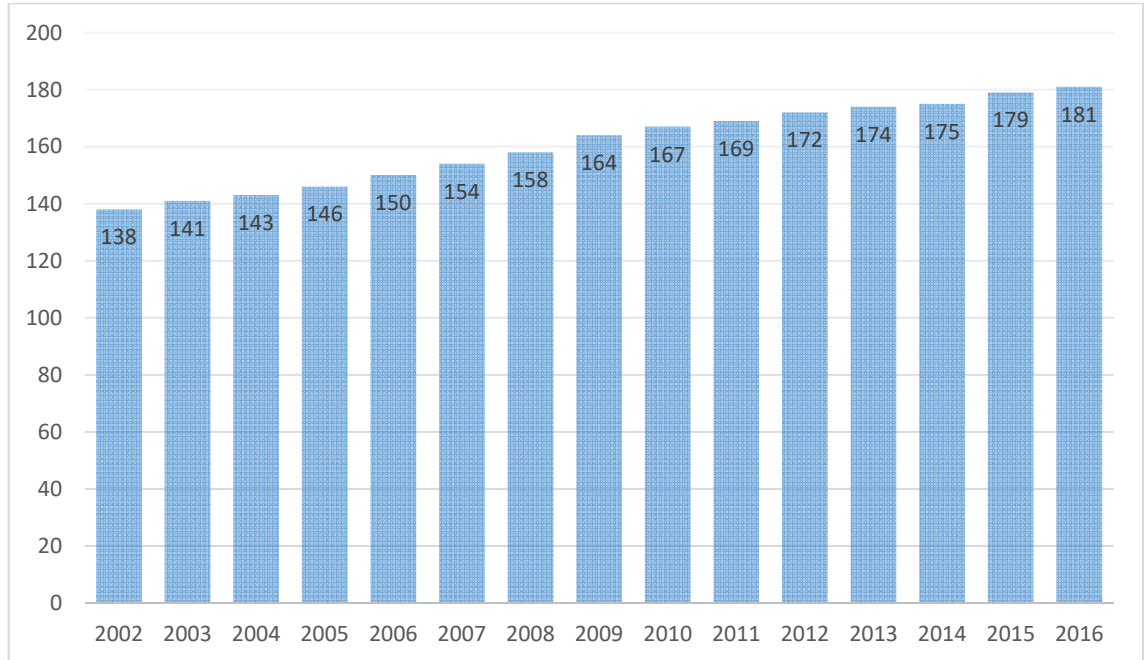
	2002	2012	2013	2014	2015	2016
Uzman Hekim	45.457	70.103	73.886	75.251	77.622	78.620
Pratisyen Hekim	30.900	38.877	38.572	39.045	41.794	43.058
Asistan Hekim	15.592	20.792	21.317	21.320	21.843	23.149

Toplam Hekim	91.949	129.772	133.775	135.616	141.259	144.827
Diş Hekimi	16.371	21.404	22.295	22.996	24.834	26.674
Eczacı	22.289	26.571	27.012	27.199	27.530	27.864
Hemşire	72.393	134.906	139.544	142.432	152.803	152.952
Ebe	41.479	53.466	53.427	52.838	53.086	52.456
Diğer Sağlık Personeli	50.106	122.663	131.652	138.878	145.943	144.609
Diğer Personel ve Hizmet Alımı	83.964	273.616	290.363	303.110	311.337	321.952
Toplam Personel Sayısı	378.551	762.398	798.068	823.069	856.792	871.334

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 205.

Bununla birlikte, sağlık harcamalarını arttırması bakımından önemli bir veri olan hekim sayısındaki artışın, sağlık hizmetlerindeki iyileşmeyi gösteren bir veri olduğu kabul edilmektedir. Tabloya göre; 2002 yılında 100.000 kişiye düşen toplam hekim sayısı 138 iken, 2016 yılında 181'e ulaşmıştır.

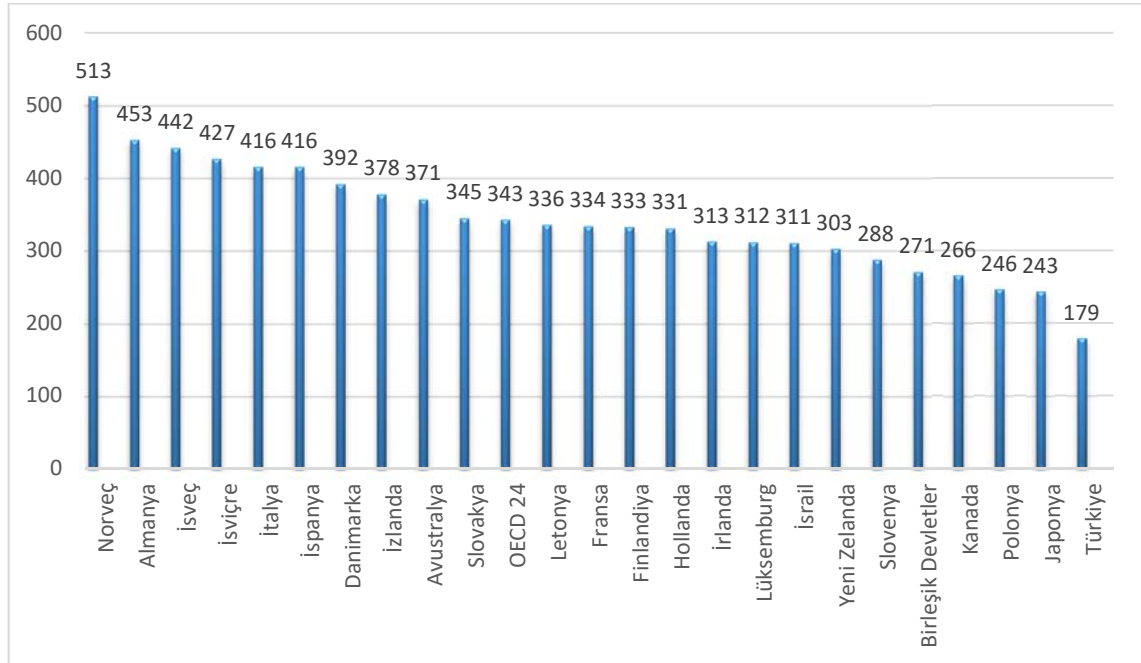
Grafik 25. Yıllara Göre 100.000 Kişiye Düşen Toplam Hekim Sayısı (Tüm Sektörler)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 206.

Ancak uluslararası verilerle karşılaştırıldığında bu yükselişin hala yeterli olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Zira aşağıdaki grafik incelendiğinde, Türkiye 100.000 kişiye düşen hekim sayısında OECD ülkelerinin çok gerisinde, hatta OECD 24 ortalamasının neredeyse yarısındadır. 2015 yılına ait OECD verilerine göre, Türkiye’de 100.000 kişiye 181 hekim düşerken, bu sayı bize en yakın hekim sayısına sahip ülke olan Japonya’da 243’tür ve OECD 24 ortalaması 343 düzeyindedir. En yüksek hekim sayısına sahip OECD ülkesi ise 513’le Norveç’tir ve onu 453 ile Almanya izlemektedir.

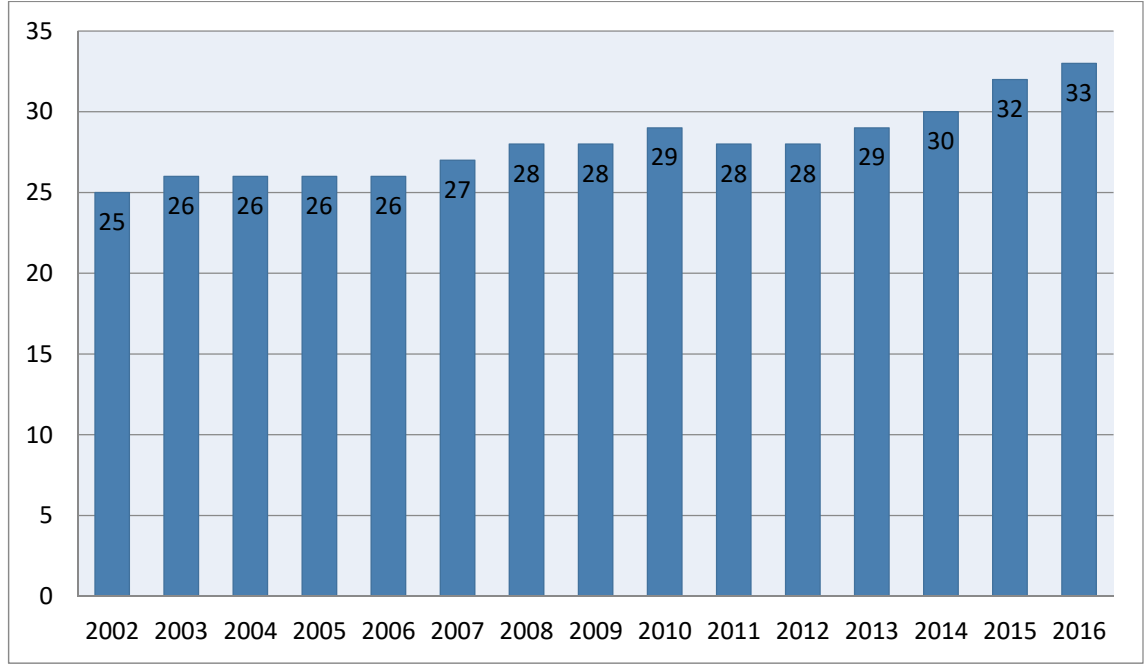
Grafik 26. 100.000 Kişiye Düşen Toplam Hekim Sayısının Uluslararası Karşılaştırması (2015)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 207.

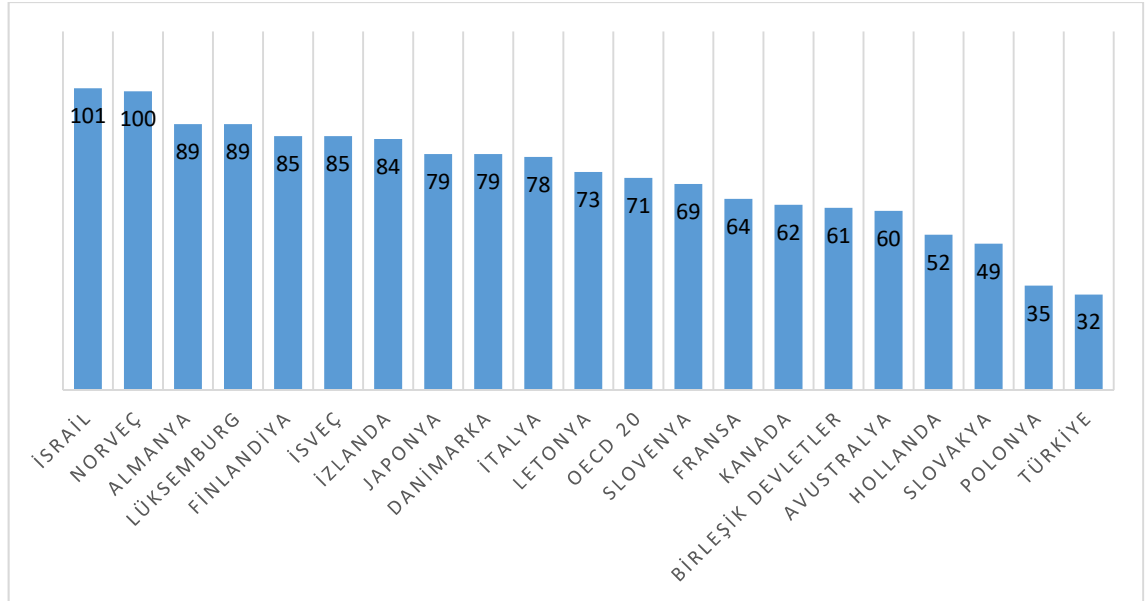
Benzer durum diş hekimi sayıları için de geçerlidir. Türkiye’de 2002 yılında 25 olan 100.000 kişiye düşen diş hekimi sayısı, 2016 yılında 33’e yükselmiştir. Ancak bu artış uluslararası verilere bakıldığında yetersizdir. Zira OECD verilerine göre; Türkiye, OECD 20 ülkeleri içinde 100.000 kişiye düşen diş hekimi sayısında en gerideki ülkedir ve OECD ortalamasının yarısından bile az bir diş hekimi sayısına sahiptir. Türkiye’de 100.000 kişiye 33 diş hekimi düşerken OECD 20 ortalaması 70’tir. Bu alandaki liderlik 101 diş hekimiyle İsrail iken ikinci ülke 100 diş hekimiyle yine Norveç’tir. Aşağıdaki grafik söz konusu verileri göstermektedir.

Grafik 27. Yıllara Göre 100.000 Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısı (Tüm Sektörler)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 212.

Grafik 28. 100.000 Kişiyeye Düşen Diş Hekimi Sayısının Uluslararası Karşılaştırması, 2015.

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 213.

Yukarıdaki veriler de göstermektedir ki, uluslararası karşılaştırmalara bakıldığında Türkiye’de önemli sayıda hekim açığı bulunmaktadır. Bu açığın kapatılması için yeni hekimlerin yetiştirilmesi gerekmektedir ve bunun için de ciddi yatırım yapılması gerekir. Elbette maliye bilimi bakımından konuya yaklaşıldığında, hekim yetiştirilmesi için yapılacak harcamalar büyük ölçüde eğitim harcaması iken, belli ölçüde de sağlık harcaması sayılmaktadır.

Bu noktada, yatırım carisi kavramının bir özelliği daha ortaya çıkmaktadır. Yatırım carisi kavramı içinde değerlendirilen bu harcama kalemlerinin, yatırım harcaması mı cari harcama mı olduğu net bir şekilde ayrılamazken, bazı durumlarda harcama kalemlerinin eğitim harcaması mı sağlık harcaması mı olduğunu belirlemek kolay olmamaktadır. O yüzden bu tür harcamalara yatırım carisi adı verilmektedir.

Aşağıdaki iki tablo tıp fakültesi ve diş hekimliği fakülteleriyle ilgili fakülte, öğrenci ve öğretim üyesi sayılarını göstermektedir. 2002-2003 eğitim yılında 44 olan tıp fakültesi sayısı 2016-2017 eğitim yılında iki kattan fazla artarak 99’a yükselmiştir. Öğretim üyesi sayıları da buna paralel olarak yaklaşık iki kat artmıştır. Tıp fakültesi öğrenci sayısı da oldukça yükselmiş, mezun sayısı ise 4.616’dan 7.651’e yükselmiştir. Diş hekimliği fakültesi sayısı ise çok daha fazla artmış ve 2002-2003 eğitim yılında 14 iken 2016-2017 yılında 76’ya ulaşmıştır. Öğretim üyesi sayısı da 605’ten 1.608’e yükselmiş, öğrenci sayıları artarken mezun sayıları 856’dan 2.128’e yükselmiştir.

Tablo 46. Türkiye’de Öğretim Yıllarına Göre Tıp Fakültesi, Öğrenci ve Öğretim Üyesi Sayıları

Öğretim Yılı	Fakülte Sayısı	Yeni Kayıt Yapılan Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Mezun Olanlar	Öğretim Üyesi
2002-2003	44	4.803	30.771	4.616	7.172
2013-2014	79	12.408	58.592	5.172	13.059
2014-2015	83	12.449	64.859	5.175	13.796
2015-2016	85	13.059	71.370	6.896	14.263
2016-2017	99	13.935	75.956	7.651	14.018

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 226.

Tablo 47. Türkiye’de Öğretim Yıllarına Göre Diş Hekimliği Fakültesi, Öğrenci ve Öğretim Üyesi Sayıları

Öğretim Yılı	Fakülte Sayısı	Yeni Kayıt Yapılan Öğrenci Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Mezun Olanlar	Öğretim Üyesi
2002-2003	14	975	5.256	856	605
2013-2014	37	3.151	12.842	1.313	1.306
2014-2015	40	3.526	14.963	1.567	1.493
2015-2016	43	3.825	17.027	1.710	1.636
2016-2017	76	4.269	18.890	2.128	1.608

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s. 226.

Söz konusu hekim açığının kapatılması için bu artışlar olumlu birer adımken, açığın boyutu göz önüne alındığında ilave tedbirler alınması gerektiği görülmektedir.

III. BÖLÜM

KÜRESEL REKABET ENDEKSİNİN YAPISI VE TÜRKİYE’NİN KÜRESEL REKABET GÜCÜNÜN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hangi iktisadi ve siyasi rejim altında olursa olsun, rekabet olgusu insan yaşamının ve toplum düzeninin ayrılmaz bir parçasıdır. İçinde yaşanılan farklı iktisadi ve siyasi rejimler rekabet alanlarının sınırını ve niteliğini farklılaştırabilirler. Rekabet olgusundan kaçabilmek olanaklı değildir. Çünkü tüm iktisadi ve siyasi rejimlerin ortak amacı toplumların daha rahat, daha zengin ve daha mutlu yaşamasını sağlamaktır. Daha iyiyi bulmak ancak rekabet yolu ile olabilir¹⁶⁷.

İktisat, sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçları karşılama mekanizmasının bilimidir şeklinde tanımlanır. Üreticiler açısından aynı kalitede bir malın mümkün olan en ucuz şekilde üretilmesi esastır. Tüketiciler açısından da aynı kalitede bir malın en ucuza alınması esastır. Üreticiler sınırlı kaynaklarla kârını maksimize ederken, tüketiciler de sınırlı kaynaklarıyla tatminlerini maksimize etmeye çalışırlar. Yani bir çıkar çatışması söz konusudur. Söz konusu çıkar çatışmasını, farklı tarafların seçme özgürlüğünü kısıtlamadan çözüme ulaştıran (ekonomik denge) tek mekanizma rekabettir. Ancak rekabet yoluyla en verimli üretim, en karlı biçimde ve ekonomik birimlerin ihtiyaçlarının azami düzeyde tatmini ile mümkün olabilmektedir¹⁶⁸.

Rekabet kavramı, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde: “Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış” olarak tanımlanmıştır. Rekabet edebilirlik; genel anlamıyla bir karar verme biriminin başarı ya da başarısızlığının bir göstergesi olarak değerlendirilir. Rekabet edebilirlik kavramı, firmalar için daha açık bir tanıma sahipken, ülkeler ya da bölgeler için tanım yapmanın birtakım güçlükleri vardır.

Rekabet edebilme en genel tanımı ile; uluslararası piyasalarda kabul gören mal ve hizmetleri üretebilme ve aynı zamanda şirketlerin, endüstrilerin, bölgelerin, ulusların ya da uluslarüstü bölgelerin, uluslararası rekabet içerisindeyken, görece olarak yüksek

¹⁶⁷ Ercan Kumcu, Rekabet Üzerine Denemeler, 2008, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/akademik-calismalar/17-pdf>

¹⁶⁸ Ercan Kumcu, a.g.e., s. X.

gelir ve istihdam yaratabilmeleridir. Rekabet gücü kavramı, ele alınmak istenen alana (firma, sanayi veya ülke), rekabet gücünü belirlemede kullanılan ölçütlere ve bakış açısına (mikro ya da makro düzey) bağlı olarak çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir¹⁶⁹.

Rekabet edebilirlik, bir ekonomide serbest ticaretle piyasa koşulları altında, yerel piyasalar ile uluslararası piyasaların isteklerini karşılayacak mal ve hizmetleri üretme kapasitesine sahip olma düzeyini gösteren önemli bir kavramdır. Bununla birlikte rekabet edebilirlik, ülkelerin üretimi, reel geliri arttırmayı ve söz konusu artışın sürdürülebilirliğinin ne ölçüde sağlanabildiğiyle alakalıdır. Bir ülkenin rekabet edebilme gücü, o ülkedeki yaşam standardı düzeyini de göstermektedir. Ülkelerin yaşam standartları da büyük ölçüde verimliliklerine dayalı olduğundan rekabet edebilirliğin temel dayanağı verimliliklerdir. Yani ekonomilerin rekabet edebilirliği, üretim faktörlerinin etkin ve verimli kullanımıyla belirlenir. Buna ilave olarak ekonomilerde ilgili ve destekleyici sektörler bulunması, ülkelerin rekabet edebilirliğini olumlu şekilde etkilemektedir.¹⁷⁰

Özetle; rekabet edebilirlik, bir ülkedeki firmaların ürettiği mal ve hizmetlerin kaliteli olması, en az maliyetle üretilmeleri ve rekabet edebilecek fiyatlarla yerel ve uluslararası piyasalarda satılabilmeleri anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, üretim faktörlerinin ekonomide etkin ve doğru alanlarda kullanımıyla verimliliğin artması, ülkelerin gelirini ve vatandaşlarının satın alma gücünü arttıracak gibi, hayat standartlarının da iyileşmesini destekleyecektir. Yani rekabet edebilirlik, günümüz ekonomik entegrasyon ve küreselleşme sürecinde, sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi ve sonuç olarak yurttaşlara istenilen refahı sağlamak için önem verilmesi gereken temel unsurların başında gelmektedir¹⁷¹.

Bu çerçevede Dünya Ekonomik Forumu tarafından rekabet edebilirlik; bir ülkenin üretkenlik seviyesini gösteren kurumların, politikaların ve faktörlerin bir bileşimi şeklinde tanımlanmaktadır. Üretkenlik seviyesi ve büyümenin temel

¹⁶⁹ Esra Başkılıç, “Türkiye’nin Uluslararası Rekabet Gücü; Bazı AB Ülkeleri Kıyaslaması”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ÇÜ. SBE. Maliye ABD., Adana, 2006, s. 22.

¹⁷⁰ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, TC Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, RYKGM-Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi, 25.05.2017 Ankara, Yayın No: 936, S. 5.

¹⁷¹ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 5.

etmenlerinden olan verimlilik, refahı simgelemektedir. Bir başka deyişle, daha rekabetçi bir ekonomi zaman içinde daha hızlı büyüyen bir ekonomi demektir¹⁷².

Rekabet, temelinde iktisadi bir olgudur. Ancak rekabet kavramının kamu politikasının bir parçası olduğu ülkelerde, rekabet aynı zamanda hukuki bir olgudur¹⁷³. Rekabet kavramı, iktisat bilimi açısından her zaman merkezi bir öneme sahip olmuştur. Ancak iktisat kuramının temel taşlarından biri olan ve birçok iktisadi teorinin özünü oluşturan rekabet kavramının tanımlanması üzerinde iktisatçılar kesin bir tanım birliğine varamamışlardır¹⁷⁴.

Örneğin; klasik iktisat anlayışında, bireysel ve toplumsal refahı arttıran rekabete olumlu ve olmazsa olmaz bir anlam yüklenir. Klasik iktisat anlayışı, rekabeti piyasayı oluşturan ve kaynakların etkin kullanımını “otomatik olarak sağlayan” bir süreç olarak algılamak, bu anlayışın devamı olarak nitelendirilebilecek olan Neo-Klasik İktisat anlayışı ise rekabeti bir piyasa yapısı olarak ele alır. Rekabetin piyasa yapısı olarak ele alınması, konunun sadece fiyat rekabeti bakımından ele alınmasına yol açmıştır. Bu nedenle ürün ve üretim süreçlerindeki teknolojik değişimler ve yenilikler rekabet sürecinden dışlanmış ve rekabet statik bir yapı olarak öngörülmüştür. Neo-Klasik anlayışta rekabeti belirleyen temel unsursa piyasadaki firma sayısıdır¹⁷⁵.

Fonksiyonel rekabet anlayışında rekabet dinamik bir süreç olarak ele alınır. Bu rekabet sürecinde yenilik - icatlar ve farklılaşma yoluyla rakiplerine üstünlük sağlayan dinamik girişimcilerle onları takip etmeye çalışan rakipleri arasında sürekli bir rekabet söz konusu olur. Karl Marx ise, rekabet fikrini ve rekabet etme olgusunu, özgür insanların tüketim ve değiş-tokuş aşamalarında artı değerlerin sömürülmesine yol açtığı gerekçesiyle reddeder¹⁷⁶. Yani özetle; iktisat okulları, rekabet kavramını farklı şekillerde ele almışlar ve rekabet hakkında farklı sonuçlara ulaşmışlardır.

Bunun yanında; küreselleşmeyle birlikte dünyada uluslararası rekabetin öneminin giderek arttığı görülmektedir. Günümüzde rekabet gücü, uluslararası alanda

¹⁷² Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 5.

¹⁷³ Ercan Kumcu, a.g.e., s. X.

¹⁷⁴ Mustafa Cem Kırankabeş, “Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri İle Türkiye’nin Karşılaştırmalı Analizi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, Aralık 2006, s. 232.

¹⁷⁵ Kırankabeş, a.g.m., s. 232.

¹⁷⁶ Kırankabeş, a.g.m., s. 233.

başarının ve yüksek performansın en önemli göstergesi olmuştur. Rekabet gücü yüksek ülkelerin refah düzeylerinin de daha hızlı artma eğiliminde olduğu görülmektedir¹⁷⁷.

1. KÜRESEL REKABETİN ÖLÇÜLMESİ

1979 yılında Clause Schwabs'ın fikrine dayanan ve Dünya Ekonomik Forumu ile işbirliği çerçevesinde Xavier Salai Martin tarafından hazırlanan Küresel Rekabetçilik Raporu, 2005 yılından beri yayımlanmaktadır. Küresel Rekabetçilik Endeksi Raporu, "2005 yılında yayımlandığından beri, artan sayıda ülke ve kurum tarafından ulusal rekabet gücü konusunda kıstas olarak göz önünde bulundurulmaktadır. Endeksin net yapısı, her ülkenin ulusal rekabet gücünün, zayıf ve güçlü yönlerinin belirlenmesinde yardımcı olarak politika reformları süreçlerinde yol gösterici olmaktadır. Ayrıca hükümetlerin, iş dünyasının ve sivil toplumun bir araya gelebileceği bir platform oluşturmakta ve tüm insanların yaşam standartlarını geliştirmek için gerekli olan reformların oluşturulmasında bir katalizör görevi görmektedir"¹⁷⁸.

Endeks kapsamında, veri eksikliğinden veya sürdürülebilir rekabet ile değişken arasındaki ilişki tam olarak kesinleşmediğinden dikkate alınmamış kavramlar bulunmaktadır. Bu nedenle verilerin ilk adım olarak göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dünya Ekonomik Forumu, çalışmalarını ve yöntemlerini daha sağlıklı ve kesin veri sağlamak amacıyla güncellemekte ve geri bildirimleri düzenleyerek çalışmalarını daha ileri götürmeye çabalamaktadır¹⁷⁹.

1.1. KÜRESEL REKABET ENDEKSİNDE ALT ENDEKSLER VE BAŞLIKLAR

Üretkenliği ve rekabetçiliği belirleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Küresel Rekabetçilik Endeksi de yaklaşık 114 adet küresel göstergesi bir araya getirmekte ve birçok farklı unsurun ağırlıklı ortalaması çerçevesinde 3 alt endeks bünyesinde 12 başlıkla rekabet edebilirliği ölçümlenmektedir. Bu kısımda, Raporda belirtilen rekabetçiliğin oniki başlığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Rekabet edebilirliğin 12 başlığı, alt endeksler çerçevesinde aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır:

¹⁷⁷ <https://lean.org.tr/global-rekabet-gucu-ve-turkiye-2/> (Erişim Tarihi: 15.03.2018)

¹⁷⁸ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 6.

¹⁷⁹ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 6.

Tablo 48. Küresel Rekabet Endeksinde Alt Endeksler Ve Başlıklar

Temel Gereksinimler	Etkinliği Arttırıcılar	Yenilikçilik ve Gelişmişlik Faktörleri
1) Kurumlar	5) Yüksek Eğitim ve Öğretim	11) İş Gelişmişliği
2) Altyapı	6) Mal Piyasası Etkinliği	12) Yenilikçilik
3) Makroekonomik Çevre	7) İşgücü Piyasası Etkinliği	
4) Sağlık ve Temel Eğitim	8) Finansal Piyasa Gelişimi	
	9) Teknolojik Hazırlık	
	10) Piyasa Büyüklüğü	
<i>Faktör Ekonomileri</i>	<i>Etkinlik Ekonomileri</i>	<i>İnovasyon Ekonomileri</i>

Kaynak: The Global Competitiveness Report 2016-2017.

Küresel rekabet endeksinin üç alt endeksinden ilki temel gereksinimlerdir. Bu alt endeks altında dört başlık bulunmaktadır ve adından da anlaşılacağı gibi küresel rekabet gücü için gerekli olan temel unsurları içermektedir. Küresel rekabet endeksinde, ülkeler düzeylere ayrılmış ve göstergelerin ağırlıkları bu düzeylere göre farklılaştırılmıştır. Küresel rekabet raporları incelendiğinde, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arttıkça temel gereksinimler başlığı altında incelenen göstergelerin ağırlıklarının, hesaplamalarda azaldığı görülmektedir.

Temel gereksinimler alt endeksinin ilk başlığı kurumlardır. Bir ülkenin kurumsal ortamı kamu ve özel sektör paydaşlarının davranışlarına göre şekillenmektedir. Bireylerin, firmaların ve hükümetlerin etkileşim içinde bulunduğu yasal ve idari çerçeve, ülkelerdeki kamu kurumlarının kalitesini belirler ve rekabet gücü konusunda güçlü bir yere sahiptir. Bu çerçeve, yatırım kararlarını ve üretim örgütlenmesini etkilemekte ve toplumların fayda dağıtma ile kalkınma stratejilerinin ve politikalarının maliyetine katlanma şekillerinde önemli rol oynamaktadır. Özel kurumların gelişmişliği de bir ülke ekonomisinde kalkınmanın sürdürülebilirliği bakımından önemlidir. Örneğin, 2007-2008 Küresel Mali Krizi, sayısız kurumsal skandalla birlikte, muhasebe ve raporlama standartlarının önemi, yolsuzluk ve kötü idarenin önlenmesi, iyi yönetişimin sağlanması, yatırımcı ve tüketici güveninin sürdürülmesi konularına dikkat çekmiştir¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 9-10.

Bu alt endeksin ikinci başlığı altyapıdır. Kapsamlı ve etkin bir altyapı, ekonominin verimli işlemesi için kritik bir öneme sahiptir. Yüksek kaliteli yollar, demiryolları, limanlar ve hava taşımacılığını içeren etkin ulaşım modları, girişimcilerin mallarını ve hizmetlerini güvenli ve zamanında almalarını sağlamak ve işçilerin en uygun işlere yerleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Ekonomilerin, aynı zamanda işyerlerinin ve fabrikaların engelsiz şekilde çalışmasını sağlayacak olan enerjiyi temin etmesi de hayati önemdedir. Bunlara ilave olarak, bütünleşik ve yaygın telekomünikasyon ağı, iş dünyasına hızlı ve ucuz bilgi akışını sağlayarak sahip olunabilecek tüm bilginin elde edilmesini mümkün kılarak ekonomik etkinliği arttıracaktır¹⁸¹.

Temel gereksinimler alt endeksi altında incelenen üçüncü başlık makroekonomik çevredir. Makroekonomik istikrar, iş dünyası için önemli olduğu gibi ülkenin rekabetçilik gücü açısından da önemlidir. Makroekonomik istikrarın sağlanması tek başına bir ülkenin performansının iyileşmesi için yeterli olmasa da son yıllarda Avrupa'da da benzerlerine rastlandığı üzere makroekonomik istikrarın sağlanamaması ekonomiye ciddi zararlar verebilmektedir. Hükümetler borçlarına yüksek faizli ödemeler yapmak zorunda kaldığında hizmetleri verimli biçimde sunamamaktadır. Enflasyon yükseldiğinde firmalar etkin çalışmamaktadır. Sonuç olarak, makroekonomik ortam istikrarlı olmadığı süreçte ekonomide sürdürülebilir büyüme gerçekleşmemektedir¹⁸².

Temel gereksinimler alt endeksinin son başlığı sağlık ve temel eğitimidir. Sağlıklı işgücü, bir ülkenin rekabetçiliği ve üretkenliği için hayati derecede önemlidir. Hastalığı olan çalışanlar potansiyellerine göre verimsiz çalışmaktadır. Çalışanların sağlık durumunun zayıf olması, işletmeler için bir maliyet unsurudur. İlave olarak bu alt endekste, ülke insanına sağlanan temel eğitimin niceliği ve niteliği de dikkate alınmıştır. Zira temel eğitim bireylerin verimliliğini yükseltmektedir¹⁸³.

Küresel rekabet endeksinin ikinci alt endeksi etkinlik arttırıcılarıdır. Bu alt endeks altında altı başlık bulunmaktadır ve söz konusu başlıklar küresel rekabet bakımından etkinliği arttırıcı nitelikte göstergelerden oluşmaktadır. Küresel rekabet

¹⁸¹ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 10.

¹⁸² Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 10.

¹⁸³ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 10-11.

bağlamında gelişmişlik düzeyi düşük ülkelerde temel gereksinimler alt endeksinin ağırlığı yükseken, orta düzey ülkelerde etkinliği arttırıcıların ağırlığı daha yüksektir. Dolayısıyla bu alt endeks altında incelenen başlıklardaki ve göstergelerdeki iyileşmeler, orta düzey ülkelerin küresel rekabet gücünün artmasına daha fazla katkı sağlayacaktır.

Etkinlik arttırıcılar alt endeksinin ilk başlığı yüksek eğitim ve öğretimdir. Kaliteli yüksek eğitim ve öğretim, değer zincirini basit üretim işlemlerinin ve ürünlerinin ötesine taşımak isteyen ekonomiler için oldukça önemlidir. Küreselleşen dünya, değişen şartlara ve üretim sisteminin artan ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde uyum gösteren çalışanlara ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu alt endekste, ortaöğretime ve yükseköğretime kayıt oranlarıyla verilen eğitimin iş dünyası tarafından değerlendirilmesine yer verilmiştir. Pek çok ülkede göz ardı edilen sürdürülebilir mesleki eğitim de çalışanların niteliğini arttırma bakımından bu alt endekste göz önünde bulundurulmuştur¹⁸⁴.

Bu alt endeksin ikinci başlığı mal piyasası etkinliğidir. Etkin mal piyasasına sahip ülkeler, doğru ürün grubunu üretme ve özel arz ve talep koşullarında hizmet verme alanında başarılıdır. Sağlıklı bir piyasa rekabeti, piyasa etkinliğini ilerletme ve iş verimliliğini arttırma açısından önem taşımaktadır. Bu durum, piyasa tarafından talep edilen ürünleri üreten en etkin firmaların varlığı sayesinde mümkündür. Piyasa etkinliği aynı zamanda müşteri odaklılık ve alıcı sofistikasyonu gibi talep koşullarına bağlıdır. Kültürel ve tarihi nedenlerden dolayı bazı ülkelerde talep potansiyeli diğer ülkelere göre daha yüksektir. Söz konusu durum, firmaları daha yaratıcı ve müşteri odaklı olmaya zorlayarak piyasada etkin konuma getirmekte ve böylece rekabetçi bir üstünlük yaratmaktadır¹⁸⁵.

Etkinlik arttırıcılar alt endeksinin üçüncü başlığı emek piyasası etkinliğidir. İşgücü piyasasının etkinliği ve esnekliği, işçileri en verimli oldukları alanlara sevk etmek açısından önemlidir. İşgücü piyasaları, işçilerin bir ekonomik faaliyetten diğerine daha hızlı ve düşük maliyetle kaydırılabilmesini sağlayacak esnekliğe sahip olmalıdır. Başarılı bir işgücü piyasasında; işçi-işveren ilişkisinin sağlıklı olması, kişilerin

¹⁸⁴ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 11.

¹⁸⁵ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 11.

yeteneklerine uygun alanlarda çalıştırılması, iş ortamında kadın erkek eşitliğinin sağlanması gibi faktörler de önem kazanmaktadır¹⁸⁶.

Alt endeksin diğer bir başlığı finansal piyasaların gelişimidir. Etkin bir finans sektörü, bir ulus tarafından biriktirilen kaynakların en üretken biçimde kullanımını ve dışarıdan sağlanan kaynakların en verimli alanlara yönlendirilmesini sağlamaktadır. İş yatırımları verimlilik açısından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle ekonomilerin sağlam bankacılık sistemi kredileri, iyi düzenlenmiş menkul kıymet borsaları, risk sermayesi ve diğer finansal ürünler gibi kaynaklardan özel sektör yatırımları için sermayeyi kullanılabilir hale getirebilen sofistike finansal piyasalara ihtiyacı vardır. Tüm bu fonksiyonları yerine getirmek için, bankacılık sektörünün güvenilir ve şeffaf olması, finansal piyasaların yatırımcılar ile diğer aktörleri koruyacak uygun düzenlemeleri yapması önem taşımaktadır¹⁸⁷.

Etkinlik artırıcılar alt endeksinin diğer başlığı teknolojik hazırlıktır. Bu başlık, bir ekonominin kendi sanayisinin verimliliğini arttırmak için mevcut teknolojileri benimseme becerisini ölçmektedir. Bu ölçüm esnasında, günlük etkinliklerde bilgiyi ve bilgi iletişim teknolojilerinin, verimlilik artışı için üretim süreçlerinin ve rekabetçilik için yeniliğin tam olarak kullanılabilme kapasitesinin üzerinde durulmaktadır. Verimliliği arttırmak için kullanılan teknolojinin ulusal sınırlar içinde geliştirilmesi ya da tersi önem taşımamaktadır. Asıl önemli nokta, söz konusu ülkede iş yapan firmaların gelişmiş ürünlere ve planlara erişim imkanının bulunması ve bunları kullanma becerisine sahip olmalarının gerekliliğidir. Yabancı teknolojinin başlıca kaynakları arasında, doğrudan yabancı yatırımlar, teknolojik gelişmenin daha düşük düzeyindeki ülkeler için genellikle kilit rol oynamaktadır¹⁸⁸.

Bu alt endeksin son başlığı piyasa büyüklüğüdür. Piyasaların büyük olması, firmaların ölçek ekonomisinden yararlanmasına izin verdiği için üretkenliği etkilemektedir. Küreselleşme çağında uluslararası piyasalar, özellikle de küçük ülkeler için, yerel piyasaların ikamesi haline gelmiştir. Piyasa büyüklüğünün ölçümünde hem içi hem de dış talebe yer verilmiştir¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 11.

¹⁸⁷ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 12.

¹⁸⁸ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 12.

¹⁸⁹ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 13.

Küresel rekabet endeksinin son alt endeksi yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri alt endeksidir. Bu başlık iki başlıktan oluşur ve başlıktaki göstergeler daha çok inovasyonla ilgilidir. Özellikle küresel rekabet gücü yüksek ülkelerin küresel rekabet gücü hesaplanırken, bu alt endeks altında incelenen göstergelerin ağırlığı daha yüksektir.

Yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri alt endeksinin ilk başlığı iş gelişmişliğidir. İş dünyası gelişmişliği birbiri ile ilişkili iki kavram ile ilgilendir: ülkenin tüm iş ağlarının kalitesi ve tek tek firmaların faaliyetleri ve stratejileri. Bu faktörler, ileri düzeyde gelişmiş ülkelerde özellikle önem taşımaktadır. Yerel tedarikçilerin miktarı ve kalitesi ile etkileşimlerinin kapsamı tarafından ölçülen ülkenin işletme ağlarının kalitesi ve destekleyici sanayiler çeşitli nedenlerle önemlidir. Belirli bir sektöre ait şirketlerin ve tedarikçilerin coğrafi olarak en yakın gruplarla birbirine bağlı olduğu durumda verimlilik artmakta, süreçler ve ürünler konusunda yenilik fırsatları yaratılmakta ve yeni firmaların piyasaya girişini engelleyen bariyerler azaltılmaktadır¹⁹⁰.

Alt endeksin ikinci başlığı yenilikçilik yani inovasyondur. Kurumların iyileştirilmesi, altyapının yapılması, makroekonomik istikrarsızlığın azaltılması ya da beşeri sermayenin iyileştirilmesi sayesinde önemli kazanımlar elde edilebilir, ancak tüm bu faktörler sonuç olarak azalan bir verim sağlayacaktır. Uzun vadede yaşam kalitesi sadece teknolojik inovasyon sayesinde artırılabilir. Özellikle son endeksler yenilikçiliğe odaklanmaktadır¹⁹¹.

1.2. KÜRESEL REKABET ENDEKSİNİN YAPISI VE HESAPLANMASI

Küresel Rekabet Endeksi (KRE) 'nin hesaplanması, gösterge seviyesinden KRE skoruna kadarki tüm puanların toplamlarına dayanır. Aksi belirtilmediği sürece bir kategorideki bağımsız göstergeleri toplamak için bir aritmetik ortalama kullanılmaktadır. Daha yüksek toplama düzeyleri için, her kategorinin yanında gösterilen yüzde kullanılmaktadır. Bu yüzde, doğrudan ana kategorideki kategori ağırlığını temsil etmektedir. Raporlanan yüzdeler en yakın tam sayıya yuvarlanmaktadır, ancak KRE'nin hesaplanmasında kesin rakamlar kullanılmaktadır. Örneğin; bir ülkenin 11. alt endekste elde ettiği puan, o ülkenin gelişme aşamasından

¹⁹⁰ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 13.

¹⁹¹ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 13.

bağımsız olarak, yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri alt endeksinde o ülke puanının yüzde % 50'sini oluşturmaktadır. Benzer şekilde, göstergelerden taşımacılık altyapısında elde edilen skor, altyapı alt endeksinin skorunun yüzde % 50'sini oluşturmaktadır¹⁹².

Daha düşük düzeydeki toplamaya ilişkin durumun aksine, üç ana başlığın her birinin üzerindeki ağırlık düzeltilmemiştir. Bunun yerine, ağırlıklar her bir ülkenin kalkınma aşamasına bağlı olarak değişmektedir. Örneğin kalkınmanın birinci aşaması olan faktör ekonomisi kategorisinde olan Burundi için temel gereksinimler ana başlığındaki skor, genel KRE skorunun & 60'ını oluştururken, kalkınmanın üçüncü aşamasında bulunan İsveç için temel gereksinimler ana başlığı toplam skorun sadece % 20'sini oluşturmaktadır¹⁹³.

Geçiş aşamasındaki ülkeler için her ana başlığa uygulanan yüzde değişiklik göstermektedir. Türkiye ikinci aşama olan etkinlik ekonomisi ülke kategorisinden üçüncü aşama olan yenilikçilik ekonomisi ülke kategorisine geçiş aşamasında olan ülkeler kapsamındadır. Bu aşamada her bir ana başlık ağırlığı sırasıyla % 38,9; % 50 ve % 11,1'dir.

1.3. KÜRESEL REKABET RAPORLARINDA ÜLKELERİN GELİŞMİŞLİK DÜZEYLERİ

Yukarıda belirtilen alt endeksler ve başlıklar tüm ülkeler için geçerli olmasına rağmen, her ülkeyi farklı şekilde etkilemektedirler. Alt endeksler ve başlıklar, ekonomilerin puan ve sıralamalarını söz konusu ekonomilerin içinde buldukları gelişmişlik düzeyi grubunun şartları doğrultusunda etkilemektedir. Örneğin henüz en alt gelişmişlik düzeyinden bir üst düzeye geçiş aşamasındaki ekonomiler arasında yer alan Vietnam'ın rekabetçiliğini arttırmak için izlemesi gerek yol ile en üst düzeye ulaşmış ve artık inovasyon ekonomisi olan Kanada'nın izlemesi gereken yol farklıdır¹⁹⁴.

Küresel Rekabetçilik Raporunda üç ana, iki de geçiş düzeyi belirlenmiştir:

- Düzey 1 (faktör ekonomileri)
- Düzey 1'den Düzey 2'ye geçiş aşamasındaki ekonomiler

¹⁹² Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 18.

¹⁹³ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 18.

¹⁹⁴ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 14.

- Düzey 2 (etkinlik ekonomileri)
- Düzey 2'den Düzey 3'e geçiş aşamasındaki ekonomiler
- Düzey 3 (inovasyon ekonomileri)

Düzey 1: İlk aşamada ekonomi faktör ekonomisidir (factor-driven) ve ülkeler faktör kaynaklarına (temelde vasıfsız işgücü ve doğal kaynaklara) bağlı olarak rekabet etmektedir. Şirketler düşük ücretlerin yansıması olan zayıf üretkenlik sayesinde basit ürünleri satarlar ve fiyat temelinde rekabet ederler. İlk dört alt endeks bu aşama açısından önemlidir¹⁹⁵.

Düzey 2: Bu aşamada gelişmişliğin artması ile üretkenlik artar ve ücretler yükselir. Daha sonra ülkeler gelişmişliğin etkinlik (efficiency-driven) aşamasına girerler. Bu noktada rekabetçilik; artan bir biçimde yüksek eğitim ve öğretim, etkin mal piyasaları, iyi işleyen işgücü piyasaları, gelişmiş finans piyasaları, teknoloji ile geniş iç ve dış piyasa ile arttırılır¹⁹⁶.

Düzey 3: Bu aşamada ülkeler en gelişmiş üretim süreçlerini kullanarak yeni ve farklı ürünler üretmek zorundadırlar.

Ülkemiz düzey 2'den düzey 3'e geçiş aşamasındadır. Bu aşamadaki bazı ülkeler; Arjantin, Malezya, Polonya, Macaristan, Suudi Arabistan, Lübnan ve Meksika'dır.

Tablo 49. Ülkelerin Kalkınma Aşamaları İçin Ana Başlık Ağırlıkları ve Gelir Düzeyi Eşikleri

	Düzey 1	Düzey 1'den 2'ye Geçiş	Düzey 2	Düzey 2'den 3'e Geçiş	Düzey 3
Kişi Başı GSYH (\$)	< 2.000	2.000-2.999	3.000-8.999	9.000-17.000	> 17.000
Temel Gereksinimler Ağırlığı	% 60	% 40-60	% 40	% 20-40	% 20
Etkinliği Arttıran Faktörler Ağırlığı	% 35	% 35-50	% 50	% 50	% 50
Yenilikçilik ve Gelişmişlik	% 5	% 5-10	% 10	% 10-30	% 30

¹⁹⁵ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 14.

¹⁹⁶ Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 14.

Faktörleri					
Ağırlığı					

Kaynak: The Global Competitiveness Report 2016-2017.

2. KÜRESEL REKABET RAPORUNDAKİ (2017-2018) İLK ON ÜLKE

Bu bölümde küresel rekabet raporundaki en başarılı ilk on ülkeye kısaca değinilecektir. Burada, en başarılı ülkelerin başarılarında etkili olan faktörler ve bu ülkelerin eksik olduğu alanlar belirtilerek, Türkiye ile ilgili analizler yaparken bu verilerden yararlanılmaya çalışılacaktır.

Tablo 50. Küresel Rekabet Raporundaki İlk On Ülke (2017-2018)

Ülke	2017-2018 Dönemi		2016-2017 Dönemi	
	Sıralama (137 Ülke)	Puan(1-7)	Sıralama (138 Ülke)	Puan(1-7)
İsviçre	1	5,86	1	5,81
ABD	2	5,85	3	5,70
Singapur	3	5,71	2	5,72
Hollanda	4	5,66	4	5,57
Almanya	5	5,65	5	5,57
Hong Kong	6	5,53	9	5,48
İsveç	7	5,52	6	5,53
Birleşik Krallık	8	5,51	7	5,49
Japon	9	5,49	8	5,48
Finlandiya	10	5,49	10	5,44

Kaynak: The Global Competitiveness Report 2017-2018.

1) İsviçre

İsviçre, yıllardır listenin zirvesinde yer almaktadır. Geçen yıl 5,81 olan puanını arttırarak 5,86'a yükseltmiş ve endeksin ilk açıklandığı yıldan beri açıklanan en yüksek puana erişmiştir. Ülke, işgücü piyasası etkinliği, iş gelişmişliği, inovasyon ve teknolojik hazırlık alanlarında ilk sırada yer almıştır. Kamu sağlığı, ilköğretim kalitesi ile esneklik ve makroekonomik çevre konularındaki görece üstünlüğü bu alanda avantaj sağlamıştır.

İsviçre'nin, yeni teknolojileri kabul etme ve teknoloji okur yazarlığı alanlarında önemli bir üstünlüğü bulunmaktadır.

Ayrıca, akademi ile iş dünyası arasındaki yoğun işbirliği, ticari değeri de olan yenilikçi ürünler ortaya çıkarmaktadır. Ülkenin göreceli olarak zayıf noktaları ise kalıcı ve derinleşen deflasyon, nispeten piyasa rekabet eksikliği, piyasaya giriş için nispeten yüksek engeller ile kadınların iş gücüne katılımının diğer gelişmiş ekonomilere kıyasla düşük seviyede olmasıdır.

2) Amerika Birleşik Devletleri

2010 yılından bu yana endekslerinde artış olan ABD, 2012-2013 döneminde 7. Sırada iken yükselişini sürdürmüş ve 2. sıraya yerleşmiştir. Temel gereksinimler alt başlığında 25. ve makroekonomik çevre başlığında 83. sırada olmasına rağmen, etkinlik ve inovasyon alanındaki başarısıyla tüm endekste ikinci sırada yer almıştır. Pazar büyüklüğü, finansal piyasa gelişimi, iş piyasasının etkinliği, yüksek eğitim ve öğretim alanlarındaki performansı çok iyi; kurumlar, altyapı, sağlık ve temel eğitim alanlarında önemli sorunlar bulunmaktadır.

2017-2018 dönemini kapsayan son küresel rekabet raporunda, ABD'nin iş yapmayla ilgili en sorunlu faktörler olarak; vergi oranları, vergi ile ilgili düzenlemeler ve enflasyon gösterilmiştir¹⁹⁷.

3) Singapur

Uzun yıllardır ikinci sırada yer alan Singapur, son raporda üçüncü sırada yer almıştır. Yüksek eğitim ve öğretim alanıyla mal piyasalarının etkinliği alanlarında dünya lideri olan ülke, diğer altı başlıkta da ilk onda yer almaktadır. Emek piyasasının etkinliği, kurumlar ve altyapı başlıklarında da ikinci sırada yer alan Singapur'da kamu sektörünün performansı dünya lideridir. Deflasyonist etkilerle makroekonomik çevrede bozulmalar olsa da fazla veren bütçesiyle sağlıklı bir kamu finansman yapısına sahiptir.

4) Hollanda

2013-2014 rapor döneminden bu yana yükselişini sürdüren Hollanda, son raporda önceki yıl gibi dördüncü sırada yer almıştır. Kurumlar ve teknoloji

¹⁹⁷ The Global Competitiveness Report 2017-2018, s. 302.

okuryazarlığı konularındaki üstün performansının yanında eğitim sisteminin güçlü yapısı da ülkenin bulunduğu noktayı açıklamaktadır. Emek piyasası ile ilgili kısıtlamalar, bürokrasinin etkinsizliği ve vergi oranları ise iş yapmayla ilgili en sorunlu alanlar olarak belirtilmiştir.

5) Almanya

Almanya, ülke puanını yükseltmesine rağmen geçen yılki seviyesi olan beşinciliği korumuştur. İnovasyon ve iş yapma ekosistemi konusunda dünyada en iyi ülkelerden Almanya, bunu yüksek kaliteli altyapısı ve yüksek teknoloji okuryazarlığı oranıyla başarmaktadır. İş yapmayla ilgili en sorunlu alanlar olarak ise vergi oranları ve vergi ile ilgili düzenlemeler gösterilmektedir.

6) Hong Kong

Son rapor dönemlerinde inişli çıkışlı bir seyir izleyen Hong Kong, 2017-2018 dönem raporu sonuçlarına göre altıncı sıradadır. 2015-2016 döneminde yedinci olan ülke 2016-2017 döneminde dokuzuncu sıraya gerilemiş ancak bu dönemde hatırı sayılır bir ivmeyle altıncılığa yükselmiştir. Altyapı alt endeksinde küresel çapta birinci olan ülke, diğer alt endekslerde de çok iyi sonuçlar almıştır. 12 alt endeksten en kötü sonucu aldığı endeks piyasa büyüklüğü endeksidir ve bu alanda da 33. sıradadır. Bu endekslerden yedi tanesinde ilk onda yer alan ülkenin birçok endekste de birinciliği bulunmaktadır. Özellikle sağlık endeksi seviyeleriyle rekabetçi bir yapı yakalayan Hong Kong'un emek piyasasının son derece etkin ve esnek olduğu görülmektedir. Söz konusu rekabetçi yapının sağlanmasında makroekonomik yapının istikrarı da ülkeye oldukça güç katmaktadır. Piyasa yapısı ve inovasyon ile ilgili alt endeksler, ülkenin görece daha zayıf olduğu alanlardır.

7) İsveç

Son rapor dönemlerinde dalgalı bir seyir izleyen diğer ülke de İsveç'tir. 2012-13 döneminde dördüncü, 2014-15 döneminde onuncu olan ülke, 2016-17 döneminde altıncı, son rapor döneminde ise yedinci olmuştur. Ülke bulunduğu seviyeyi büyük ölçüde makroekonomik yapısının güçlülüğü ve inovasyon alanındaki başarısı ile sağlamaktadır. Bütçe açığındaki ve borçlanmadaki iyileşmelerle makroekonomik

dengesini pekiştiren ülkede, teknolojik gelişmelerden yararlanma, teknoloji okuryazarlığı ve inovasyon gibi alanlar oldukça güçlüdür.

8) Birleşik Krallık

2015-2016 rapor döneminde onuncu sırada, sonraki dönemde yedinci sırada yer alan Birleşik Krallık bir sıra gerileyerek son rapor dönemi olan 2017-2018 döneminde sekizinci sırada yer almıştır. Bu düşüş, Brexit olarak adlandırılan tartışmaların etkilerini yansıtılmamaktadır. Bununla birlikte ülke, teknoloji okuryazarlığı ve iş dünyasının kapsamı alanlarında oldukça iyi performans göstermiştir (dördüncülük ve yedincilik). Makroekonomik çevre ise hala zorlayıcı bir alandır (altmış sekizinci) ve bu durum bütçe açığının azaltılması için önemli bir sınırlama olarak ülkenin karşısına çıkabilecektir.¹⁹⁸.

9) Japonya

2014-2015 ve 2015-2016 rapor dönemlerinde altıncı sırada yer alan Japonya, 2016-2017 döneminde iki sıra gerileyerek sekizinci sırada, 2017-2018 döneminde ise dokuzuncu sırada kendisine yer bulmuştur. Ülkenin en avantajlı olduğu alt indeksler altyapı, iş kapsamlılığı ve piyasa büyüklüğü iken en sorunlu alan makroekonomik çevre olarak görülmektedir (93. Sıra). Ülkenin sağlıklı ve eğitimli işgücü ile inovasyon alanlarında çok başarılı olmakta ancak bütçe açığı ve ekonomik deflasyon küresel rekabet gücü üzerinde olumsuz etki göstermektedir. Ayrıca emek piyasası ile ilgili düzenlemelerdeki sınırlamalar ve vergi oranları ülkede iş yapmayla ilgili en sorunlu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

10) Finlandiya

Finlandiya onuncu sıradaki yerini, büyük ölçüde sağlık ve eğitimle ilgili alanlardaki başarısına borçludur. Sağlık ve ilköğretim alanında küresel çapta lider olan ülke yüksek eğitim ve öğretim alanında da ise ikinci sıradadır. Temel gereksinim alt indeksinde yer alan “kurumlar” indeksinde de dünya lideri olan Finlandiya'nın en sorunlu alanları ise makroekonomik çevre ve piyasa büyüklüğüdür (33 ve 60). Ülkenin insan kaynağına yaptığı yatırımlar, inovasyon alanında da kendini göstermiş ve raporda küresel çapta dördüncü sıraya yerleşmiştir. Kısaca, ülkenin rekabetçi gücünü eğitim alanındaki başarılarına borçlu olduğu söylenebilir.

¹⁹⁸ The Global Competitiveness Report 2017-2018, s. 23.

3. KÜRESEL REKABET RAPORLARINDA TÜRKİYE

Küresel rekabetle ilgili en güvenilir, analize uygun ve karşılaştırılabilir nitelikteki veriyi sağlayan kaynak olan ve Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Rekabet Raporlarında, genel konsept olarak küresel bir analiz yapıldıktan sonra o yıla ilgili sıra dışı durumlara vurgu yapılmakta ve daha sonra ayrıntılı ülke analizleri yapılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, son on raporda yer alan Türkiye ile ilgili bölümlere değinilecektir.

Rapor her yıl anahtar göstergelerle başlamaktadır. Raporun bu bölümünde dört temel gösterge verilmektedir. Bu göstergeler; nüfus, GSYH (ABD \$), kişi başına düşen GSYH (ABD \$) ve Dünyadaki GSYH içinde ülkenin payıdır. 2007 yılında Türkiye nüfusu 75,2 milyon iken yıllar itibariyle dalgalanmalar olmakla birlikte 79,8 milyona ulaşmıştır. GSYH ise 663,4 Milyar ABD \$ iken 2016 yılında 857,4 Milyar ABD \$'ına, kişi başına düşen GSYH 9.629,1 ABD \$'ndan 2016 yılında 10.742,7 ABD \$'ına ulaşmıştır. Türkiye, 2007 yılında Dünya toplam GSYH'sinin % 1,37'sini sağlarken 2016 yılında bu oran % 1,66'ya yükselmiştir.

Tablo 51. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye İle İlgili Temel Göstergeler

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Nüfus (milyon)	75,2	75,8	74,8	75,7	74,3	73,6	76,5	76,9	77,7	79,8
GSYH (Milyar ABD \$)	663,4	729,4	615,3	741,9	778,1	794,5	827,2	806,1	733,6	857,4
Kişi Başı GSYH (ABD \$)	9.629	10.471	8.723	10.399	10.522	10.609	10.815	10.482	9.437	10.742
Dünya GSYH Payı	1,37	1,35	1,25	1,29	1,36	1,35	1,35	1,40	1,40	1,66

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Temel göstergeler sunulduktan sonra, o yıl o ülke için Küresel Rekabet Endeksi Raporunun özeti niteliğindeki tablo sunulmaktadır. Bu tablo, yukarıda açıklanan 3 alt

endeksi ve bu alt endekslerin altındaki temel 12 başlık sonuçlarını sıralamalarıyla birlikte özetlemektedir. Aşağıda son on dönem raporlarındaki Türkiye sonuçlarının özeti tek bir tabloda toplanmıştır.

Tablo 52. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Rekabet Alt Endeksi ve Başlıklarının Birlikte Gösterimi

	2008 -09 (134 Ülke)	2009 -10 (133 Ülke)	2010 -11 (139 Ülke)	2011 -12 (142 Ülke)	2012 -13 (144 Ülke)	2013 -14 (148 Ülke)	2014 -15 (144 Ülke)	2015 -16 (140 Ülke)	2016 -17 (138 Ülke)	2017 -18 (137 Ülke)
Küresel Rekabet Endeksi	63	61	61	59	43	44	45	51	55	53
A.Temel Gereksinimler	72	69	68	64	57	56	56	57	56	60
1)Kurumlar	80	96	88	80	64	56	64	75	74	71
2)Altyapı	66	62	56	51	51	49	51	53	48	53
3)Makroekonomik Stabilite-Çevre	79	64	83	69	55	76	58	68	54	50
4)Sağlık ve Temel Eğitim	78	74	72	75	63	59	69	73	79	84
B.Etkinliği Arttırıcılar	59	54	55	52	42	45	45	48	53	51
5)Yüksek Eğitim ve Öğretim	72	73	71	74	74	65	50	55	50	48
6)Mal Piyasasının Etkinliği	55	56	59	47	38	43	43	45	52	53
7)Emek Piyasasının Etkinliği	125	120	127	133	124	130	131	127	126	127
8)Finansal Piyasa Gelişimi	76	80	61	55	44	51	58	64	82	80
9)Teknolojik Hazırlık	58	54	56	55	53	58	55	64	67	62
10)Piyasa Büyüklüğü	15	15	16	17	15	16	16	16	17	14
C.Yenilikçilik ve Gelişmişlik Faktörleri	63	58	57	58	50	47	51	56	65	66
11)İş Gelişmişliği	60	52	52	58	47	43	50	58	65	67

12)Yenilikçilik	66	69	67	69	55	50	56	60	71	69
-----------------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Türkiye, yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi; 2008-09 dönemi raporu sonuçlarına göre 134 ülke içinde 63. sıradadır. Rapor döneminde ülkemizin en başarılı olduğu gösterge 10. başlık olan pazar büyüklüğüdür ve Türkiye 15. sırada yer almış almıştır. Küresel rekabet gücü açısından en başarısız olunan gösterge ise emek piyasasının etkinliğidir ve bu alanda Türkiye 125. sıradadır.

Son rapor dönemi olan 2017-18'de ise Türkiye 137 ülke içinde 53. Sırada yer almıştır. Yani on yıl içinde Türkiye küresel rekabet gücü sıralamasında on sıra yükselmiştir. Bu rapor döneminde de en başarılı ve başarısız olunan başlıklar değişmemiştir. Söz konusu başlıklarda son rapor döneminde Türkiye sırasıyla 14. ve 127. olmuştur. Tablonun tamamı incelendiğinde, on yıl boyunca en başarılı ve başarısız olunan başlıkların değişmediği görülmektedir. Raporlarda yer alan tüm başlıklar aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Ülkemiz daha önce de değinildiği gibi Düzey 2'den Düzey 3'e geçiş aşamasındaki ülkelerdendir. Bu düzeydeki ülkelerde; kişi başı GSYH 9.000-17.000 ABD \$ aralığındadır. Bu ülkelerde endeks hesaplaması yapılırken; Temel Gereksinimler Ağırlığı % 20-40, Etkinliği Arttıran Faktörler Ağırlığı % 50, Yenilikçilik ve Gelişmişlik Faktörleri Ağırlığı ise % 10-30 olarak belirlenmiştir. Ülkenin genel rekabet endeksinin, bu ve bundan sonraki dönemlerde de geçerli olmak üzere, bu seviyede olmasında, değerlendirildiği ülke düzeyi itibariyle etkinlik arttıran faktörler endeksinin ağırlığının yüksek olması ve yine bu endeks içinde yer alan piyasa büyüklüğü alt endeksinde rakibi olan ülkelere çok daha iyi durumda olması gösterilebilir.

Küresel Rekabet Endeksinin kırılma noktalarına bakıldığında; 2012-13 rapor dönemine kadar sıralamada yükseliş izlenirken, bu dönemde çok önemli bir iyileşme olduğu görülmektedir. 2012-13 raporu sonuçlarına göre bir önceki döneme kıyasla 16 sıra yükseliş gerçekleşmiştir. Bu yükselişte en önemli pay kurumlar ve makroekonomik çevre başlıklarına aittir. Bu dönemden sonra, son döneme kadar, Türkiye'nin sıralaması düşüş trendine girmiştir ve 55. Sıraya kadar gerilemiştir. Ülkemiz 2017-18 döneminde

ise bir önceki döneme göre iki sıra yükselerek 53. Sırada yer almıştır. Bu yükselişte pazar büyüklüğü başlığındaki iyileşme, ağırlığından ötürü etkili olmuştur.

Küresel Rekabetçilik Endeksi, üç alt endeksten oluşmaktadır. Bu alt endekslerden ilki “Temel Gereksinimler” dir ve bu alt endeksin altında dört başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar; kurumlar, altyapı, makroekonomik stabilite-çevre ile sağlık ve temel eğitimidir.

3.1. TEMEL GEREKSİNİMLER

Türkiye 2. Düzeyden 3. Düzeye geçiş evresindeki ülke kategorisinde olduğu için, temel gereksinimler alt endeksinin ülke sıralamasına ve puanlamasına etkisi % 38,9’dur¹⁹⁹. Küresel rekabet gücünün ölçülmesindeki ağırlığı nedeniyle, bu alt endeks altındaki başlıklardaki gelişim izlenmesi gereken önemli konulardandır.

Yukarıdaki tablodan, temel gereksinimler alt endeksinin yıllar içindeki gelişimi de izlenebilmektedir. Görüldüğü gibi 2008-09 rapor döneminde 72. Sırada yer alan Türkiye 2012-13 döneminde 57. Yükselmiş, sonrasında yatay bir seyir izlemiş, son rapor dönemi olan 2017-18 de ise 60. Sırada yer almıştır. Yani on yıl içinde Türkiye bu alt endekste 12 sıra yükselmiştir.

3.1.1. KURUMLAR

Temel gereksinimler alt endeksinin ilk başlığı olan “Kurumlar”da Türkiye, 2008-09 döneminde 134 ülke içinde 80. Sırada yer alırken son rapor döneminde 137 ülke içinde 71. sırada yer almıştır. Bu başlıkta en başarılı olunan yıl 2013-14 dönemindeki 56. Sıradır. En başarısız olunan yıl ise 2009-10 dönemindeki 96. Sıradır.

Tablo 53. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Kurumlar Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
KURUMLAR	80	96	88	80	64	56	64	75	74	71
1)Mülkiyet Hakları	83	89	83	72	57	48	47	53	62	67

¹⁹⁹ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 60.

2)Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması	93	105	117	108	86	74	72	82	95	94
3)Kamu Fonlarının Çevrimi	83	92	76	68	55	58	74	54	38	38
4)Kamuoyunun Politikacılara Duyduğu Güven	78	90	81	68	43	37	62	76	74	70
5)Usulsüz Ödemeler ve Rüşvet	-	-	76	68	59	53	54	52	55	53
6)Yargının Bağımsızlığı	64	74	83	88	83	85	101	107	107	103
7)Devlet Görevlilerinin Kararlarındaki Kayırmacılık	77	95	89	86	66	53	59	84	80	82
8)Devlet Harcamalarındaki Etkinlik	97	101	96	72	33	26	37	38	38	-
9)Hükümet Düzenlemelerinin Zorluğu	104	93	81	93	80	72	71	65	71	67
10)Uyuşmazlıkların Çözümünde Yasal Çerçevenin Etkinliği	82	83	73	66	61	59	56	76	96	91
11)Zorlu Düzenlemelerde Yasal Çerçevenin Etkinliği	-	71	74	68	56	46	52	90	117	103
12)Devlet Politikalarının Şeffaflığı	97	67	54	44	40	37	42	41	47	42
13)Terörizmin İş Hayatına Maliyeti	117	126	135	134	130	129	123	112	119	120
14)Suç ve Şiddetin İş Hayatına Maliyeti	65	83	86	80	76	72	67	61	76	72
15)Organize Suçlarla Mücadele	89	108	104	101	102	94	90	69	77	72

16)Polis Teşkilatının Güvenilirliği	83	91	98	103	81	80	103	103	68	72
17)Firmaların Etik Davranışları	58	83	79	65	57	50	68	99	93	88
18)Denetim ve Raporlama Standartlarının Etkinliği	79	89	87	86	63	50	66	82	82	83
19)Kurumsal Yönetimlerin Etkinliği	127	125	105	104	96	92	79	74	57	48
20)Azınlık Payına Sahip Hissedarların Korunması	80	98	97	92	73	57	57	66	82	80
21)Yatırımcıları Korumak İçin Alınan Önlemler	-	-	45	47	52	57	34	13	20	21

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Kurumlar başlığı altında 21 adet gösterge bulunmaktadır. Bu göstergelerin bazılarında iyileşme gözlenirken bazılarında önemli gerilemeler olmuştur. Bazı göstergelerde ise önemli bir değişim olmamıştır. Örneğin Terörizmin İş Hayatına Maliyeti ve Azınlık Payına Sahip Hissedarların Korunması verilerinde kayda değer bir değişim yoktur. Bununla birlikte özellikle yargı ile ilgili göstergelerin ciddi şekilde bozulduğu görülmektedir. Örneğin, Yargının Bağımsızlığı sıralamamız 64'ten 103'e gerilemiştir. Zorlu Düzenlemelerde Yasal Çerçevenin Etkinliği verisinde ise 2009-10 döneminde 71. Sırada olan ülkemiz 103. Sıraya gerilemiştir. Bu sıralama bir önceki dönemde yani 2016-17 döneminde 117. Sıraya kadar gerilemiştir. Bu verilerin, hem prestij kaybı hem de özellikle yabancı yatırımları olumsuz etkileme ihtimalleri gibi etkileri dikkate alındığında, küresel rekabet gücü üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığı bir gerçektir. Zira bu sıralama, Türkiye'yi birçok geri kalmış ülkenin de altında bir noktaya getirmektedir.

Türkiye'nin Kurumlar başlığında en başarısız olduğu gösterge 'Terörizmin İş Hayatına Maliyeti'dir. Bu başlıkta ülkemiz her rapor döneminde en son sırada yer alan ülkeler arasında olmuştur. Hatta 2010-11 döneminde 139 ülke içinde 135. sırada yer

almıştır. Son rapor döneminde ise 137 ülke içinde 120. sırada yer almıştır. Bu veriye iyileşme demek oldukça güçtür. Terörizmin azalması ve iş hayatında oluşturduğu maliyetlerin azalması küresel rekabet gücümüze olumlu katkı sağlayacaktır.

Kurumlar başlığı altında olumlu veriler de bulunmaktadır. Örneğin Kurumsal Yönetimlerin Etkinliği'nde 79 sıra, Devlet Harcamalarındaki Etkinlik'te 59 sıra, Devlet Politikalarının Şeffaflığı'nda 55 sıra, Kamu Fonlarının Çevrimi'nde 45 sıra yükseliş olmuştur. Kuşkusuz bu yükselişler Türkiye'nin küresel rekabet gücünü arttırmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bazı göstergelerdeki değişimler, aynı veya başka alt endeksler altında bulunan göstergeleri de dolaylı şekilde etkilemektedir. Örneğin Devlet Harcamalarındaki Etkinlik'teki bir yükseliş Makroekonomik Çevre başlığına olumlu katkı sağlayacaktır.

Kurumlar başlığı altında rekabet gücüne katkı sağlayan ve en başarılı olunan gösterge Yatırımcıları Korumak İçin Alınan Önlemlerdir. 2013-2014 rapor dönemine kadar gerileme görülen ve 57. sırada olan Türkiye, sonraki yıllarda yapılan düzenlemelerle olumlu bir trend yakalayarak bir sonraki dönem 34. ve 2015-16 döneminde 140 ülke içerisinde 13. sıraya yükselmiştir. En son rapor döneminde ise Türkiye 21. sıradadır.

3.1.2. ALTYAPI

Temel Gereksinimler alt endeksinin ikinci başlığı Altyapı'dır. Türkiye'nin bu başlıkta, üst sıralarda yer aldığı göstergelerin sayısı görece yüksektir. Aynı zamanda yükselme trendi içinde olan başlıklar da vardır. Bunlara ek olarak, diğer pek çok başlık altında yer alan göstergelerin yükselebilmesi için de altyapıdaki iyileşmelerin olması ön koşuldur. Zaten bu nedenle Temel Gereksinimler alt endeksi altında yer almaktadır.

Tablo 54. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Altyapı Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
ALTYAPI	66	62	56	51	51	49	51	53	48	53
1)Genel Altyapının	70	62	40	34	34	41	33	33	29	28

Kalitesi										
2)Karayollarının Kalitesi	54	48	46	42	43	44	40	36	28	30
3)Demiryolu Altyapısının Kalitesi	69	63	63	60	53	52	49	53	55	57
4)Liman Altyapısının Kalitesi	88	78	72	69	63	63	57	53	52	54
5)Hava Taşımacılığı Altyapısının Kalitesi	55	54	44	40	36	33	34	33	29	31
6)Havayolu Yolcu Taşıma Kapasitesi (milyon/hafta)	24	24	23	21	19	20	17	16	16	17
7)Elektrik Arzının Kalitesi	84	84	73	73	77	77	72	80	84	88
8)Mobil Telefon Aboneliği (Her 100 Kişiye)	-	-	86	94	98	105	105	103	101	103
9)Sabit Telefon Hatları (Her 100 Kişiye)	53	55	59	53	63	66	65	68	69	73

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Türkiye, bu alt endekste Küresel Rekabet Gücü Endeksi sıralamasında 2008-09 döneminde 66. sıradayken 2017-18 dönemi raporunda 53. sırada yer almıştır. Yani on yıllık süreçte ülkemiz söz konusu başlıkta 13 sıra yükselmiştir. Bu alt endekste ülkenin rekabet gücü bakımından en avantajlı olduğu gösterge, Havayolu Yolcu Taşıma Kapasitesi'dir (milyon/hafta). 2008-09 döneminde 24. Sırada olan Türkiye son rapor döneminde 17. sırada yer almaktadır. Ayrıca Hava Taşımacılığı Altyapısının Kalitesi göstergesinde de Türkiye 55. sıradan 31. sıraya yükselmiştir. Havayolu sektöründe ülkemizin görece rekabet avantajına sahip olduğu söylenebilir.

Altyapı başlığı altında, yükselme trendi gösteren başlıklar da bulunmaktadır. Örneğin, Genel Altyapının Kalitesi, Liman Altyapısının Kalitesi ve Hava Taşımacılığı

Altyapısının Kalitesi alanlarında 10 yıl içinde önemli ilerlemeler sağlanmış ve rekabet gücü arttırılmıştır.

Temel gereksinimlerin ikinci alt başlığı olan Altyapı’da Türkiye’nin en kötü sıralamaya sahip olduğu gösterge Mobil Telefon Aboneliği’dir ve son rapor döneminde 103. sıradadır. Ülkemizin sıralamasının kötü olduğu bir diğer alan ise “Elektrik Arzının Kalitesi”dir. Yıllar içinde yatay bir seyir izlenen bu göstergede Türkiye 88. sıradadır.

3.1.3. MAKROEKONOMİK ÇEVRE

Temel gereksinimlerin üçüncü alt başlığı makroekonomik çevredir. Daha önce makroekonomik stabilite olan başlığın adı makroekonomik çevre olarak değiştirilmiştir. 2008-09 döneminde 134 ülke içinde 79. Sırada olan Türkiye, on yılda önemli bir ilerleme kaydederek 2017-18 döneminde 137 ülke içinde 50. sırada yer almıştır.

Tablo 55. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Makroekonomik Çevre Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Makroekonomik Stabilite-Çevre	79	64	83	69	55	76	58	68	54	50
1)Bütçe Dengesi (%GSYH)	75	73	96	52	32	49	43	40	23	54
2)Toplam Ulusal Tasarruflar (%GSYH)	71	64	102	110	115	99	117	107	94	44
3)Enflasyon (Yıllık % Değişim)	107	88	101	122	93	125	122	128	121	116
4)Devlet Borcu (% GSYH)	68	72	81	80	70	57	53	45	27	23
5)Ülke Kredi Değerlendirmesi	-	-	66	57	58	62	60	55	68	68

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Bu başlıkta Türkiye’nin en başarılı olduğu alan Devlet Borcu (% GSYH)’dur ve bu alanda yıllar itibariyle önemli bir gelişme sağlanmıştır. 2008-09 döneminde 68. Sırada yer alan ülkemiz 2017-18 döneminde 23. sıraya yükselmiştir. Devlet borçları/GSYH rasyosundaki iyileşmeyle birlikte Türkiye 45 sıra birden yükselmiştir.

Makroekonomik Çevre başlığı altında başarılı olunan diğer alan Toplam Ulusal Tasarruflar'dır (% GSYH). Aslında bu alan Türkiye'nin en başarısız olduğu başlıklardan biridir. Türkiye 2008-09 döneminde 71. sırada yer alırken sonraki yıllarda üç haneli sıralama derecelerine kadar düşmüştür. 2016-17 döneminde 94. Sırada yer alırken sonraki dönemde 50 basamak birden yükselerek 44. Sıraya yerleşmiştir. Sürdürülebilir olması halinde bu göstergeyle Türkiye, rekabet avantajı sağlayabilecek potansiyele sahip olduğunu göstermiştir.

İyileşme görülen diğer bir gösterge de bütçe dengesidir. 2008-09 döneminde bütçe dengesinde (% GSYH) 75. Sırada olan Türkiye, 2016-17 döneminde 23. Sıraya yükselmiş ancak sonraki dönemde 31 basamak birden düşerek 54. Sıraya yerleşmiştir. Türkiye'nin makroekonomik çevre başlığındaki görünümünün son derece inişli çıkışlı bir seyir izlediğini söylemek gerekir. Türkiye üst sıralardaki görünümünü stabil tutabilmesi halinde temel gereksinimler alt endeksi dahilinde önemli bir rekabet gücü sağlayacaktır.

Makroekonomik çevre başlığındaki en kötü gösterge enflasyondur. Enflasyon göstergesinde Türkiye hemen her yıl 100. Sıranın altında yer almıştır. 2015-16 rapor döneminde ülkemiz 140 ülke içinde 128. Sırada yer almış, son rapor döneminde ise 137 ülke içinde 116. Sıradır. Enflasyonun kontrol altına alınması halinde hem doğrudan etkiyle hem de dolaylı etkilerle Türkiye'nin küresel gücünün artacağına kuşku yoktur.

3.1.4. SAĞLIK VE TEMEL EĞİTİM

Temel Gereksinimler alt endeksinin dördüncü başlığı Sağlık ve Temel Eğitim'dir. Türkiye bu alanda 2008-09 döneminde 134 ülke içinde 78. sırada yer alırken son rapor döneminde 137 ülke içinde 84. sıradadır. Yani 10 rapor dönemi içinde 6 sıra gerilemiştir. Kuşkusuz bu sıralama gelişmiş ülke olma iddiasında olan bir ülke için son derece kötüdür. Çünkü sağlık ve eğitim alanlarındaki başarı, inovasyon ve etkinlikle ilgili göstergeler başta olmak üzere birçok alanı etkileyerek ülkelerin küresel rekabet gücünü arttırmaktadır.

Sağlık ve Temel Eğitim başlığı sıralamasındaki durum elbette Türkiye'nin on yılda bu alanlarda çalışma yapmadığı anlamına gelmemektedir. Söz konusu veriyi,

Türkiye'nin sağlık ve temel eğitim alanında yaptığı çalışmalarının rakiplerinden daha geride kaldığı şeklinde yorumlamak daha doğrudur.

Tez çalışmasının kapsamı gereği dördüncü ve beşinci alt endeksler daha ayrıntılı incelenecektir. Sağlık ve Temel Eğitim başlığı, son düzenlemelerden sonra 10 göstergeden oluşmaktadır. Bu göstergelerin yıllar içindeki gelişimi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 56. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Sağlık ve Temel Eğitim Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Sağlık ve Temel Eğitim	78	74	72	75	63	59	69	73	79	84
1)Sıtma Vakaları (100.000 Kişide)	80	72	75	74	74	74	1	1	9	1
2)Sıtmanın İş Yapabilirliğe Etkisi	55	69	72	71	73	75	7	7	7	-
3)Veremin İş Yapabilirliğe Etkisi	54	38	30	37	33	27	49	44	42	125
4)Verem Vakaları (100.000 Kişide)	48	50	56	55	55	53	49	49	49	43
5)AIDS Yayınlığı (% Yetişkin Nüfus)	1	40	1	1	12	11	1	1	1	1
6)AIDS'in İş Yapabilirliğe Etkisi	37	25	23	30	12	12	41	41	41	-

7)Yeni Doğan Ölümleri (Ölüm/1000 Canlı Doğum)	84	82	81	79	64	63	63	81	65	64
8)Beklenen Yaşam Süresi (Yıl)	55	59	81	85	68	69	59	56	62	59
9)Temel Eğitimin Kalitesi	91	92	94	100	95	92	94	100	105	105
10)Temel Eğitime Kayıt Olma (%)	77	78	60	52	34	23	68	62	86	82

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Sağlık ve Temel Eğitim başlığının ilk sekiz göstergesi sağlıkla ilgilidir. Yüksek Eğitim ve Öğretim ayrı bir başlık altında incelendiğinden, bu başlıkta temel eğitimle ilgili sadece iki gösterge bulunmaktadır.

Başlığın ilk göstergeleri sıtma, verem ve AIDS verileriyle ve bunların iş yapabilirliğe etkisiyle ilgilidir. Öncelikle sıtma vakalarına bakıldığında; 2013-14 dönemi raporu da dâhil olmak üzere Türkiye, sıtma vakaları bakımından kötü bir tablo çizmiştir. Tablodan da görülebildiği gibi bu dönemlerde Türkiye yetmişli sıralarda yer bulmuştur. Buna bağlı olarak ikinci veri olan Sıtmanın İş Yapabilirliğe Etkisi sıralaması da benzer bir seyir izlemiştir. Bahsi geçen dönemden sonra ise Türkiye sıtma vakaları sıralamasında pek çok ülkeyle birlikte birinciliği paylaşmıştır.

Türkiye’de 1991 yılından itibaren sıtma vakası sayısında önemli bir artış olmuştur. Bu artışın nedenlerinden biri, 1990’lı yılların başından itibaren Türkiye’de başlayan iki yönlü göçtür. Bunlardan biri Güneydoğu Anadolu’dan Batı Anadolu’ya doğru, diğeryse Güneydoğu Anadolu’daki bölge içi göçlerdir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyde bölgeler arasındaki dengesiz dağılım ve daha önemlisi Güneydoğu Anadolu

Projesinin (GAP) bölümler halinde faaliyete alınmasıdır. Bu artış, 1996 yılından sonra kontrol altına alınmış ve 1997 itibarıyla büyük oranda düşürülmüştür²⁰⁰.

Türkiye’de sıtma ile savaş Sağlık Sosyal ve Yardımlaşma Bakanlığı’na bağlı Sıtma Savaş ve Eradikasyon Teşkilatı bünyesinde yürütülmekte idi. Yapılan çalışmalar sonucunda 1970 yılında sıtma vakası sayısı 1293’e kadar düşürülmüştür. Ancak “sıtmanın ortadan kaldırıldığı” fikriyle çalışmaların bir dönem duraklatılmasıyla, 1977 yılından sonra enfeksiyon sayısında ani bir artış yaşanmış, 28.849 hasta kaydedilmiştir. Bu arada DDT ilacına karşı direnç kazanan anofeller nedeniyle hastalık hızla yayılmış, 1978 yılında 101.742 kişi hastalanmıştır. Bu tarihten sonra aşılama kampanyasına ağırlık verilmiş, hastalık tamamen yok edilememiş lakin hastalığın hızla yayılması önlenmiştir. 1981 yılında hasta sayısı 53.403’e gerilemiştir. Sıtma Türkiye’de daha ziyade Güneydoğu Anadolu ve Çukurova Bölgelerinde görülmektedir²⁰¹.

2014-15 rapor dönemine kadar sıtma vakaları göstergesinde ülkemizin sıralaması oldukça aşağılardadır. Ancak bu dönemden sonra azalan sıtma vakaları etkisiyle, ülkemiz rekabet gücü endeksi sıralamasında hem sıtma vakaları hem de sıtmanın iş yapabilirliğe etkisi başlıklarında üst sıralarda yer almıştır.

Tablo 57. Türkiye’de Sıtma, Verem ve AIDS Vakaları Sayıları

		2002	2012	2013	2014	2015	2016
SITMA	Yerli	10.184	1	34	0	0	0
	Yabancı	40	375	251	249	221	209
	Toplam	10.224	376	285	249	221	209
VEREM	Yerli	18.043	14.156	12.703	12.331	11.703	11.305
	Yabancı	-	249	467	777	847	881
	Toplam	18.043	14.405	13.170	13.108	12.550	12.186
AIDS	Yerli	42	79	80	98	91	94
	Yabancı	6	10	13	28	27	9
	Toplam	48	89	93	136	118	103

²⁰⁰ <http://www.biyologlar.com/biyokimya/turkiyede-sitmanin-durumu> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)

²⁰¹ <https://www.gelgez.net/sitma-nedir-nasil-bulasir-belirtileri-nelerdir-korunma-ve-tedavisi/> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)

Kaynak: T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2016, Ankara 2017, s.33.

Sağlık ve Temel Eğitim Endeksi altında yer alan diğer veri de verem hastalığıyla ilgilidir. Raporlarda, sıtmada olduğu gibi verem vakaları ve veremin iş yapabilirliğe etkisi şeklinde iki veri bulunmaktadır. Rapor döneminde Türkiye’de görülen verem vakalarının diğer ülkelerle kıyaslaması yaparak bulunan sıralamada, ülkemiz yatay bir seyir izlemektedir denebilir. Ancak 2017-18 döneminde veremin iş yapabilirliğe etkisinde Türkiye 137 ülke içinde 125. sırada yer almaktadır. Verem vakalarında bir artış görülmezken söz konusu sıralamadaki değişiklik anlamlı görülmemektedir. Sonraki raporlarda bu verinin ve izlediği trendin takip edilmesi gerekmektedir.

Sağlık ve temel eğitim başlığının göstergelerinden diğer ikisi de AIDS yaygınlığı ve AIDS’in iş yapabilirliğe etkisidir. Yukarıdaki tabloda verildiği gibi Türkiye’de Avrupa birliğinin tersine vaka sayılarında artış izlenmektedir. Buna rağmen yaygınlık anlamında hala hem Avrupa Birliği’nin hem de DSÖ’nün kapsadığı alanın altında bir seyir izlediğinden, küresel rekabet endeksinde AIDS’in Türkiye’ye olumsuz etkisi fazla değildir. Ancak iş yapabilirlik bakımından Türkiye son üç rapor döneminde 41. Sıradadır. AIDS konusunda bilgilendirme çalışmalarına daha fazla önem vererek vaka sayısının azaltılmasının küresel rekabet gücüne de olumlu etki yapacağı ortadadır.

Sağlık ve temel eğitim başlığı göstergelerinden yedincisi, “Yeni Doğan Ölümleri”dir (Ölüm/1000 Canlı Doğum). Dünya genelinde gerçekleşen bebek ve çocuk ölümlerinin sayısının yüksekliği ve söz konusu ölümlerin büyük kısmının nispeten düşük maliyetli müdahalelerle önlenabilir nitelikte olması sebebiyle, çocuk sağlığının iyileştirilmesi, kalkınma için vazgeçilmez bir gösterge olarak uluslararası topluluklarca kabul edilmektedir. Çocuk ölümü sayılarının azaltılması, Birleşmiş Milletler’in Binyıl Deklarasyonu ile, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin 8 ana temasından biri olarak belirlenmiş ve bu deklarasyon 147 ülkenin devlet başkanlarınca imzalanmıştır. Ortaya konulan bu hedef, 2015 yılına kadar 5 yaş altı çocuk ölümü sayısının 2/3 oranında azaltılmasıdır. Bu bağlamda Türkiye’nin 1990 yılından bu tarafa bebek ve çocuk ölümlerini azaltmada gösterdiği başarı önemli boyuttadır²⁰².

²⁰² <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/unicef-5-yas-alti-olumler.pdf>

TÜİK verilerine göre, revize edilen 2015 yılı verilerine göre 13.654 iken 2016 yılında 13.036 olarak gerçekleşmiştir. Bin canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısını ifade eden bebek ölüm hızı, 2015 yılında binde 10,2 iken 2016 yılında binde 10 olmuştur. Diğer bir ifade ile 2016 yılında bin canlı doğum başına 10 bebek ölümü gerçekleşmiştir²⁰³.

Küresel rekabet endeksi sıralamasında da bu durumun yansıması görülmektedir. Bu göstergedeki sıralama halen yeterli düzeyde olmamakla birlikte sıralamada önemli bir düşüş trendi yakalandığı ortadadır. 2008-09 döneminde 134 ülke içinde 84. sırada olan ülkemiz son rapor döneminde 137 ülke içinde 64. sırada yer almaktadır.

Sağlık ve temel eğitim başlığı göstergelerinin sağlıkla ilgili son göstergesi Beklenen Yaşam Süresi'dir. Bir toplumun gelişiminin, sağlık sorunlarının belirlenmesinin ve sağlık düzeylerinin belirlenmesinde, planla yapılmasında ve önceliklerin tespit edilmesinde kullanılan ve güvenilir verilerle yapılan demografik analizlerde en çok ölümlülük, doğurganlık ve hastalık ölçütleri kullanılır²⁰⁴. Bu nedenle küresel rekabet endeksinde de yeni doğan ölümleri ve beklenen yaşam süresi verileri yer almaktadır.

TÜİK verilerine göre Türkiye'de beklenen yaşam süresi toplamda 78'tir. Bu süre erkeklerde 75,3 yıl iken kadınlarda 80,7 yıldır. Genel olarak kadınlar erkeklerden daha uzun süre yaşamaktadır ve beklenen yaşam süresi farkı 5,4 yıldır²⁰⁵. Avrupa Birliği üyesi 28 ülkede ortalama beklenen yaşam süresi 80,9 yıldır. Türkiye'de bu süre 78 yıldır yani arada yaklaşık 3 yıl fark bulunmaktadır.

Türkiye'de beklenen yaşam süresi artmasına rağmen, küresel rekabet endeksindeki sıralamasında bir yükseliş görülmemektedir. Aksine yaşanan düşüşün nedeni, rakip ülkelerin bu alanda ülkemizden daha iyi bir performans göstermiş olmalarıdır. 2008-09 rapor döneminde Türkiye 134 ülke içinde 55. sırada yer alırken 2010-11 döneminde 81. sırada, 2011-12 döneminde ise 85. sırada yer almıştır. Bu

²⁰³ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24649> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)

²⁰⁴ Tuğçe Şençelikel, Setenay Öner, "Türkiye'de 2007-2014 Yılları arası Yaşam Ümidinin Farklı Yaşam Tablosu Hazırlama Yöntemleri ile Değerlendirilmesi", Osmangazi Tıp Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/356678>

²⁰⁵ TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24640>

önemli gerilemeden sonra ülkemizin daha iyi bir performans trendi yakaladığı ve son rapor döneminde 137 ülke içinde 59. sırada yer aldığı tablodan da görülmektedir.

Temel Gereksinimler alt endeksinin sağlık ve temel eğitim başlığı altındaki dokuzuncu ve onuncu göstergeler temel eğitimle ilgilidir. Son on yıla ait küresel rekabet raporlarında temel eğitimin kalitesi göstergesinde yatay bir trend izlenmektedir. Genel bir yaklaşımla, yaklaşık 140 ülke içinde Türkiye'nin temel eğitim kalitesi yaklaşık 100. sırada yer almaktadır denebilir. Endeks ölçümleri bağlamında 3. Düzey ülkeler içinde yer alma iddiasında olan bir ülke için bu sıralama oldukça kötüdür. Çünkü genel rekabet endeksini etkilemesinin yanı sıra bu gösterge diğer birçok göstergenin de temelini oluşturmaktadır. Kuşkusuz temel eğitim kalitesinin kötü olduğu bir ülkede yüksek eğitim kalitesi de yüksek olamaz. Bununla birlikte inovasyon, bilim ve girişimcilikle ilgili alanlarda da ülkenin rekabet gücü düşük olacaktır. Bir diğer etki de emek piyasasının etkinliğinde görülmektedir. Türkiye'nin en başarısız olduğu başlık olan bu göstergede, eğitim kalitesinin düşüklüğünün de önemli bir neden olarak dikkate alınması gerekmektedir.

Birinci bölümde eğitim kalitesiyle ilgili uluslararası karşılaştırmalar ayrıntılı şekilde incelendiğinden burada tekrar edilmeyecek, küresel rekabet endeksinde eğitim kalitesiyle ilgili veriler sunulmakla yetinilecektir. 2008-09 rapor döneminde 91. Sırada yer alan Türkiye son rapor döneminde 105. Sırada yer almıştır. Eğitim kalitesinin artırılması amacıyla alınacak tedbirlerin küresel rekabet gücünü de en çok arttıracak tedbirlerden olacağı anlaşılmaktadır.

Bu başlık içinde temel eğitimle ilgili son gösterge "Temel Eğitime Kayıt Olma" dır. Önceki göstergeye kıyasla Türkiye'nin sıralaması bu alanda daha iyi olsa da son yıllarda önemli gerileme izlenmektedir. Tablodan da görülebileceği gibi Türkiye 2008-09 döneminde 77. Sıradayken 2013-14 yılına kadar çok olumlu bir iyileşme trendi yakalamış ve 2012-13 döneminde 34., Sonraki dönemde ise 23. Sırada yer almış rekabet avantajı sağlamıştır. Ancak bu yıldan itibaren bozulma başlamış ve son rapor döneminde Türkiye 82. Sırada yer almıştır.

Temel eğitime kayıt olma verisi rekabet endeksinde önemli bir veri olmakla birlikte, temel eğitimle ilgili bir yargıya varmak için tek başına yeterli değildir. Zira

eğitim kalitesinin iyi olmadığı bir sisteme kayıt olma oranının yüksekliği yanılııcı olabilmektedir. Bununla birlikte kayıt olma oranının yüksekliği istenen bir sonuçtur.

3.2. ETKİNLİK ARTTIRICILAR

Daha önce de açıklandığı gibi Küresel Rekabet Endeksi 3 alt endeks altındaki verilerden oluşmaktadır. Önceki sayfalarda ilk alt endeks olan temel gereksinimler açıklandı. Bu kısımda ise ikinci alt endeks olan Etkinliği Arttırıcılar endeksi incelenecektir. Türkiye, Küresel Rekabet Endeksi Raporuna göre 2. Düzeyden 3. Düzeye geçiş ülkelerindedir ve etkinliği arttırıcılar alt endeksinin Türkiye sıralamasına ve puanlamasına etkisi % 50'dir²⁰⁶.

Son on rapor incelendiğinde Türkiye'nin bu alt endeksteeki grafiğinin genel olarak yatay olduğu söylenebilir. 2008-09 döneminde 59. sırada yer alırken son rapor döneminde 51. sırada yer almıştır. Bu alt endeks altında 6 başlık bulunmaktadır. Aynı yatay trend bütün başlıklar için de söylenebilir. Şimdi bu göstergelerin daha ayrıntılı incelenmesine geçilecektir.

3.2.1. YÜKSEK EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Başlığın adı yüksek eğitim ve öğretim olmakla birlikte; yüksek eğitimden anlaşılması gereken, temel eğitimden sonraki eğitim aşamasıdır. Başlığın küresel rekabet raporlarının İngilizce versiyonundaki adı "higher education and training" dir.

Bu başlıktaki ülke sıralamasında genel bir iyileşmeden söz edilebilir. Türkiye 2008-09 döneminde 72. sıradayken 2012-13 raporundan sonraki dönemde iyileşme trendi yakalamış ve son rapor dönemi olan 2017-18'de 48. Sıraya kadar yükselmiştir. Başlık altında 8 gösterge bulunmaktadır. Türkiye sıralaması bu göstergelerin iki tanesinde yükselirken diğerlerinde düşüş yaşamıştır.

Yükseliş yaşanan iki alan kayıt oranlarıyla ilgilidir. İlk gösterge ortaöğretime kayıttır. 2008-09 döneminde Türkiye 84. Sırada iken yatay seyir 2015-16 dönemine kadar sürmüş, 2016-17 döneminde 45., 2017-18 döneminde ise 37. Sırada yer almıştır. Türkiye'nin sıralamasının yükseldiği iki göstergeden ilki orta öğretime kayıt olmuştur.

²⁰⁶ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 60.

Tablo 58. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Yüksek Eğitim ve Öğretim Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Yüksek Eğitim ve Öğretim	72	73	71	74	74	65	50	55	50	48
1)Orta Öğretime Kayıt (Toplam %)	84	87	84	85	93	89	84	83	45	37
2)Yükseköğretime Kayıt (Toplam %)	60	57	60	60	56	46	28	27	17	2
3)Eğitim Sisteminin Kalitesi	77	79	95	94	82	91	89	92	104	101
4)Matematik ve Fen Bilimlerinin Kalitesi	73	74	99	103	100	101	98	103	107	104
5)Yönetim Bilimleri Okullarının Kalitesi	65	81	105	110	97	101	100	106	112	108
6)Okullarda İnternete Erişim	55	54	57	64	68	63	58	62	79	72
7)İhtisaslaşmış Eğitim Hizmetlerine Yerel Ulaşma İmkânı	68	75	58	69	77	70	57	65	95	93
8)Personel Eğitiminin Kapsamı	90	84	85	86	65	65	91	102	101	102

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Sıralamada yükseliş gözlenen ikinci gösterge ise Yükseköğretime Kayıt’tır. 2012-13 rapor dönemine kadar yatay bir seyir izleyerek 60. Sıra civarında olan Türkiye, bu yıldan sonra sıralamasını arttırarak 2016-17 döneminde 17. Sıraya ve 2017-18 döneminde 2. Sıraya kadar yükselmiştir. Bu noktada yükseliş trendine sahip her iki gösterge için de; temel eğitime kayıt olma göstergesinde de belirtilen kayıt oranlarının yüksekliğinin, eğitim sisteminin kalitesiyle birlikte değerlendirilmesinin küresel rekabet açısından daha anlamlı bir analiz olacağını tekrar etmek gerekmektedir.

Yüksek Eğitim ve Öğretim başlığı altındaki üçüncü gösterge kapsayıcı nitelikteki “eğitim sisteminin kalitesi”dir. Bu göstergede Türkiye’nin rekabet dezavantajı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yüksek eğitimin kalitesinde Türkiye, küresel rekabet endeksinde 2008-09 döneminde 77. Sıradayken son rapor dönemi olan 2017-18’de 101. Sırada yer almıştır. On yıllık raporlar incelendiğinde hemen her yıl Türkiye’nin sıralamasının kötüleştiği görülmektedir. Bu sonuç birinci bölümde incelenen uluslararası ölçümlerle de tutarlıdır. Önceki sayfalarda temel eğitimle ilgili söylendiği gibi, yüksek eğitim sisteminin kalitesinin düşük olması diğer pek çok başlığı ve göstergeyi de olumsuz etkilemekte ve ülkenin küresel rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

Yüksek eğitim ve öğretim başlığındaki dördüncü gösterge matematik ve fen bilimlerinin kalitesidir. Bu göstergedeki trend bir önceki gösterge olan eğitim sisteminin kalitesi ile paralel bir seyir izlemiştir. 2008-09 döneminde 73. Sırada yer alan Türkiye, 2017-18 döneminde 137 ülke içinde 104. Sırada yer almıştır. Bu verideki olumsuzluk özellikle yenilikçilik ve teknolojik hazırlık başlıklarını olumsuz etkileyecektir.

Bu başlık altında benzer bir trendin gözlemlendiği beşinci gösterge yönetim bilimleri okullarının kalitesidir. 2008-09 döneminde 65. Sırada olan ülkemiz son rapor döneminde 108. Sırada yer almıştır. Üç, dört ve beşinci göstergeler birlikte değerlendirildiğinde; Türkiye’de yüksek eğitim kalitesinin düşük olduğu ve düşmeye devam ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu yıllarda eğitim ve sınav sisteminde yapılan değişikliklerin eğitim sistemini iyileştirmekten çok kalitesini düşürdüğü söylenebilir. Küresel rekabet endeksi bakımından konuya yaklaşıldığında, reform yapılması gereken, üzerinde en çok politika üretilmesi ve tartışılması gereken öncelikli alanın eğitim olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Yüksek eğitim ve öğretim başlığı altındaki altıncı gösterge okullarda internete erişimdir. Türkiye bu alanda ilerleme kaydetmesine rağmen rakiplerinin gerisinde kalmış, bu yüzden küresel çapta sıralamada gerilemiştir. 2008-09 döneminde 55. Sıradayken son rapor döneminde 72. Sıraya gerilemiştir.

Yedinci gösterge, ihtisaslaşmış eğitim hizmetlerine yerel ulaşma imkânı göstergesidir (local availability of specialized training services). Söz konusu göstergede de son yıllarda kötüye gidiş görülmektedir. 2008-09 döneminde 68. Sırada olan Türkiye

2017-18 döneminde 93. Sıraya düşmüştür. Yani son on yılda Türkiye'nin, eğitim hizmetlerinin bölgesel yayılımı açısından küresel rekabet gücü zayıflamıştır.

Yüksek eğitim ve öğretim başlığının son göstergesi personel eğitiminin kapsamıdır. Türkiye bu alanda da rekabet dezavantajına sahiptir. Son rapor döneminde Türkiye 137 ülke içinde 102. sırada yer almıştır. Bu veri, birinci bölümde gösterilen meslek içi eğitimin başarıya etkisiyle birlikte değerlendirilmelidir.

3.2.2. MAL PİYASASININ ETKİNLİĞİ

Etkinlik arttırıcılar alt endeksinin ikinci başlığı mal piyasasının etkinliğidir. Bu başlıktaki sıralamamızın trendi yıllar itibariyle küresel rekabet endeksiyle paralellik göstermiştir. 2008-09 döneminde 55. Sırada olan Türkiye son rapor döneminde 53. Sırada yer almıştır. Sıralamamızın en iyi olduğu dönem 2012-13 dönemidir ve bu dönemde Türkiye 144 ülke içinde 38. olmuştur. Bu başlık altında 16 gösterge bulunmaktadır. Bu göstergeler ve yıllar içinde gösterdiği değişimler aşağıdaki tablodan izlenebilmektedir.

Tablo 59. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Mal Piyasasının Etkinliği Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Mal Piyasasının Etkinliği	55	56	59	47	38	43	43	45	52	53
1)Yerel Rekabetin Yoğunluğu	42	32	15	13	16	15	11	10	12	9
2)Pazar Hakimiyetinin Boyutu	51	53	45	41	30	35	39	44	54	59
3)Anti-Tekel Politikaların Etkinliği	41	45	34	33	31	30	26	34	41	43
4)Vergilendirmenin Yatırım Teşviklerine Etkisi	123	121	118	122	117	94	90	77	73	72
5)Toplam Vergi Oranı (% Kar)	70	77	81	88	81	86	78	82	83	87

6) İş Kurmak İçin Gereken Prosedür Sayısı	19	26	34	34	47	47	57	76	94	70
7) İş Kurmak İçin Gereken Gün Sayısı	6	9	13	13	16	16	21	36	46	35
8) Tarımsal Politikaların Maliyeti	88	73	70	62	53	67	77	87	88	90
9) Tarife Dışı Engellerin Yaygınlığı	44	59	65	71	98	97	77	42	44	45
10) Ticaret Tarifeleri (% Gümrük Vergisi)	48	46	60	67	69	69	69	72	76	75
11) Yabancı Payının Hakimiyeti	42	75	86	98	101	108	102	94	102	100
12) Doğrudan Yabancı Yatırım Düzenlemelerinin İş Yapabilirliğe Etkisi	50	53	58	76	54	50	71	62	47	52
13) Gümrük Prosedürlerinin Zorluğu	83	98	96	94	96	87	83	82	74	80
14) İthalat/GSYH	-	-	-	125	105	116	106	100	104	114
15) Müşteri Odaklı Olma Derecesi	69	58	33	27	22	24	32	36	39	37
16) Tüketici Bilinci	78	97	114	97	84	82	67	57	66	66

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Bu başlık altında Türkiye'nin en başarılı olduğu gösterge yerel rekabetin yoğunluğu olmuştur. 2008-09 döneminde 42. Sırada olan ülkemiz önemli bir gelişme göstermiş ve 2010-11 döneminden bu yana rekabet avantajı sağlamıştır. Son rapor döneminde ise 137 ülke içinde 9. Sırada yer almıştır. Başarılı olunan ikinci gösterge ise iş kurmak için gereken gün sayısıdır. Bu göstergede kötüye gidiş olsa da halen rekabet avantajı olduğu söylenebilir. Söz konusu göstergede sıralamanın daha iyileştirilmesi için yapılacak işlemler idari nitelikte olduğundan daha kolaydır. 2008-09 döneminde 6. Sırada olan Türkiye her yıl sıralamada gerileyerek 2016-17 döneminde 46. Sıraya

gerilemiş, son rapor döneminde ise 11 sıra yükselerek 35. Sırada yer bulmuştur. Nispeten başarılı olunan diğer bir gösterge müşteri odaklı olma derecesidir. Bu göstergede Türkiye 2008-09 döneminde 69. Sıradayken beş yıl boyunca önemli bir iyileşme yakalamış ve 2012-13 döneminde 22. Sıraya yükselmiştir. Bu yıldan sonra gerileme başlamış ve son rapor döneminde 37. Sırada yer almıştır.

Mal piyasasının etkinliği başlığında Türkiye'nin en başarısız olduğu gösterge ithalat/GSYH olmuştur. 2011-12 rapor döneminde 125. Sırada olan ülkemiz son rapor döneminde 114. Sırada yer bulmuştur. Elbette bu başlık makroekonomik çevre başlığıyla birlikte değerlendirilmelidir. Türkiye'de ithalatın GSYH içindeki payının artması ülkeyi küresel rekabet açısından daha güçsüz hale getirmektedir. Türkiye'nin bu başlıkta en başarısız olduğu ikinci gösterge ise yabancı payının hâkimiyetidir. Söz konusu göstergede yıllar içinde Türkiye'nin sıralamasında düşüş olmuş ve 2008-09 döneminde 42. sıradayken son rapor döneminde 100. Sırada yer almıştır.

Mal piyasasının etkinliği başlığı altında, gelişimi dikkat çeken diğer göstergeler de vergilendirmenin yatırım teşviklerine etkisi ve toplam vergi oranlarıdır. Vergilendirmenin yatırım teşviklerine etkisinde Türkiye 2008-09 döneminde en son sıralarda yer alarak 123. Sıradayken son rapor dönemine kadar hemen her dönem gelişim sağlayarak 51 sıra yükselmiş ve 72. Sıraya yükselmiştir. Halen yeterli olmayan bu göstergelyi toplam vergi oranlarıyla birlikte değerlendirmek daha anlamlı olacaktır. Çünkü toplam vergi oranlarıyla ilgili sıralamada kötüleşme gözlenmektedir. Söz konusu göstergede Türkiye aynı dönemlerde 70. Sıradan 87. Sıraya gerilemiştir. Bu da sağlanan vergisel teşviklerin yatırımlara münhasır olduğunu, genel vergi politikasından ayrıldığını göstermektedir.

3.2.3. EMEK PİYASASININ ETKİNLİĞİ

Etkinlik arttırıcılar alt endeksinin altında yer alan emek piyasasının etkinliği başlığı, Türkiye'nin her rapor döneminde en başarısız olduğu, küresel sıralamada her dönem en sonlarda yer aldığı alandır. Hiçbir rapor döneminde Türkiye 120. sıranın üzerine çıkamamıştır. Başlık altında en başarısız olunan gösterge de kadınların işgücüne katılımıdır. Bu göstergede Türkiye 2008-09 döneminde 129. Sırada, son rapor döneminde ise 123. Sırada yer almıştır. Söz konusu göstergenin bu derece kötü olmasında kültürel faktörler dahil bir çok faktör etkili olmakla birlikte, en önemli

eksiklik eğitimidir. Temel ve yüksek eğitim alanındaki başarısızlığın etkileri emek piyasasının etkinliği başlığında ciddi manada hissedilmektedir.

Tablo 60. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Emek Piyasasının Etkinliği Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Emek Piyasasının Etkinliği	125	120	127	133	124	130	131	127	126	127
1)İşçi-İşveren İlişkisinde İşbirliği	116	115	119	123	104	85	96	112	119	118
2)Ücret Belirlemede Esneklik	83	69	55	54	35	32	49	52	62	51
3)İşe Alma ve İşten Çıkarma Uygulamaları	51	75	63	63	44	59	67	78	93	87
4)İşten Çıkarma Maliyetleri (Haftalık Ödeme)	113	114	120	124	125	128	128	124	122	122
5)Vergilendirmenin Çalışma Teşviklerine Etkisi	-	-	-	-	-	108	98	85	67	70
6)Ücret ve Verimlilik	102	75	71	75	49	61	81	86	94	91
7)Profesyonel Yönetimlere Duyulan Güven	93	80	81	80	62	66	63	70	81	80
8)Ülkenin Yetenekleri Elinde Tutma Kapasitesi	-	-	-	-	-	78	86	84	89	83
9)Ülkenin Yetenekleri Çekme Kapasitesi	-	-	-	-	-	89	100	105	107	103
10)Kadınların İşgücüne Katılımı (Erkeklerle Oranı)	129	125	131	133	131	89	130	128	125	123

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

İşçi-işveren ilişkisinde işbirliği ile işten çıkarma maliyetleri ve ülkenin yetenekleri çekme kapasitesi göstergeleri de sıralamada 100. Sıranın üzerinde yer aldığımız alanlardır. Son rapor döneminde Türkiye; işçi işveren ilişkisinde işbirliği göstergesinde 118., işten çıkarma maliyetleri (haftalık ödeme) göstergesinde 122. Ve ülkenin yetenekleri çekme kapasitesi göstergesinde de 103. Sırada yer almıştır.

Ülkenin yetenekleri çekme kapasitesi verisini, önceki yıllardaki raporlarda yer alan beyin göçü verisi ve ülkenin yetenekleri elinde tutma kapasitesi ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Beyin göçünde Türkiye; 2008-09 döneminde 67., 2009-10 döneminde 70., 2010-11 döneminde 90., 2011-12 döneminde 97. Ve 2012-13 döneminde 75. Sırada yer almıştır. Sonraki dönemlerde bu veri raporlarda yer almamıştır ve ülkenin yetenekleri elinde tutma kapasitesi adını almıştır. Türkiye'nin iyi eğitilmiş ve yetenekli iş gücünü ülkede tutamadığı gibi yurt dışından yetenekli ve eğitilmiş iş gücünü çekme kapasitesinin son derece yetersiz olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu başlıkta en başarılı olunan gösterge ise ücret belirlemede esnekliktir. Türkiye 2008-09 döneminde 83. Sırada yer alırken 2013-14 döneminde 32. Sıraya kadar yükselmiş ancak son rapor döneminde 51. Sıraya gerilemiştir.

3.2.4. FİNANSAL PİYASALARIN GELİŞİMİ

Etkinlik arttırıcılar alt endeksinin altında yer alan diğer bir başlık finansal piyasaların gelişimidir. Bu başlık sekiz göstergeden oluşmaktadır ve yıllar içinde Türkiye'nin söz konusu göstergeler bakımından gösterdiği performans aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. 2008-09 döneminde Türkiye 76. Sıradayken, küresel rekabet endeksinde en başarılı olunan yıl olan 2012-13 döneminde 44. Sıraya yükselmiş ancak son rapor döneminde tekrar 80. Sıraya gerilemiştir.

Tablo 61. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Finansal Piyasa Gelişimi Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Finansal Piyasa Gelişimi	76	80	61	55	44	51	58	64	82	80
1)Finansal Hizmetlerin Mevcudiyeti	-	-	52	43	29	28	35	34	60	51
2)Finansal Hizmetlerin Karşılabilirliği	-	-	40	40	27	28	37	36	97	97
3)Yerel Hisse Senedi Piyasası Aracılığı İle Finansman	65	65	46	42	32	36	45	60	54	55
4)Fonlara Erişimin Kolaylığı	75	75	77	73	62	52	64	65	60	51
5)Risk Sermayesinin Mevcudiyeti	97	107	99	82	73	83	90	93	78	82
6)Bankaların Mali Yapısının Sağlamlığı	114	89	36	33	22	20	38	51	55	58
7)Menkul Kıymetler Borsası Düzenlemeleri	69	71	46	32	25	34	48	65	80	78
8)Yasal Haklar Endeksi (En İyi)	93	83	86	89	99	101	96	93	97	95

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Finansal piyasaların gelişimi başlığında son rapor dönemi itibariyle en başarılı olunan göstergeler finansal hizmetlerin mevcudiyeti ve fonlara erişimin kolaylığıdır. Her iki göstergede de Türkiye 20017-18 rapor döneminde 137 ülke içinde 51. Sırada yer

almıştır. En başarısız olunan göstergeler ise finansal hizmetlerin karşılanabilirliği (97. Sıra) ve “yasal haklar endeksi (en iyi)” (95. sıra) göstergeleridir.

Başlık altında en dikkat çeken gösterge “bankaların mali yapısının sağlamlığı”dır. Makroekonomik çevre başlığıyla ilgili olarak da önemli olan bu gösterge sıralamasında dalgalanmalar görülmektedir. 2008-09 döneminde bankaların mali yapılarının sağlam olmadığı ve 114. Sırada yer alındığı sonraki dönemde ise 89. Sırada yer alındığı tablodan izlenebilmektedir. Sonraki dönem olan 2010-11 döneminde ise ciddi bir iyileşme sağlanmış ve sıralamada 53 sıra birden yükselerek 36. Sıraya yerleşmiştir. Söz konusu başlıkta en başarılı olunan yıl 2013-14 dönemi olmuş ve Türkiye 20. Sırada yer bulmuştur. O yıldan itibaren bozulma başlamıştır ve bu durum sıralamadan da görülebilmektedir. Son rapor döneminde Türkiye bankaların mali yapısının sağlamlığında 137 ülke içinde 58. Sırada yer almıştır.

3.2.5. TEKNOLOJİK HAZIRLIK

Etkinlik arttırıcılar alt endeksinin altında yer alan beşinci başlık “teknolojik hazırlık”tır (technological readiness). Başlık altında yedi gösterge bulunmaktadır. Teknolojik değişimlerle uyumlu olarak, önemi değişen bazı göstergelerin değiştirildiği görülmektedir. Bu başlıkta küresel rekabet endeksi sıralamasında Türkiye için yatay bir seyir izlemiştir denebilir. Teknolojik hazırlık başlığında Türkiye on yıl önce 58. Sıradayken son rapor döneminde 62. Sırada yer almıştır.

Tablo 62. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye’ye Ait Teknolojik Hazırlık Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Teknolojik Hazırlık	58	54	56	55	53	58	55	64	67	62
1)En Son Teknolojinin Mevcudiyeti	45	47	48	52	45	44	45	55	62	57
2)Firma Düzeyinde Teknoloji	48	52	51	44	39	37	37	36	48	46

Merakı										
3)Doğrudan Yabancı Yatırım ve Teknoloji Transferi	86	61	64	71	65	47	28	52	64	61
4)İnternet Kullanıcısı/100 Kişi	68	54	65	64	69	73	72	67	71	70
5)Geniş Bantlı İnternet Abonelikleri/ 100 Kişi	50	49	54	53	57	60	59	61	61	59
6)İnternet Bant Genişliği (Kullanıcı Başına Kb/sn)	-	-	46	58	41	44	40	62	59	61
7)Geniş Bantlı Cep Telefonu Abonelikleri/ 100 Kişi	-	-	-	-	73	73	62	69	71	60

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Başlıkta yer alan göstergelerde yıllar itibariyle radikal değişim gözlenen tek veri doğrudan yabancı yatırım ve teknoloji transferidir. 2008-09 döneminde 86. Sırada yer alan ülkemiz 2014-15 döneminde 28. Sıraya kadar yükselmiştir. Ancak sonraki yıllarda düşüş yaşanmış ve Türkiye son rapor döneminde 61. Sıraya yerleşmiştir.

3.2.6. PİYASA BÜYÜKLÜĞÜ

Etkinlik arttırıcıların son başlığı piyasa büyüklüğüdür. Ülkemizin en fazla küresel rekabet avantajına sahip olduğu başlık piyasa büyüklüğüdür. Küresel rekabet endeksi raporlarında yedi yıldır dört ayrı gösterge bulunmaktadır. Bundan önceki dönemlerde başlık altında sadece ilk iki gösterge bulunmaktaydı.

Türkiye piyasa büyüklüğü başlığı sıralamasında yatay bir seyir izlemiştir. 2008-09 döneminde 15. Sıradayken son rapor döneminde 14. Sırada yer almıştır. Aynı trend iç Pazar ve dış Pazar büyüklüğü endekslerinde de devam etmiştir. İç Pazar büyüklüğü endeksi göstergesinde Türkiye son raporda 13. Sıradayken, dış Pazar büyüklüğü

endeksinde 26. Sırada yer almıştır. Üçüncü gösterge olan GSYH de ise, milli gelir Satınalma gücü paritesiyle ABD doları cinsinden değerlendirilmiş ve 2017-18 raporuna göre Türkiye 13. Sırada yer almıştır. Yani ilk üç gösterge bazında Türkiye'nin önemli bir piyasa büyüklüğüne sahip olduğu ve bu alanda ciddi bir küresel rekabet avantajı olduğu söylenebilir.

Tablo 63. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Piyasa Büyüklüğü Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Piyasa Büyüklüğü	15	15	16	17	15	16	16	16	17	14
1)İç Pazar Büyüklüğü Endeksi (En İyi)	15	15	16	15	15	16	16	14	16	13
2)Dış Pazar Büyüklüğü Endeksi (En İyi)	25	25	26	28	28	27	26	26	26	26
3)GSYH (SGP Milyar \$)	-	-	-	16	16	16	16	17	17	13
4)GSYH Yüzdesi Olarak İhracat	-	-	-	125	123	123	118	109	97	101

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Başlığın son göstergesi ise GSYH yüzdesi olarak ihracattır. Bu göstergede ise Türkiye kötü bir tablo çizmektedir. Ülkenin makroekonomik yapısı ihracata dayalı olmadığından, bu alanda Türkiye son raporda 101. Sırada yer almıştır.

3.3. YENİLİKÇİLİK VE GELİŞMİŞLİK FAKTÖRLERİ

Daha önce de belirtildiği gibi küresel rekabet endeksi üç alt endeksten oluşmaktadır. Önceki kısımlarda ilk iki alt endeks olan temel gereksinimler ve etkinliği

arttırıcılar incelenmişti. Bu bölümde de üçüncü alt endeks olan yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri incelenecektir.

Türkiye, ikinci düzeyden üçüncü düzeye geçiş aşamasındaki ülke olduğu için yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri alt endeksinin Türkiye sıralamasına ve puanlamasına etkisi % 11,1'dir²⁰⁷. Yani Türkiye için küresel rekabet endeksi üzerindeki etkisi diğer alt endekslere kıyasla sınırlıdır. Söz konusu alt endeks altında iki gösterge bulunmaktadır: İş gelişmişliği ve yenilikçilik. Ülkemizin yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri alt endeksindeki sıralaması 2008-09 döneminde 63 iken son raporda 66. Sırada yer almıştır. Son rapordaki sıralama on yılın en kötü derecesidir. Bu alt endekste en başarılı olunan dönem ise 2013-14 dönemidir ve 47. Sırada yer alınmıştır.

3.3.1. İŞ GELİŞMİŞLİĞİ

Alt endeksin ilk başlığı iş gelişmişliğidir (business sophistication). İş gelişmişliği başlığında 2008-09 döneminde Türkiye 60. Sırada yer alırken, son rapor döneminde 67. Sırada yer almıştır. En başarılı olunan dönem 2013-14'tür ve bu dönemde Türkiye 43. Sırada yer almıştır.

Tablo 64. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait İş Gelişmişliği Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
İş Gelişmişliği	60	52	52	58	47	43	50	58	65	67
1)İç Tedarikçi Miktarı	32	29	27	33	35	18	14	27	41	44
2)İç Tedarikçi Kalitesi	55	52	59	65	56	56	49	49	48	52
3)Kümelenme Gelişiminin Durumu	54	52	61	70	43	30	36	52	57	59
4)Rekabet Üstünlüğünün Yapısı	91	76	68	77	86	87	95	103	106	106
5)Değer	38	41	43	49	35	42	54	63	64	67

²⁰⁷ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, s. 74.

Zinciri Genişliği										
6)Uluslararası Dağıtımın Kontrolü	51	36	18	27	24	28	26	41	55	55
7)Üretim Aşamalarının Gelişimi	56	46	38	38	38	33	36	43	48	51
8)Pazarlama Alanının Genişliği	70	44	33	37	35	37	42	66	92	92
9)Yetki Devrinde Gönüllülük	95	95	122	127	97	84	88	87	86	97

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Başlık bünyesinde 9 gösterge bulunmaktadır. Başlık altında en başarılı olunan gösterge iç tedarikçi miktarıdır. Bu gösterge sıralamasında Türkiye 2014-15 döneminde 14. Sıraya kadar yükselmiş, on yıl içinde ise 32. sıradan 44. sıraya düşmüştür. Gelişimi dikkat çeken diğer bir gösterge de uluslararası dağıtımın kontrolüdür. 2008-09 rapor döneminde Türkiye 51. sıradayken 2010-11 döneminde 18. Sıraya kadar yükselmiştir. Ancak bu sıralamayı koruyamamış ve son rapor döneminde 55. Sıraya düşmüştür. Bir başka gösterge de pazarlama alanının genişliğidir. 2010-11 rapor döneminde Türkiye 33. Sıradayken 59 sıra gerileyerek son rapor döneminde 92. Sırada yer bulmuştur.

3.3.2. YENİLİKÇİLİK

Yenilikçilik ve gelişmişlik faktörleri alt endeksinin ikinci ve son başlığı yenilikçiliktir. Küresel rekabet endeksi raporlarında ilk sıralardaki ülkelerin en başarılı olduğu alanlar olan bu başlıkta Türkiye 2008-09 döneminde 66. Sıradayken 2017-18 rapor döneminde 69. Sırada yer almıştır. Bu başlıkta ülkemizin en başarılı olduğu dönem 2013-14 olmuştur ve 50. Sırada yer bulmuştur.

Yenilikçilik başlığında Türkiye'nin en başarılı olduğu gösterge patent başvurularıdır. Son on yıl içinde Türkiye 27 sıra yükselerek 39. Sıraya yükselmiştir. Bu göstergede sıralama yapılırken nüfusa oranla patent başvuru sayısı değerlendirilmektedir. Patent başvurularının sonuçları ve nitelikleriyle ilgili bir

değerlendirme yapılmadığı için sadece bu veri üzerinden yapılacak değerlendirme sağlıklı olmayacaktır. Benzer durum altıncı gösterge olan mühendis ve bilim adamlarının mevcudiyeti için de söylenebilir. Burada da niteliğe, etkinliğe ve verimliliğe bakılmamaktadır. Türkiye son rapor döneminde söz konusu göstergede 49. Sırada yer almıştır.

Tablo 65. Küresel Rekabet Raporlarında Türkiye'ye Ait Yenilikçilik Alt Endeksi Verilerinin Birlikte Gösterimi

Göstergeler	2008-09 (134 Ülke)	2009-10 (133 Ülke)	2010-11 (139 Ülke)	2011-12 (142 Ülke)	2012-13 (144 Ülke)	2013-14 (148 Ülke)	2014-15 (144 Ülke)	2015-16 (140 Ülke)	2016-17 (138 Ülke)	2017-18 (137 Ülke)
Yenilikçilik	66	69	67	69	55	50	56	60	71	69
1)Yenilikçilik Kapasitesi	55	46	55	71	48	45	77	83	75	74
2)Bilimsel Araştırma Enstitülerinin Kalitesi	52	71	89	89	88	63	64	82	103	100
3)Firmaların Ar-Ge Harcamaları	73	76	62	62	56	68	89	79	70	69
4)Ar-Ge'de Üniversite ve Endüstri İşbirliği	57	67	82	74	70	52	61	61	63	66
5)İleri Teknoloji Ürünlerin Devletçe Temini	106	89	62	56	32	23	17	39	62	64
6)Mühendis ve Bilim Adamlarının Mevcudiyeti	59	51	44	35	41	53	59	50	49	49
7)Patent Başvuruları	66	74	70	69	42	41	42	42	42	39

Kaynak: Son 10 Yıla Ait The Global Competitiveness Report Verilerinden Hazırlanmıştır.

Konuyla ilgili değerlendirilmesi gereken belki de en önemli konu yenilikçilik kapasitesidir. Son on rapor incelendiğinde Türkiye'nin yenilikçilik kapasitesinin rakiplerine göre düştüğü görülmektedir. 2008-09 döneminde 55. Sıradayken sonraki dönem 46. Sıraya yükselmiş ancak bu düzeyi koruyamamış ve 2017-18 döneminde 74. Sıraya kadar düşmüştür. Bu durum gelecek için olumsuz bir veridir.

Başlıkta dikkat çeken diğer bir gösterge de bilimsel araştırma enstitülerinin kalitesidir. Özellikle yüksek eğitimin kalitesi verisiyle birlikte değerlendirilmesi gereken bu göstergeye göre Türkiye'de çok ciddi bir gerileme olmuştur. On yıl önceki raporda 52. Sırada olan ülkemiz son rapor döneminde 137 ülke içinde 100. Sırada yer almıştır. Yani kapasite ve nitelik üzerinden yapılan analizlerde Türkiye başarısız bir grafik çizmektedir.

Firmaların Ar-Ge harcamaları, başlık altında yer alan diğer bir göstergedir. Türkiye son rapor döneminde 69. Sırada yer almıştır. Bu göstergede en başarılı olduğumuz dönem 2012-13'tür ve 56. Sırayken en başarısız olunan dönem 2014-15 dönemidir ve 89. Sırada yer bulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; Türkiye'de Ar-Ge harcamaları 24 milyar 641 milyon TL'dir. Ayrıca Gayrisafı yurtiçi Ar-Ge harcamasının GSYH içindeki oranı 2015 yılında %0,88 iken, 2016 yılında %0,94'e yükselmiştir²⁰⁸. Dünyada ise 2015 yılında en çok Ar-Ge harcaması yapan üç şirket; Volkswagen (15,3 Milyar \$), Samsung (14,1 Milyar \$) ve Intel (11,5 Milyar \$) olmuştur²⁰⁹. Yani ABD doları bazında karşılaştırıldığında Volkswagen firmasının Ar-Ge harcaması tek başına, Türkiye'de yapılan toplam Ar-Ge harcamasının yaklaşık 2,5 katı civarındadır. Bu alanda sıralamamızın yükselebilmesi için; güçlü olabileceğimiz sektörler belirleyip, doğru bir planlamayla Ar-Ge alanında etkin yatırımlar yapılması gerekmektedir.

²⁰⁸ <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24865>, (Erişim Tarihi: 20.04.2018)

²⁰⁹ <http://www.strategyand.pwc.com/>

IV. BÖLÜM

YATIRIM CARİLERİNİN KÜRESEL REKABET ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN EKONOMETRİK DEĞERLENDİRMESİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Yatırım carilerinin, küresel rekabet endeksi üzerindeki etkilerinin ekonometrik olarak ortaya konması araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Önceki bölümlerde kuramsal olarak ortaya konan bilgiler ışığında, oluşan etkilerin ve düzeyinin kantitatif olarak da gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, 2006-2017 yıllarını kapsayan 12 döneme ait veriler analize tabi tutulmuştur. Analiz yapılırken, oluşturulan yatırım carileri verilerinin Türkiye'nin küresel rekabet endeksi üzerindeki etkisi ortaya konulduktan sonra, yine yatırım carilerinin Türkiye'nin küresel rekabet gücünün bileşenlerinden olan eğitim ve sağlık başlıkları üzerindeki etkileri de incelenmiştir. Bu analizlerde parametrik olmayan regresyon analizi kullanılmıştır.

2. REGRESYON ANALİZİ

Regresyon analizinde, bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ortalama ilişkinin matematiksel bir modelle ifade edilmesinde, bağımlı ve bağımsız değişkenin doğrusal bir ilişki içinde olduğu varsayılmaktadır. Aradaki ilişkinin doğrusal olmadığı durumlardaysa, söz konusu varsayım geçersiz hale gelmekte ve regresyonu oluşturan parametrelerin güvenilirliği düşerek modelin tahminleme gücü azalmaktadır. Değişkenlerin arasında herhangi bir fonksiyonel ilişki varsa, etkin ve öngörü gücü yüksek modeller oluşturulabilir Aksi takdirde, parametrik regresyon modelleri yerine parametrik olmayan regresyon modelleri kullanılabilir²¹⁰.

²¹⁰ Kunio Takezawa, Introduction to Nonparametric Regression. Wiley Series in Probability and Statistics, London: John Wiley and Sons Inc., 2006, s. 20.

Parametrik olmayan regresyon modelleri ise, değişkenler arasındaki ilişkinin türünü fazla dikkate almamakta, daha çok regresyon fonksiyonuna odaklanmaktadır. Regresyon fonksiyonunun türevlenebilir olması ve sürekli olması modelin tek varsayımı olarak kabul edilebilir²¹¹. Parametrik olmayan regresyon yöntemi, regresyonu oluşturan parametrelerin katsayıların anlamlılığı yerine fonksiyonun istatistiksel özellikleri ile ilgilenmektedir²¹². Çalışmada ele alınan bağımlı ve bağımsız değişkenler normal dağılım varsayımını sağlamamakta ve kalın kuyruk özellikleri göstermektedir. Bu nedenle parametrik olmayan regresyon Kernel tahmincisi yardımıyla ilişkiler belirlenmeye çalışılacaktır.

2.1.KERNEL REGRESYON

Parametrik olmayan regresyon kestiricileri, parametrik modellerdeki varsayım ihlallerinin yanı sıra dağılım hakkında hiçbir bilgi olmadığı durumlarda kullanılmaktadır. Ayrıca parametrik model kurmaya yardımcı oluşu ve başta Kernel regresyon olmak üzere diğer tüm kestiricilerinin tutarlı kestirimler sunmasından dolayı parametrik regresyon analizine alternatif olarak tercih edilmektedir²¹³. Parametrik olmayan regresyon kestiricilerinin temel amaçları; iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklamada çok yönlü bir yöntem sağlamak, kayıp gözlemleri temsil etmede veya yakın X değerleri arasında bir değer bulmada esnek bir metot kurmak ve aykırı noktaların etkisini inceleyerek sahte gözlemleri ortaya çıkarmaktır²¹⁴.

En basit ve en yaygın kullanılan parametrik olmayan regresyon kestiricileri Kernel metoduna dayanır. Kernel odaklı kestiriciler basit ve sezgisel olarak iyi anlaşıldığı için tercih edilmektedir. Diğer önemli parametrik olmayan eğri kestiricileri ise k-en yakın komşuluk, spline modelleri ve ortogonal serilerdir. Kernel regresyonda bağımlı değişkenin yerel ağırlıklı ortalaması alınır. Ağırlıklar Kernel olarak adlandırılan

²¹¹ Randall L. Eubank, Nonparametric Regression and Spline Smoothing Statistics: A Series of Textbooks and Monographs. Second Edition., New York: Marcel Dekker Inc., 1990, s. 4.

²¹² John Fox, Applied Regression Analysis And Generalized Linear Models. London: Sage Publications Inc., 2008, s. 476.

²¹³ Qi Li ve Jeffrey Scott Racine, Nonparametric Econometrics: Theory and Practice. Princeton University Press., 2007, 45.

²¹⁴ Wolfgang Hardle vd., Nonparametric and Semiparametric Models. New York: Springer-Verlag Pbc., 2004, s. 89.

bir fonksiyona dayanır. Kernel adı da buradan gelmektedir²¹⁵. Kernel regresyona ilişkin geliştirilen yaklaşımlar arasında yerel sabit (Nadaraya-Watson), yerel doğrusal ve yerel polinomial Kernel kestiricileri ile diğer alternatif kestiriciler (Priestley-Chao, Gasser-Müller) yer almaktadır.

Yerel sabit Kernel kestirim tekniği Nadaraya (1964)²¹⁶ ve Watson (1964)²¹⁷ tarafından önerilmiş olup, Nadaraya-Watson Kernel kestiricisi olarak da adlandırılır. Buradaki mantık, bağımlı değişkenin değerlerini yerel olarak ortalayarak koşullu ortalama fonksiyonunu kestirmektir.

(X,Y) gözlem çiftleri için f(x,y) yoğunluk fonksiyonu kullanılarak elde edilen yerel sabit Kernel kestiricisi:

$$\hat{m}(x) = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i K\left(\frac{x - X_i}{h}\right)}{\sum_{i=1}^n K\left(\frac{x - X_i}{h}\right)}$$

(1)

şeklindedir, buradan hareketle;

$$\min_a \sum_{i=1}^n (Y_i - a)^2 K\left(\frac{x - X_i}{h}\right)$$

(2)

ifadesinin minimizasyon problemine odaklıdır. Burada K Kernel ya da ağırlık fonksiyonu olup, sıfır etrafında simetriktir ve $\lim_{x \rightarrow \infty} |x| K(x) = 0$ özelliğini sağlamaktadır.

h, pencere genişliği ya da düzleştirme parametresi adı verilen, kestirim düzgünlüğünü kontrol eden ve genellikle pozitif değer alan parametredir. Bir X_i gözlem noktasında $h \rightarrow 0$ olduğunda $\hat{m}_h(X_i) \rightarrow Y_i$ keyfi bir x noktasında ise $h \rightarrow \infty$ olduğunda $\hat{m}_h(X_i) \rightarrow \bar{Y}$ olacaktır. Bu iki limit durumundan anlaşılacağı gibi, örnek büyüklüğü n

²¹⁵ C. K. Chu, J. S. Marron, Choosing a Kernel Regression Estimator. Statistical Science, 6(4),1991, s. 412.

²¹⁶ E. A. Nadaraya, On Estimating Regression. Theory of Probability and its Applications, 1964.

²¹⁷ G. S. Watson, Smooth Regression Analysis. Sankhya: The Indian Journal of Statistics, Series A, 1964.

ile ilişkili olan düzgünleştirme parametresi h , sıfıra ne çok hızlı ne de çok yavaş yakınsamalıdır²¹⁸.

$n \rightarrow \infty$ iken ve $h \rightarrow 0$ ve $nh \rightarrow \infty$ olması şartıyla (1) deki formülde pay ve payda,

$$E \left[\sum_{i=1}^n Y_i K\left(\frac{x - X_i}{h}\right) \right] \rightarrow m(x)f(x) \quad (3)$$

$$E \left[\sum_{i=1}^n K\left(\frac{x - X_i}{h}\right) \right] \rightarrow f(x) \quad (4)$$

olacağından $\hat{m}(x) \rightarrow m(x)$ olacaktır. Dolayısıyla bu kestirici ile elde edilen regresyon fonksiyonunun, $m(x)$ 'in tutarlı bir kestirici olduğu söylenebilir²¹⁹. Schuster (1972)²²⁰ tarafından gösterildiği gibi,

$$\sqrt{nh} \left[\hat{m}(x) - m(x) - h^2 Y_{an}(x) \right] \rightarrow N(0, Var(x)) \quad (5)$$

$$Y_{an}(x) = \frac{1}{2} u_2 K \left[m''(x) + 2m'(x) \frac{f'(x)}{f(x)} \right] \quad (6)$$

$$Var(x) = \frac{v_2(K) \sigma^2(x)}{f(x)} \quad (7)$$

yerel sabit kestirici asimptotik olarak normaldir.

²¹⁸ Li ve Racine, a.g.e., s. 78

²¹⁹ Michael G. Schimek, Smoothing and Regression. Canada: A Wiley-Interscience Publication, 2000, s. 34.

²²⁰ E. F. Schuster, Joint Asymptotic Distribution of the Estimated Regression Function at a Finite Number of Distinct Points. Annals of Mathematical Statistics, 1972.

2.2. KERNEL FONKSİYONU VE PENCERE GENİŞLİĞİNİN BELİRLENMESİ

Her gözlem orta nokta olmak üzere her gözleme yerleştirilen tümseklerin toplamı olarak düşünülen Kernel kestiricilerinde, hangi yaklaşım kullanılırsa kullanılsın, belirleyici iki etmen bulunmaktadır. Bunlardan biri tümseklerin biçimini ifade eden Kernel fonksiyonu, diğeri ise tümseklerin yayılımını ifade eden pencere genişliğidir. Pencere genişliği seçimiyle karşılaştırıldığında Kernel fonksiyonu seçimi daha az önem arz eden bir husustur. Kernel fonksiyonunun şeklindeki değişikliğin kestirime etkisi, pencere genişliğindeki değişikliğin neden olacağı etkiden çok daha azdır. Pencere genişliği seçimi ise tüm parametrik olmayan eğri kestiricilerinin uygulamasında ana sorundur²²¹ (Toktamış, 1995:156).

Olasılık fonksiyonu özelliklerini taşıyan herhangi bir fonksiyon olarak alınabilen Kernel fonksiyonu, en iyi olduğu için değil, kolay uygulanırlığı ve diğer yöntemleri anlamada bir araç olması nedeni ile tercih edilmektedir. Yaygın olarak kullanılan Kernel fonksiyonları Hardle vd., (2004) çalışmasından özetlenerek Tablo 65'te sunulmaktadır.

Tablo 65. Kernel Fonksiyonları

Kernel	$K(u)$
Tekbiçimli	$\frac{1}{2}I(u \leq 1)$
Üçgensel	$(1 - u)I(u \leq 1)$
Epanechnikov	$\frac{3}{4}(1 - u^2)I(u \leq 1)$
İki Ağırlıklı	$\frac{15}{16}(1 - u^2)^2 I(u \leq 1)$
Üç Ağırlıklı	$\frac{35}{32}(1 - u^2)^3 I(u \leq 1)$

²²¹ Öniz Toktamış, Olasılık Yoğunluk Fonksiyonunun Çekirdek Kestirimi Üzerine Bir Çalışma, Hacettepe Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 1995, s. 156.

Gaussian	$\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2}u^2\right)$
Kosinüs	$\frac{\pi}{4} \cos\left(\frac{\pi}{2}u\right)I(u \leq 1)$

K ile gösterilen Kernel fonksiyonu, Her u değeri için: $K(u) \geq 0$, $K(u)=K(-u)$,

$$\int_{-\infty}^{\infty} K(u)du = 1 \text{ ve } \int_{-\infty}^{\infty} K^2(u)du < \infty \text{ özelliklerine sahiptir.}$$

Kernel kestirimlerinin elde edilmesinde önemli bir etken olan pencere genişliğinin çok küçük seçilmesi, yani çekirdeğin dar olması durumunda her noktadaki ortalama alma süreci daha az sayıda gözleme dayanacağından regresyon fonksiyonunun kestirimi kaba bir kestirim olacaktır. Başka bir deyişle, kestirim sonuçları örnek değişkenliğine fazlaca bağımlı olacaktır²²².

Düzeltilme teriminin optimum şekilde belirlenmesi ve parametrik olmayan regresyon fonksiyonunun tahmin gücünün artması; h pencere genişliği seçimine bağlıdır. Literatürde genellikle pencere genişliği seçicileri arasında çapraz geçerlilik ve plug-in yöntemi ile cezalandırma fonksiyonları yer alır. En çok kullanılan Çapraz geçerlilik fonksiyonu, gözlem değerlerinden herhangi birinin seçilmesiyle, diğer $(n-1)$ gözlem değerlerini baz alarak; seçilen noktanın (x_i) pürüzsüzlüğünü tahmin edilmesidir. Bu tahmin; düzgün ve ikinci dereceden türevlendirilebilir bir fonksiyon için kareli artıkları tahmin edilerek, artıkların toplamını minimum yapan düzeltme parametresi olarak tanımlanır²²³. Çapraz geçerlilik fonksiyonu,

$$CV(\gamma) = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^n (\gamma_j - f_{\gamma(j)}(x_i))^2$$

şeklinde ifade edilmektedir.

3. VERİ VE MODEL TAHMİN SONUÇLARI

Çalışmada kullanılan ekonometrik modelin amacı yatırım carilerinin küresel rekabet endekisine ve endeks içinden seçilen değişkenlere etkisini ortaya koymaktır.

²²² J. S. Marron, Automatic Smoothing Parameter Selection: A Survey. Empirical Economics, 1988, s. 189.

²²³ John Fox, a.g.e., s. 490.

Veriler 2006-2017 dönemini içeren yıllık verilerdir ve bu yıllara ait Küresel Rekabet Raporlarından elde edilmiştir.

Tablo 66. Analizde Kullanılan Değişkenler

Değişkenler	Tanım
Yatırım Carileri (\$)	YCA (bağımsız değişken)
Küresel Endeks Skoru	KES (bağımlı değişken)
Sağlık ve Temel Eğitim Skoru	SES (bağımlı değişken)
Yüksek Eğitim ve Öğretim Skoru	YES (bağımlı değişken)

Çalışmada tahminlerin üretilmesinde R paket programı ve <http://cran.r-project.org/web/packages/np/> internet adresindeki kodlar kullanılmıştır.

Ele alınan dönemde yaşanan finansal kriz nedeniyle aykırı (outlier) değerlerin olduğu belirlenmiştir. Aykırı gözlemlerden dolayı parametreler bozulduğu için, varolan güçlü parametrik yöntemlerin uygun çözümler üretmediği ve verinin gerçek yapısı modele yansıtmadığı birçok uygulamacı tarafından ortaya konmuştur. Bu durumda parametrik olmayan regresyon, X doğrultusunda belirli bir parametrik model olmaksızın ön bilgi sağladığı için uygun olmaktadır.

Kernel regresyon yönteminde pencere genişliği çapraz geçerlilik yöntemi ile belirlenmiştir. Çapraz geçerlilik yöntemi güçlü (robust) ve asimptotik olarak optimal bir yöntemdir. Buna göre değer 0.08 olarak elde edilmiştir. Kernel fonksiyonları Nadaraya-Watson tahmincisine göre elde edilmiştir.

Tablo 67. Nadaraya-Watson Tahmincisi İçin Kernel Regresyon Model Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	KÜRESEL ENDEKS SKORU					
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	YATIRIM CARİLERİ					
Kullanılan Tahminci Tipi	Katsayı	R ²	Hata Kareleri Toplamı	Akaike	Schwarz	DW
Triangular	0.026*	0.62	1.255	-5.243	-5.009	1.88
Uniform	0.051*	0.64	1.248	-4.721	-4.855	1.87

Normal	0.029*	0.61	1.403	-4.773	-4.839	1.88
Biweight	0.014*	0.59	1.528	-5.202	-5.730	1.91
Triweight	0.008*	0.58	1.535	-5.690	-5.837	1.86
Cosinus	0.003*	0.51	1.299	-5.721	-5.934	1.93
Epanechnikov	0.057*	0.66	1.112	-5.003	-4.560	1.99

* 0.05 için istatistik anlamlı parametre

Tahmin sonuçlarından görüleceği üzere her tahminci tipi için elde edilen sonuçlarda bağımsız değişken istatistiki olarak anlamlı ve önemli çıkmıştır. Farklı tahminci tiplerinden R^2 değerinin yüksek olduğu ve otokorelasyon probleminin olmadığı alternatif seçilmiş ve buna göre Epanechnikov tercih edilmiştir. Bu model sonuçlarına göre yatırım carileri küresel rekabet endeks skoru üzerinde % 5,7 arttırıcı etkiye sahiptir. Yatırım carileri küresel rekabet skorunu % 66 açıklamaktadır. Geri kalan etki model alınmayan değişkenlerin etkisidir. Tablo 68’de öngörü kriterleri değerleri verilmiştir. Görüleceği üzere Epanechnikov uygun olarak elde edilmiştir.

Tablo 68. Nadaraya-Watson Tahmincisi için Regresyon Modelleri İçin Öngörü Kriterleri

Kullanılan Tahminci Tipi	Triangular	Uniform	Normal	Biweight	Cosinus	Epanechnikov
Ortalama Hata Karenin Kökü	0.0232	0.0283	0.0234	0.0197	0.0261	0.0125
Ortalama Mutlak Hata	0.0325	0.0235	0.0367	0.0259	0.0329	0.0154
Theil Test İstatistiği	0.1230	0.1862	0.2280	0.1843	0.2160	0.1090

Kamu harcamaları içinde önemli bir paya sahip olan yatırım carileri, modelde görüldüğü gibi Türkiye’nin küresel rekabet gücünü gösteren indeks skorları üzerinde etkilidir. Bu nedenle, konuya küresel rekabet açısından yaklaşıldığında yatırım carilerinin miktarının, kompozisyonunun, zamanlamasının çok önemli olduğu, yatırım

carileriyle ilgili alınacak kararların, yapılacak yasal düzenlemelerin son derece etkili olduğu söylenebilir. Yatırım carilerinin, etkinliğinin yüksek olduğu alanlarda kullanılması halinde ülkemizin küresel rekabet gücünü arttıracığı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ikinci aşamasında bağımlı değişken olarak sağlık ve temel eğitim başlığının skoru ele alınarak bu alt bileşen için yatırım carilerinin etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 69. Nadaraya-Watson Tahmincisi İçin Kernel Regresyon Model Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	SAĞLIK VE TEMEL EĞİTİM SKORU					
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	YATIRIM CARİLERİ					
Kullanılan Tahminci Tipi	Katsayı	R²	Hata Kareleri Toplamı	Akaike	Schwarz	DW
Triangular	0.001*	0.38	1.725	-6.534	-6.823	1.90
Uniform	0.024*	0.41	1.583	-7.062	-7.903	1.92
Normal	0.008*	0.36	1.977	-8.753	-8.552	1.90
Biweight	0.011*	0.39	1.834	-6.101	-7.004	1.91
Triweight	0.023*	0.40	1.607	-5.228	-5.906	1.93
Cosinus	0.019*	0.41	1.538	-5.184	-5.274	1.94
Epanechnikov	0.021*	0.43	1.325	-4.562	-4.836	1.98

* 0.05 için istatistik anlamlı parametre

Tahmin sonuçlarından görüleceği üzere her tahminci tipi için elde edilen sonuçlarda bağımsız değişken istatistik anlamlı ve önemli çıkmıştır. Farklı tahminci tiplerinden R² değerinin yüksek olduğu ve otokorelasyon probleminin olmadığı alternatif seçilmiştir. Buna göre Epanechnikov tercih edilmiştir. Bu model sonuçlarına göre yatırım carileri sağlık ve temel eğitim endeks skoru üzerinde % 2 arttırıcı etkiye sahiptir. Yatırım carilerini sağlık ve temel eğitim skorunu % 43 açıklamaktadır. Geri kalan etki model alınmayan değişkenlerin etkisidir. Tablo 4’de öngörü kriterleri değerleri verilmiştir. Görüleceği üzere Epanechnikov uygun olarak elde edilmiştir.

Tablo 70. Nadaraya-Watson Tahmincisi için Regresyon Modelleri İçin Öngörü Kriterleri

Kullanılan Tahminci Tipi	Triangular	Uniform	Normal	Biweight	Cosinus	Epanechnikov
Ortalama Hata Karenin Kökü	0.0183	0.0177	0.0138	0.0273	0.0193	0.0103
Ortalama Mutlak Hata	0.0256	0.0290	0.0294	0.0306	0.0264	0.0211
Theil Test İstatistiği	0.1572	0.1623	0.1952	0.1834	0.1981	0.1473

Yatırım carilerinin küresel rekabet endeksi üzerindeki etkisi gösterildikten sonra; yine yatırım carilerinin, endeksin önemli bir parçası olan sağlık ve temel eğitim skoru üzerindeki etkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Sağlık ve temel eğitim başlığı incelendiğinde, özellikle eğitim alanında Türkiye'nin sıralamada gerilediği görülmektedir. Aynı zamanda, Türkiye düzey 2'den düzey 3'e geçiş ülke grubunda olduğundan sağlık ve temel eğitim başlığının ağırlığı, ülkenin küresel rekabet gücünün hesaplanmasında oldukça önemlidir. Değerlendirme yapılırken, endeks skorunun önceki yıla göre artsa bile ülke sıralamasının diğer ülkelerin skorlarındaki değişime göre belirlendiği göz önünde tutulmalıdır. Model sonuçlarına göre de, yatırım carileri sağlık ve temel eğitim başlığı skoru üzerinde etkilidir. Yatırım carilerinin bir iktisadi araç olarak etkin kullanımı sonucu Türkiye'nin küresel rekabet gücünün artacağı söylenebilir. Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, bu başlıkta sağlanacak bir artış diğer bazı başlıklar ve pek çok gösterge üzerinde dolaylı olarak pozitif bir etki yaratacaktır.

Çalışmanın üçüncü aşamasında bağımlı değişken olarak yüksek eğitim ve öğretim skoru ele alınarak bu alt bileşen için yatırım carilerinin etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 71. Nadaraya-Watson Tahmincisi İçin Kernel Regresyon Model Sonuçları

BAĞIMLI DEĞİŞKEN	YÜKSEK EĞİTİM VE ÖĞRETİM SKORU					
BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	YATIRIM CARİLERİ					
Kullanılan Tahminci Tipi	Katsayı	R ²	Hata Kareleri Toplamı	Akaïke	Schwarz	DW
Triangular	0.018*	0.33	2.432	-7.642	-7.538	1.91
Uniform	0.027*	0.39	1.905	-6.203	-6.381	1.91
Normal	0.024*	0.37	1.866	-4.773	-5.387	1.89
Biweight	0.013*	0.35	1.790	-4.661	-5.409	1.93
Triweight	0.019*	0.38	1.849	-4.873	-5.263	1.88
Cosinus	0.012*	0.36	1.891	-4.604	-5.561	1.92
Epanechnikov	0.015*	0.40	1.397	-4.349	-4.836	2.01

* 0.05 için istatistik anlamlı parametre

Tahmin sonuçlarından görüleceği üzere her tahminci tipi için elde edilen sonuçlarda bağımsız değişken istatistik anlamlı ve önemli çıkmıştır. Farklı tahminci tiplerinden R² değerinin yüksek olduğu ve otokorelasyon probleminin olmadığı alternatif Epanechnikov tercih edilmiştir. Bu model sonuçlarına göre yatırım carileri küresel rekabet endeks skoru üzerinde % 1,5 arttırıcı etkiye sahiptir. Yatırım carileri, yüksek eğitim ve öğretim skorunu % 40 açıklamaktadır. Geri kalan etki model alınmayan değişkenlerin etkisidir. Tablo 72’te öngörü kriterleri değerleri verilmiştir. Görüleceği üzere Epanechnikov uygun olarak elde edilmiştir.

Tablo 72. Nadaraya-Watson Tahmincisi için Regresyon Modelleri İçin Öngörü Kriterleri

Kullanılan Tahminci Tipi	Triangular	Uniform	Normal	Biweight	Cosinus	Epanechnikov
Ortalama Hata Karenin Kökü	0.0386	0.03621	0.03949	0.0375	0.0390	0.0285
Ortalama	0.04721	0.04826	0.04105	0.0372	0.03804	0.0263

Mutlak Hata						
Theil Test İstatistiği	0.19231	0.19624	0.20735	0.19227	0.21824	0.1824

Yatırım carilerinin etkisinin ölçüldüğü diğer önemli başlık ise yüksek eğitim ve öğretimdir. Temel eğitim üzerindeki etki gösterildikten sonra analizin tamamlanabilmesi için yüksek eğitim ve öğretim başlığı üzerindeki etki de gösterilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin endeksteki yüksek eğitim ve öğretim başlığı sıralaması artmaktadır ancak kalite ile ilgili göstergeler için aynı durum söz konusu değildir. Model sonuçlarına göre, yatırım carileri Türkiye'nin küresel rekabet gücündeki başlıklardan yüksek eğitim ve öğretim üzerinde etkiye sahiptir. Söz konusu başlık altında yer alan bazı göstergelerdeki artışlar sonucu Türkiye'nin küresel rekabet gücü sıralamasında iyileşme gözlenmektedir. Sıralamadaki artış elbette yüksek eğitim ve öğretim başlığı skorundaki artışlar sonucu olmuştur. Yatırım carileri, model sonuçlarına göre söz konusu başlık skorunu % 40 açıklamaktadır. Hem küresel rekabet gücü hem de sürdürülebilir kalkınma bakımından yüksek eğitim ve öğretim başlığındaki değişimler dikkatle izlenmelidir. Skor üzerinde olumlu ve olumsuz etki yaratan faktörlerin analizi son derece önemlidir. Çünkü bu alandaki iyileşme başta inovasyon, teknoloji gibi alanlar için temel oluşturmaktadır. Bu nedenle, yatırım carilerinin yüksek eğitim ve öğretim başlığı üzerindeki etkilerinin sayısal olarak gösterilmesi çok önemli bir konudur.

SONUÇ

Yirminci yüzyılda yaşanan radikal gelişmeler sonucu devlet anlayışındaki değişimin ardından, devletin ekonomideki payı giderek artmıştır. Devletler ekonomiye en çok kamu harcamaları yoluyla müdahil olmuşlardır. Maliye politikasının en önemli araçlarından olan kamu harcamalarının analizi maliye bilimi açısından son derece önemlidir. Bu noktada kamu harcamalarının analiz edilmesinde belirlenen kurallara uyulması ve analizlerin daha sağlıklı yapılabilmesi bakımından kamu harcamalarının sınıflandırılması gereklidir. Maliye bilimi literatüründe en sık kullanılan sınıflandırma, kamu harcamalarının idari ve bilimsel sınıflandırmasıdır. İdari sınıflandırma, harcamayı yapan birimin esas alınmasına yani harcamaların hizmeti esas olarak sınıflandırılmasına dayanır. Homojen olmayan özellikte olan kamu harcamalarının bilimsel sınıflandırmasında ise; tür, etki ve bünyesel özellikler bakımından benzer olan harcama kalemlerinin bir araya getirilmesi amaçlanmaktadır. Bilimsel sınıflandırma günümüzde de geçerliliğini hâlâ koruyan iki başlık altında incelenmektedir. İlk başlık reel harcamalar-transfer harcamaları sınıflandırması iken ikinci başlık cari harcamalar-yatırım harcamaları sınıflandırmasıdır.

Cari harcamalar-yatırım harcamaları ayrımının temeli, kamu harcamalarının tüketimde mi üretimde mi kullanılacağına dayanır. Cari harcamalar genel yönetim gereği yapılan ve sermaye mallarına ayrılmamış harcamalarken, yatırım harcamaları ise üretim kapasitesini artırma amaçlı yapılan harcamalardır ve sermaye oluşumu ile ilgilidir. Kamu harcamalarının cari ya da yatırım harcaması olarak ayrımının her türlü tartışmadan uzak biçimde yapılması uygulamada oldukça zordur ve bu noktada yatırım carileri kavramı ortaya çıkmıştır. Maliye literatüründe yatırım carisi olarak kabul görmüş iki harcama kalemi eğitim ve sağlık harcamalarıdır. Cari harcama niteliğinde olmakla birlikte eğitim ve sağlık hizmetleri, insanların yeteneklerini, bilgilerini ve yaratıcı güçlerini artırır. Bu nedenle bu harcamalar cari harcamaların bir bölümü iseler de üretkenliği arttırıcı nitelikleri nedeniyle diğerlerinden ayrılmalıdırlar. Eğitim ve sağlık hizmetleri, kamusal mal nitelikleri ve dışsallık teorisi bakımından maliye bilimiyle çok yakından ilişkili konulardır. Kamu harcamaları içinde önemli bir paya sahip olan eğitim ve sağlık harcamaları dolayısıyla da yatırım carilerinin etkileri maliye biliminin önemli inceleme konularındandır.

Türkiye’de yıllar itibariyle öğrenci ve öğretmen sayıları katbekat artmıştır. Buna paralel olarak nominal olarak eğitim harcamaları da ciddi şekilde yükselmiştir. Ancak reel harcama kalemlerine bakıldığında önemli bir değişim gözlenmemektedir. ABD Doları cinsinden öğrenci başına eğitim harcaması ve yine ABD Doları cinsinden toplam eğitim harcaması rakamlarının yıllar itibariyle yatay bir seyir izlediği söylenebilir. Yine de eğitim bütçelerinin GSYH’ye oranlarında bir artış (yaklaşık % 1) izlenmektedir. Söz konusu artışa rağmen Türkiye, öğrenci başı harcamalarda OECD ortalamasının oldukça gerisindedir (yaklaşık 1/3). Türkiye’de eğitim harcamalarının büyük kısmı kamu kaynakları tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de yapılan eğitim harcamaları sonucu oluşan eğitim sisteminin analizi, uluslararası verilerle ortaya konulduğunda, başarılı bir tablo ortaya çıkmamaktadır. Dünya’da en çok kabul gören iki çalışma olan PISA ve TIMSS’e göre, Türkiye’nin son yıllarda eğitim alanında güç kaybettiği söylenebilir. PISA sonuçlarına göre Türkiye, hem OECD ülkeleri ortalamasının hem de çalışmaya katılan tüm ülkeler ortalamasının altında puan almıştır. Örneğin son PISA raporuna göre, Türkiye fen okuryazarlığı alanında 72 ülke içinde 54. Sırada yer almış, bir önceki yıla göre 11 sıra gerilemiştir. Matematik ve fen bilimleri alanındaki başarıyı ölçen TIMSS çalışmasına göre de Türkiye, ölçek orta nokta olarak belirlenen 500 puanın altında yer almış, sıralamada ise geriye düşmüştür. Söz konusu raporlara göre, Türkiye’deki önemli sorunlardan bazıları okul öncesi eğitimin yetersizliği ile öğretmen kalitesi ve öğretmenlerin mesleki eğitimine gereken önemin verilmemesi olarak belirtilebilir.

Benzer bir durum sağlık harcamaları için de geçerlidir. Sağlık harcamaları nominal olarak artış gösterirken GSYH’ye oranında dalgalı bir seyir izlemiş ancak sonuç fazla değişmemiştir (% 4,5-6 aralığında). Ancak yıllar içinde kamu ve özel sağlık harcamalarının GSYH içindeki paylarında değişim yaşanmış, kamunun payının yükseldiği görülmüştür. Bununla birlikte, sağlık harcamalarının GSYH içindeki payının uluslararası karşılaştırması yapıldığında Türkiye son sıradadır. Kişi başı sağlık harcamaları satınalma gücü paritesi ile ABD Doları cinsinden ifade edildiğinde ülkemizin harcama miktarının bir hayli arttığını ancak uluslararası karşılaştırma yapıldığında, OECD ülkeleri arasında Meksika’dan sonra ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de sağlık harcamalarının büyük kısmı kamu kaynakları ile finanse edilmektedir.

Türkiye’de yapılan sağlık harcamaları sonucu oluşan sağlık sisteminin analizinde pek çok veriden yararlanılmaktadır. Bu verilerden bir kısmı, sağlık harcamalarını arttırma potansiyeli yüksek olan tütün ve alkol kullanımı, obezite gibi risk unsurları iken; ambulans sayısı, nitelikli hastane yatağı sayısı, tıbbi görüntüleme cihazı sayıları gibi reel verilerdir. Türkiye’de sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı, aynı düzeyde kişi başına sağlık harcaması yapan ülkelerden çok daha yüksektir. Örneğin aynı memnuniyet seviyesini sağlamak için İsveç ve Almanya 5.000 ABD Doları üzerinde kişi başına harcama yaparken Türkiye 1.500 ABD Dolarının altında harcama yapmaktadır. Türkiye’de toplam hekim sayısı artarken, uluslararası karşılaştırma yapıldığında 100.000 kişi başına düşen hekim sayısında OECD ülkeleri içinde Türkiye son sıradadır.

Yüzden fazla göstereyi değerlendirerek son derece kıymetli bilgiler sunan Küresel Rekabet Raporu Dünya Ekonomik Forumu tarafından her yıl yayımlanmaktadır. Endeksler yardımıyla karşılaştırılabilir veriler sunan raporda 12 alt endeksle küresel rekabet gücü ölçümlenmektedir. Son yıllarda ülkemiz küresel rekabet gücü sıralamasında gerilemekte, özellikle bazı alanlarda son sıralarda yer almaktadır. Eğitim sisteminin kalitesi, emek piyasasının etkinliği gibi alanlarda Türkiye en son sıralarda iken bürokrasi, niteliksiz işgücü ve vergi sistemi en sorunlu alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. En başarılı olunan alan ise piyasa büyüklüğüdür.

Küresel rekabete yatırım carileri açısından yaklaşıldığında ise, sağlık ile ilgili verilerin temel eğitim ile ilgili verilerden daha iyi olduğu söylenebilir. Temel eğitim kalitesinin iyi olmadığı bir ülkede yüksek eğitim kalitesinin de iyi olması beklenemez. Bununla birlikte inovasyon, bilim ve girişimcilik alanlarında ülkenin rekabet gücü düşük olacaktır. Türkiye’nin en başarısız olduğu alan olan emek piyasasının etkinliği başlığındaki başarısızlığın temelinde de eğitim sisteminin kalitesinin düşük olmasının etkisi oldukça yüksektir.

Sayısal analizde öncelikle, oluşturulan yatırım carileri değerlerinin küresel rekabet endeksi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Modele göre, yatırım carileri küresel rekabet endeks skoru üzerinde % 5,7 arttırıcı etkiye sahiptir ve yatırım carileri küresel rekabet skorunu % 66 açıklamaktadır. Yani yatırım carileri, Türkiye’nin küresel rekabet gücünü gösteren endeks değerini % 5,7 oranında arttırmaktadır. Bu noktada küresel

rekabet gücünün arttırılmasında yatırım carilerinin önemli bir iktisadi araç olduğu söylenebilir. Elbette, bu artışın düzeyinin yeterliliği diğer ülkelerin endeks değerindeki değişimlerle birlikte değerlendirilmelidir.

Analiz çalışmasının ikinci aşamasında bağımlı değişken olarak sağlık ve temel eğitim başlığı seçilmiştir. Yatırım carileri eğitim ve sağlık harcamalarından oluştuğundan ayrıca küresel rekabet endeksi içinde Türkiye için ağırlığı fazla olan ve nispeten sıralamada geride bulunduğumuz bu başlık üzerindeki etki de analiz açısından önemlidir. Model sonuçlarına göre yatırım carileri sağlık ve temel eğitim endeks skoru üzerinde % 2 arttırıcı etkiye sahiptir. Yatırım carileri, sağlık ve temel eğitim skorunu % 43 açıklamaktadır. Bu başlıktaki ilerleme, küresel rekabet gücü içinde dolaylı olarak pek çok başlığı ve göstergesi etkileyeceği için dikkatle takip edilmelidir.

Analiz çalışmanın üçüncü aşamasında bağımlı değişken olarak yüksek eğitim ve öğretim skoru ele alınmış ve bu alt bileşen için yatırım carilerinin etkisi analiz edilmiştir. Model sonuçlarına göre yatırım carileri küresel rekabet endeks skoru üzerinde % 1,5 arttırıcı etkiye sahiptir. Yatırım carileri, yüksek eğitim ve öğretim skorunu % 40 açıklamaktadır. Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Rekabet Raporunda temel eğitim dışındaki tüm eğitim düzeyleri yüksek eğitim olarak alınmıştır. Bu başlıktaki gelişim özellikle inovasyon ve teknoloji gibi alanlardaki göstergeleri dolaylı olarak etkilemektedir. O nedenle söz konusu başlığın yakından izlenmesi gereklidir ve yatırım carilerinin küresel rekabet gücünü oluşturan bu unsur üzerindeki etkisinin de analiz edilmesi son derece önemlidir.

Sayısal verilerle de gösterildiği gibi, yatırım carileri küresel rekabet gücü üzerinde etkilidir. Ülkeleri pek çok göstergesi dikkate alarak değerlendiren ve sayısal olarak ifade ederek sıralayan bu kıymetli raporun dikkatle incelenmesi gerektiği açıktır. Dolayısıyla küresel bağlamda rekabeti etkileyen unsurların belirlenmesi ve bu unsurların küresel rekabet gücü üzerindeki etkilerinin ölçülmesi politikaların belirlenmesinde ve uygulanmasında önemli bir yol göstericidir. Şunu da mutlaka belirtmek gerekir ki; yatırım carilerinin niteliğinin yanında niceliğinin de dikkate alınması gereklidir. Harcama kalemlerinin kompozisyonu, zamanlaması gibi pek çok faktör küresel rekabet gücünü farklı şekillerde etkileyecektir.

Üretim yöntemlerinin ve toplumsal ihtiyaçlarının değiştiği günümüz ekonomik ortamında, verimlilik en kilit konulardan biri olmuştur. Endüstri 4.0 anlayışıyla birlikte emek faktörüne bakış değişmiş, işgücünün niteliği daha da önem kazanmıştır. Üretim tesislerinin işgücünün ucuz olduğu yerlerden pazara yakın lokasyonlara konumlandırıldığı ve teknolojinin en üst düzeyde kullanıldığı üretim şartlarında daha az sayıda ancak daha nitelikli işgücüne ihtiyaç olduğu görölmektedir. Dolayısıyla küresel rekabet gücünü arttırmada en önemli konulardan biri vasıfsız işgücünün belirlenen hedefler doğrultusunda vasıflı hale getirilmesidir. Bu süreçte kullanılabilir en etkili araç yatırım carileri olacaktır.

KAYNAKÇA

- AFONSO Antonio, Miguel St. Aubyn, “Non-Parametric Approaches To Education And Health Efficiency In OECD Countries”, Journal of Applied Economics. Vol VIII, No. 2, November, 2005.
- AFŞAR Muharrem, “Türkiye’de Eğitim Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1, 2009.
- AKDOĞAN Abdurrahman, Kamu Maliyesi, 7. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1999.
- ARSLAN İbrahim, Mehmet Vahit EREN, Selahattin KAYNAK, “Sağlık ile Kalkınma Arasındaki İlişkinin Asimetrik Nedensellik Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:31, Sayı:2, Yıl:2016.
- ATASEVER Mehmet, Türkiye Sağlık Hizmetlerinin Finansmanı ve Sağlık Harcamalarının Analizi 2002-2013 Dönemi, T.C. Sağlık Bakanlığı Yayını, Ankara, 2014.
- AYRANGÖL Zülküf, Mustafa Tekdere, Türkiye ve OECD Ülkelerinde Yapılan Eğitim Harcamalarının Karşılaştırmalı Analizi, LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2014.
- BAŞAR Selim, Serkan Künü, Gürkan Bozma, “Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı: 10, Ekim 2016.
- BAŞKILIÇ Esra, “Türkiye’nin Uluslararası Rekabet Gücü; Bazı AB Ülkeleri Kıyaslaması”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ç.Ü. SBE. Maliye ABD., Adana, 2006.
- BİLİCİ Nurettin, Adem Bilici: Kamu Maliyesi, Seçkin Yayıncılık, 2011.
- BULURMAN Banu, “Enformasyon Toplumu ve Eğitim”, İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 2002, Cilt 4, Sayı 1, Sıra 8, No 124.

<https://www.isguc.org/?p=article&id=124&cilt=4&sayi=1&yil=2002> (Erişim Tarihi: 20.10.2017)

- BULUTOĞLU Kenan, Kamu Ekonomisine Giriş, 4. B., Filiz Kitabevi, İstanbul, 1981.
- CHU C. K., J. S. Marron, Choosing a Kernel Regression Estimator. *Statistical Science*, 6(4),1991.
- ÇALIŞKAN Zafer, “Sağlık Ekonomisi: Kavramsal Bir Yaklaşım”, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, 2008.
- ÇETİN Bengü, “Eğitim Ve Kalkınma İlişkisi: Türkiye Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, Karaman, 2014.
- DAŞTAN İlker, Volkan Çetinkaya, “OECD Ülkeleri ve Türkiye’nin Sağlık Sistemleri, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Göstergeleri Karşılaştırması”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Ocak 2015, Cilt 5, Sayı 1.
- DEMİR Evrim, İlköğretim Hizmetinin Özel ve Kamu Kesimince Sunulmasının Etkinliğinin Ölçülmesi Ve Denizli Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2006.
- DENİZ Müjgan Hacıoğlu, Kutluk Kağan Sümer, “Türkiye’de Sağlık Sektörü ve Sağlık Harcamalarının Büyüme Üzerindeki Etkisinin 2000-2014 Yılları için Analizi”, <https://www.avekon.org/papers/1749.pdf>
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, 1963, Ankara.
- DUÉ John F., Amme Masrafları ve Ekonomideki Önemi, Maliye Enstitüsü Tercümelere, İkinci Seri, 1965.
- EDİZDOĞAN Nihat, Kamu Maliyesi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 10. Baskı, Bursa, 2008.
- EDİZDOĞAN Nihat, Özhan Çetinkaya, Erhan Gümüş, Kamu Maliyesi, 6. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2015.
- ERDEM Metin, Doğan Şenyüz, İsmail Tatlıoğlu, Kamu Maliyesi, 1. Basım, Ekin Kitabevi, 1996.

- ERGÜN Mustafa, “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Çalışmalarının Gelişmesi”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hunefd/article/view/5000049405/5000046726>
- EUBANK Randall L., Nonparametric Regression and Spline Smoothing Statistics: A Series of Textbooks and Monographs, Second Edition, New York: Marcel Dekker Inc., 1990.
- EUROPEAN COMMISSION, Social Climate Report 2011, 2012, 2013, 2014.
- FOX John, Applied Regression Analysis And Generalized Linear Models. London: Sage Publications Inc., 2008.
- GÖKBUNAR Ramazan, Naci MUTER (2000), “21. Yüzyıla Doğru Türkiye’ de Eğitim Hizmetlerinin Çağdaştırılması”, Prof. Dr. Adnan TEZEL’ e Armağan, Marmara Ün. Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No: 600/13, İstanbul.
- HARDLE Wolfgang vd., Nonparametric and Semiparametric Models. New York: Springer-Verlag Pbc., 2004.
- HAYALOĞLU Pınar, Hasan Çebi Bal, “Üst Orta Gelirli Ülkelerde Sağlık Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 35.
- <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/osys/LYS/SayisalBilgiler11072017.pdf>
- <http://www.biyologlar.com/biyokimya/turkiyede-sitmanin-durumu> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)
- <http://www.memursen.org.tr/dosyalar/egtmrapor.pdf> (Erişim Tarihi: 01.11.2017)
- <http://www.strategyand.pwc.com/>
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.59d3840bae8686.61253174
- <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24865>, (Erişim Tarihi: 20.04.2018)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24649> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24679>
- <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/unicef-5-yas-alti-olumler.pdf>

- <https://lean.org.tr/global-rekabet-gucu-ve-turkiye-2/> (Erişim Tarihi: 15.03.2018)
- <https://organkds.saglik.gov.tr/KamuyaAcikRapor.aspx?q=ORGANBEKLEME>
- <https://www.coe.int/en/web/human-rights-channel/organ-donation> (Erişim Tarihi 18.01.2018)
- <https://www.gelgez.net/sitma-nedir-nasil-bulasir-belirtileri-nelerdir-korunma-ve-tedavisi/> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)
- <https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberleri/turkiye-organ-naklinde-dunyada-ilk-5te-yer-aliyor/> (Erişim Tarihi 18.01.2018)
- https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html (Erişim Tarihi: 01.10.2017)
- HYMAN David N., Public Finance, A Contemporary Application of Theory to Policy, 10th Edition, 2010.
- IŞIK Abdülkadir, “Sağlık Ekonomisi: Finansmanı ve Ekonometrik Bir Analiz Çerçevesi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE Maliye Anabilim Dalı, İstanbul, 1997.
- İPEK Selçuk, Kamu Maliyesi, Yerleşke Kitap-Kırtasiye, Çanakkale, 2014.
- KANCA Osman Cenk, Metin Bayrak, “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi (Dönemsel Bir Analiz 1980-2011), Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Aralık 2015.
- KAYA Fatih, Mali Kural Uygulamaları ve Türkiye İncelemesi, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2807, Ankara, 2009.
- KIRANKABEŞ Mustafa Cem, “Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri İle Türkiye’nin Karşılaştırmalı Analizi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 16, Aralık 2006.
- KİRMANOĞLU Hülya, Kamu Ekonomisi Analizi, 3. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011.
- KUMCU Ercan, Rekabet Üzerine Denemeler, 2008,
<https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/akademik-calismalar/17-pdf>

- MARRON J. S., Automatic Smoothing Parameter Selection: A Survey. Empirical Economics, 1988.
- NADARAYA E. A., On Estimating Regression. Theory of Probability and its Applications, 1964.
- NADAROĞLU Halil, Kamu Maliyesi Teorisi, Beta Yayınevi, İstanbul, 1996.
- NEUMARK Fritz, Maliyeye Dair Tetkikler, İ.Ü. Yayın No: 118, İktisat Fakültesi Neşriyatı No. 9, İsmail Akgün Matbaası, 1948.
- NIXON John, Philippe Ulmann, “The Relationship Between Health Care Expenditure And Health Outcomes”, The European Journal of Health Economics, March 2006, Volume 7, Issue I.
- OECD Health Data 2017, www.oecd.org
- OECD Sağlık İstatistikleri 2015, Türkiye.
- OECD, Education at a Glance 2017, Country Note – Turkey, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/turkey_eag-2017-70-en (Erişim Tarihi 01.10.2017).
- OECD, Education at a Glance 2017.
- OECD, PISA 2015 Results, Excellence and Equity in Education Volume I, 2016.
- ORTAÇ Rıfat, “Cumhuriyetimizin 80. Yılında Eğitim Harcamaları”, G.Ü. İİBF Dergisi, 2/2003.
- ÖNİZ Toktamış, Olasılık Yoğunluk Fonksiyonunun Çekirdek Kestirimi Üzerine Bir Çalışma, Hacettepe Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 1995.
- ÖSYM, <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/KPSS/OABT/SayisalBilgiler04082017.pdf>
- ÖZTÜRK Nazım, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, Sosyoekonomi, 2005-1.
- PEHLİVAN Osman, Kamu Maliyesi, Murathan Yayınevi, Trabzon, 2012.
- PINAR Abuzer, Maliye Politikası Teori ve Uygulama, 7. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2014.

- QI Li ve Jeffrey Scott Racine, Nonparametric Econometrics: Theory and Practice. Princeton University Press., 2007.
- SAVAŞAN Fatih, Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi, Dora Yayıncılık, 4. Baskı, Bursa, 2014.
- SCHIMEK Michael G., Smoothing and Regression. Canada: A Wiley-Interscience Publication, 2000.
- SCHUSTER E. F., Joint Asymptotic Distribution of the Estimated Regression Function at a Finite Number of Distinct Points. Annals of Mathematical Statistics, 1972.
- SÖYLER İlhami, Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları, Maliye Dergisi, Sayı 154, Ocak-Haziran 2008.
- ŞENÇELİKEL Tuğçe, Setenay Öner, Türkiye’de 2007-2014 Yılları Arası Yaşam Ümidinin Farklı Yaşam Tablosu Hazırlama Yöntemleri ile Değerlendirilmesi, Osmangazi Tıp Dergisi, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/356678>
- ŞENER Orhan, “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”, 3. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu - Gebze, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları No: 525, İstanbul.
- ŞENER Orhan, Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi, 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2001.
- T.C. GÜMRÜK ve TİCARET BAKANLIĞI, Küresel Rekabetçilik Raporu 2016-2017, RYKGM-Ekonomik Analiz ve Değerlendirme Dairesi, 25.05.2017 Ankara, Yayın No: 936.
- T.C. M.E.B., <http://pisa.meb.gov.tr/>
- T.C. M.E.B., Milli Eğitim İstatistikleri 2016/17.
- T.C. M.E.B., Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023, s. 1. http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_06/09140719_Strateji_Belgesi_Resmi_Gazete_sonrasY_ilan.pdf
- T.C. M.E.B., Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı PISA 2015 Ulusal Raporu.

- T.C. M.E.B., TIMSS Tanıtım Kitapçığı, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/Tanitim_Kitapcigi.pdf (Erişim Tarihi: 17.10.2017)
- T.C. M.E.B., TIMSS Ulusal Rapor, http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/TIMSS_2015_Ulusal_Rapor.pdf
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri 2012.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri 2014.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri 2016.
- TAKEZAWA Kunio, Introduction to Nonparametric Regression. Wiley Series in Probability and Statistics, London: John Wiley and Sons Inc., 2006.
- TOKALAŞ Sevinç, “Kamu Sağlık Hizmetlerinin Satın Alınması”, M.Ü. SBE Maliye Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.
- TOSUNOĞLU Şebnem, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Kamu Eğitim Harcamaları”, Sakarya İktisat Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, Eylül 2014.
- TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2014.
- TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2016.
- TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 2016.
- TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24640>
- TÜİK, Sağlık Araştırması Health Survey 2012, 2014, 2016.
- TÜRK İsmail, Maliye Politikası, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.
- WATSON G. S., Smooth Regression Analysis. Sankhya: The Indian Journal of Statistics, Series A, 1964.
- WEF, The Global Competitiveness Report 2016-2017.
- WHO, Bulletin of the World Health Organization 2009, <http://www.who.int/bulletin/volumes/87/en/> (Erişim Tarihi: 10.01.2017)
- YARDIMCIOĞLU Fatih, “Eğitim Harcamaları, Ekonomik Büyüme Ve Gelir Dağılımı İlişkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, S.Ü.S.B.E., 2012.
- YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

ÖZGEÇMİŞ				
Adı, Soyadı	Serkan		IŞIK	
Doğum Yeri ve Yılı	Ankara		1980	
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı	
Lise	1995	1997	Ankara Kocatepe Mimar Kemal Lisesi	
Lisans	1998	2003	Gazi Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü	
Yüksek Lisans	2005	2008	ÇOMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD	
Doktora	2009	2018	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD	
Çalıştığı Kurumlar	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı	
	1.	2005	2006	Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü
	2.	2006	2009	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
	3.	2009	-	Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar				
Katıldığı Proje ve Toplantılar				
Ad-Soyad:	Serkan IŞIK			
Tarih:	26.07.2018			
İmza:				

Yayınlar	<p>Makaleler:</p> <p>1-İpek S., Işık S., Bilgili A., "6360 Sayılı Kanunun Büyükşehir Belediyelerinin Mali Yapılarında Meydana Getirdiği Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme", Eurasian Academy Of Sciences Social Science Journal, vol. 10, 2016, ss.93-106.</p> <p>2- Görkem H., Işık S., "Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1968-2006)", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Yıl 2008, Cilt XXV, Sayı 2, ss. 403-424.</p> <p>3- Aktaş E., İpek S., Işık S., "Türkiye’de Tarım Sektöründe Kullanılan Mazota Yönelik Vergi ve Destekler", Tarım Ekonomisi Dergisi 2010; 16 (1): 19-24.</p> <p>Bildiriler:</p> <p>1-İpek S., Işık S., Bilgili A., "6360 Sayılı Kanunun Büyükşehir Belediyelerinin Mali Yapılarında Meydana Getirdiği Değişiklikler Üzerine Bir Değerlendirme", 10. Kamu Yönetimi Sempozyumu, İzmir, 5-7 Mayıs 2016, cilt.1, no.1, ss.535-553.</p>
-----------------	--

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	SERKAN IŞIK
Tez Adı	Yatırım Carilerinin Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Maliye
Bilim Dalı	Bütçe ve Mali Planlama
Tez Türü	Doktora
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Özhan Çetinkaya
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☐ 3 yıl ☐ ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 13.09.2018

İmza:

